

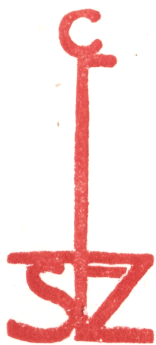
AZ ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH
10 ÉVES JUBILEUMARA KIADOTT DÍSZKIADÁS

AZ ERDÉLYI HELIKON ÍRÓINAK

ANTHOLOGIÁJA

1924 — 1934

SZERKESZTETTE
KOVÁCSLÁSZLÓ

ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH KOLOZSVÁR

AZ ERDÉLYI HELIKON ÍRÓINAK
ANTHOLOGIÁJA
1924 — 1934

SZERKESZTETTE

KOVÁCS LÁSZLÓ

ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH KOLOZSVÁR

*E könyv első kiadása az Erdélyi Szépí-
ves Céhnel Cluj-Kolozsvár jelent meg.*

E L Ó S Z Ó

Az Erdélyi Helikon magyarországi barátainak ke-
résére az Erdélyi Szépmíves Céh, fennállásának tízéves
évfordulója alkalmából, eddig megjelent könyveiből
tízkötetes propaganda-sorozatot állított össze a magyar-
országi olvasó számára. Ennek a sorozatnak tizedik
kötete ez az Antológia, amely a többi kötettől eltérő-
leg most e sorozat kapcsán jelenik meg először.

Ez az antológia az Erdélyi Szépmíves Céh munká-
jának a könyvkiadás mellett legjelentősebb eredményé-
ről, az Erdélyi Helikon folyóiratról emlékezik meg.
Mikor, 1926 nyarán, a marosvécsi regényes várkastély-
ban első ízben gyűltek össze baráti találkozásukra Erdély
magyar írói, az erdélyi magyar irodalmi élet egyik leg-
nagyobb szükségletének látták egy reprezentatív iro-
dalmi folyóirat megteremtését. A folyóirat tervének
kidolgozására és megvalósítására az Erdélyi Szépmíves
Céh-et kérték meg. így az Erdélyi Szépmíves Céh alig
kezdette meg könyveinek rendszeres kiadását, ezzel
már is újabb nagy feladat elé állított. A szellemi és
anyagi erők hosszas mérlegelése után valósulhatott meg
csak a terv, amikor „Erdélyi Helikon” címmel 1928
májusában megjelent az Erdélyi Szépmíves Céh irodalmi
folyóiratának első száma. Ma az Erdélyi Helikon hete-
dik évfolyamát éli. Az Erdélyi Helikon e hét évfolyamá-
nak gazdag anyagából állította össze a szerkesztő ennek
az antológiának tartalmát.

Sajnos, e kötet, bármennyire gazdag anyagot is
ölel fel, mégis szűk keret arra, hogy egy hétéves nagy
folyóirat mindenik íróját és munkatársát megszólal-
tassa, így csak azok kaptak benne helyet, akik egyúttal
az Erdélyi Helikon marosvécsi baráti munkaközösségé-
nek is tagjai, tehát a maguk szellemi készenlétével nem-
csak munkatársai, hanem életrekeltői is voltak a folyó-

iratnak. Ünnepi emléke tehát ez a könyv az erdélyi magyar írók baráti munkaközösségének is, amely 1935 nyarán tizedik találkozására fog összegyűlni a marosvécsi Kemény-várkastélyban.

De a kötet elsősorban mégis az olvasóra gondol. Jó olvasnivalót kíván nyújtani, a mellett, hogy érdekes kultúrdokumentum. Az erdélyi magyar író sokágú művészi munkájából s az Erdélyi Helikon széles érdekeltségű anyagából előszeretettel választotta főként a novellát, kis regényt; verset csak azoktól, akiknek uralkodó vagy egyetlen formája a vers; két érdekes útiképet s mind-össze egy essay-t.

Kérjük az olvasót, szeretettel vegye kezébe és forgassa e csokrot. Emberek állnak színei mögött, szelíd hullámú, munkába elrejtőző életsorsok, vagy regényes fordulatokban gazdag pályák. Újságíró, tanár, ügyvéd, orvos, pap, mérnök, hivatalnok, falusi gazda: „polgár rejtőzik mögöttük; ilyen „mellékfoglalkozások őrzik életükben a hétköznapi ünnepi estjét, amelynek csöndjében szívük alatt a művészi magyar szó érik és ötvöződik.

Közülük nem egynek cseng már jó ismerősként a neve minden magyar olvasó előtt, de kis hazájukban, erdélyi földjükön mindüknek szavát meleg szeretet és érdeklődés figyeli. Így együttesen csendítik ki teljesen azt a nem is olyan régi, alig több mint tízéves szót, amelyet minden magyar jól ismer már: ezt a gazdag, viharban fogant, békességesen-vitéz szót: *erdélyi irodalom*.

Á P R I L Y L A J O S

A LÁTHATATLAN ÍRÁS

*Hull künn a köd
s a színeket kioltja.
Csak egy marad:
a kúpos erdő kélt-fekete foltja.
Ülök magam
tompán a téli ködben,
s zord vonalad
az erdőn túl ma is szemembe döbben.
Most messze vagy,
különös, más planéta.
Vallok neked,
mint régi és divatja-múlt poéta.
Az erdőn túl
valaha így neveztek.
Ködök között
akkor is így idéztek és kerestek?
Én a neved
mindig halkabban ejtem,
elhallgatom
s tán nemsokára tengerszembe rejtem.
Pedig tudom:
te vagy a Hang, a Hívás,
szívó Delej
s szemembe sajtó Láthatatlan Írás.
Én hullhatok,
eltép a hűtelenség:
homlokodon
egy fényzilánkkal sem csorbul a fenség.
Te megmaradsz:
morajos szikla-ország,
történelem,*

Lelkemen túli zord kívülvalóság
 S mégis: velem
 egy test vagy, mint a titkom.
 Nincs messzeség,
 nincs vád, mely életemtől elszakítson.
 Más benned él,
 foghat, taposhat, unhat.
 Kút vagy nekem
 s vágyat buzogtatsz, fogyhatatlan-újat.
 Patakjaid
 bennem el nem apadnak,
 mélységeid
 mélységeimben kinccsel felfakadnak.
 Vadméheid
 a rétemen toroznak,
 havasaid
 nárciszaim csokrában illatoznak.
 Ösvényeid
 a két talpamban élnek,
 harangjaid
 hajnal körül a tornyomban zenélnek.
 Fellegeid,
 az én tetőmre szállnak,
 viharaid
 az én barlangjaimban orgonálnak.

S ha hallgatok,
 nem tudom: ritka csendem
 bennem van-e,
 vagy künn, a benned alvó rengetegben?
 s a nagy moraj,
 nem tudom: hegycsuszamlás?
 Felleg-robaj?
 Fa-döntés? Lélek-omlás?

EGY POHÁR BOR

*Forma van a versem
egyszerű sorában:
ötvös volt az őszám
Brassó városában.
Kalapácsolt, vésett
kohó-szikra mellett,
ezüst ampolnákat,
úrvacsora-kelyhet.
Kupák aranyércét
képpel kifaragta,
drágakövet plántált
finom foglalatba.
Boglárokba gyöngyül,
türkizt, csudakéket,
kösöntyűket költött,
asszony-ékességet.
Címert domborított
vén terem falára,
fejedelmi kancsót
Bethlen asztalára.
Fujtatója dongott,
kalapácsa csengett,—
varjak fellegezték
odafenn a Cenket.*

*Öreg századába
ha most visszamennék,
míves mesteremnek
inasa ha lennék.
Mégis csak az üllő,
mindig csalt a forma,
tiszteltem a strófát,
mintha érce volna.,
Míves műhelyemben
kohó-tüzet raktam,
salaktól az ércéi
tűzzel tisztogattam.*

*Piros paráznából
üllőlapra tettem,
ötvös-kalapáccsal
kelyhet készítettem.*

*Szabad kék időkben
hegy-vándora voltam,
erdélyi nagy erdőt
végigbarangoltam.
Tájak jószágával
tele lett a lelkem.*

*Napos Maros-mentén
sokszor szüreteltem.*

*Mustját derítettem,
színborát kivártam,
nemesebbet szűrni
századokba jártam.*

*Elsodort a sorsom,
messze kalandoztam,
poharat is, bort is
magammal elhoztam.*

*Állok poharammal
fájó magyar földön,
s hegyeim borával
telistele töltöm.
telistele töltöm.*

ÁPRILY LAJOS

Született 1887-ben Brassóban. Az egyetemet Kolozsvárt végezte. Előbb Nagyenyeden, majd Kolozsváron tanár. 1928—1929-ben az Erdélyi Helikon szerkesztője. 1929-ben Budapestre költözik, ahol középiskolai tanár és szerkeszti a Protestáns Szemlé-t. Megjelent könyvei: *Falusi elégia* (versek, Kolozsvár, 1921). *Esti párbeszéd* (versek, Nagyenyed, 1923). *Versek* (Budapest, 1924). *Vers vagy te is* (műfordítások és versek, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, 1926). *Rasmussen hajóján* (versek, Berlin, Voggenreiter Verlag).

BALÁZS FERENC

Született 1901-ben Kolozsváron. A kolozsvári unitárius teológiát végezte. Majd pár évet külföldön töltött, bejárva a világot, újáról terjedelmes könyvet írt, amely ezen a címen jelent meg Kolozsváron: *Bejárom a kerek világot*. Jelenleg Mészkon lakik, unitárius lelkész.

B A L Á Z S F E R E N C

TAGORE

Az úti tervemet megváltoztattam, amikor megtudtam, hogy Rabindranath Tagore, a világszerte ismert indiai költő a Hibbert-előadás megtartására Angliába készül. Ahelyett, hogy előbb Ceylonban kiszállva, Dél-Indiát végig utazgattam volna, Singapore-ból egyenesen északra, Kalkuttába hajóztam, ahonnan Shantiniketan, a költő otthona és iskolája mindössze százhatvan kilométer.

Kalkuttában a Brahma Samajjal léptem érintkezésbe. A Brahma Samaj egyike modern India legjellegzetesebb vallásos mozgalmainak. Alapítói között ott szerepel a költő atyjának, Devendranath Tagorenak is a neve. Ezt a körülményt nem hallgathatom el. Indiában, ahol a vallás által követelt szertartások, szokások, tisztálkodási eljárások olyan szembeűnően fontos szerepet játszanak a család életében, a gyermekek lelki kialakulására nem lehet lényegtelen a szülők vallása. Hogy Rabindranath Tagore mély vallásossága mellett fölvilágosodott fölvel gondolkozik s egy mitológikus vallás hagyományai nem rontják meg tiszta ítélőképességét, az nagy mértékben köszönhető a Brahma Samaj szabadelvű, fölvilágosodott elveinek, amelyek legközelebbi rokonságban az angol és amerikai unitárizmussal állanak.

E vallásos mozgalom csak kevéssel több, mint száz éves. Kialakulásában az a körülmény játszotta a döntő szerepet, hogy Indiában a világ legerőteljesebb három vallása, a hindu, mohamedán és keresztény vallás egyenlő erővel találkozott. Ezek közül legerterjedtebb természetesen az indiaiak ősi vallása, a hinduizmus volt, de annak következtében, hogy Indiát politikailag előbb a

mohamedán mogulok, később pedig a keresztény angolok hódították meg, a másik kettő is nagy súllyal számított. A költő olyan légkörben nőtt fel, amelyik e három vallás legfőbb igazságait megértéssel és türelemmel egyeztette. Később életcélja, hogy Keletnek és Nyugatnak műveltségét egyetemesen emberi műveltséggé szintetizálja, így családi örökség számba mehet.

Tagore-ral legelőször kalkuttai lakásán találkoztam. Teljes ellentéte Gandhinak. India varázslója — ahogy az angolok Gandhit félig tisztelettel, félig csúfolódva elnevezték, — kicsi összeaszott, fogatlan, csúnya emberke. Tagore talán a legszebb ember, akit valaha is láttam. De ez a szépség nem a formák üres összhangja, hanem a bölcsességnek, misztikus vallásosságnak és művészetnek kisugárzása. Indiában vált előttem nyilvánvalóvá legelőször az a körülmény, hogy az arc szépsége teljes mértékben attól függ, hogy az ember mennyire tudja magát valamely érzésnek tökéletesen, hátsó gondolatok, zavaró öntudatosság nélkül átadni. Abból, hogy ki mikor a legszebb, teljes bizonyossággal meg lehet állapítani lelki hajiamat. Aki szép, ha táncol, de csúnya, kifejezéstelen, merev, amikor a templomi padban ül, bizonyára egész szívvel tud szeretni, de vallásossága erőltetett. A festők által megörökített imádkozó madonnák, akik arcáról fenséges szépség sugárzik, bizonyára nem a festők kedvéért mutattak vallásosságot. Tagore szép volt, amint bő redőkben leomló kék palástjában ott ült előttem, hallgatva, amint neki a kis oxfordi teológiáról beszéltem, amelyiket ő jól ismert; akkor is fölgyúlt az arca, amikor Japán került szóba, s akkor is, amikor megtudta, hogy magyar vagyok. — A magyarokat nagyon szeretem — biztosított kéretlenül is. — Egyszerűek, természetesek, emberiek. Egész Európában közöttük éreztem magam leginkább otthon.

Ez a találkozás azonban csak ízelítőül szolgált. Természetesen meg kellett látogatnom őt az iskolájában — Shantiniketanban — is, amelynek neve magyarra fordítva azt jelenti, hogy *a békesség hajléka*. Pár óra alatt vitt oda a vonat, szokásom szerint harmadosztályon

utaztam. Zajos, a tisztaságra túlon túl nem vigyázó útitársaim sehogy sem tudták megérteni, hogy a *sahib*, ahogy ők a fehér embert nevezik, miért vegyült közéjük. De engem ezek az utazások hoztak szószerint és jelképesen is közelebb az indiai néphez. Mekkora különbség van közöttük és a mi magyar népünk között! A miénk nyugodt, méltóságos, büszke; az indiai beszédes, izgékony, csupa fesztelenség, csupa érzelm. Be lelkükből megveszekedtek minden veszekedésre méltó alkalmat! Egyik-másik ott verte meg a feleségét előttem s ha bögött, még jobban. De telve voltak jóindulatú érdeklődéssel. Ami angolt tudtak, elhullatott pár szót, azt mind kipróbálták rajtam. Én meg a kis hindi tudományommal hozakodtam elő. Amikor Bolpur állomáson leszálltam s elhaladva a minden kasztnak és minden vallásnak külön kitett ivóvíz-alkalmatosságok előtt, fölkapaszkodtem a kis autóbuszra s negyedóra múlva megérkeztem a Békesség Hajlókába, igazat adtam a költőnek, a kis mangó fák erdejébe elbujtatott telep valóban a békességé volt.

A Békesség Hajlékát még a költő atyja, az ősz Devendranath Tagore alapította. Mikor költő fia, Rabindranath, ott iskolát kívánt fölállítani, csak két föltétele volt. Az egyik arra vonatkozott, hogy azon a területen mást, mint az egy Istent, ne imádjának. Ott bálványtemplomokat fölállítani s a népies indiai vallás szertartása szerint áldozatokat bemutatni nem szabad. A másik eltiltotta az állatoknak étkezés céljaira szolgáló leölését. E két föltételben, melyeket a költő egészen magáévá tett, már benne rejlik a későbbi iskola két jellemző sajátossága: Egyetemes, megtisztult, fölvilágosodott vallásosság és a szeretetnek, a világot egybefoglaló hatalomnak akkora teljessége, hogy az még az állatokra is kiterjed.

E kettőhöz aztán egy harmadik is járult s ez már különlegesen a költőé volt. Iskoláját, folyóirat és könyvkiadó vállalatát közös névvel *Visva Bharati*-nak nevezte el, aminek a jelentése: Kelet-Nyugat egyvilága. Ezt tekinthetjük az ő legtágasabb célkitűzésének. Ő nem elé-

gedett meg azzal, hogy saját indiai művelődésének szellemét megismerje, előbbre vigye. Még távolabb állott tőle az, hogy a nyugati művelődés elveit minden további nélkül magáévá tegye. Amit ő akart, az az *egyetemesen emberi-nék* megtalálása volt, ami nem nyugati, nem keleti, hanem minden külön művelődésnek szintézise. Ugyanaz a cél, amit egyháza, a Brahma Samaj a vallás terén tűzött ki maga elé. Shantiniketánban ennek következtében európai és indiai tudósok jelesei tanulmányozzák a művelődések alapjait s közös vonásait. Eredményekről persze még korai volna beszélni.

Távol a feltörekvő városok zajától, kis falvak közelében, ahol barnatestű emberek szántanak napfényben s táncolnak holdfény mellett, egyszerű házak csoportja húzódik meg. Ez itt a vendégház, az ott a könyvtár, egyemeletes, oszlopos épület. Azok ott a leánydiákok hálótermei. Ebben a hosszú épületben a fiúk laknak. Amott távolabb a költő magánlakása; magas palotaszerű épület. Még az elhelyeződése is szimbolikus. Nincs a többi épület között, de feléjük néz. Mert ez Tagore az ő tanítványai számára. Nem erőszakolja rájuk magát. Nem neveli őket a maga képére és hasonlatosságára. Ő itt mindenben szabadságot enged. De ott van közügyben s az ifjak föllihatják lelkének kincseit.

Alig vártam, hogy megjárjam magam a telepen. Hát jártam én annál szebb kertben is. A terület nem volt túlságosan nagy, s határain túl siváran sárgállott, izzott a síkság. De a fák között fehér *dhóti-hsua*, indiai ruhában sétáló ifjak tűntek fel, s egy fa alatt körben ült egy egész csoport; ott éppen órát tartott valamelyik tanár. Itt a tanulás nem tantermekben folyik. Itt a gyermekeket nem helyezik falak és padok mesterséges környezetébe. Az életről és a természetről ők ott tanulnak, ahova az élet és a természet maga is ellátogathat. Ha egy kis diák fölkiált: ni, be szép tollú madár! — nem történt semmi baj. A madár illően megbámulódik, valameddig megrezzegteti a gyermekek szívét az eleven szépség, aztán a tanulás folyik tovább.

Az iskola jelentőségéről és természetéről maguktól

az ifjaktól akartam fölvilágosítást nyerni. A főiskola tanulói mind tudtak angolul; velük töltöttem el minden szabad időmet. India minden részéből, Madrasból, Bombayból, Gujeratból, Bengalból összesereglett ifjakkal néhányszor ültem a mangófák alatt kiterített színes szőnyegen, vagy az étekház pitvarán, ahol ők a *dal-t*, magam pedig valami gyümölcsöt eszegettem. A mangófák alatt daloltunk és meséket mondtunk. Ok előhozták különleges indiai hangszereiket — egyik-másik mandolinnak hatalmas éneklő hólyag volt a nyakán, mint a békának — s pengetve a szelíd hangszert, vagy lefelé fordított tenyérrrel zengetvén a dobot, olyan sírós kedvességgel énekeltek, mint a bárányok. Nagy meglepetéssel hallottam, hogy azoknak az áhítatos, Istent kereső zsoltároknak s forró szerelmi énekeknek — amelyekből annyi tűz, erő és férfiaság áradt ki, hogy azokra még az én magyar vérem is fölpezsgett — nagyrészt szintén a költő szerezte, aki egyike Bengal neves zeneszerzőinek. Európa nem is tudja, hogy Tagore nemcsak költő, filozófus, társadalomtudós és nevelő, de egyben kiváló zeneköltő is.

Az étekház pitvarában aztán, meg a könyvtár teraszán vagy vendégházbeli szobámban komoly problémákról társalogtunk. Azt próbáltam fölfedezni, érdemes volt-e az ifjakkal ebbe az iskolába eljönniök? Adott-e a költő valamit életük egyenlegéhez? Mit jelentett számukra a Tagore nevelése? Egy *gujerat-i* ifjú mindig Gandhi-sapkában járt. Annak idején részt vett a Gandhi non-cooperation mozgalomban. A bombay-i munkástanuló itt is a Marx könyveit olvasta. A bengáliaiak a politikusaik tirádái felett komolykodtak. Semmi kétség, e komoly értékes diákok India minden osztályát és pártját képviselték. A Békesség Hajlékába ellenállhatatlanul bevonult az élő India minden problémájával. De hol volt — Tagore?

A költővel több ízben hosszasan elbeszélgettem. Micsoda egyetemes tudás! (Vájjon őt az ifjak ebben követik?) Milyen éleslátással és biztossággal épít arra, amit tud! (Vájjon az ifjak ezt tanulták el tőle?) Vállá-

sossága mélygyökerű. Verseiben zeng az Isten-keresés. Azon a reggelen, amikor a márvánnyal padlózott színe³ üvegfalú templomocskában az istentiszteletet vezette, valami bennem is mélyebbé, erősebbé vált. (Vájjon az ifjakra való hatása ebben nyilvánult volna meg?)

A Tagore iskolájának egyedülálló jelentőségét abban látom, hogy a nacionalista, meg a szocialista, a forradalmár és a világtól elvonuló költő a mangófa⁴ alatt együtt tudja a bonyolult élet tanulságait békésen egyeztetni. Itt az emberek bíznak egymásban. Szóval Ökölrel, karddal, fegyverrel egymás ellen nem tusáznak. A költő álma, hogy fajok és osztályok külön művelődésén túl az egyetemes ember hangja megszólaljon, itt ebben az iskolában elindult a megvalósulás felé.

S még nagyobb csodálattal tekintettem Tagore-ra, amikor az egyetemes emberit nem úgy fogtam föl, mint ami nemzeti különbségeken túl van, hanem mint ami az emberi élet minden vonatkozását érinti. E tekintetben Tagore talán még egyetemesebb. Már az első nap megtudtam, hogy Tagore nemcsak költő, zeneszerző, filozófus, nevelő és tudós, hanem a társadalom gyakorlati, gazdasági szükségletei iránt is kiváló érzékkel bíró szervező tehetség, aki az indiai szövetkezeti mozgalom egyik vezető egyénisége, s iskolájától pár mérföldnyire egy másik telepet tart fenn Shriniketant, ahol az ifjakat szakszerű vezetéssel fonásra, szövésre, kertészetre, mezőgazdaságra, tejtermelésre, baromfitenyésztésre és tímárságra tanítja. S ez még mindig nem minden ' Arra a legigazabb, legszükségesebb gondolatra is rátalált, hogy az iskola ne elégedjék meg csupán az ifjak kiképezésével, Tagore a telepe környékén fekvő több falunak tényleges és gyakorlati fölsegítését, megszervezését a maga kötelességének ismerte el. Orvost alkalmaz, gyógyszerért tart fenn. A tanulók a falvakba szétjárnak, irtják a betegségek csíráit termelő nádasokat, a szúnyogok fészkelő helyeit, a víztartó medencéket kitisztítják s maguk mellé e munkában odaveszik a falvak ifjúságát is. hogy e mindennél fontosabb egészségügyi eljárásokra őket reászoktassák.

Ez az ember — mert most már nem nevezhetem egyszerűen költőnek, szavak játékosának őt, aki a leg-egészségesebben egész ember Indiában — ez a nagy ember nem veszíti el magát abban a szinte meddőnek nevezhető küzdelemben, hogy az angolokat az indiai néppel szemben fennálló kötelességeikre figyelmeztesse. Gandhi, amikor tőle megkérdeztem, hogy miért nem állítja neki híveit kutak ásásának, betűvetésre, fejlettebb gazdálkodásra való tanításnak, azt felelte, teljes meggyőződéssel, hogy ez a felelős indiai kormány feladata. Nem tartozik reá. S ha tagadhatatlanul Gandhi mindent el is követ, hogy ezt a jelenben tőle független társadalmi tényezőt, az államhatalmat, tulajdonképeni munkája elvégzésére szorítsa, a tény mégis az marad, hogy ebben a mindennél szükségesebb munkában sem ő, sem a követői részt nem vesznek. A helyzet olyan, mint amikor két gazda a kertjében árkot akar ásni. Az egyik hitvány ásójával nek is fog, s dolgozik, izzad, lassan halad, a másik egyre-másra küldözgeti a leveleket egy ismeretlen címen létező gyárba, hogy azt a gépet megszerezze, amelyik az árkot egy-kettőre kikotorná. A gép azonban egyre késik, a gazda tétlenül vesztegel s még azt sem veszi észre, hogy közben a társa a gyenge ásóval is már szinte a munka végére jutott,

Gandhi megrendelte a felelős indiai kormány gépezetét s most várja. Időnként sürgeti az elküldését. Szétjár a falvakba s az embereket buzdítja, — nom a helyesebb gazdálkodásra, hanem a politikai ellenállásra, hogy annak erejével kiküzdjék a felelős kormányt, amely majd jó fizetésért hivatalnokokat küldjön ki a falvakba, hogy azok az előadásokat megtartsák a helyesebb gazdálkodásról, amelyeket Gandhi s a hívei már most is megtarthatnának, ha ők Tagorera hallgatnának. Mert Tagore gyenge ásójával is beállott a munkába. Egy picinyke helyet művelés alá fogott, s Gandhi még csinálni fogja a nemzeti ellenállás mozgalmát, amikor Tagore falvai már talpra állottak, kiegyenesedtek, virulnak. S a Gandhi tábora hiába kicsinyli le az elért eredményeket. Ők, igaz, hogy egész Indiát talpra akar-

ják állítani, de módszereikkel eredményre jutni nem tudnak, míg Tagore munkája nem csupán elhatározás, jóakarató reménykedés, hanem megvalósulás, tett.

S a Tagore példáját, ha minden vidéken csak egy ember követi, egyszer mégis csak egész India bele kerül a jótékony munka körébe.

Elszomorító, hogy a nyugati országok politikai elveit milyen kritika nélkül veszik át Ázsia fölszabadulást váró népei. Pedig a nyugati művelődést sem az államhatalom vitte előbbre. Abban a korszakban, amelyben a tudomány, ipar, általános művelődés a legóriásibb lépésekkel haladt előre, a politika elve a laissez faire volt. Nem az állam fizetett tisztviselői voltak a tudósok, a föltalálók, a nagy nevelők, a börtönügy reformátorai, a munkás és szövetkezeti mozgalmak vezetői, a híres orvosok, s a gyárak sem államiak voltak, amelyek az embereket ellátták az iparcikkek bőséges tömegével. A társadalom kitermelte a maga vezetőit, s haladott azok nyomában. Az állam feladata arra szorítkozott, hogy a rendet, az élet- és vagyonszabadságot fenntartsa, hogy az így teremtett kedvező feltételek között a társadalom fejlesztő erői szabadon megnyilatkozhasanak. A huszadik század ezzel szemben a társadalom fejlesztését állami feladatnak tekinti, mi azt jelenti, hogy ki népén segíteni akar, az tegnap még nekilátott és segített; ma azonban előbb föllép képviselőnek, vagy hivatalt vállal, hogy az elveit,— amelyek lehetnek jók is, rosszak is, — az államhatalom, a csendőrszurony erejével kényszerítse rá az emberekre.

Gandhi vallásos alapon csinál politikát, de politikát csinál. Tagore is vallásos alapon áll — sőt egyetemesebb, érvényesebb vallási alapon, mint Indiában ma bárki — de ő nem vesztegeti az erejét a hatalom megszerzéséért. — Én hatalom nélkül is tudok segíteni, ha akarok — vallja ő s aszerint cselekszik.

A Gandhi tábora azzal vádolja Tagoret, hogy a nyugati műveltségnek teljesen behódolt, mivel a politikai ellentállás küzdelmében részt nem vesz, holott Tagorenál tökéletesebben kevés ember függetlenítette

magát a nyugati művelődés mai irányzatától, a politikától. Gandhi, aki még arra is ügyel, hogy az angol király elé indiai dhotiban vigyék, szolgálta a Nyugatnak, mert ő Indiát csak az állam gépezetén keresztül hajlandó segíteni.

A Gandhi hívei szolgálókkal, ámulással vádolják Tagore-t, mivel ő hivatalosan is barátkozik az angollal, elnyomó politikájukat nem teszi szóvá, személyné a kiáltó igazságtalanságok felett, holott Tagore, mint nevelő, mint a falu-munka szervezője, az egészségügy fejlesztője s a szövetkezeti mozgalom egyik irányítója a valóságban többet tesz az indiaiak érdekében, mint a politikus Gandhi.

A lényegesebb különbség a két nagy ember között abban áll, hogy míg Gandhi az igazságot akarja megvalósítani s így kénytelen-kelletlen küzdenie kell az igazságtalanságok ellen, sőt minél tovább él, annál inkább az a helyzet, hogy egyébre ideje s ereje nem igen marad; addig Tagore nem az igazságot, hanem az *életet* akarja megvalósítani, az életet a maga egészében, ő tehát nem bonyolódik bele a kisebb és nagyobb dolgok ellen való küzdelem hálójába, hanem sugározza a szépséget; minden megnyilatkozása tudás, jószág, segítség, boldog szeretet, s az igazságtalanságok is csak annyiban érdeklik, amennyiben azok egy embert, nem az elnyomottat, hanem magát az elnyomót, a boldog, tiszta élettől megfosztják. Tagore tisztában van azzal, hogy az igazságtalanság, a társadalmi és faji önzés az emberek lelki fejletlenségének a következménye. Amikor a gyenge lábú emberek a tánchelyen botorkálnak, egymás lábára lépnek, egymást taszigálják, hiábavaló feladat mind-egyikhez odaszaladni, nekik magyarázni, a lábaikat illesztgetni. Ha már táncolni vezettük őket, egyéb nem segít rajtuk, minthogy mi is álljunk oda a középre, s kezdjük ropni dús, egészséges táncunkat, hogy a többiek azt látva, lássák, eltanulhassák. Gandhi kétségbeesetten futkos ide-oda, egyik gyenge lopást a másik után próbálja visszacsináltatni. Küzd a délafrikai letelepedési adó, a szabályrendeletek, törvények ellen, melyek

az indiait állati sorba alacsonyították le, hazatérve küzd a sómonopólium, a választójog meg nem adása ellen. Tagore talán meg sem látja ezeket az igazságtalanságokat. Ő odaáll a középre s élete boldog tánca egészséges, dús életre indítja a körülötte állókat.

Gandhi pedáns, aki senki hibáját — a magáét sem véve ki — elhallgatni nem tudja, sőt büszke arra, hogy kertelés, félelem nélkül a bűnt mindenki szemébe mondja. Tagore élete a kinyílt virág mosolya, amelyre a féreg is rámászhat, de a mezőt vidámmá teszi. Gandhi az operáló kés, mindig a beteg testrészt keresi; Tagore a gyümölcs, a meleg napfény, amely az egészséget mindenhova elviszi. Gandhit most körülrajongja nemzete, mert tetszik nekik, amint a pöttöm emberke bátran szemébe mondja a fölfegyverkezett óriásnak az igazságot; de amikor majd az angol látóhatárról elvonul s Gandhi — az igazsághoz való bátor hűséggel — majd saját népének bűneit fogja elkiáltani, egyszerre ellene fog fordulni. A jelenben arra, amit Gandhi a saját népe hibáiról mond, nem ügyel senki. Pedig Gandhi nemcsak az angolt fektette fel az operáló asztalra. A hindumohamedán villongásokat, a kasztrendszer igazságtalanságait s az általános tisztatlanságot ő éppen olyan határozottan elítéli, mint az angol kizsákmányoló politikáját. De népe most annyira örvend annak, hogy Gandhi az angollal a küzdelmet fölvette, hogy kegyesen nem akarja meghallani az ellene ejtett szavakat — pedig Gandhi igazi vádja nem is más ellen hangzik el, mint saját népe ellen, hiszen Gandhi szerint az angol nem volna Indiában, ha az indiaiak nem tartanák őt ottan.

Tagore ezzel szemben nem túlságosan népszerű Indiában. Sokan még költészete egyedülállóságát is tagadják, bizonyos büszkeséggel állítván, hogy Tagore csak egyike s talán nem is legelseje a kiváló bengáliai versfaragóknak s hogy az angol, ha jobban utána nézne, legalább féltucat hasonló nagyságot fedezhetne föl soraikban. Talán ezután sem lesz Tagore az indiaiak kedvence. Viszont sárba sem fogják tiporni, s aki az ő egészségét elkapja, az biztosabban fog ügyesen táncolni

a saját lábán, mint azok, akiknek lábát most Gandhi illesztgeti.

De ez mind abból a szempontból való vizsgálás, hogy a két nagy ember milyen hatást gyakorol az embertársadalomra. Tagore azonban ezen túlmenően is nagy ember. Az ő lelki fejlettsége olyan mértékű, hogy az ő életének összhangja már nem mesterséges beavatkozás eredménye, hanem szerves, természetes állapot.

Az, akiben az emberi fejlődés eddig legutolsó szakasza, az értelmes, logikus gondolkodás, még csak éppen megkezdődött, sajátos módon bomlasztja meg élete természetes összhangját. Az ösztönös ember még a szervezetébe írt egészséges törvények szerint él. Mihelyt az ember egy csepp gondolkodásra képes, már többet akar tudni mindennél s a maga nyers, fejletlen gondolkodása szerint megakadályozza az életét. A belátása szerint kezd élni. Ebben még nem volna baj, hiszen úgy látszik, hogy a fejlődés iránya erre vezet; a baj abban van, hogy a fejletlen értelem még nem képes fölfedezni a valóban helyes életmódot, s a maga hibás fölfogásával eltorzítja az életet. Gondoljunk csak a gondolkodás legkezdetibb eredményeire, a legősibb „tudományokra. A legegyszerűbb jelenségeket félreismerték, félremagyarázták az emberek. Lélektani tudás éppen csak újabban kezd bizonyos haladást mutatni. S amire az ösztön egészséges bizonyossággal vezetett, azt a kezdetleges tudás a legtöbbször elvéteti. A tudománya szerint néha mindent megenged magának, — mint a táplálkozásnál, — néha pedig eltiltja magát a legegyszerűbb működésektől is, az önmegtartóztatás gondolata alapján. A megszokásosabb következménye azonban a fejletlen gondolkodásnak az, hogy csak magát tartja valamire, s minden egyebet lenéz. Megveti a testet s a test vágyait, kicsibe veszi a pusztá képzettársítási gondolkodást, amilyen a költészet s általában minden művészet s elborzad a vallás misztikumától, mint amelyik bántóan ellenkezik az ő értelmének egyelőre főleg kételkedésre való hajlandóságával.

A fejlődés során azonban az értelem is a Maga természetére szerint tökéletessé válik. A fejlett értelem pedig amilyen a Tagore-é is, már újra tudja látni az élet leg-
elemibb tényeinek jelentőségét. Már nem szégyelli a testet, a test vágyait, a költészetet, a hitet. Fölfedezi, hogy ugyanaz a szellemiség, ugyanaz az isteni lélek hatja át az egész életet, s ez megadja annak egységét is. így lehet ugyanaz az ember testi és lelki — amint a közszájon forgó elnevezések azt kifejezik — s lelkileg is így lehet valaki költő, tudós, hívő lélek és társadalmi szervező egy személyben.

Nem véletlen, hogy Tagore az arya fajhoz tartozik, mint amelyik a legelőrehaladottabb az értelmi fejlődöttség terén. De míg a világ többi okos embere még nem elég okos ahhoz, hogy szégyenkezés nélkül testi ember is lehessen, a művészetet hiábavalónak, üresnek, hazugnak tartja s már hite sincsen, mert még nem tudja, hogy az emberi értelem mindent ésszel fölérni nem bír, s vannak megállapítások, amelyek bár világosan igazak, tovább nem magyarázhatók; addig Tagore értelme elérte a fejlődöttségnek azt a fokát, amelyben azélet összhangja újra helyreáll, a testi és lelki vágyak, mint egy tökéletes gépezet kerekei, összeillenek s az ember újra élni tudja a benne rejlő isteni lélek gazdag, dús életét.

MÍG MEGHALLJA FÁJÓ MESSZESÉG

*A nap száll és én kesergek.
Fagyott mezőkre sötétség lehavaz.
Nincs láthatár ... de itt állok
Komor én-világgal —
S mint kicsi barázda
a nagy világba eljutok.*

*Erdélyi hegy ... rög ...
Most fölötted szálllok.
A bús ugart töröm.
... S ha fáradt igában
estére megtér az ökröm,
míg fa-pajtában
jászolhoz kötöm:
millió kis testvér-fáklya
lobog mellettem.
Világítja köröm.*

*Régen nem hittem,
hogy majdan az én kezemben is
az ekeszarva vessen lángot.
S nyögő, küzködő mezők közt,
fekete garancson szedjek hírvirágot.*

*Nem hittem,
hogy egyszer a föld,
a föld legyen tényleges táplálóm
S abból süssem meg kenyerem,
mit magam vetettem mostoha napon.*

*Hogy milliók sóhaja legyen kórusom.
Mezők dala: vér és verejték.
S ami híven kiverje: zengő cimbalom,
— míg meghallja fájó messzeség.*

ÚJ ÉLET KÖSZÖNTÉSE TAVASZ JÖTTÉN

*Ó, mondd, mi baj?
 az utak összefájdultak tebenned
 és zúgnak,
 mint megszaggatott hangszer húrjai,*

*a világért fájtak,
 amely elveszett —
 mint temetői sírkert a Múlt
 és az élő Jelen: halotti gyertyák lobogásai.*

*Ó, mondd, mi baj?
 az elfeketült bércek felett mi van?
 mi ragyog sötéten feletted?
 Erdély kinyújtott karjai: a vad hegyek.
 Ölelik a csillagokat,
 s fényt sóvárognak az Örömtől elszállott Mezők fölé
 a dalpalota kapuja bezárult — rémlik,
 s az ablakokról a függönyöket leráncigálták,
 a víg hejehujaság elállt,
 a vers-bor kiömlött —*

*a dalok az esettség mocsarába lezuhantak,
 a hálál gőze a szív börtönéből
 a tiszta földekre kiáradt,
 mérges a levegő, a táj és a harmat,
 a homlok elborult,
 melyen Apolló koronája fénylett —*

*mindenütt — világ naposkertjében
 nem járnak dalcsókoló szélekkel
 könnyű, játékos ritmusok,
 kergetőzve, — világmezőiben.*

*ó, fénytelen fények!
 Gyötrődések! Gyötrődések!
 marcangoló kínok!... Villódzások hervadó illata!*

*a hóvirág-szekér üde rohanása elakadt
Tavaszhegyoldalon,
most kis őzikek nem legelésznek halogatva n tájon,
mely a vén nap bíbor fohászában fénylett.*

*Testvéreim! Testvéreim!
— a dalban.
beteg farkasai a beteg Vadonnak.*

*ó, bércek! bércek!
havasi kürt bűgő hangjai a Végtelennek,
Ég és föld!
Begyek és erdők!
áradó vizek és tengerek!*

*Tündöklő partjaitok benyelték
a „beteg koporsók,
az emberi kebel halálos tárnái,
a fényt magukba szívták,
amiből állott az élet, az ember, a világ*

*Az eltemetett dalokat ki költi fel?
hova lettek az istenhangú, meződalú pacsirták?
a városok, bérházak, kövek szószólói
a sétaterek, padok szerelmesei?
a nyomor szent hangjai?
tűz világló fényei?
Munka apostolai?—*

*Égküldötte —
mi végre vagy Erdély felmeredő hegyei közt
a vad csúcsok,
mint kinyúló örült szuronyok a föld testéből,
(vér!! és háború)
vagy mint halott anyák zörgő csontkarjai,
szülőtteiket ölelni kívánják
lágyan:
az embereket és a virágokat.*

Zajongó emberek,
 csendes virágok,
 suttogó szó az éjjél dalán,
 nem látjátok?
 a fekete éjben vonitnak a völgyek
 és a nyögő hegyek vérző szíveiket tapogatják.
 ó, jaj nektek!
 apró, nyüzsgő földbarmok,
 férgek,
 ó, jaj! Néktek!

De tudjátok!?
 Ki virraszt örökdő csókjával a világ felett?
 Ki kormányozza a halálba siető hajót?
 Ki dob horgonyt?
 Ki áll az elborult Mindenség síkján?
 Kié a Nap s a Béggel?

a sötétség a földekről eltakarodik
 intő szavára megjön a Hajnal.
 az erdők az égre sikoltják örömlüket.
 most mindjárt: a nagy fény eljön.
 és feltépi az alvó barázdákat,
 a csend elrian,
 a föld megszaggatja fekete testét,
 kihasad millió rügybörtön kehelyéből
 mintegy jelenésre,
 s a fenséges reggelben,
 a fényes mezőn
 megjelennék az élet örökzöld, vidám katonái.

a gyárkévények
 a füstös városok ölén
 boldogan felugatnak
 Ó, élet! élet!
 s a piszkos munkáslakások is
 égre harmatozzák halálos részegségük.

Testvéreim!
dobjátok ki beteg koporsóitok terhét,
önszánó, éjféli hangotok vessétek az idők viharába,
vágjátok el a lélek gordiusi csomóját
az öröm pallosával,
köszöntsétek az új életet.
én is, — marcangoló mázsás láncaim leoldom,
bilincseim széttördelem
szorító várfalaim lerombolom,
s tavaszjöjtén úgy indulok a megváltó nap felé,
a megváltó és megszülető nap elé,
mély megszületik és újra születik mibennünk
mindennap. Ó, halleluja! Isten!

KÓS KÁROLYHOZ

Kedves Testvér!)tvenév küszöbén,
Most üdvözlőnm kellene Téged.
De lásd! elborult lelkemben —
— én ki távol vagyok —
vén Duna mentében,
sírva írom Néked e levelet:

„Már nem szántom az erdélyi földet!
vérem nem hullatom, könnyem nem ejtem
a rögre. Nem sóhajtok és
nem imádkozom kétségbeesetten:
Jaj! nagyra nő-e a vetés?”

Ketten voltunk a pecsétes seregben,
kik a vészben, Erdély éjjelében
fogtuk az ekeszarvát;
közben ittunk vers-bort.
(Így szedtük rá a keserű sorsot.)

Eszembe jut a kis sztánai kerted s a pár
kas méh, mélyet ott találtam, a „Varjúvár”

puszta kis lakod —
 míg Erdélyt teleültetted zengő templomokkal.
 A sok bérc közül most ötvenéved napján
 kikel a sok harangszava hozzád szállván.
 Édes Testvér! Valami van benned: Csoda!
 Hogy meg tudtál Erdély földjén állni vers és
 bús templomok között, az Istenre várván.

Állsz-e még a régi hittel?
 Látom arcéled.
 Én törzsem elrágta láthatatlan férgek.
 Csak gyökerem maradt ott, mélyen, a földben.
 Talán kihajt újra jövő ezerévben.
 Csak szívem maradt ott, —
 a testem itt kószál;
 láthatatlan úton
 mindennap hazaszáll.
 Beátok gondolok, rólatok álmodom.
 Itten sokszor sírja él magát kislányom.,
 Kérdve: hol vannak a drága hegyek, erdők?
 Hol van Kosály? A nagy kert?
 Hol a szép lucernás, ahol Ő szaladgált?

Csikókat neveltem és tenyésztettem
 angol telivéreket s szép nóniuszokat,
 és törtem a követ. A bús
 rögből magamnak teremtettem hitet.
 Most minden oda lett.
 Az én tornyom ledőlt.
 (Tán homokon épült.)
 Az erdélyi földből,
 a nagy Gondolatból
 semmi nem maradt meg,
 (De van egy marék föld,
 egy virágcserepben,
 a rózsatő alatt,
 amit féltve őrzök.)

*Az én tornyom ledőlt.
Nem volt időtálló?
Egekbe felnyúló?
Viharral dacoló?*

*Az én tornyom ledőlt:
Merészen állasz Te!
Téged le nem dönthet
efféle vihar se,
mely engemet sújtott.*

*Megmaradsz erősnek,
szikladerekúnak,
Erdély hegyei közt
végig-apostolnak,
mindvégig — mártírnak.*

*Néznek a szent hegyek,
(sírva nézek vissza)
fejükön glória.
Ott állsz Te közöttük,
egyetlen Kós Károly,
mint élő nagy csoda*

BARTALIS JÁNOS

Született 1893-ban Apácán (Brassó megye). Polgáriiskolai tanári képesítést szerzett. Kis falusi birtokán élt és gazdálkodott 1932-ig Alsókosályon. 1932-ben Magyarországra költözött, jelenleg polgáriiskolai tanár Ráckevéen. Megjelent könyvei: *Hajh, rózsafa* (versek, Kós Károly rajzaival, Erdélyi Szépmíves Céh, 1926). *Nap madara* (versek, Budapest, Dante). *Föld a párnám* (versek, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár).

DSIDA JENŐ

Született 1907-ben Szatmáron. Jogot végzett a kolozsvári egyetemen. A Pásztortűz egyik szerkesztője, az Erdélyi Lapok belső munkatársa. Megjelent művei: *Leselkedő magány* (versek, Minerva kiadása, Kolozsvár, 1928). *Nagycsütörtök* (versek, Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár, 1933).

D S I D A J E N Ő

KÓBORLÓ DÉLUTÁN KEDVES KUTYÁMMAL

LÍRAI KÉPEK ÖT FEJEZETBEN

ÚTNAK EREDÜNK ÉS
SZERETJÜK EGYMÁST

*Szép farkaskutya, Tinti, örülj! Leakasztom a szegről
csörgő láncodat. Ujjongón az ölembe ficáncolsz,
hátsó lábadon ülve, nyifogva könyörgöd az örvet
nagybundájú nyakadra. A szájkosarat szagolod vig
lelkedéssel, erős fogaid közt tartod az ostort,
mindez a séta előjele, izgalom és gyönyörűség.
Nos, mehetünk . . . Rövid úton elérjük a városi aszfalt
végét, messze maradnak a házak, a kertek, az autók,
megszabadítlak a szíj s lánc terheitől, körülötted
tág a világ, szabadon szökkensz felalá a mezőkön:
gerjed a föld bujasága, tenyészete sarjad a hévben,
erjed a rög dús élete, terjed az illat, élőtör,
emberi, állati nyomnak, ezer haragos-levü gyomnak
jóságára incselkedve csapong remegő szimatodhoz.*

*Énmagam is szabadon nyújtózom a tárt levegőben,
jó a szívem s tele van derűvel, ropogó kacagással.
Szépszemű, drága kutya, hegyesen meredő füllű pajtás,
hűszívű társ, aki pajkos, fúrge, acélos inakkal
kísérsz engem, amerre dobál a szeszély: kusza ösvény
zegzugain, hegyeken, pipacsos, zizegő búzaföldön,
könnyelmű, fiatal csacsi életem édeni útján,
jaj be nagyon kedvellek, jaj be vidulva szeretlek!*

*Háromszáz kötetes, gonddal gyűjtött kicsi könyvtár
áU a szobámban: lásd, az utolsó szálíg eladnám,*

hogyha befogna a sintér s akkora pénzt követelne
 váltságul, hogy nem tudnám kiteremteni másként, —
 szálíg eladnám, bár szívesen kölcsön sem adok most,
 nem szeretem, ha zsíros kéz ujjnyoma terped a könyvön.
 Drágább vagy te nekem, hidd el, valamennyi regénynél,
 India szobrainál s Hokusai tusrajzainál is,
 Goethe, Petőfi, Catullus, Arany s Ady verseinél is,
 mert hiszen élsz s zuhogó, tüzesáramú vér fut erebben.
 Még nem is említettem, a múltkor a könyvkirakatnál
 félnapig álltam s néztem az „Ars amatoria kedves
 címlapját, a sokáig gyűjtött pénz a zsebemben,
 mégis odább mentem, hogy szájkosarat vegyek, undok
 szájkosarat, mert „ebzárlat van, a városatyák így
 fundálták ki, hogy elkeserítsék városi sétánk
 perceit és — ó, nincsen elég baj az emberi fajjal, —
 szájkosaratlan ebekre lesengnek a harcsabajuszu
 rendőrbácsik a sarkon, amíg vidoran fütyörészve
 sétatfikálnak a tolvajok és betörők körülötte.

Látod-e most már, hogy milyen áldozatos szeretettel
 érzek irántad, Tinti barátom, elég a, bizonyosság?
 Szinte fölösleges is bizonyítanom, érzed amúgy is,
 hosszú vöröslő nyelvvel belenyalsz tenyerembe
 s kéjesen elmordulsz . . . Ám peckesen és vicsorító
 foggal jársz, ha veszélyt szimatolsz közeledni felénk a
 külváros gyanús uccáin vagy az erdei cserjék
 sanda homályából: feltámad benned a farkas
 élő húsba maró, vérengző ösztöne, tajték
 ver ki a szádon, inad feszül ugrani készen a rabló
 torka felé, hogy felhörgön tusakodva, halálíg
 védelmezz a merénylő gyilkos erőszaka ellen.

Így jöttél mellettem a múltkor is, ugrani készen,
 távol, a Bükkerdő bús, elhagyatott, kusza mélyén
 s nem tudtam mire vélni; mikor lám, zörren a zordon
 tüskebokor s egy marconaképű cigány kibotorkál,
 bújva közéig, szeme villog, vállát verdesi göndör
 nagy haja, meg- megperdül a roppant fejsze kezében,
 Négy lépésnyire téged is észrevesz és acsargó

szemfogadat, félborzolt szőrödöt. Ingadozik pár pillanatig, bámul vad, sűrűbozontú szemével, végül alázatosan nyűtt szalmakalapja után nyúl.
„Isten tartsa, tekintetes úrfi!” — morogja s odébb áll.

VISSZAPILLANTUNK A MÚLTRA
S AZ RENDKÍVÜL MULATSÁGOS

Ó, milyen édes az andalgás a pirosra sütő nap
lángözönében, a sok-sokezernyi, parányi sugártű
bőrömet ütve pereg, befurakszik a pórusokon, szúr,
csiklandoz, bizsereg s minden pici nyíl nyoma forró
csöppekkel kezd vérzeni: csurran a nyári verejték.

Téged utánozlak ravaszul most, Tinti barátom,
hosszúra nyújtom a nyelvemet én is, ütemre zihálok
s közte lehunyt pilláim alól hunyorítva figyellek.
Meghökkenve tekintesz rám. Meg is állsz nagy ijedten.
Elkomorult okos arcodról lesugárzik a részvét.
Végül is észreveszed, hogy mókázom s tovaszökve
jót kuncogsz befelé, míg én nagyokat hahotázom,
így mulatunk kettesben, örömmel. Ilyen csudakedves
pajtás vagy te. Nem is gondoltam volna bizony két
éve, mikor szert tettem rád egy harmatos, ősz
reggelen, elcsavarogva sokáig a parti tanyák közt,
korty italért bekopogva szíves gazdád kapuján és
összekülönböztem morcos, csahos édesanyáddal:
él sem hittem volna, hogy ennyire összezelegszünk.

Oly pici voltál akkor, Tinti, akár csak az öklöm,
szürke felöltöm tág zsebe, roppant zsák, fülig elnyelt,
onnan bámultál ki szipogva e furcsa világra
s ujjaimat dühösen rágcsáltad gyöngyfogaiddal.
Nőttél, mind növegettél s lassanként kitanultad,
hogy mi szabad, mi tilos, mit kell cselekedned, az illem
összekuszált törvényeit: át nem ugorni az asztalt,
fel nem dönteni semmit, a tükröt nem nyalogatni,
meg nem fojtani kis csirkét, nem ugatni a postást,
láncon menni nyugodtan az uccán, szép úri hölgyek
szoknyáját nem túrni magasra s — uramfia, — padlók,

szőnyegek állapotára komoly fegyelemmel ügyelni.
 Még nehezebb volt tán a te ostoba, tarka szeszélyű
 gazdád sok bogarát kitanulni, bolondul elébe
 ugrani lompos farkad csóváló örömevel
 mindig, ahányszor harsányan füttyörészve betoppant,
 búsan menni elé s szomorúan tenni ölébe
 nagy fejedet, ha szemében láttad a bú remegését,
 ülni, feküdni, felállani, ugrani, hogyha kívánta
 tágranyitott szemmel hallgatni figyelmesen annyi
 mély panaszára, fülelni a verseket este, ha fák közt
 mentetek álmosan és a világ zokogott a sötétben.

Legszomorúbb lehetett tán mégis a rengeteg erdőn
 elhagyatottan futnod elől, vagy hátramaradnod
 búsegyedül, mialatt gazdád kacarászva enyelgett
 ábrándos-szemű szőke szerelmével, derekára
 fonva kezét, simogatva a lány ruganyos puha testét,
 vagy ha csalitban, a hűsölő pázsiton elheveredtek
 s mind közelebb tolták egymáshoz az ajkukat, — ó jaj,
 nem közeledni, nem ugrani közbe lihegve, kilógó
 nyelvvel nem nyalni a két csókért csücsörítő
 szájra ... Bizony nehezen hagytál föl e csúnya szokással.
 Ám amióta kiszöktél volt tavaly ősszel a kertbe
 s reggel jöttél csak haza, mámorosan, kimerülten
 és nem sokkal utóbb szalmás kuckódba heverve
 hat picic kölyköt szoptattál, komolyan nyalogatva
 bolyhos testüket, áradozó anyasággal, azóta
 megváltoztál, jó kutya lettél, tiszta tapintat:
 elfordulsz, ha mögötted sűrűn cuppan a csók és
 nem zavarod meg az erdei pázsit örömteli percét,
 jól behúzódol a sűrűbe, dús pofaszőröd alatt tá
 pír suhan át és ajkaidat nyalogatva kukucskálsz ..

ŐSZINTÉN MEGDICSÉRJÜK
 AZ EGÉSZ VILÁGOT

Szép a világ, gyönyörű a világ és nincs hiba benne.
 Már legalább minékünk iszonyúan tetszik ilyenkor.
 Hívogátón fut az út, ragyogón felporzik a léptünk,
 körbe kíváncsan kiterülve feküsznek a falvak,

*testvérünk a rög és neve van valamennyi bokornak.
Kéklík az Árpád-csúcs, ott jártunk tegnapelőtt és
túl amaz erdőn, lent van a völgyben a csörgedező kis
sziklai forrás, Szent János kristályvízű kútja.*

*Nézd, a színek, diadalzászlók, a szemünkbe lobognak,
kék, zöld, barna, piros, bíborlila, sárga, narancsszín,
lelkesek és tüzesek, meghányva ezüsttel, arannyal,
nagy kigyulladt zászlók, minden nép zászlaja: fennen
hirdeti mind, hogy a jó anyaföld valamennyi fiának
egyformán lobogózta ki roppant ünnepi termék
s minden nemzeteit közösen kebelére fogadja.
Ó, látás gyönyörében boldogan elmerülök, mi!
Hát a szagok! Televény föld illata, májusi esték
illata, édes akácfa-virág dús illata, kedves
szép szeretőm szájának vadszeder-illata, zizge
szőke hajának fűszeres illata, ifjú szerelme
ujjaimon maradó meleg illata, melyre ficánkos
huncut örömmel ismersz rá, nagyokat szimatolva,
Tinti kutyám, mikor éjszaka álmatagon hazatérek,
félrecsúszott nyakkendővel, dudorászva magamban,
ó, finom illatok áldott, enyhe taván lebegők, mi!
Jó a tapintás is, puha csiklandó tenyerünket
végighúzni a pázsiton, átborzolni az érett
búza fölött, simogatva kuszálni a hajba:i, a sima
lest zugain babrálni, kutyuska fülét vakarászni
s tiszta hideg patakok habját paskolni sikongva.
Édes az íz is, az ajkvak, a nyelvnek, az ínynék előmlő
ingere, táplálékok örömteli útja erünkbe,
drága kenyér, aranyos pecsenyék s ó, nagyszerű csontok,
ízletesen ropogó, remek álmai sok kutyaszívnek,
bájos burgonya, kedves ugorka, szerelmetes alma;
hódolok ennivalók és innivalók zamatának,
legfőképen azonban a bornak, a bíborán ömlő
rácürmösnék, amely víg dalra deríti a lelket
s vérünket duhaj ugratásra pezsegteti, táncra.
Áldom a hang szent élvezetét is: a fák suhogását,
ég morajos dörgését, záporoső zuhogását,
kis verebek csipegését, nagy motorok dohogását.*

nők csacsogó fecsegését, pajkos ebek csaholását,
 ürge lovak dobaját és társzekerek robaját és
 zongora mély akkordjait este, ha kedvesem ujjá
 surran a billentyűkön s halk futamok szelíden hűs
 hullámlása csobog körül, ó „Traviata szerelmes
 dallama, ó zengő „Pathetique” s valamennyi szonáta!

*Szép dolog élni, kutyuskám. Szembe haladni a széllel,
 ázni, ha bús zivatar vág, megszáradni, ha nap sül,
 szánon siklani, míg a pihék csillogva csapongnak
 s vattacsomóként ülnek vállamon és a fenyőkön.
 Nagyszerű elcsavarogni, bolyongani, menni örökké,
 így lézengeni, mint most, gondtalanul, füttyörészve,
 így ballagni, kutyástul, erős nagy örömmel a szívben,
 s mondani himnikusan: Csodaszép, csodaszép ez az élet,
 semmi se múlja felül. Légy csonka, beteg, nyomorult bár,
 mégis öröm szippantani fényt, levegőt, vakon is kéj
 megtapogatni a nap tüzes arcát. Százszor, ezerszer
 szép, lm emellett még fiatal költő is az ember,
 hóbertos daloló, féllártszívű, harmatosan jó,
 mint a madár, ki csipog s apró bogarakra vadászik,
 mint farkaskutya, kit megszáll lobogó heve és a
 macska nyomába iramlík. Meri sunyi macska a Szépség,
 tisztafehér, pamacsos cica, hirtelen ugrik, elillan,
 olykor szembe lapul, köpködve, sziszegve nyivákol
 8 újra futásnak ered. — Nincs, kiskutya, más hivatásunk
 mint macskára vadászni, vidáman inalni utána, .
 meg-megfogni, eresztetni, játszani véle, magasra
 tartani felnevetőn, komor emberek arca elébe
 villogtatni: kacagjon a lelkiük, látva, milyen szép,
 mily kecses állat a Szépség, hó-cica, furcsa bohó Vers.
 Senki fiának nincs joga kérdeni minket egyébről,
 számotadáskor is egy kérdésre felél csak a költő
 s egy kérdésre kutyája: Hogyan sikerült a vadászat?*

*Megmutogatnak az emberek: itt megyén ő a kutyával!
 Tapsol a Kisjézus Szűzmária kedves ölében,
 boldog az Isten ránkpillantva derűs magasából,
 sírni szeretne igaz gyönyörében, ilyennek akarta*

*látni az embert és a kutyát, mielőtt e világ
megformálta. A nap fele forgó sárga virágok
mind mifelénk fordulnak, a porba borulnak előttünk
tisztelnek pipacsok, kék búzavirágok, a burján
tűzbimbókba borul közelünkben, a lepke felujjong,
s este ha hosszas utunkról izzadtan hazatérünk,
hétszeres illatot ontnak a floxok a kertben, a rózsák
illat-imába merülnek, a tág üvegékü verandán
csillagokat szikrázik a clyvia és amaryllis.*

*Kedvemem el nem rontja, ha bús, beteg, éhesen omló
emberek állnak élém a nyomor nyavalyás negyedében.
Rájuk kell mosolyogni: Miért vagy kishitű, testvért
Mondd, mire jók az üres-zsebű, telt-szívű, ifjú csavargók,
vándorok és remeték? Nem bizol erős szavaikban?
Próbáld meg, no, eredj csak utánuk a tarka hegyekbe,
jőjj csak utánam, — mindnyájan, kiket öldös az élet,
gyertek utánam, málnát s epret eszünk a bozótban,
gyantalehelletű fák közt felbuborékol a tréfa,
nagysüveges fura törpék öntenek irt sebelekre,
télien a zsémbes, fancsali gazdagokat könyörögjük,
lássák, mekkora kéj vidulón, örömet adakozni,
éjszaka vágjuk a bükköt, máglyatüzet hevenyészünk,
összebújunk szelíden s egymás melegében e^U szunk.
Ó, nehezen megy tönkre, sokára hal éhen az ember
telve dalos bizalommal! A gondot, a terhes, a gyilkos
gondot kell csak elűzni az agyról. S hinni jövendőnk
biztosan érő, emberi, boldogító igazában . . .*

*Tinti fiacskám, hidd el, nincs gonosz ember a földön,
kedvesek, áldottak, szeretők valamennyien ők, csak
éhesek és fene házakban virrasztanak éjjel,
nem szívnak tüdejükre elég levegőt, szomorúra
hervasztják magukat sok semmi miatt, tele vannak
nyúggal, rossz a szemük, nagynak hiszik azt, ami apró,
nem veszik észre, mi fontos, nyelvüket összezavarták
s főként Tinti kutyájuk nincs, kivel alkonyi séták
felszabadult, meghitt derűjében üdüljenek olykor.
Nem gonosz ember a tolvaj sem, ne ugasd meg a tolvajt,*

hadd vigye él csak a rózsafa-gömböket éjjel a kertből,
 mint ahogy eddig tette: eladja szegény, hiszen éhes,
 jóllakik árán őmaga, gyermeke és felesége.
 Meg ne ugass senkit soha mérgesen. Éjjel a hold vén
 fintoros arcát szemléld csöndesen és szeretettel.
 És ha a szomszédék beteges, buta pincsikutyája
 kísértetről mond neked ismét zagyva meséket,
 rá se ügyelj, vagy vágd a szemébe szilárd nyugalommal:
 csúf mese aiz, te nem is hiszed el, mert tágas a föld és
 tiszta kelettől napnyugatig, nincs rém e világon,
 jó füvek és fák vannak, a nap süt, a rőt telihold száll,
 örvendezve az emberek és a kutyák örömének.
 Zengd bele bátran a térbe, csahold fel a csillagokig, mit
 csillámló-szemű gazdád is zeng, hirdet örökké:
 Szép e világ, gyönyörű e világ és nincs hiba benne!

E KÖZBEN A VILÁG
 ELALSZIK KÖRÜLÖTTÜNK

*Alkonyodik már. Lanyhul a fény és enyhül a hőség.
 Fák tövein, mint sűrű gaz ágboga, hajt ki az árnyék,
 percek alatt burjánzik, sűrűsödik, tovaterjed,
 árad, előnti az erdők lábait, ellepi nyirkos
 nyújtózással a völgyet s fölfele kúszik a dombon, —
 meg-meglendül a szél, pirosan szaladoznak a felhők,
 halvány rózsapiros fény reszket a domb tetején még:
 édes mérget ivott haldokló elnehezült és
 békés teste hül így ki, a lábtól szív fele, lassan,
 arca pirosra hevülten a láztól, szép szeme megtört,
 s alkonyi szellőként finoman sóhajtja ki lelkét.*

*Esteledik már: Sápád a pír: A juhok hazamennek
 távol úton kanyarogva, nyakukban a halk pici csengő,
 mint eltévedt szűzlány gyermeki hangja, csilingel.
 Lent, a sötétbe borult város kék tornya felől most
 kondul az Angelus édes ezüst zengéssel, aranylő
 zsongással. Pihegő madarakra simulnak a lombok.
 Lélegző levelekre, gyomokra hűvös suhogással
 verceg a harmat. A végtelen, illatos angyali csendben
 illik, amint a csigák finoman sírlódnak a fű közt!*

Régen a halk, füves, ódon klastromok udvara megtelt jámbor szerzetesekkel ilyentájt, barna csuhájú álmodozó szentekkel, akik puha révedezésben mormoltak s mialatt az alázat imája kibuggyant szívekből, fejük áhitatos mellükre hanyatlott. Francesco testvér most indul el estéli útra, most megy a szörnyű farkas elé, — a te őőd elébe, Tinti barátom, — hogy szelíden parolázzon a torkos bőszt fenevaddal, a vértlihegő fogas emberevővel. Fekszik a farkas a jó Szent lábainál, mialatt ő barna kezével a bundás oldalakat simogatja.

Alszik a farkas, amarra derűsen füstöl a kémény, nézd csak, a csillagok is felnyitnak imitt is, amott is, csillognak, pislognak, aranybolhák a hatalmas mennyei kék kutya szőrén: néha kipattan egy apró csillagbolha, nagy ívben elugrik a messzi hegyek közt ...

A MACSKA FUT, MI PEDIG
FUTUNK UTÁNA

Tinti, miért vagy szórakozott? Fecsegő szavaimra úgy nem ügyelsz, ahogy én nem ügyeltem a tegnapelőtt

egy

pajtásomra, ki csöndes kávéházi helyünkön mérföld-hosszú novellákat duruzsolt a fülembé, míg odaküint, odaküint, a csiszolt üvegablakokon túl meggypiros-ajkú, riszáló-termetű, karcsú-bokájú nők libbenték el és habkönnyű ruhájukat íves combjukhoz feszítette a babráló, buja szellő s bent a szívem már nyugtalanul készült muzsikáló versfoszlányok, tündér titkok után iramodni.

Macska lopózik az útfélen, hunyorogva figyel ránk. Orrod már szimatol, bordád remeg és füled izgul, Tinti barátom. Jól tudom én, hogy erős a kísértés s hasztalanul kérném, ne rohanj ki azért a világból s mondj le miattam ezúttal a hajsza pogány gyönyöréről. Jobb, ha veled futok én is. A tétova séta elég volt, unom az álmos bandukolást! Gyere, Tintike, fussunk!...

Megkezdődik a verseny!... Az izmom erős, a tüdőmbe
 zúgva zihálom a friss levegőt. Fiatal vagyok, ifjú
 lábam nyilsebes, ifjú szívemben az üstökösök vad
 ujjongása nyilallik, az édes öröm lihegése.
 Senki sem oly fiatal ma, bolond és isteni, mint én.
 Senki sem oly fiatal s olyan ostoba, mint te, kutyuskám.
 Szép dolog átszökkenni az életen, átkarikázni,
 átviharozni az ifjú mezőkön, az ösztönök útján,
 így szabadon, felelőtlenül. Itt van az árok, előre,
 mélybe le, dombon fél s ujuj, fel a hegyre, a hegyre
 s túl a hegyen gyémántporral teleszórt levegőben
 rajta, gyerünk, alakunk megnőtt a sötét horizonton,
 fénylik az arcunk, szép kutya-homlokodat ragyogó láng
 íveli körbe, zuhogva sugárzik a mennyei kékfény,
 felkacagó fuvolák, mély kürtök, aranyhegedűk víg
 hangjai mellett porzunk át a mezőn, a vakító
 angyali őrség kettős sorfala közt, csak előre ... —
 szállva, repesve, kifutva, kigyúlva rohanni előre,
 míg nem a Márvány-Trónus elé dobbanva jelentjük:
 — „Ifjan tértünk színed elé, örök isteni Felség.
 Átnyargaltuk az életet. És megföttük a macskát!”

FIN T A Z O L T Á N

BOLDOG EMBER SZOMORÚ ÉNEKE

*Be furcsa, hogy a dús, fekete föld
búzaszeméből megsütött kenyér
ízét nem érzem s bennem sose lesz
erő és testem éltetője: vér.*

*Terített asztal itt hiába vár
s előttem állhat minden jó falat:
a fűszerezett, ízes délebéd
morzsákhöz szokott torkomon akad.*

*Be furcsa, hogy most minden jók között
mikor, mit iny kívánhat, mind enyém,
be furcsa s könnyes, hogy eszembe jut
apám s anyám, az árva két szegény.*

*Tudom, szúrágta asztaluknál
csak ünnepnapra látnak drága húst
s szüretnek napján, hogyha hull a fűrt,
a pince mélyén nem forr sárga musL*

*S ha ilyen órán felzendül zene,
nekem csak ennyit zeng és zsong a húr:
„a kocka fordult és a sors szerint
morzsákon él egy régi boldog úr.*

*Isten, vagy ördög tegyen most csodát
s a szívem legyen hóbélű kenyér —
s amíg csak eltart, morzsolgassa őt
a négy elárvult, drága, hű tenyér.*

FELLEGEK

*Vén számadó hajtja lompos ökreit,
a messzeségnek hetykén fűtyörész.
Markába fúj, harsányan túlköl és
tinóit veri, ha egymást öklelik.*

*Ég mezőjén legel a lomha gulya
csillag-csapáson, tejút-ösvényen.
Végtelenbe vesző köd-sövényen
hívja őket alkonyat, halk furulya.*

*Jó Isten nyája . . . Merre megy, hova
várja jöttét tikkadt fold, gabona,
kis gyermekként, kit éhesen feledlek.*

*A vén számadó nyáját megfeji
8 az ég tejét a lázas estéli
csendre leönti friss, hús permetegnek.*

MAI TRUBADÚR ÉNEKE

*A kertből zsongó, mézes jószág áradt,
bimbósan bókoltak dús rózsaaágak
s az ég alati s a föld felett
bujkált a holdas, csillagos varázslat.*

*Boldog, békés csillagjegyben állt a nap,
fényt öntött ránk és terített árnyakat —
s az ég alatt s a föld felett
én csak téged, téged, téged láttalak.*

*Szívemből akkor a számra szállt szavak
meghaltak menten, ha téged vártalak —
s az ég alatt s a föld felett
falán nem is volt más ilyen kába, vak.*

*Bizony azt vártam én, hogy megálljanak
csillagmiriádok és a drága nap.
S az ég alatt s a föld felett
hittem: mi vagyunk csak, kik Istent áldanak.*

*Az volt a szép, hogy szeretsz s szerethetek . . .
Mit is bántuk mi, hogy távol tengerek
s a föld felett s az ég alatt
élnek még — ha élnek — élnek emberek.*

*Vén föld, tudtuk-e, hogy törött tengelyed
balcsillagzat alá sodort kergeteg
s a föld felett s az ég alatt
ezt a világot vak végzet verte meg?*

*Ilát rendjén volt-e, hogy hangunk reszketett
s a szájunk is vérzett, mint a szent sebek,
Ti a föld felett és ég alatt
kettőnk körül egy Mindenség szenvedett?*

*Mondd, mit ér, hogy szeretsz s szeretlek s ketten
nem földön járunk, hanem fenn, egekben —
ha föld felett és ég alatt
az élő: halott már — csak temetetlen.*

*Add a kezed . . . Mert lehunyt két szememben
ásom a könnyek kútját tehetetlen.
A föld felett s az ég alatt
te kellesz most, hogy elkesereghessem:*

*Én így fogantattam, így, szerelemben,
e földre szültek, élni rettenetben.
A föld felett s az ég alatt
ezt éljem tovább? . . . Ezt? . . . A gyermekemben? . . .*

*A kertből zsongó, mézes jószág árad,
fáradt fejemnek sírdomb most a vállad
s az ég alatt s a föld felett
zengem zsoltárát a magtalanságnak:*

*Téged szeretni jussom semmi, semmi!
Meghalhatunk, de nem fogunk temetni,
mert föld felett és ég alatt
átkozott az, ki még magot mer vetni!*

*Beánk szakadhat ég s pokol s ezernyi
bajnak és kínnak szörnyősége! . . . Senki
e föld felett és ég alatt
ne jöjjön minket dízsírhelybe tenni!*

*Elmúlhatunk! . . . De gyermekünk, egy cseppnyi,
nem lesz, . . örülni és így, így szeretni . . .
De föld felett és ég alatt
embertársára sem megy fenekedni! ...*

*A kertből csend és mézes jószág árad,
gondolatomban sírdomb most a vállad.
Az ég alatt s a föld felett
kísértet járkal...*

... Tűnj el szép varázslat! . . .

FINTA ZOLTÁN

Született 1896-ban Nagyajtán (Háromszék megye). Lakik Brassóban. A Brassói Lapok belső munkatársa. Megjelent könyvei: *Bort, búzát, békességet* (versek, Kolozsvár). *Jancsi és Juliska* (elbeszélések, Minerva, Kolozsvár).

P. GULÁCSY IRÉN

Született 1894-ben Lázárföld-pusztán, Szeged mellett. Férjével, Pálffy Jenővel évekig él a Hanság ősi magyar pusztavilágában, ahol a nép szociális életével és problémáival ismerkedik meg. Háború alatt Nagyváradon lakik. *Förgeteg* című regényével irodalmi pályadíjat nyer. Ettől kezdve novellákat, regényeket, színdarabokat ír. Megjelent könyvei: *Förgeteg* (regény, Minerva, Kolozsvár). *Hamueső* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1924). *Fekete vőlegények* (Budapest, Singer és Wolfner). *Fax vobis* (Budapest, Singer és Wolfner). *Kallói kapitány* (Budapest, Singer és Wolfner). Elbeszéléskötetei: *Ragyogó Kovács István* (Marosvásárhely, 1925). *Átül a Tiszán* (Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, 1928). Színdarabjai: *Valuta, Kincs, Kobra, Napáldozat*.

P. G U L Á C S Y I R É N

A VÉN KUTYA

Nyárvégi délután, egész tányérjával bámuldoz le a nap. Seholy felhő az égen, nagy-nagy hőség. Folyóparti tájak párás melege. A halászkunyhó szalmatetején lustán billeg át egy sárga kandúr. Az, hogy meri, jelent valamit. Nincs itthon a gazda. Ha itthon volna, majd elnádálná. De elment, még világossal, át Tápéra a lányáékhoz. A disznó miatt.

Mert tudnivaló, hogy megdöglött a disznó. Fogta magát, megdöglött. Szemmel verték-e, mi-e, csak felfordult. Ugyanabban az órában, ugyanott, ugyanúgy, ahol és ahogy tavaly az elődje. No, ilyen bajt! Nem is egész ember azóta Kecsegés-Kakuszi. Egy reménye még az öreg koca. Igaz, a lánya elmóringolta esztendőtt, mikor férjhez vitték, de ötöt vetett azóta, egy tán kerül az esetlebb malacokból neki is. Befogja, aztán csak megint lesz valami a lelke körül.

Mély csend a kunyhó táján. Minden a gazdát lát-szik várni, hogy ugyan jóval jár-e? Ha estig elmarad, nem jön egyedül. Hűvössel hajtja a jószágot. Kikíméli.

Másként történik. Idők múltán csizmakopogás neszlik a kapu előtt. Nagybús, magányos kattogások. Berúgódik a kapu. Kecsegés-Kakuszi Mihály jön, egyedül. Vállán csomóba kötött kenderkóc kötél, szinte olyan színű, mint a gyér-fehéres hajszájai.

Üresen hozza, tart be egyenest a házba. Ráül a nyoszolya végére, húzza, rugdossa lefelé a csizmát. Idegenben kell az! Otthon megszólnák érte. Csak mikor lent van mind a kettő, üt egyet a fejével.

No, ezért is kár volt! Nem disznót, ha jó szót... se adtak a fiatalok neki. Végül ép, hogy ki nem forgatták

az ajtón. Kivált a veje! Két garasért kitolná az a kecskét a sárból, nem hogy megsegélné. Szőr nőtt a fogán. Néz egy darabig, aztán előveszi a pipát. Rátöm, kicsihol. A pipa se ízlik, rosszul szelel. Finánclábszár van a dohány között. Csak felkél hát, a veréceajtótól kikémlél az égre. Finom idő! Fogja a készséget, hogy talán a vizén! . . . Ott majd létregyön. Kifundál valamit és megtanakodj a a szégyent is. Ballag az udvarba, ellenzőt formál a kezéből a szeme elé:

— FÜRGE! FÜRGE TE!

A kutyát nem hagyja. Vele járja az utat kerek tizenöt éve. Jó kutya, szép is volt valaha, csak ép hogy nem fürge. Ma már, tudniillik.

Csönd, nem mozdul a kutya.

Kecsegés-Kakuszi felrántja a vállát, nem érti egészen. De azért ballag. A víz nagyon húzza. Könnyebbedést, tanácsot is vár tőle. Míg odaér, nem akar gondolkozni. És valahogy meg is csinálja, hogy nem gondolkodik addig semmit. Ő tudja: hogyan. Mindössze egy szerformán villan át az elméjén valami gondolatféle, a faluvégén, Böröcék telke lábánál. Szembe rá ott kerül elő a FÜRGE nagy váncogva. Három lábon ugrál, boncos szőrén vérfoltok ragadoznak.

Akkor gondolja Kecsegés-Kakuszi öreg halász azt az egy elszigetelt gondolatát, hogy:

— Lám csak, tán a FÜRGE is a leányánál járt, az látta el így.

Egyet rúg feléje: szégyeli a csúfot. S azontúl a vízig megint nem gondolkodik semmit. Vállán a „picő” nagyokat bókol, amint haladoznak szépen, öregesen. A parton lelomolnak, kivetődik a horog. Kerek karikát csap, gyűrűzve hull a vízbe.

Csak most tűnik ki, ebben a minden halászkornál fontos pillanatban, hogy a FÜRGE csúnyául húzza. El-elhorkan, meg-megnyújtja. Aligha így nem csinálta ez ideútban is! Csak az öregnek nem volt rá füle.

Most hátraszól neki nagy mogorván:

— Elkushadj! Mit esz a penész?

FÜRGE ért a szóról, bátor kicsit már süket. Még

szíjjá csöppet az orrán át, aztán csend. Kecsegés-Kakuszi szabadjára hagyja a gondolatait.

Hogyis? . . . Nincs disznó. Malac se, akit befoghatna. Nem lesz zsirozó. Hej már az ilyen öregek sorsa! . . . A lányáéknak bezzeg van. Fojtották volna első fürdőjébe az ilyen mifélést! Mióta az asszonyt kivitték, semmi se megy rendén. Nincs aki főzzön, mosson alá. Mindent magának, hetvenbe járó öreg testtel. ..

Mozdul a pedző.

No, elég hamar. De még ez, igen!.. . Ha úgy jó fogások esnének, mint régen, mikor bírta a nagy hálót. Most már csak egyenkint . . . Igaz, az ára is tizet érő. Majd megmutatná azoknak, hogy valaki még ő!

Figyeltlen-figyeli a pedzőt. Fürgé is előlapul, megszokta, hogy ott legyen a nagy pillanatnál. De a hibás lába ráemlékezteti sanyarú voltára. Elvinnyantja magát. Kecsegés-Kakuszi nem szól rá, megállja, hogy ne szóljon. Húzza, emelinti óvatosan a vesszőt. Lassan női a zsinór vizes-fekete része. Apró, zöld gyűrűket vet a Tisza. Már ép azon van az öreg, hogy, na most! Rántja! Akkor rájön a rontás Fürgére. Olyan zajt mivel, mint valami kárhozott.

— ... appnész, — mondja és felévág a vesszővel, mely íme üres. Nem sajnálna utánaeredni, jól eltestelni is, ha a felkelés könnyebben menne. így csak ránéz a borzas szemöldöke alól, a kutya szinte vissza.

Bizonyára odábbállna ettől a nézéstől, ha fiatalabb volna. De nehezen mozdul ő is. Hiába, előregedtek.

Aligha lesz itt ma fogás ettől a dögtől! Az is lehet, hogy soha.

Megcsóválja fejét az öreg. A vessző ott fekszik mellette a fűvön. Nem nyúl hozzá. Már nem kell neki.

— Hínye, egy úristen, de meglátogattál! . . .

Pedig a vejének még megmutatná! Annak legkülönösebben. Lesemmizi a kort! Nem tiszteli! Addig volt jó, amíg adott. Most csak a koporsó . .. Beledugná, ha így engedné magát.

Mérgesen üt, egész tenyerével a földre.

— Nem! — És kászálódik, föláll!

Valaki ő még!

Fürge is mozdul, mozdulna. Sajnálja ugyan ott-hagyni a helyét s a napot, — a kívül fűtő drága melegséget, de a sorsa nagyon összenőtt a gazdájáéval.

Ráemeli búsbarna szemét, nyöszörögve feláll három rossz lábára. A negyediket maga elé tartja, szörnyű vádjaként az igás öregségnek.

Áll a halász, nézi:

— No, kiszabtak, rusnya!

Megbólogat gyérhajú fejével.

— Csúnyán kibántak veled. MÉR hagyta? Pizok.

De nem vár feleletet, tovább nézi.

— . . . Elzargattad a halat... Jó fogás volt vóna. Éreztem a súlyáról. Húsz olyan, ha tíz: kivan a disznó! Most semmi. Vén vagy mán, semmire se való, hacsak bajnak nem . . . Kár beléd a pára.

Erősbödik a hangja, valami elállja a mellét. Régi haragok, pandúros virtusok halovány maradéka. Meg akar mutatni valamit! Nincs más: a kutyának. Még áll, de már belülről fülledez az agya. Fölnéz az égre, onnan a vízre, utóbb Fürgére.

— Appenész, — mondja s felényúl. Fogja a bundáját, magához húzza. Fürge gyöngén lát, de az ösztöne kitűnő. Gyanakodóra fordult, öregállati ösztön. Bajt neszel, tiltakozik, míg bírja. Rosszul teszi a maga szempontjából. Amaz megrántja, már csakugyan dühös.

— Fekij, — dohogja. — A görcs, aki belédáll! Gazdád volnék, vagy mi? Az lesz, amit én mondok! Tán koldulni járjak miattad?

Felemeli a kutyát.

— Tízzel is elbántam valaha, nem egy ilyen dög-gel . . . ! Jóba kötöttél!

Most megindul vele a gáton. Nehéz a Fürge: nem érzi, csak a virtust, hogy túljárt rajta. Észben, erőben. Lassan barókálva cammog a fűzek közt. Csend van, a nap sárga szeme kíváncsian néz alá az égről.

A gát közepén megáll! Kecsegés-Kakuszi öreg halász. Előtte tajtékot köpve, neszlődve ütődik parthoz a víz. Örvények forognak, egy-egy buksi cölöp dacol

köztük. Mögötte a Tisza erejefogy ottan kullog. Nem érdeklí, hagyja kullogni. Felemeli, magasra tartja a kutyát s olyan lendülettel, ahogy régente a nehézkes öreghálóval bánt, elveti magától.

— Nahát! — mondja s a vállára akasztott botját megint kezébe veszi.

Nahát! Csak valamit érő az ő akarata! Vén dög! Bajra való, meg a mesterséget rontani. Most hát megtette vele!

Egész könnyűnek érzi magát.

XJgy bizony. Már indulna, visszafordul. Azért nézcló'dni tán nem ártana? Várni vagy egy mukkot. . . Mert nem rossz kutya volt a FÜRGE, csak éppen hogy ki-vénült.

Áll, nézi a vizet.

Zavarog a víz.

— Appenész? ... — dünnögi és lejjebbhajol. FÜRGE kiüti a fejét két tuskó közül. Megkapaszkodnék, csak a víz nem engedi. Ereje van itt a gát mellénél. Lebukik, megint kiütődik. Fújtat, prúszköl. Fejére rálapul a szőre. Nagyon-nagyon csúnya, szörnyen keserves így.

Guggol most már Kecsegés-Kakuszi, öreg halász. Úgy nézi. Nedvesül a szeme. A melle is nehezebben vált. Szegény FÜRGE . . .! No, jó kutya volt, míg el nem vénült. Hűségés is. Ezt már nem érdemli. Ne kínlódjék.

— Hogy ne veszkődj soká! — mondja és megmarkolja a botot. Feléje vág.

Azután hintál egyet a nyikorgó öreg dereka. Valami furcsa repülést érez. Hideg jön rá, alulról, felülről, oldalt. Betömődik a füle. Nagy zúgás, a napot se látja. Sötét, vastag semmi veszi körül.

— Meghóttam — gondolja, kinyitván a szemét. Fiaatalosan zöld fűzfa cirógatja az arcát. Nézi. Nagyon csudálja, hogy itt is van, a mennyek országába. Elmond egy egy Miatyánkot, mert hátha gonoszak játszanak vétel De nem. Az a fűzfa. Mellette egy kisebb, mintha fia volna. Fű, füvek. Sok. És bogarak. Semmiben se különböznek ezek az égi tájak a földiektől! Mert ahol

ia, már meg vízcsobókolást is hall. Legkülönösebb mind között, hogy eget lát maga fölött. Báránnyfelhőset, kéket. Erről, hogy kettő is nagyon, nem okosították fel az iskolában. Abban ott fenn bizony a urak tanyáznak.

Becsukja a szemét: nem tetszik neki. Ember: ember. Itt legalább egyformának kéne lenniök.

Egy darabig el van csöndben. Már megint a semmi veszi körül. Csak a melle pilledez. Aztán melegeit érez az arcán, kezefején.

Föltekint: a Fűrge!

— Te is itt vagy? — mondja bágyadtan.

Még előbb örül. Csak gyöngén, ahogy hosszú földi útról megtért vándor örülhet. Majd elbúslakodik. Nézi a kutyát: öreg. Bizony jómaga is. Földi formájukban jöttek volna a mennyek országába . . .? No, ez nem lenne ülendő. Hogy a bánatot — mit is magukkal vigyék!

— Nem lehet az!

Megcsóválja a fejét, fölemelkedik. Szétnéz. Ismerős a tájék. A picő kicsivel arrább a fűvön . . .

De biz' élnek ők! Még fekszik, de már emlékezik.

A disznón kezdődött. Aztán meg a Fűrge, hogy úgy elrontotta a dolgát. Csak bajra van, vén dög. Bedobta a vízbe. Utána esett. No, nagy csúfság! Jó, hogy senki se látta. De hogy került ki onnan, a víz sodrából? Sehogy se érti.

Fűrge érti. Hasmánt csúsztat a fűben, melyen véres-izapos csíkot hagy a szőre. Csaholna is, rína is, úgy dicsekednék. Ép, hogy meg nem szólal, emberi nyelven.

Az öreg halász bölint. Nem azért voltak ők együtt annyi évekig, hogy még azt se tudná, mit mond a kutyája. Ránéz nagy komolyan:

— Te voltál!

Bizonyos benne. Felkél, összeszedi a szerszámainak, indulnának. Fűrge áll és vár valamit. Tán fél? No, ne féljen. Hogy megélt, Isten után köszöni neki.

Elmosolyodik, lehajol, megveregeti ráncos kezével a csatagos hátát:

— He, te vénség...! Ujjal se bántalak én többé. Arra való a cigány sintér, majd az könnyebben elbánik veled.

H U N Y A D Y S Á N D O R

ÖRDÖGFIAK

Berzenczey Béla magasrangú kultuszminisztériumi tisztviselő volt. Nagyműveltségű, mély és meleg, de talán kicsit bohémhajlamú ember, aki az estéit a klubjában vagy másféle társaságban töltötte. Otthon csak az ebédnél látta a familiája. Negyedháromkor érkezett haza a hivatalából. Háromkor már megitta a feketéjét, amelyet Margit tante ott csinált meg az asztalnál, újfajta „non plus ultra kávéfőzőn. Letette a kis kanalat a csészealjra. Megcsókolta a fiait, aztán visszavonult a dolgozószobájába. Szundított félórát a törökszönyeges ottománon, dolgozott egy kicsikét. Aztán elment esti szórakozásai után. Aznap nem látta többet a család.

Az igaz, hogy özvegy ember volt Berzenczey. Hiányzott az otthonából az a meleg atmoszféra, amelyet csak a szerető asszony személye tud maga körül teremteni. Az öt fiú pedig az emberi élet legkellemetlenebb korszakában járt. Kamaszok voltak. Agresszív, elkényeztetett, fékezhetetlen, verekedő kamaszok, akik minden hátrányát magukon viselték annak a neveléspolitikai hibának, hogy az apjuk csak jószággal és bölcsességgel próbált hatni rájuk, de sohasem alkalmazta azt az úgynevezett szülői szigort, amelynek pedig valamilyen szeretetteljes formája nagyon elkelt volna a szóbanforgó öt gyereknél, akik korlát nélküli szabadságukban valóságos párdükkölkékké vadultak.

Az öt fiú nevelése Margit tantera volt bízva, az elhunyt feleség vénkisasszony nénjére. Margit tanteban még volt valami az élet vidám szikrájából, amikor a sógora házához került. De ez a szikra a viszontagságos évek során teljesen kialudt. Margit tante a mi történetünk idejében már nem nevelte az öt ördögfiókat, akik

habzó Ifjúságuk vad frissességében teljesen a nyakába ültek. A szegény vénleány összeszáradt, mint az aszaltszilva. Minden ténykedése kimerült abban, hogy elszorult szívvel imádkozott a gyerekek testi épségéért, mialatt azok olyan dühödten verekedtek az emeleti szobákban, hogy aggodalmasan reszketett az a nagy csillár, amely a földszinti hall plafonjáról függött.

Berzenczeynek volt bizonyos sejtése arról, hogy a gyermekei nem angyalok. De pontos képet a magaviseletükről soha nem kapott. Margit tante ugyanis kétségbeesetten hallgatott. Részint vértanú szíve miatt. Részint mert őszintén rettegett a kölykök bosszújától. Tudta, hogy ha panaszkodni mer, okvetetlenül elkövetkezik a vásott retorzió: egeret tesznek az ágyába, vagy megpaprikázzák a kávéját.

A fiúk közül a legidősebb Béla volt. Tizennégy éves. A többiek — Laci, Kálmán, Pista és Sándor — mint szabályosan kisebbedő orgonasípok követték egymást, egy-egy évi időközönként.

A négy idősebb fiú barna volt. Nagyon kasonlítottak egymáshoz, egyforma matrózzruhájukban. Izmos kis betyárok. Sötét szemükben a hegyi rablók szikrapillantása. A legfiatalabb elütött tőlük. Szőke volt és kékszemű. Hosszú, angyalszőke fürtű és tengerkék szemű. De ezt a tengerkék szemet félelmissé tette valami szilaj, kalandszomjas fény, amely tüstént felvillant az ábrándos pillák alatt, ha a tízéves fiúcska gyermeki érdekét, vagy makacsságát a legkisebb homokszem érintette.

1910 tavaszán nagyban készült az öt ördögfióka a húsvéti pirostojás-szüretre. Margit tante gondosan elkészítette számukra az öntöző szerszámokat. Tisztára kimosott kis orvosságos üvegek voltak ezek, a szájuk organtinnal bekötve. A tartalmuk tejfehéren felhőző folyadék, amilyen a vízzel hígított otkolon. Csak Sándorkának volt arisztokratikusabb öntöző alkalmatlansága. Egy szép, zöld, gumi-béka, amelynek meg kellett nyomni az oldalát és akkor spriccelt belőle a szagos víz.

A locsolók már húsvét hétfőjének előestéjén ki

voltak készítve a gyerekszoba asztalára. Szép sorban egymásmelleit a négy organtinos üveg és közöttük a kis béka, gumi hasában ugyancsak a tejfehér otkolonnal.

Itt kezdődött a bonyodalom. Mert Béla, a korelnök, a párnájába fúrva barna fejét, türelmesen kivárta, amíg az öccsei elaludnak. Amikor aztán fölhangzott a négy kisebb fiú egészséges álmot jelentő szuszogása, kimászott az ágyból. És odalopózva az asztalhoz, hosszú háló-ingében, mint valami manó, nesztelenül mozogva az éjjeli mécs fényénél, mosdólavórájába fröcskölte a béka hasának illatos tartalmát. Azután pedig teliszitta a kis gumijószágot szép, sötétkék antracén-tintával. Majd a művelet után visszabujt meleg paplanja alá. És mint aki a munkáját jól elvégezte, boldog álomba merült ő is.

Másnap reggel, amikor a fiúk ünneplőruhájukba öltözve kivonultak otthonról, a szegény Margit tante szinte anyai büszkeséggel nézett végig rajtuk. Könny szökött a szemébe. „Igaz, hogy rosszak — gondolta. De megkínzott szíve gyönyörködve dobogta hozzá — „hanem legalább szépek. Mert csakugyan gyönyörű volt mind az öt fiú. Elegáns, jól nőtt kölykök, merész kis pofájukon a vásottságon kívül máris valami korai lovagiasság határozott bélyegével.

A gyerekek a tavaszi napfényben úszó Andrásy-úton rövid haditanácsot tartottak arról, hogy hova menjenek először locsolni? Egy-két vitapofon elcsattanása után végül is úgy döntöttek, hogy első látogatásukkal az apjuk legjobb barátjának, Zombori professzornak a házát tisztelik meg. Részint, mert itt nem pirosra festett főtt tyúktojás, hanem becses csokoládétojás kecsagetett. Részint, mert a tanácskozást Béla irányította, akit a tánciskolából gyöngéd szálak fűztek a professzor leánykájához, Másához.

Tíz óra körül járt, amikor a Lendvay-utcai kisvilla kapuján becsöngettek. És a fehérbóbitás szobalány mosolyogva vezette be az öt rablófiókat a virágos verandára.

Az öreg Berzenczey Bélát nagyon szerették ebben a finom házban. A ház asszonyát valami nyájas, őszi flört

kötötte össze vele, amely azonban semmit nem állt útjában a két férfi őszinte pajtáságának. Viszont a kis Mása tizenhároméves szívecskéjének egész lángolásával szerelmes volt ifjabb Berzenczey Bélába. Mindez természetessé tette, hogy a virágos verandán hangos öröm ömlött el, amikor az öntöző vendégek megjelentek. A kis Mása már habos-fehér, húsvéti díszébe volt öltözve, az édesanyja pedig halvány, pezsgőszín reggeli pongyolájában, mint a hattyú állott föl karosszékéből, hogy sorba megcsókolja mind az öt friss, szappanszagú, nap-sütött fejecskét.

— Derék gyerekek vagytok, hogy eljöttetek! — mondta és mosolyogva állott oda a leánya mellé, mintha ő is részt kérne a tejszínű otkolon szagos csöppjeiből.

Ifjabb Berzenczey Béla meghintette rózsavízének áldásával az anyát és leányát. Aztán utána korszerinti sorrendben következett a többi öccse. Végül Sándorka is megnyomta gumibékája oldalát.

Most komplikált lélektani helyzet állott elő. A ház asszonya és a ház leánya még édesen mosolygott. Még nem tudták szegények, hogy mi történt velük. De Sándorka már látta a sűrű tintapettyeket a pezsgőszín pongyolán és Mása habfehér selyemruháján. Gyorseszű gyerek volt. Pillanat alatt megértette, hogy milyen gonoszságnak lett áldozatává. Csak éppen azt nem tudta pontosan, hogy a négy bátyja közül ki volt a tettes. Ez azonban csöppet sem zavarta. Mintha tűz égette volna meg, eldobta a bókát és amíg vad láng lobogott föl angyali, szőke arcán, teljes erővei gyomorba bokszolta a szomszédságban álló Pistát. Pista bőszerűgással válaszolt az indokolatlan támadásra. És egy másodperc tizedrésze alatt, megfoghatatlan módon, talán csak az önkénytelen izom-reflexek következtében, a verekedés általánossá fajult.

Az öt fiú egyetlen, eszeveszett, vibráló gombolyagba fonódva gurult ide-oda a földön. Rúgtak, haraptak, karmoltak, marcangolták egymást. Vonagló testükkel összesodorták a padló szép perzsaszőnyegét, amelynek selymes szövetére kiprészelték a tintabéka gyomrának

minden csöppnyi tartalmát. Majolikavázákat vertek le, virágcserepeket. Lehúzták az asztalról az abroszt. Földöntötték a kínai porcellán állólámpát. Cserép csörömpölt, selyem hasadt harsogva.

A ház asszonya és leánya dermedt szívvel nézték a dulakodást, amely annál iszonyúbb volt, mert teljes némaságban folyt. Ezek a fiuk nem voltak vonyító gyerekek. Megszokták, hogy szótlanul viseljenek el minden sebet. Némán harcoltak, mint a páriák. Összeszorított szájjal. Halálig.

El volt felejtve minden tinta-kár, minden cserép. És a rémület fagyott pillanatai után felsikoltott az asszony ajkán a kétségbeesés:

— Szentséges Isten! Megölik egymást!

Ez a velőig ható visítás kijózanította a fiukat. Sirokkó-dühük elszállt. Fölláltak. Még mindig reszketett a térdük az izgalomtól, még mindig égett az ördögi szikra a szemükben. De a szájukon már megjelent valami bocsánatkérő vigyorgás: „Ugyan ne síkitozzon már. Nem látja? Vége!”

A szegény professzornő megkönnyebülten sóhajtott. Nem járt az eszében más, csak az: milyen borzasztó lett volna, ha az ő kedves, régi barátjának a fiai közül valamelyik éppen az ő verandáján talál meghalni. Sóhajtott, könnyezett. Végigsimított a ruháján. Betintázta a kezét, aztán a kezével betintázta az arcát, ahogy a tenyerét kétségbeesetten végighúzta a homlokán.

A fiuk ezen a tüneményen röhögtek. Mása a ruháját siratta. Az asszony pedig panaszteli szemét az ördögfiakra emelte, akik lihegve, véresre cibálva, összemarva állottak előtte.

— Így nem mehettek ki az uccára — mondta gyöngye hangon. — Itt a fürdőszoba, szedjétek rendbe magatokat.

A gyerekekben sok gavallérhajlandóság volt. Mindig szívesen csináltak toalettet. (Béla naponta ötször-hatszor fésülte-kefélte simára akaratos, barna hajját.) Most is nagy készséggel marsoltak föl a fürdőszobába.

Öt percig hallatszott az ajtón keresztül, hogy zuhog a csap. Aztán újra megjelentek a fiuk. Megmosdva, átkötött nyakkendővel, vizes hajjal a halántékukon. Frissek voltak, tiszták, rendesek. Csak a képükről nem tudták eltüntetni a friss kaparások nyomait, amelyek olyanok voltak, mint piros, tavaszi rügyecskék. A professzorné nagyszívű asszony volt. Ha egyszer békét kötött, hát kegyelmet adott egészen. Így esett, hogy a történetk ellenére is kiosztatta Másával a csokoládétojásokat. Sőt búcsúzaskor megint végigcsókolta az öt dacos pofácskát:

— Menjetek. Legyetek jók. Szeressétek egymást. Az öt fiú eleinte szótlanul haladt az uccán. Majd Kálmán a rangidős Béla mellé csatlakozott és könnyedén megszorította a könyökét:

— Lesz itt hecc! — súgta halkan, hogy többi testvére meg ne hallja.

Béla csak sötét szemének egy kíváncsi villanásával kérdezett.

— Eleresztettem a fürdőszobában a síklót! — válaszolta a fiú.

Ez alatt pedig egy valóságos, eleven, bár tökéletesen ártalmatlan vízisíklót kellett érteni. A kígyót Kálmán egy nappal előbb iskolai botanizálás alkalmával fogta a Svábhegy oldalán. Megfogta hideg, sikos testét. Félelem és undor nélkül kalácsba csavarta. És a lepkehálójába kötve hazaszállította. Huszonnégy óráig minden módon dédelgette a síklót. Házat csinált neki papírból. Etetni próbálta. Kínálta tejjel, karfiollal, sőt szalámival. Aztán dühében megverte, amikor a szegény hüllő mindezeket a táplálékokat visszautasította. Megbüntette, de azért szerette a foglyát, amelyet elkeresztelt Icignek. A húsvéti locsolásra is úgy vonult ki, hogy matrózblúzának korcában, körülfonódva a derekán, ott volt a kígyó, belenyugodva a változhatatlanba, mozdulatlanul, mintha lapos fejével kisütötte volna: még a legjobb, ha nem ellenkezik gonosz kis tirannusának akaratával.

Ha a verandai verekedésről lassított filmfelvételt

csinálnak, kiderült volna, hogy a középső Berzenczey-fiú a legvadabb tusában is csak a fél kezét használta. A bal keze, mintha béna lenne, elbújt valahol a blúza nyílásában. A kígyóra vigyázott a fiú, amelynek úgylátszik sorsszerű rendeltetése volt, hogy beteljesítse az öt testvér végzetét.

Mert ami azt illeti, a hecc, amelyet Kálmán megjósolt és sóvárogva várt, csakugyan bekövetkezett, mégpedig a lehető legteljesebb mértékben.

A jó professzorné ugyanis, amikor bement a fürdőszobába, hogy lemossa kezéről és homlokáról a tintát, abban a másodpercben, midőn a kád fölé hajolt és előrenyúlt, hogy megfordítsa a melegvizes csapot, megpillantotta a kígyót. Az ártatlan hullőnek igazán nem volt semmi rossz szándéka. Inkább megijedt, amikor a félelmes árnyék fenyegetően föléje hajolt. És a félelemtől tekergett olyan sebesen a kád fenekén összegyűlt kis vízben, kettős nyelvecskéjével lihegte.

De a professzorné asszonyi idegrendszere nem adott időt a meggondolásra. Mégcsak nem is sikolhatott. A borzalomtól eszméletét veszelve, tintás homlokával végigzuhant a fürdőszoba kőpadlóján. Orvosi nyelven szólva idegsokkot, a fiúk szótára szerint frászt kapott szegény. Piros csalánkiütések bújtak elő a testén. Lázasan, kízó szívgörcsökkel feküdt hetekig. A házi orvos azt mondta, még jó, hogy nem történt egészen komoly baja.

Hát ez már aztán olyan eset volt, amelyet nem hallgathatott agyon a szegény Margit tante. És a fiúk sejtették is, hogy ennek a kígyó-ügynek folytatása lesz. De nem történt semmi egyéb, mint hogy az apjuk napokig nem szólt hozzájuk. Meg hogy az ebédjüket a szobájukba vitették föl. Margit tante is bújt előlük. Vallatóra sem lehetett fogni, hogy mi készül?

Hát ami azt illeti, a fiuk könnyen belenyugodtak volna ebbe az állapotba, ha nem éreztek volna valami rosszat a levegőben, amely néma és nyomott volt, mint a tengeren a tájfun előtti órák.

Vége aztán kitört a vihar. Egy délután fiákker

állott meg a ház előtt. A fiákkeren az öreg Berzenczey öccse érkezett meg Egerből. Gyula bácsi. Vagy ahogy a fiúk hívták a nagybátyjukat, „Bika bácsi”. Mivel Berzenczey Gyula, hevesi főszolgabíró, súlyos vérmérsékletű, komor és rendkívül nagy testi erejű férfi volt.

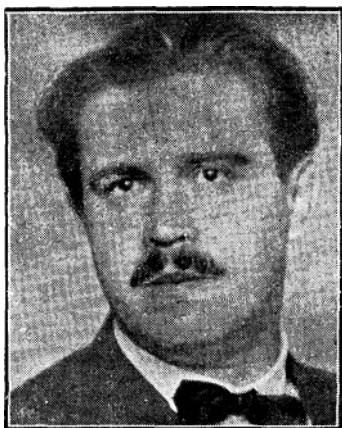
Nem történt kisebb dolog ugyanis, mint hogy Berzenczey Béla, aki jól ismerte a maga lágy és fegyelmezni nem tudó természetét, felsürgönyözte Egerből az öccsét, röviden azzal a céllal, hogy verje meg mind az öt fiút, akik még soha életükben nem éreztek büntető vesszőt a bőrükön.

A nagy tetemrehívás még aznap este megtörtént. Őszintén szólva Bika bácsi, amikor belépett a gyerekek szobájába, így fogalmazta meg magában a küldetését: „Most majd jól elnászpángolom ezeket a gaz kölyköket!” De hát a fogalmazás rossznak bizonyult. Szó sem lehetett egyoldalú „nászpángolás-ról. Bika bácsinak össze kellett szedni minden bölényerejét, hogy győzni tudjon. Ezeket a gyerekeket nem lehetett megverni. Valósággal össze kellett őket törni, amíg félájultan nyúltak végig a földön. Mert nem hagyták magukat. Amikor az első inzultus érte őket, hisztérikus görcsöt kaptak. Visszaütöttek. Mint a patkány, Bika bácsi arcába ugrottak. Mint a hörcsög beleharaptak a hüvelykujjába. Disznóölési visítás, vad bömbölés hallatszott a szobából, amelynek falánál az öt zöldhálós ágyacska állott. És amikor Margit tante az üvöltözés után beálló vészcsöndben szívszorongva bekukucskált a kulcslyukon, látta, hogy Bika bácsi fújtatva, lihegve, félrecsúszott nyakkendővel, összetépett kabátban áll a szoba közepén és olyan szédelegve törülgeti a homlokát, mint aki valami halálos veszedelemből menekült meg szerencsésen.

Abban az időben mindenki akasztófát jósolt az öt Berzenczey-fiúnak. Csakhogy az élet furcsa, És a jószokat meghazudtolva, mind az öt ördögfióka igen

tisztességes karriert csinált a huszonegy év alatt, amely eltelt a nevezetes, kígyós és tintás húsvét után. Sőt, valamivel többre is vitték, mint amennyi megillette őket munkateljesítményük pontos kalóriaértéke szerint. Az Isten tudja, mintha lenne valami abban a pedagógiai elvben, amely a gyermekkor legkegyetlenebb harcait tartja a legjobb életrevelő princípiumnak. Annyi bizonyos, hogy a Berzenczey-fiukat sorsuk döntő pillanatában mindig nagyon segítette az a veszedelmes, szinte ősemberi fény, amely megjelent a szemükben, amikor karrierharcukban valaki keresztelte az útjukat. Pedig az ellenfeleik sokszor körmönfontabbak voltak, jobban fölszerelve a civilizáció eszközeivel náluk. Az ő nézésükben pedig nem volt más, csak ez a barbáris velős fenyegetés: „Pusztulj az utamból te, mert a torkodra verem a fogadat!

HUNYADY SÁNDOR

Született Kolozsváron, 1893-ban. Már születésével az irodalom világába kapcsolódik: atyja Bródy Sándor, anyja a fiatalon elhunyt nagy művésznő, Hunyady Margit. Sokáig újságíróskodik. Közben novellákat és színdarabokat ír, ez utóbbiakkal a budapesti színházak egyik legkeresettebb és legkiválóbb színpadi szerzője. Színdarabjai: *Júliusi éjszaka*, *Feketeszárú cseresznye*, *Erdélyi kastély*, *Ritz 1919*, *Bakaruhában*, *Pusztai szél*, *Aranyifjú*. Megjelent könyvei: *Feketeszárú cseresznye* (színmű, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1930). *Diadalmas katona* (elbeszélések, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1930).

KACSO SÁNDOR

Született 1901-ben Mikházán (Maros-Torda megye). író és újságíró Kolozsváron, majd a Brassói Lapok főmunkatársa, az erdélyi magyar újságírás egyik legkiválóbb publicistája. Megjelent könyvei: *Utoljára még megkapaszkodunk* (novellák, Kolozsvár). *Vakvágányon* (regény két kötetben, Brassó).

K A C S Ó   S Á N D O R

HÁRMAN A KÖDBEN

Hárman valának együtt, akik megtehették, hogy elunják a súlyos téli levegőt, mert gondjaikat fedél alatt is elintézhették. Megjárták magukat a faluban s aztán a „kaszinóban pihenni letelepedtek. A korcsmáros beütötte magát az ajtón s az úri névre keresztelt külön-szoba küszöbén megállott.

— Jó hideg van itt! — állapította meg beismerően, mert kedvibe kívánt járni az idegen uraknak.

Amazok nem szóltak rá semmit, csak a kezüket dörzsölték össze szorgalmasan.

— Itt, a kaszinóban ugyanis, — magyarázta a korcsmáros — csak szombaton este s vasárnap délután vannak vendégek. Akkor csinálunk tüzet, máskor nemigen, mert drága a fa.

A vendégek közül egyik, a legvárosiasabb külsejű, didergő szájjal felkacagott, mintha jóízű tréfát hallott volna:

— Hahaha! Ez igazán jellemző! A fa hazájában drága a fa, spórolnak a tűzzel! Nagyszerű szín, találó különösség!

A korcsmáros rábámult a kacagóra s aztán fél-szemmel a második vendégre pillantott, aki otthonosabban érezte magát a „kaszinóban, mert tapogva rázta ki lábából a hideget s a sapkáját se vette le a fejéről, mint a másik kettő a kalapját.

— Értelmetlen barátja van az úrnak! — beszélt a korcsmáros tekintete a sapkás felé. Az visszahunyorogott, mire a korcsmáros újra kinyitotta a száját:

— Éppeg azért, istálom szeretettel! Innét minden jó fát elvisznek eladni, vagy feldolgozzák a javát.

Nekünk csak az utaja marad. Meg kell ezt érteni kérem, szerkesztő úr!

— Jellemző, nagyon érdekes! — csókolgatta a ujjá begyét a városi s nem rejtegette örömét, amit láthatólag ennek az „érdekes ténynek a megállapítása okozott.

A sapkás elnézően mosolygott s hirtelen feltszította homlokáról vastag föbelijét.

— Valami fűtőanyagot hozzá, mégis, Gazsi!

— Fenyővizet?!

— Nem egyebet, de éppen azt! — játszott a szavakkal a sapkás s oldalról leste a városit, aki újból örömmre gyulladt.

— Nagyon érdekes! Én fára gondolok s ő már tudja, hogy a fűtőanyag alatt fenyő vizet kell érteni. Mihelyt használni tudom az ujjaimat, feljegyzem. Szín a riporthoz!

Kiújult szorgalommal dörzsölte tovább a kezét.

— Kolontos ember, — gondolta a korcsmáros — bár az is lehet, hogy túlon túl okos.

— Tüzet is csináltass, Gazsi. Városi emberek ezek s itt várják meg, amíg a vonat indul.

— Itt megvárhatják, békességgel.

Kifordult az ajtón s néhány perc múlva nem egyedül jött vissza, hanem aprócska leánygyermek társaságában. Az ő kezében félliteres üveg volt s poharak, a leányka öle viszont egyenlőtlen fenyődarabokkal volt tele: hulladék lécs, szarufavég, tönkök lefűrészelt s négy-ötbe hasított bútúje, mindenféle alakban és méretben, amikkel játékos gyermekek szívesen eltöltik az időt. A korcsmáros végigtörölte alsókarjával a legközelebbi asztalt s ráhelyezte az üveg neműt. A leányka viszont szemközt térdelt a törpe vaskályhával s aztán a lábszáraira ereszkedett, mintha csakugyan játszani akarna.

— Hideg lesz itt ennek a bájos csöppségnek! — jóindulatoskodott a városi.

A korcsmáros azonban csúfodároskodásnak vette

a megjegyzést, mert dühös lett s cselédriasztó hangon kiáltott a leánykára:

— Előbb gyújts bé abba a fűttőbe s azután bújj belé, ha már meg akarod sütni magadat, mint az a *naccsága*. Az Isten se látott ilyen fázékony teremést, pedig az mindent lát.

A városi létrejött, hogy az a gyermek cseléd s játékszereit azért hozta be, mert tüzet akar csinálni. Gyakorlott füle azt is kifogta, hogy a gazda az imént a „naccsága” alatt az öngyilkos úrinőt gondolta, aki miatt ő most kiszállott ide. A jegyzőkönyvére gondolt, de fázott a keze s azért inkább a gyermeket nézte tovább, olyan tekintettel, mint akinek hivatásával jár az apró dolgok gondos megfigyelése is. Láta, hogy amaz szűken elosztja a kályhában a szárazabb lécségeket, majd óvatos építkezéssel ráhelyezi a vastagabb s nyersebb darabokat is, végül papirosat gyúr az egész alá s aztán bőven megtetézi épületét a nedves maradékkal. A meggyújtott gyufa pillanatra megvilágítja a hidegtől kimart, kékfoltos kezefejecskéjét, aztán papirosba kap a láng, mire a gyermek gyorsan rácsapja az ajtót s várakozóan előredermed. A zömök vasalkotmány mérgesen dohog, aztán ijesztően elbőffenti magát s kékes-szennyes füstöt vág ki az „orrlyukain.

A leányka még vár . . .

Lecsüngő karokkal figyel, hogy a repedt vasajtó mögött felderül a meleg fény s az iménti mérges szörnyeteg vékony sugárban szívja vissza fényes orrlyukaival a kibőffentett füstöt. Akkor olyan lesz a leányka arca, mint az oltárokon mosolygó szenteké és sovány karocskája kitarul, mintha meg akarná ölelni a kályhát.

— Mennyi mindent megláthat az ember, ha van benne egy csepp szociális érzék, — akarta ünnepelni magát az újságíró — de abba hagyta tüstént, mert letagadhatatlanul látta, hogy a leányka csak fáradt testének felegyensúlyozására tárta ki a karját s nem volt a mozdulatában semmi ölelés.

Csalódottan elfordult.

— Mindjárt meleg lesz, tanító úr! — jegyezte meg csak azért, hogy mondjon valamit.

— Lesz, de nem attól, hanem ettől, — válaszolt a sapkás s határozottságot árult el, amikor először a kályhára s azután a fenyővízre mutatott.

Az apró szolgáló észrevétlenül odalett. A „tanító úr is kitopogta lábaiból a fázást s a kezeit is használni tudta már ügyesen: megtöltötte a poharakat.

— Fogjuk meg na! Magának se árt meg, festőművész úr!

A harmadik vendégnek nehéz, szeges bakancsa volt. ő gyakrabban látogatta ezt a vidéket, ahol témát keresett az ecsetje alá. Tudta, hogy hogyan kell öltözködni az útra s volt felszerelése is hozzá.

A megszólításra elfordult az ablaktól s melázó arccal kiürítette a poharat. Aztán galléron ragadta az újságíró, akinek megnedvesedett a szeme az erős italtól s tátogva csóválta a fejét.

— Ez csakugyan tűz!

— Ne kényeskedj, hanem gyere s nézd, amit mutatok, mert ez pennára való, nem ecsetre. Ha ezt én le tudnám festem, úgy, hogy minden kiéreződjék a képből, ami mögötte van, egyszeribe világhírű lennék s lenne pénzem, mint a pocsolya . . .

Hátuk mögé állott a tanító úr is s önérzetesen bizonyította:

— Itt aztán van, festeni s írni való, elég.

Vagy az italtól, vagy a büszkeségtől, de megfényesedett neki is a szeme, amint *nézegette* azt, amit a másik kettő *látott*.

Köd volt kint, nehéz és sűrű. Az ablak alatt elvonuló útból, előre s hátra, négy-négy méternyi ha látszott. És ezen a nyolc méternyi látható területen, méternyi magasságban a földtől, vastag s gömbölyű fenyőfaronk úszott lassan a ködben. Eleje nem látszott, s nem a vége sem, mintha titokzatos erő a végtelenségből hozná s oda vinné.

Az újságíró az ablakhoz nyomta az orrát.

— Érdekes! Mi ennek a furcsa jelenségnek a magyarázata?

— A köd! — kacagott a tanító.

— Azt én is tudom, — sértődött meg az újságíró,
— de mitől olyan hosszú az a fa s mi úsztatja úgy a levegőben?

— Várj csak, — intett a festő — egybe meglátod . . .

S már látta is az újságíró!

Két kerék döcögött lassan az ablak alatt. Az emelte s vitte előre a fát a vastagon gomolygó ködben.

— Ez a vége! — mondotta a festő.

Új kép következett:

Két apró lovacska tapodta fásult ritmusban a ködöt. Előregörnyedt kucsmás ember tartotta a lovak kantárszárát, olyan állandóvá meredt mozdulattal, mintha élete a világ végéig így bandukolna. A lovak után újra két kerék döcögött s *ez emelte s vitte előre a ját a vastagon gomolygó ködben.*

— Ez az eleje! — mondotta ismét a festő.

Mire kimondotta, már eltűntek a lovak és a két kerék s a hosszú-hosszú rönk megint úgy úszott, mintha *titokzatos erő a végtelenségből hozná s oda vinné . . .*

— De ez még nem minden! — intett türelemre a festő.

Az újságíró még tömpébbre préselte az orrát az ablaküvegen, mert új *érdekességet* látott. A magától úszó fán fiúgyermek ült, aki jobb kezét szőrujjasa bal ujjába, bal kezét a jobb ujjába dugta el, mint valami válltól-vállig érő hatalmas muffba. Meleg lélekzetét a mellére fújta a gyermek s lábai a felkötözött szénászsákban rejtőzködtek.

— Ez pedig a közepe, — ejtette le a fejét a festő.

— Ha ezt én meg tudnám festeni, úgy, hogy minden látszódjék, vagy inkább érződjék a képen, akkor . . .

Reménytelen legyintéssel fejezte be a mondatot.

— Nincs mit nézni tovább, — riasztotta meg őket a tanító. — Ez most már így menyen napestig.

Büszkén hozzátette még:

— Az én embereim! Hordják a gyárba a fát.

— A tanító úr fáját?

— Dehogy! Nekem nincs! A magukét viszik, de az én munkám s érdemem, hogy ebbe a gyárba, s nem a másikba viszik.

— Legalább a gyermeket otthon hagyhatnák az ilyen hideg időben, — ébredt fel újra az újságíróban a szociális érzék.

— Azokra is szükség van! A lovak előtt állanak, amíg az emberek a talyigáról leemelik a fát.

— Keserves élet!

— Biza, nem közönséges. A *mi* földünk ez s a *mi* életünk. Csak az tudja, aki benne él. . .

— S a tanító úr? Most hogy élhet?

— Nem mondom, most már nem panaszkodhatom. Sokféle mesterség, mindenik hoz valamit. Fával liszttel, zsírral, szalonnával, mindennel foglalkozom, ami a kezem ügyébe esik. *Közvetítek*.

Megnyomta a szót, hogy bizonyítsa szakmabeliségét.

Az újságíró finoman mosolygott.

— S még az újságokat is informálja!

— Az már nem üzlet, nem azért teszem, — legyintett a tanító. — Azt kötelességemnek érzem. Mit gondol, a mi sorsunkban! Mégis csak intelligens embernek érzem magamat, ha ide is vert le a kisebbségi sors, ahol most vagyok.

Az arca elborult, amikor megragadta a poharat s s amíg felhajtotta a csípős szeszt, hirtelen erősen kezdte érezni a *maga* külön kisebbségi tragédiájának súlyát. Beszédmodorát is megváltoztatta s látszott rajta, hogy szívesen gyötri magát azokkal a kemény veretű, parasztos szavakkal és kifejezésekkel, amiket azóta tanult meg, mióta *tanítóságától* bátran megtehetette, mert méltóságának már cseppet sem árthatott vele.

— Hallja-é! — meredt szembe ellenségesen az újságíróval. — Mióta a s ... re verték a huszonötöt s kidobtak az állásomból is, hogy a lábom se érte a föl-

det, azóta az életem megváltozott, de a lelkem nem, higgye meg!

Az újságíró riadtan fogadta ezt a kitörést, mintha felelősségrevonás lenne benne.

A festő viszont sebesen előkapta a ceruzáját s fagyos kézzel is vázlatot kapdosott a kimeredt emberről.

— Ez jó! Ez kifejező! Ez beszél! — szaggatta a mondatokat is keze mozgása szerint.

— Én osztán igen! Én beszélek, — értette félre a tanító, — mert jegyezzék meg az urak, hogy nincs itt élet s halál sincs, amiben ne lenne benne a kisebbségi tragédia.

— Hiszem! — bólintott komolyan az újságíró, a festő meg szó nélkül kapdosott tovább a jobb kezével.

— Egyet se, amíg meg nem hallgat egészen. Példát is mondok, ami bizonyít. Itt van ez az öngyilkossági eset, ami miatt táviratot küldtem a laphoz . . .

— Nana! — bátorodott meg az újságíró. — Ez már az én mesterségem, ezt én jobban értem. Kivizsgáltam a dolgot. Érdekes dolog, annyi bizonyos, de nem látok benne semmi kisebbségi tragédiát. Idegbeteg, esetleg egészen örült asszony öngyilkossága, ennyi az egész. Lapszempontról az az érdekes benne, hogy: *sütőkemencében halálra piritotta magát*. Ez lesz a riport címe. S még hozzá úriasszony volt, ami fokozza a dolog érdekességét. Nagyszerű lapanyag, az kétségtelen, de hol itt a kisebbségi tragédia?

A tanító győzelme biztos tudatában lehiggadt s gúnyosan nézett végig a vitatkozóknak. Megtöltötte a poharakat s kihúzta az asztal alól a székeket.

— Üljünk le s osztán válaszolok erre a beszédre!

— Maradjon még egy kicsit, — kérte a festő, — mindjárt készen leszek.

— Haggya a nyavalyába, ne pirkáljon annyit. Hallgassanak ide: én azt mondom, hogy ez *kisebbségi tragédia* s bizonyítom is, amit állítok.

— Jó, jó! — mosolygott értelmesen az újságíró. — Hiszen azt csinálunk belőle, természetesen. Én is tudom a köteletségemet. Magyar asszony volt s a férje román.

Nem nehéz lélektani magyarázatot keresni! De magunk között. . .

— Mondom, hogy várja meg, amíg felvilágosítom s azután ítélezzék ...

2.

A kiscseléd új játékszereket hozott be az ölében s megtölte velük a kályhát.

A nyers fadarabok sírni kezdtek a tűzön, mint a hidegre kitett macskakölykök.

Az ablak alatt csikorogtak szüntelenül nehéz terhük alatt a ködbeveszett, láthatatlan szekerek. A tanító úr figyelt s összeráncolt homloka lassan kiengedett.

— Mesélhetek, — állapította meg nyugodtan — mert embereim szorgalmasan dolgoznak. Darabonkint egy lej az enyém. Ötszáz tőke már ötszáz lej, pedig annyi lesz ma, bizonyosan, ha nem több. Tudják-é, hogy hová viszik a fát? Pontosan abba a gyárba, ahol a tragédia történt. A munka nem állhat meg semmiféle tragédia miatt, mert ez az élet törvénye.

— Ámen! — fejezte be tréfásan az újságíró.

3.

A fa sírt a tűzön s a láthatatlan szekerek . . . nyikorogtak . . .

— Onnét kezdem a történetet, — könyökölt az asztalra a tanító — ahonnét tulajdon két szememmel láttam. Azt tudják, ügyi, hogy mindjárt a változások elején lefogának engem. Ha meggondolom, volt is rá okuk, mert akkor még túlon túl bátor legény voltam s ami a szívemen, az a számon. Én megmondtam a véleményemet, én meg osztán! Hát egyszer azt találám mondani a csendőrőrmesternek, aki éppen a boromat itta, hogy csak ne ugráljon, mert így meg úgy. Ha egyszer megharagszunk . . . Hiszen nem mondtam komolyan, csak azért, hogy botránkoztassam őket, de ő ko-

molyan vette, a bolond. Másnap már Szentgyörgyön voltam. Nem jószántamból mentem, azt elhihetik, hanem vittek. Elsőbben is megkaptam a magam porcióját, a huszonötöt s azután bezártak a pincébe s felém se néztek vagy három napig.

— Persze, ki se hallgatták, — vetette közbe az újságíró.

— Nem is nagyon esdekeltem utána, mert akit kihallgattak, azt tuggya, ellátták alaposan. De nem magamról akarok most beszélni. . . Mondom, három napig felém se néztek . . .

— Hálistennek! — javította ki előbbi szavát az újságíró.

— Hálistennek, — hagyta helyben a tanító is. — De, hogy folytassam, egész nap a pinceablak előtt állottam s kukucsáltam keservesen, hogy mi történik az udvaron. Néha le is térgyepeltem, mint az Oltáriszentség előtt, ha már nagyon rogyadozott a lábom a fáradtságtól.

— Miért nem ült le? — kérdezte a festő.

A tanító elképedt erre a naivságra.

— Fájt a hátuljám, hallja! — világosította fel durván az értelmetlen embert.

— Bocsánat! Nem akartam megsérteni! — engedte a festő.

— Én megértem! — igazolta magát az újságíró.

— Nem emlékszem már pontosan, — nézett el a fejük fölött a tanító — hogy a második, vagy a harmadik nap történt-e, de mintha most is a szemem előtt volna: három ember jött be az udvarra, két férfiú s egy asszony. Maguktól jöttek, nem kísérte őket senki. Jobbmódú falusiak voltak, ismertem őket. Az egyiket Karácsonynak hívták, azelőtt magyar volt, most román. A másik férfiú, szép szál székely ember, kapaszkodó, becsületes fajta. Az asszony Karácsonynak a felesége, de az egész környék tudta, hogy lánykorában a másikhoz húzott. Még abban a helyzetemben is arra gondoltam, amikor így láttam őket, hogy az a fejjórép inkább találna Kelemenhez, mert így hívták a székelyt. Váltig

csodám volt az is, hogy a két férfiú nem veszett össze az asszony felett, hanem inkább még összebarátkoztak. Kelemen azt mondta, mikor hazajött a háborúból s a másik mellett találta az asszonyt: „Itt vannak a fain erdők, a miénkek, nem másé s mégis a zsidó vállalkozók híznak rajta. Állítsunk fűrész mű is!” Karácsony azt felelte erre: „Biza, ez igaz! Társuljunk össze.” Így lehetett valahogy, mondom, mer ennek már nem voltam tanúja, csak úgy elképzelem. Elég annyi, hogy megegyeztek s közös vállalkozásban felállították a fűrész. Nagy híre volt ennek akkor a vidéken, hogy harisnyás emberek mernek vállalkozni. De az üzlet jól indult, magam is ott vágattam deszkát, amikor az egyházközség megszavazta a tanítói lakás rendbehozatalát. Akkor is ismerkedtem össze velük.

Ivott s úgy folytatta tovább:

— Mondom, látom őket hárman s a csuda öl meg, hogy mit keresnek itt, ezen a szomorú helyen, jószántukból. Figyelek erősen, s hát látom, hogy Karácsony sugdosódni kezd az egyik ottani emberrel, aki ténfergett az udvaron s munkára várakozott. Az vigyorog. Karácsony nemkülönben. Na, gondolom, ezek besúgók, ha nem egyéb, bár arról a Kelemenről el nem hittem volna egy világért sem, ha más mondja. Elég szomorú, hogy ilyen is akad a fajtánkból, mert akadt éppen elég, elhihetik. Úgy elszomorodtam, hogy még a sajtásrői is elfelejtkeztem, ami a legkisebb mozdulatomra is belehasított a tomporomba.

— Hát ez elég szomorú is, — vélte a festő.

— Hallgassa csak, mert most jó a java. Töprengésem közben észre se vettem, hogy a főnök is lejött már s hát ott áll Kelemen előtt. Olyan éles hangja volt, hogy az embernek az agyáig hasított, ha hallotta.

— Maga azt mondta, hogy még *nem biztos?* — kiabált a Kelemen arcába.

— Nem tudom, mire érti? — fehéredett el a szép szál ember.

— Csak maga ne tagadjon. Ennek a becsületes, meg-

bízható embernek mondta — mutatott Karácsonyra a főnök.

— Mondhattam sok mindenre. Ártatlan dolog az.

— Igen? Mindjárt meglátjuk! Hogy mondta? Mire mondta? — fordult ismét Karácsonyhoz.

— Azt mondta, amint jöttünk hárman az úton, hogy még nem biztos s arra értette, hogy Erdély még nem a románoké, mert még minden megváltozhatik . . .

— Kelemen arca piros lett. Azt hiszem, hogy csak most jött létre, tulajdonképpen hol van s mi történik vele. Bizonyos, hogy valami ürüggyel csalták ide. A főnök kacagott.

— Nem biztos!? Bizonyítsátok be neki, hogy biztos!

— Szörnyű vigyorgás lepte meg erre az egész társaságot. Karácsony is vigyorgott s még az asszony arcán is valami mosolygásfélét láttam, azt bíz én. De furcsa mosolygás volt ez, inkább ijesztő, mint kellemes. A főnök intett alantasainak s már tudtam, hogy mi következik, mert én is átestem rajta. Négy ember egyszeribe lekapta a lábáról Kelemen s hasra fektette a földön. Egyik megoldotta a harisnyáját s tépte le az alsót is. Az asszony kimeredt szemmel nézte, mint valami eszelős. Akkor melléje — az asszony mellé — odaugrott Karácsony s megfordította:

— Most fordulj el! Ez nem fehérnépnek való látvány! — parancsolta.

— Kelemen már úgy feküdt, mintha ölelné szülőföldjét. Egy ember a jobb karjára állott, egy a balra. Ez kettő. A harmadik a lábaira ült, úgy nyomta le. A negyedik elvégezte a dolgát a harisnyával s az alsóval s megsuhogtatta a mogyorófabotot: lám, jól kézre áll-e!

— Most fordulj vissza — parancsolta Karácsony újra az asszonynak.

— A bot már lecsapott. Ama negyedik, aki kezelte, minden sujtásnál leguggolt, hogy alkalmasabban üssön a pálcá. Mintha valami furcsa, idegen táncot járna, úgy mozgott szüntelenül, amíg leszámolta pontosan a huszonötöt. Én az asszonyt néztem s mondhatom, nem is tudtam róla levenni a szememet. Az orcája vonaglott

minden ütésnél, amint amannak megcsapdosott testrésze repedt, hasadt az ütések nyomán. A huszonöt leszámolása után megrúgta a főnök Kelemen, aki egyetlen hangot ki nem adott a torkán a verés alatt.

— Most már biztos? — kérdezte.

Kelemen nem felelt.

— Még egy adagot!

— A második huszonöttnél az asszony már aprókat sikoltzott s a szeme is minduntalan fehérre fordult, mintha kegyetlenül ölelgetné valaki. Én is különösen éreztem magamat. A fületem hasogatta a sikoltozás, de azért nem tudtam otthagyni az ablakot, mintha odakötöztek volna . . .

— Érdekes! — szakította félbe az újságíró.

— Rettenetes! — mondotta a festő. — Ha ezt én . . .

— Nem szaporítom a szót, — folytatta a tanító.

— A harmadik huszonöt alatt az asszony már úgy sikoltzott, mintha kacagott volna s magam szinte a falra másztam valami ismeretlen indulat hatása alatt. Akkor az a detektív, aki a Kelemen lábán ült, megszólalt: „Nem mozog!”

— Állítsátok talpra! — parancsolta a főnök. Felállították s el nem felejttem soha azt az arckifejezést, amivel Kelemen az asszonyra tekintett. Azt hiszem, miatta állotta ki háromszor is a huszonötöt.

— Na, most már biztos? — kérdezte a főnök.

— Nekem már biztos — tántorodott meg Kelemen.

— Akkor elmehetsz!

— Röhögtek. Karácsony is röhögött. Az asszony csak nézte Kelemen, amint az elfordult s rendbeszedte a ruháját. Még akkor is nézte, amikor Kelemen lassú lépésben kifelé indult a kapun. Én is néztem s láttam, hogy a fehér harisnyán átütnek a piros foltok. Akkor émelyegni kezdtem, mintha sokat ittam volna s ma ia azt mondom, hogy csak erős természetem mentett meg a halálos rosszullettől. Hiába hunytam le a szememet, úgy is magam előtt láttam Kelemen vérrel áztatott harisnyáját s állandóan csengett a fülem az asszony

sikoltozásától. Semmiképpen sem értettem a dolgot. Később aztán, amikor kidobtak az állásomból s „úr lettem, mert nem dolgoztam semmit, volt időm olvasgatni eleget. Akkor olvastam valami könyvet, amiből megértettem, hogy az az asszony *hisztérikus* lehetett.

— Vagy még annál is rosszabb! — vélte az ijságíró. — S aztán mi lett Kelemennel?

— Elmondom azt is. Két hét múlva, amikor én is megkaptam az utolsó porciót s elengedtek, már a föld alatt volt. A körorvos azt mondotta, hogy fertőzést kapott a sebe s az ölte meg. Legényember volt, özvegy s gyermekek nem sírtak utána. Különben is: eleshetett volna harctéren is! S akkor még nem indítottak vizsgálatot az ilyen ügyekben. Mindenki magával törődött s a más baját igyekezett észre sem venni.

— Ha én ezt le tudnám festeni! — sóhajtozott a festő.

— Rendkívül érdekes eset, nagyszerű anyag, — lelkesedett az újságíró. — De hol függ össze ez a mostani öngyilkossággal?

— Hát nem érti? Az a Karácsony senki más, mint a mostani gyárigazgató, akinek a felesége most öngyilkos lett.

— Szóval az öngyilkos asszony ugyanaz, aki. . .

— Éppen az! Hallgasson ide. Az a közös fűrészes Kelemen halála után a Karácsonyé lett, egyedül. Olyan idők következtek, amikor könnyen haladhatott az, aki többséginek vallotta magát. A kicsi vállalkozásból nagy részvénytársaság lett. Három esztendő múlva Karácsonyné már úridáma volt, selyemköntösben járt. De az a látvány ott, ráfeküdt a lelkire. Beszélik, hogy el-elszökött régi barátnőihez s órákat sírt: „Az én uram gyilkos s az vagyok én is. Pokol tüzére jutunk mind a ketten.” Legnagyobb bánata mégis az volt, hogy az ura nem mutatott semmi bűnbánatot. Egyszer a templomban az égő gyertya fölé tartotta a kezét, hogy ízelítőt kapjon a pokol tüzéből. Napról-napra sorvadott de nem a testivel volt baj, hanem a lelkivel. Az úr virult s hízott, testileg s vagyoniilag egyaránt. S minél

jobban gyarapodott az ember, annál jobban fogyott az asszony lelke, ami úgy égett el, mint a gyertya. Az utolsó esztendőben már sírógörcsök fogták el, ha megpillantotta az urát. Nem tudta nézni, hogy ez az ember vidáman és pirosan járkál s meg se látszik rajta, hogy az ő lelkén szárad egy ember élete. Akár hiszik, akár nem, ez az igazság: abba bolondult meg ez az asszony, hogy nem látta az urán a bűnbánatot. Beszélik, hogy bibliákat s mindenféle szentkönyveket lopott az ura kezeügyébe, de az ember csak kacagott: „Én egy ujjal se nyúltam hozzá! Elment a szép eszed, hogy ilyesmivel gyanúsítsz?” Ezt nem tudta elviselni a szegény asszony. Legutoljára azt mondta az egyik régi barát-nőjének, aki cselédsorba került a házukhoz: „Fekete lelkű emberek járkálnak mindenfelé! Gyilkosok, tolvajok, rablók! Az arcuk vidám és piros s meg se látszik rajtuk, hogy milyen sötét bűnököt hordoznak magukban. *Jaj, nem lehet ezt elviselni!*” Másnap begyújtatott a sütökemencébe, mintha kenyérsütésre készülne. Tűzbe hányta az összes bibliákat s szentkönyveket, amiket az ura megjavítására esztendőök alatt összegyűjtött. Aztán maga is a könyvek után bújt s behevített kemencébe.

Töltött s ivott a tanító úr, mert elrekedt egy kicsit a hosszas elbeszélésben.

4.

S ittak mind a hárman.

— Kolosszális! — mondotta az újságíró. — Ez már nem is riport, hanem kész riportregény.

— Megmondtam, ügyi? Van itt mit írni elég. Könyvtárakat lehetne.

— Hát ez megírni való, csakugyan. Ez a bolond asszony, aki. . .

— Ne felejtse el, hogy mibe bolondult meg!

— Én pedig azt mondom, — emelte fel a ceruzáját a festő — hogy nem volt bolond az az asszony, sót, egyedül volt ember a sok szörnyű ember között...

— Ertem, mire gondolsz. Ez lehetne a regény alap-
eszméje. De én más véleményen vagyok, — fejtegette
vitázó kedvvel az újságíró. — Azt mondom, hogy már
születésétől kezdve terhelt lehetett ez az asszony. Gon-
dolj csak arra a jelenetre. Idegbeteg volt, szexuális
alapon, azért örült meg.

— Bolond volt, hát persze, hogy bolond volt —
zárta le a vitát a tanító. — Ép ésszel nem végzi ki magát
ember ilyen rettenetes módon. Mindene megvolt, amit
akart. Csak az a fő, hogy mi miatt bolondult meg.

— Én azt mondom ... — kapott új gondolatot
az újságíró, de nem fejthette ki, mert a kocsmáros be-
fordult az ajtón s rendelés nélkül új üveget hozott.

— Itt a csendőrőrmester — dohogott dühösen —
s kínoz erősen, hogy kik s mik az urak.

— Mi köze hozzá! — pattant fel bátran az újság-
író. — Minket nem köröznék, majd én megmutatom
neki...

— Azt kérdezte, hogy nem olyan munkásvezér-
félék, akik izgatni jöttek a gyáriakat?

— Nahát, ez már sok!

— Én azt mondtam neki, — folytatta a koc-
smáros — hogy a tanító úr is itt van s erre megnyugodott.
Akkor nem lehetnek affélék — mondta, — mert a
tanító úr a *gyár érdekeit képviseli*.

— Mondd meg neki, Gazsi, hogy maradjon veszteg,
mert ezek az urak nem *olyanok*.

Begombolta báránybőrös bekecsét s megigazította
fején a sapkát.

— Egyébként mehetünk, urak! Eltőtt az idő, ha
nem akarnak lekésni.

— Hanem, tanító úr, — vetette oda készülődés
közben az újságíró — maga éppen annak a gyárnak
az ügynöke!?

— Méknek?

— Hát annak, ahol *az az ember* az igazgató! Maga
érintkezik azzal az emberrel?!

— Én-e? Azt már nem! Vele sohasem tárgyalok,
akár egy szót is. Elkerülöm, mert nem tudom nézni

sem. Van elég hivatalnok ott, akivel elintézem a magam dolgát. Vele? Azt már nem.

Kicsit gondolkozott s így fejezte be a tiltakozást:

— Pedig azt mondják, nem éppen rossz ember. Nem látszik meg rajta, hogy valamikor semmise volt. Szereti a vendégeket is. Az urak felkereshetik, ha akarják, de én már nem. Hallottam, hogy az újságírókat s a művészeket szívesen fogadja . . .

— Annyi bizonyos, — jegyezte meg az újságíró — hogy nem volna érdektelen dolog beszélni vele; . . .

A festő elkacagta magát, pedig természeténél fogva ritkán kacagott.

— Megfestem ezt a modern „mártír-halált s neki adom el a képet.

— Nem rossz ötlet...

A hátsó ajtón távoztak, hogy elkerüljék a csendőrt.

Kiléptek a ködbe s tömörültek, hogy beszéd közben egymás arckifejezését jobban láthassák.

5.

Az úton tovább csikorogtak a láthatatlan kerekek s félméternyire a fagyos földtől csendesen úsztak a rönkök, mintha *titokzatos erő a végtelenségből hozná s oda vinné őket* . . .

Útközben ötször találkoztak olyan rönkkel, amelynek tetején szénászsákba pólyált lábbal ott ült a gyermek.

A kocsmáros kis cselédje pedig beosont az urak távozása után a kaszinóba s kinyalta piros nyelvcskéjével a fenyővizes poharakat. Pirosabb lett ettől egy árnyalattal s kimart kezei nem fáztak úgy, amint a lépcső aljában hideg vízzel öblögette a mosatlan edényeket.

K Á D Á R I M R E

A NÉPBIZTOS PREMIERJE

Afremov Iván, a népbiztosok tanácsának legifjabb, de legtestesebb tagja, hadügyi népbiztos létére a színházi rovat táján nyitotta ki a reggeli lapokat. Állásához méltatlan mohósággal olvasta, hogy egykori kollégái mint kommunikézik egyöntetű, bár kissé hivatalos melegséggel az Állami Művész-színház holnapi újdonságát, a szezon nagy eseményét, Afremov Ivánnak, a nagytehetségű írónak, a forradalmi írógeneráció legkitűnőbb reprezentánsának új darabját, A kancsukát. A lapok nem mulasztották el futólag megjegyezni, hogy a jeles szerző csak a napokban cserélte fel az igazságügyi tárcát a hadügyek felelősségteljes reszortjával, a premier után pedig rövidesen a déli frontra indul, hogy tolla után kardját is a tanácsköztársaság szolgálatába állítsa. Az eszközökről, amelyekkel Afremov Iván ezt a cserét végrehajtotta, elődjének, az öreg szakszervezeti vezérnek nyakát törve intrikáival, természetesen mit sem írtak az újságok.

A színházi iroda hangos hirdetésein kívül rendkívüli közlemények is siettek felhívni a közönség figyelmét a nagy eseményre. Így illik az ünnepi alkalomhoz. Hiszen nem kicsi dolog, hogy maga a hadügyi népbiztos kegyeskedik a színműíró szerény szerepében jelentkezni a közönség előtt. A Vörös Hírekben hasábos interjúban ejtett elnéző szavakat szerzőnk erről a „kísérlet”-ről. A riporter hozzátette, hogy Afremov Iván mindig ilyen szerény volt, ám hallanák csak a rendezőt és a színészeket s nyomban meggyőződnenek, hogy évtizedek óta nem írtak ehhez fogható darabot Oroszországbán. A „Győ-

zelem” tárcarovatban hozta a második felvonás nagy jelenetét, amelyet a lap színházi munkatársának detektívregénybe illő ügyességgel sikerült megszereznie. A Vörös Színház a szerző legújabb fényképét közölte, ezt Afremov Iván gondosan megnézegette.

Határozottan jól festett a képen. Nagy, kissé szét-eső arcára sikerült marcona, de okos, fölényes, de szenvedélyes kifejezést rögzítenie a fényképezés pillanatában. Jobbkarján a tábornoki rangjelzés annál jobban kitűnt, mert ez a kar a mell domborulatán pihent s ujjai éppúgy elvesztek a blúz gombolásaiban, amint az egy száz év előtti hadvezér közismert portréiról utánozható, A kép nemcsak amiatt volt határozottan sikerültnek mondható, ami rajta volt, hanem azért is, ami nem volt rajta. így nem volt rajta Afremov Iván korai pocakja s az a kellemetlen szokása sem, hogy szabályos időközökben, akár náthás volt, akár nem, szívott egyet az orrán. Minden negyvennegyedik másodpercben ismételte Afremov Iván ezt a műveletet, akinek orra így teljesen pótolhatott volna egy jól járó zsebórát. Afremov Iván tudatában volt ennek a rossz szokásának, épúgy, mint a pocakjának s időnként fegyelmezte is magát, úgy a szipakolásban, mint a táplálkozásban, ámde sohasem érte el a tartós sikert.

Fájdalom, fényképében nem gyönyörködhetette ki magát kedve szerint. Zvezgyincev, a vörhenyeshajú, szeles titkár lépett be az ajtón, belebotolva a vastag perzsaszőnyegbe. Afremov kissé túlgyors mozdulattal összehajtotta az újságot. Ezért a sietségért nyomban megneheztelt magára, épúgy, mint azért a gyakori érzéseért, mintha ez a hatalmas, faburkolatos, kristálycsilláros dolgozószoba voltaképpen még mindig Szuchomlinov úr rezidenciája volna, aki ezen a helyen szötte bosszúterveit Nikoláj nagyherceg főparancsnok ellen. Afremov Iván mintha még mindig tartott volna tőle, hogy Szuchomlinov úr egyszer csak beront hozzá és megkérdi: Hát maga mit keres az asztalomnál? Hogy zavarát leplezze, ingerülten förmedt nyurga titkárjára, aki felesleges vigyorgással, de alázatosan jelentette,

hogy a népbiztos elvtárs parancsa értelmében Petriscev Alekszejt, az író és kritikust, idekísérték a katonai törvénszék fogházából.

Erre a bejelentésre Afremov Iván százöttilós súlyát meghazudtoló fürgeséggel felugrott helyéről és élénk sarkantyúpengetés kíséretében a terem túlsó végében álló emelvényhez sietett, mintha sürgős dolga volna ott. Aztán rászólt a várakozva álló titkárra:

— Jöjjön be a fogoly!

— Az őrral vagy az őr nélkül, Afremov Iván?

— Őr nélkül. És ne zavarjon senki. Maga sem.

A titkár kiment, Afremov Iván fellépett az emelvényre és mélyen elmerült Kelet-Európa óriási falitérképének tanulmányozásába. Bütykös ujjai határozott vonalakat húztak a határok mentén, homlokán komor ráncok tágultak és szűkültek, mint egy harmonikán. Népek és birodalmak fölött karmesteri pálca módjára mozgott a tábornoki sávokkal ellátott jobbkar mutatóujja. Petriscev Alekszej már öt perce bámulta az ajtóból Afremov Iván hadvezéri gesztusait és arra gondolt, hogy a diktátor talán jobb volna színésznek, mint drámaírónak.

— Ki az? — riadt fel hirtelen elmélyültségéből a népbiztos.

Aztán szórakozottan megkérdezte:

— Mi tetszik?

Petriscev Alekszej egyik kérdésre sem válaszolt. Nem volt kétséges, Afremov Iván nagyon jól tudja, hogy ki az és hogy mi tetszik. A felelet elmaradása megzavarta, azért visszafordult a térképhez és akkorát bökött Varsón, hogy csaknem kilyukasztotta Lengyelországot. Azután gyors léptekkel visszament íróasztalához, gondterhelten leült és az asztallap jobboldalán álló aktákat egyenként átrakta a baloldalra, a baloldalon heverőket pedig a jobboldalra. Csak miután ezt a fontos államügyet Szuchomlinov úr hagyományainak teljesen

megfelelő pontossággal elintézte, ért rá újból tudomást venni Petriscevsz Alekszej jelenlétéről.

— Tessék helyet foglalni — mondotta nyomatékosan, anélkül, hogy felnézett volna a találmára kiválasztott aktacsomóból, amely éppen a harmadik hadtest intendánsának jelentését tartalmazta egy gyógykovácsképző-tanfolyam felállításának szükségére nézve. Petriscevsz Alekszej olyan egykedvűen ereszkedett le a disznóbőr karosszékbe, mintha a katonai főtörvényszék börtöne is csupa ilyen klubfotójjal szolgálna számára.

— Tessék rágyújtani — szólt ezután Afremov Iván, még mindig nem véve le szemét a gyógykovácsképző tanfolyamról.

Petriscevsz Alekszej olyan mozdulattal gyújtott rá az egyiptomi cigarettára, mintha csak az imént dobott volna el sokkal jobbat a folyosón. Afremov Iván ekkor egy laposlat pillantott vendégére és megjegyezte:

— Balkeze mutatóujján, Petriscevsz Alekszej, lemoshatatlan barna folt jelzi, hogy minden előírás ellenére sincsenek híjján a nikotinnak a katonai fogház lakói.

A vendég udvariasan mosolygott, mire Afremov Iván egy másodperc tizedrésze alatt tetőtől talpig végignézte.

— Örömmel látom, Petriscevsz Alekszej, hogy mindennek ellenére, jó színben vagyunk.

Valóban, Petriscevszen alig látszott meg, hogy három hónapja börtönben ül államellenes üzelmek általános gyanújával terhelt. Finom, fehér arcőre megszürcült ugyan, de gúnyos fekete szeme töretlen fényben csillogott. Frissen volt borotválva, apró fekete bajusza gondosan megnyírva, koraősztől haján a választók kifogástalan rendben. Kissé kopott nadrágját semmiféle erőhatalom nem bírta megfosztani vasalásának ételtől s tiszta kemény gallérra is szert tudott tenni valahogyan. Afremov Iván alig tudta eltitkolni kedvetlenségét, hogy hajdani iskolatársát, akivel három évig együtt újságíróskodott a menseviki szocialisták napilapjánál, ilyen

kevésbé tudta bepiszkítani a börtön, bárha annak éppen a piszok a célja ősidők óta.

Petriscsev Alekszej nem csak arról volt híres, hogy ő a legbiztosabb ítéletű kritikusa kora írónemzedékének. Hanem arról is, hogy mindenkivel szemben és minden körülmények között udvarias ember. A diktátor zavarát látva, most is kötelességének érezte, hogy megkérdezze:

— Miért hozatott ide, Afremov Iván?

A diktátor elfogadta a segítséget.

— A maga ügye — mondotta résztvevő hangon, — nem áll jól, drága Petriscejev Alekszej. Nem áll jól.

Lapozgatni kezdett a gyógykovácsképző költségvetési előirányzatában, mintha Petriscejev Alekszej elkövetett bűneinek lajstroma feküdne előtte. Vastag piros ceruzával aláhúzott egy sort, amely éppen egy állatorvosgyakornoki állás előrelátható javadalmazását részletezte, azután mereven belenézett Petriscejev szemébe és megismételte:

— Nem áll jól.

Petriscsev udvariasan mosolygott. Nagyon jól tudta, hogy semmiféle bűncselekményt nem követett el, ha néha nem is nyilatkozott kellő hódolattal a rendszer bizonyos oszlopairól és intézkedéseiről a Művészkлубban s ha visszautasított is bizonyos szerkesztői állást és fenntartott is valamely teljesen magánjellelű összekötést az angol követség attaséjával. Nem volt kétséges, hogy a börtönt éppen Afremov Ivánnak köszönheti. Mi több, Afremov Iván is tudta, hogy Petriscejev Alekszej teljesen tisztában van ezzel a körülménnyel.

— Hát nézze, kedves barátom — szólta Afremov a tőle kitelhető legnagyobb melegséggel, — én segíteni szeretnék magán. Én már ilyen vagyok. Nem szükséges kifejtennem, hogy miért. Elvégre, gyermekkori pajtások voltunk, kollégák voltunk, együtt jártuk a mensevizmus naiv, romantikus útjait, hahaha, s nem szeretném, ha valami rosszindulatú ember azzal vádolhatna, hogy én pusztulni engedek, ne vegye bóknak, ez tagadha-

atlan, egy tehetséges embert, aki tévelygő ugyan, de valaha mégis csak a cár börtönében ült a forradalomért.

Megállt, szünetet tartott, mintha egészen meghattotta volna a visszaemlékezés a régi jó időkre, amikor még ő is jámbor, álmodozó szocialista volt. Petriscevs udvariasan mosolygott, mert nagyon tudta, hogy Afremov szívből utálja őt, amióta csak ismerik egymást. Utálja, mert két dicsérő szót vár tőle huszonöt éve s Petriscevs éppen ezt a két szót nem adta meg neki. Mikor Afremov egyik dolgozatát a másik után fogadták el az önképzőkörben aranykönyvi dicséret mellett, Petriscevs udvariasan mosolygott. Mikor az Orosz Várta szerkesztőségében elragadtatással üdvözölték Afremov színes vezércikkeit, Petriscevs cigarettázva füstöt fújt a levegőbe s minden gondja az volt, hogy jó karikákat alakítson. Mikor óriási küzdelem után Afremov megválasztatta magát a szocialista párt főtitkárává, Petriscevs udvariasan mosolygott. Nem mondott sem jót, sem rosszat. Petriscevs köztudomás szerint csak olyan művekről mondott vagy írt kritikát, amelyeket jóknak tartott. A többiekről udvariasan hallgatott. Minthogy az igazi műértők köre csalhatatlan ízlésű embernek ismerte el, a Petriscevs — mindig óvatos, szűkszavú tartózkodó — kritikája már biztos fémjelzésszámba ment, hallgatása pedig olyan ítélet volt, amelybe szívük belsejében még legnagyobb ellenségei is kénytelenek voltak belenyugodni. És Petriscevs nem nyilatkozott Afremov Iván verseskönyveiről, regényeiről, novelláiról, minden növekvő népszerűségük ellenére sem. Egyetlen szóval sem felelt a támadásokra, amelyeket Afremov sűrű egymásutánban intézett ellene, hiába próbálva megdönteni Petriscevs sziklaerős kritikusi presztízsét. És nem vette észre azokat a kísérleteket sem, amelyekkel Afremov megnyerni igyekezett barátságát.

— Ügye nem áll jól — tért vissza tömör megállapítására Afremov Iván, végiggondolva e csendes, de vérig sértő megaláztatásokat. Aztán a négy hónap előtti eset! Csak tessék elképzelni! Afremov Iván, az igazságügyek népbiztosa, a diszkrét kaukázusi fürdőhelyen,

két hete teljes hévvel udvarol Anyiszja kisasszonynak, az állami színház szendéjének. A szende ellenáll, de Afremov Iván elérkeztnek látja az időt, hogy némi szelíd erőszakkal egy holdas éjszaka behatolni próbáljon a színésznő villájába. Eljut a hálószobáig, kopogtat az ajtón, majd rázni kezdi a kilincset, mire az ajtó kinyílik s egy őszes, elegáns úr, Petriscsev Alekszej, udvarias mosolyával, sajnálkozva közli vele, hogy a művésznő, legnagyobb bánatára, nem jól érzi magát s nem fogadhatja. Pedig Petriscsev csak aznap érkezett a fürdőhelyre s mégis ő rohamozta meg azt az erősséget, amelyet két héten át készített elő tüzéségileg az igazságügyek népbiztosa. Természetesen csak a rosszindulat találhatna összefüggést a kaukázusi fürdő jelenet meg a Petriscsev Alekszej ellen két hét múlva kiadott letartóztatási parancs között, hiszen köztudomású, hogy Petriscsev régi menseviki, majd szociálforradalmár, tehát veszélyesebb, mint minden nyílt és őszinte ellenforradalmár.

Afremov Ivánt annyira elgyötörték ezek a visszaemlékezések, hogy kénytelen volt felugrani a helyéről s visszasietni Varsóhoz, újból veszélyeztetve nagyujjával. Lengyelország épségét. A sikerült hadművelet után némileg megnyugodva, szétvetett lábakkal megállt Petriscsev előtt, aki udvariasan mosolygott.

— Kevés az időm — mondotta a népbiztos szónokiasan, nyilván, mert arra gondolt, hogy két újságban még nem olvasta végig a holnapi premierjének szóló beharangozást, — s ezért rövid leszek, kedves Petriscsev Alekszej. Én már olyan vagyok, hogy nem tudom egykönnyen elfeledni a múltat, igen, a közös múltat. S ezért fejembe vettem, hogy megmentem magát, bárha ezzel magam is abba a gyanúba keveredhetem, hogy ellenségeinkkel cimborálok. Mindegy. Vállalom. Megmentem magát egy feltétellel. Magának bizonyítékot kell adnia arra nézve, hogy a forradalom pártján van. Nem követeljük, hogy meggyőződését feladja, a forradalom tudvalevőleg nem alkalmaz lelkiismereti kényszert és nem vadászik aposztatákra. Nem is ki-

vánjuk, hogy maga a pártunkba lépjen, sőt őszintén szólva, a történetek után nem is igen vennénk fel sorainkba. Megelégszünk kevesebbel is, ismétlem, valami bizonyítékkal.

— Milyen bizonyítékkal, Afremov Iván?

— Nézze, mit gondoltam ki. Egy nyílt és egy titkos megbízást adnánk magának. Nyílt megbízásunk az volna, hogy írja meg a Vörös Gárdista füzetes sorozata számára népszerű, könnyed, verses formában a novemberi forradalom történetét. Erre a munkára kap, mondjuk, egyhavi határidőt. Titkos megbízásunk pedig — itt Afremov suttogóra halkította a hangját, — miután maga köztudomásúlag nem idegen az angol követségen, az volna, hogy szerezze meg az angol követség hivatalnokainak pontos személyi adatait, tudja, születési év, hely, nős, nőtlen, satöbbi. A megbízás nem nehéz s ha elvállalja, én illetékes helyen jelenthetem, hogy maga megtért és felelősséget vállalhatok további magatartásáért. A titkos megbízás teljesítésére azonban csak negyvennyolc órát adhatok, ne kérdezze, hogy miért.

Petriscsev Alekszej felállt és megvakarta a fejét.

— Köszönöm a szívességét, Afremov Iván. De a dolog úgy áll, hogy én bármennyire szeretném a megrendelt verses dolgot elkészíteni, nem sikerülne. Higyje meg. Vannak, akik ezt sokkal jobban meg tudják írni. Ami pedig a titkos megbízást illeti, hát Istenem, ilyesmit még sohasem próbáltam. Egyébként pedig ezek az adatok egészen egyszerűen a bejelentő hivatalban ...

Afremov Iván ingerülten felpattant:

— Pet riscsev Alekszej, maga ne higyen semmit és ne tanítson engem. Én segíteni akarok magán, megmondottam. Nekem mindegy, hol, hogyan szerzi meg az adatokat. Ami a másik megbízást illeti, próbálja meg, fogjon hozzá s ha nem sikerül, más megbízást kap. Elég, ha jóindulatot tapasztalunk. Negyvennyolc órára feltételesen szabdlábra helyeztetem. Megszökni ne próbáljon, figyeltetni fogom. Egy szót se többet, Pet riscsev Alekszej. Én már ilyen vagyok.

Erélyesen csengetett, Zvjegyincev titkár beesett az ajtón és megbotlott a perzsaszőnyegben. Afremov parancsolt:

— Telefonáljon a katonai főtörvényszék ügyészenek, hogy Petriscev Alekszejt negyvennyolc órára szabadlábra kell helyezni. Egykettő. Megálljon, hova rohan, hova rohan mindig? Telefonáljon a Művészszínház igazgatójának is. Kérdezze meg, hány órákor van a főpróba? Megértette? De nehogy az ügyésztől kérdezze a főpróbát és a színingazgatótól a szabadlábrahelyezési . . . dolgot, hahaha . . .

Zvjegyincev hangosan vigyorgott ura tréfáján, Petriscev udvariasan mosolygott. Afremov hozzáfordult:

— Apropos, főpróba . . . Talán hallotta, hogy darabot írtam. Holnap lesz a premierje. Kísérlet, valami újat próbáltam, de azt hiszem, hogy ez egyszer sikerült. Megfogtam a dolgot. Nem tudom, Petriscev Alekszej, hogy maga miként vélekedik eddigi dolgairól. . .

Itt szünetet tartott, mert alkalmat akart adni Petriscevnek, hogy nyilatkozzék, jóvátegye bűneit és tanúságot tegyen politikai megbízhatóságáról. Petriscev azonban nem tehetett egyebet, mint ami telt tőle: udvariasan mosolygott. Afremov folytatta:

— Nem tudom, ismétlem, mint vélekedik eddigi dolgairól, mert nem nyilatkozott róluk, de valóban lehetséges, hogy nem érnek sokat. Magam is ezt tartom, ha új darabomhoz viszonyítva értékelem őket. Abrezkov el van ragadtatva, Butkjevics pedig, aki igazán nem nagy jóakaróm, ezúttal kénytelen volt elismerni, hogy ez a dolog... ez igen! Ha van kedve, Petriscev Alekszej, adnék egy jegyet magának a bemutatóra. Szeretném, ha . . . szeretném, ha tetszene magának . . . esetleg, ha írna róla pár sort a lapomba, a Vörös Hírekbe. Tudja, a nevemet levéttetem az újságomról, amióta . . . — itt Afremov Iván elnéző pillantást vetett a tábornoki sávra, — de azért kezemben tartom a lap vezetését. Már egymagában az a tény. igen, már az a tény, hogy maga ír . . . hogy maga a Vörös Hírekbe ír . . .

egyecsapásra megszüntetné azt a bizonytalanságot, amely a maga politikai nézetei körül egyesekben fennáll. . . Itt van a jegy, Petrisceev Alekszej, mulasson jól, hahaha, amennyiben teheti és legyen szerencsém holnapután reggel, itt nálam, hogy a továbbiakat megbeszéljük. Én már ilyen vagyok.

Petrisceev, bárha szabadságáról és életéről volt szó, számára egyáltalán nem közömbös javakról, mégsem tudott teljesen figyelni a népbiztos utolsó mondataira. Közben ugyanis Afremovnak eszébe jutott, hogy fegyelmeznie kell magát és két álló percen keresztül nem szívta meg az orrát. Petrisceevet igen megzavarta Afremov orrműködésének ez a kihagyása s bárha hallotta Afremov szavait, meg is értette őket, figyelmének nagyobb energiája mégis azt leste, hogy mikor ér már véget ez a rendellenesség. Afremov Iván jó jelnek vette Petrisceev ámulását, nevetve megrázta a kezét, azután kitzskolta az ajtón.

Petrisceev első útja a lakására vezetett. Fájdalom, nem juthatott túl az előszobán. Önkénytelen távolléte alatt ugyanis elrekvirálták a lakást. Tíztagú munkáscsalád telepedett a két szobába, úgy felforgatva a bútort, hogy alig lehetett ráismerni. Petrisceev inkább kíváncsian, mint dühösen szemlélte, hogy irományai, kéziratái, évek óta gyűjtött lapszemelvényei milyen pompás csónakok, hadihajók, madarak, sárkányok és egyéb fantasztikus alakok formájában keltek új életre a kicsi proletárgyermekek kezében. Cseppet sem haragudott rájuk, sőt apjukra sem, aki barátságos arccal mutatta meg neki a rekviráló végzést, amellyel őt a lakáshivatal Petrisceev Alekszej ellenforradalmár bútorozott lakásának birtokába helyezte. Egyébként megnyugtatta az író, hogy minden holmija a legnagyobb rendben van, békésen távozhat. Petrisceev hallgatott a jó tanácsra, elment egy gőzfürdőbe, alaposan megmasszírozta magát, majd egy étteremben tűrhetően megébédelt és elment az angol követségre.

Feltűnt neki, hogy a követség szolgálja kissé idegenül fogadja. Sir Symonds, az attasé, kivel oly sok kellemes órát töltött együtt még nemrégiben, szokatlanul hosszú ideig megváratta. Mikor végül bejuthatott hozzá, az attasé tudatta vele, hogy személyes érzelmei ugyan cseppet sem változtak meg a kiváló íróval szemben, de hát a diplomáciai tekintetek kissé megnehezítik érintkezésüket, mert ugyebár a látszatát is el kell kerülni annak, hogy Anglia egy idegen kormány belügyeibe kívánna avatkozni s támogatná a tényleges kormánnyal szembenálló, általa gyanúsnak tartott elemek tevékenységét. Petriszcev Alekszej nem tehetett egyebet, udvariasan mosolygott és igyekezett mennél angolosabban elhagyni a követség épületét.

A szomszéd utcában lakott az a bizonyos drámai szende, aki a Kaukázusban Petriszcev Alekszejnek oly kellemes, Afremov Ivánnak pedig oly kellemetlen éjszakát szerzett. Írónk époly értelmes, mint naiv lélek volt s ezért becsöngetett a művésznőnél. A komorna sajnálkozva közölte vele, hogy úrnője most senkit sem fogad, be sem jelentheti neki a vendéget. Anyiszja kisasszony ugyanis korrepetál, az utolsó simításokat végzi holnap alkakításán, magának a szerzőnek, Afremov Ivánnak legszemélyesebb segédletével. Írónk udvariasan mosolygott és távozott.

Beesteledett és Petriszcev Alekszej felment a művészkлубba. Kartársai úgy néztek rá, ahogyan egy halottra néznének, akiről túlzottan hízelgő nekrológot írtak volt, s ez a halott most se szó, se beszéd, visszatérne. Nem, az írók sem fogadták nagyobb lelkesedéssel Petriszcevet, mint az attasé és a szende. Kénytelen volt észrevenni, hogy akármelyik csoporthoz lépett, egyszerre némaság támadt, aztán egyenként elpárologtak mellőle az emberek, mintha ragályos beteg volna a házában. Leült egy sarokba, magányosan vacsorázott, arra gondolt, hogy holnapután ilyenkor valószínűleg megint a katonai főtörvényszék fogházában fog fekétezni. Ekkor a klubszolga szélesre tárta az ajtót és bebocsájtotta Afremov Iván író, melleleg hadügyi nép-

biztost. A terem képe nyomban gyökeresen megváltozott, a legszenvedélyesebb kártyások is felfüggesztették egymás koppasztását és széles körben hemzsegték kitűnő kollégájuk, „A kancsuka” illusztris szerzője körül, aki óriási elfoglaltsága és előkelő pozíciója dacára sem fedkezik meg a szellem egyszerű képviselőiről. Fogadni mernék, hogy Szuchomlinov úr sem tartott szabályosabb cercllet annak idején s hogy a „kérem excellenciás uram nem hangzott tiszteleteljesebben, mint a „kérelek, népbiztos elvtárs.

Am, amikor a nagytehetségű, de teljesen korrupt Abrezkov, meg a kistehetségű, de teljesen korrupt Butkjevics éppen versengve dicsérték A kancsukát, amelyet nem ismertek, Afremov Iván észrevette a magában üldögélő Petricsev Alekszejt. Hirtelen sugallattól vezetve, otthagya hódolóinak gyűrűjét és minden negyvennegyedik másodpercben pontosan szipákolva, hozzá sietett.

— Örülök, hogy látom, — mondotta fejedelmi kegyességgel és ezzel elérte, hogy az írók, újságírók, festők és színészek tömege lassú hullámmozgásban elhagyta a terem közepét és a sarok felé nyomult, ahol a népbiztos oly leereszkedő ígéket ejtett Petricsev Alekszejhez, mintha nem is ő csukatta volna le s nem is ő engedte volna negyvennyolcórás feltételes szabadságra.

Miután Petricsev szintén kifejezte abbeli örömét, hogy Afremov Iván örül neki, utóbbi gyors mozdulattal az órájára pillantott s általános jóestét kívánva, Zvjegyincev úr kíséretében elrobogott. Előbb azonban még odaszólt Petricsevnek:

— Remélem, lesz szerencsém a premieren.

Ez a meggondolatlan kijelentés azzal a következménnyel járt, hogy Petricsev Alekszej alig tudta befejezni a vacsoráját, olyan tülekedés támadt körülötte. Kiderült, hogy mégsincs ragályos beteg a házában. Abrezkov és Butkjevics, miután A kancsukát nem dicsérhették tovább, most Petricsev arcszínén folytatták dicsérő gyakorlataikat 4-átalában bebizonyosodott, hogy

Petriscsevet; egyszerre roppantul tisztelni kezdték a szellem egyszerű képviselői, amint feltehető volt róla. hogy elárulta a szellemet. Afremov Iván néhány szava jobban megerősítette Petriscsev Alekszej tekintélyét, mint egész irodalmi és kritikai munkássága. Ezt semmi sem bizonyítja jobban, mint hogy Abrezkov pénzt. Butkjevics pedig protekciót kért tőle kölcsön. Petriscsev még sem maradt sokáig a kellemes körben, meri élmeyegni kezdett a gyomra, vagy a szokatlanul be vacsorától vagy egyébtől. Kissé tűnődött, hol töltsé az éjszakát. Voltak ugyan jómódú rokonai és ismerősei, de hozzájuk nem akart menni, ama bizonyos ragály miatt. Végül egy kicsi szálloda mellett határozott, ahol csakhamar lefeküdt. Végiggondolva változatos napjának eseményeit, két egyszerű megállapításra jutott. Először: semmi kétség, ő sohasem fogja megírni Imdni a hadügyi népbiztosság számára a novemberi forradalom történetét, sem prózában, még kevésbbé versben. Másodsor: ő sohasem fogja tudni megszerezni az angol követség alkalmazottjainak személyi adatait, sem titokban, sem a bejelentőhivatal útján nyíltan.

Ennyi volt, amit Petriscsev Alekszej tudott. Ezenkívül bizonyos homályos óhajtásáról számolhatott be, hogy bárha Afremov Iván darabja jó lenne. Szinte kedve támadt imádkozni a kazáni Szűzmáriához, tenne csodát, adná, hogy Afremov Iván jó darabot írt volna, illetve alakítaná át a máról-holnapra virradó éjszakán Afremov Iván darabját annyira, hogy Petriscsev Alekszej kritikát írhasson róla.

Ezzel a hő óhajtással szívében, Petriscsev Alekszej udvariasan elmosolyodott és nyugodtan aludt reggelig.

*

Kazáni Mária nem tett csodát. A kancsuka maradt, ami volt. Ez természetesen nem változtathatott a tényen, hogy Afremov Iván darabja éppolyan sikert aratott, amilyent Szuchomlinov úr zsebelt volna be, ka történetesen eszébe jutott volna színdarabot írni.

Felvonásvégek után a szerző kénytelen volt számtalanszor megjelenni a függöny előtt, jobbkeze ujjait gondosan elhelyezve tábornoki egyenruhájának második és harmadik gombja közé, miként ama bizonyos száz év előtti hadvezér portréiról utánozható. Egyébként is hasonlított dicső elődjéhez, bárha egyelőre nem is hajszolt annyi millió embert véres diadalszekere előtt. Ez a hiányosság azonban nem múlt rajta. Viszont az a száz év előtti hadvezér is meggyőződéssel vallotta, hogy kivételes személyének minden érdeke az emberiség érdekével pontosan azonos s ezért teljesen jogosnak és erkölcsösnek tartotta például, hogy összezúzza azt a szegény kis hadnagyot, akinek feleségét megkívánta. Az államnak és az emberiségnek döntő létérdeke volt ugyanis, hogy a nagy imperátor zavartalanul szentelhesse magát nagyszabású tömeggyilkosi hivatásának s ezért, ha valaki nem volt hajlandó az ő szent nemi étvágyának kielégítésére átengedni a feleségét, annak elpusztítása múlhatatlan közérdeknek mutatkozott. Afremov Iván, dicső mintaképének nyomán, szintén egyetemes érdeknek tartotta, hogy az ő szindarabjának a lehető legnagyobb sikere legyen. Minthogy ugyanis nem volt kétséges, hogy Afremov Iván a megváltó világforradalom harcosa s minthogy e harcos nyugodt álmának és zavartalan emésztésének elengedhetetlen előfeltétele volt a színpadi siker, ezért egészen nyilvánvaló, hogy e siker összes előmozdítói magát az emberiség ügyét, hátráltatói pedig az ellenforradalmat és reakciót szolgálták, megérték tehát a pusztulásra.

Petriscejev Alekszej világosan látta Afremov Iván logikáját s előadás közben élénk lelkiismereti válságon ment keresztül. Bárha nem tartotta magát hősnak, gyáva sem akart lenni. Azzal tisztában volt, hogy hiába állana ki a közvélemény elé, hiába leplezné le Afremov Ivánt, nem kapna fórumot sehol. Különben sem tudná bizonyítani semmiképpen, hogy őt Afremov Iván milyen hallgatólagos feltétellel helyezte szabadlábra. Ezzel nem érne el semmit, csak önmagának vesztét. Maradna tehát a néma ellenállás: nem nyilatkozni a darabról és vissza-

menni a börtönbe. Ezzel önmaga előtt és meg egy ember: Afremov Iván előtt példáját adná az erkölcsi heroizmusnak.

Ugyanakkor azonban Petrisceev Alekszej nem tagadhatta, hogy határozottan jobban szereti a szabad életet, a fürdőszobát és tiszta ágyat, a friss folyóiratokat és a friss nőket. És íme, néhány jó szót kellene csupán mondania vagy írnia és szabad emberre lehetne! Mert semmi kétség, a forradalom verses történetet épügy elengedi neki Afremov, mint a bejelentomvatal meglátogatását. A küzdelem hatalmas volt-

Mialatt Petrisceev Alekszejnek az jutott ^ eszébe, hogy ő most miniatűr tragédia-hős, aki erkölcsi dilemmába került s ezen szelíden elnevette magát, veget ert a második felvonás. Felállott helyéről, hogy a tapsoló tömegeből kimenjen a folyosóra, de ebben megakadályozta Zvjegyincev titkár, aki szabályosan megbotolva a piros futószőnyegben, ura nevében felkérte, hogy szíveskedjék a színpadra fáradni. Petrisceev csaknem kénytelen volt magának bevallani, hogy ilyen izgatott még nem volt életében. Minthogy azonban közismert írói erénye volt a diszkrécio, amellyel szóban és írásban egyaránt óvakodott minden túlzástól, ezért csak annyit ismert el, hogy kissé nyugtalanul dobog a szíve.

Afremov Iván, a tettek embere, elhatározta volt, hogy megmenti Petrisceev Alekszejt, egyben pedig szolgálatot tesz az emberiségnek és a világforradalomnak. Számolva tehát Petrisceev esetleges gyöngeségével, nem volt hajlandó számára kibúvót engedni. Rajongó tisztelőinek köréből kilépve, előrenyújtott karral, amelyen kitűnően festett a tábornoki rangjelzés, Petrisceev elé sietett.

— Kedves Petrisceev, — mondta ragyogó arccal, — a szerkesztő elvtárs arra akarja magát megkérni, hogy írjon a darabomról a Vörös Hírekbe. Tudja, azért szeretné, ha kívülálló írna, mert az én összeköttetésem a laphoz közismertek. Én csatlakozom az ő kéréséhez.

— Persze — tette hozzá mosolyogva, mert az ügyet már ismét arra kérte, hogy huszadszor is menjen a függöny elé, — azt írhat, amit akar. Jót, rosszat, amennyit akar, korlátlanul, á la discretion! A viszontlátásra.

Petriscev Alekszej egy pillanatig habozott, ne mondja-e szokott udvarias mosolyával: Nem írhatok a darabjáról, Afremov Iván, mert ez a darab . . . nem jó s én nem vagyok hős, nem merek . . . nem jól írni ilyen hatalmas ember kísérletéről. Ez a színpadias jelenet azonban elmaradt, már csak azért is, mert Afremov Iván sokkal gyorsabban otthagya Petriscevet, semhogy ez szóhoz juthatott volna s a harmadik felvonás díszleteit leeresztő munkások is már csaknem annyira veszélyeztették írónk életét, mint a katonai főtörvényszék nemezpapucsos kínai kellékesei.

Így történt, hogy előadás után Petriscev Alekszej ott találta magát a Vörös Hírek szerkesztőségében és óriási erőfeszítéseket tett, hogy valami tűrhető elméművet hozzon létre A kancsuka alkalmából. Munkája annál nehezebben ment, mert tudta, hogy a főváros egész irodalmi közvéleményében elterjedt már a hír: Petriscev Alekszej írni fog Afremov Iván darabjáról! Igyekezett magát meggyőzni, hogy talán nem is olyan rossz ez a darab, határozottan vannak benne ügyeske, rutinos, színpadias elemek s ha nem Afremov Iván írta volna, talán méltányolni is tudná. De aztán, mikor egy óra verejtékezés után sem tudott egyebet elvetelni magából, mint egy halvaszületett, nyakatekert gondolat-embriót, felugrott székéről, összetépte a kéziratot és fellázadt.

A lázadás formája méltó volt Petriscev Alekszej -hez. Kirohant a Vörös Hírek szerkesztőségi könyvtárába, ahol porosan álltak egymás hegyén-hátán a lap régi, bekötött évfolyamai. Kikeresett egy kötetet s azzal visszazarontott a szobájába. A szerkesztőségi titkár, aki egyedül inspekciózott a késő éjjeli órában, amíg többi kollégái Afremov Iván bankettjén voltak elfoglalva, ijedten kérdezte tőle, hogy számíthat-e végre a kéziratra, mert zárni kell a lapot. Petriscev megnyugtatta,

hogy most már nagyon gyorsan elkészül. Ezzel visszavonult s lázasan másolni kezdte azt a beszámolót, amelyet tíz év előtt, kedvenc darabjának, a Hamletnek felújítása alkalmával írt a Vörös Hírekbe. Egyetlen betűt sem változtatott a szövegen, csak éppen hogy Shakespeare neve helyett mindenütt Afremov Ivánt írt. S mialatt egymásután adta át a szerkesztőségi titkárnak a gondosan másolt kutyanyelveket, önbecsülése és méltósága teljes mértékben visszatért. Elgondolta, milyen botrány lesz másnap, hogyan lesz köznevetség tárgya Afremov Iván, hogyan fog kipukkadni a felfújít hólyag. Számolt azzal is, hogy Afremov irgalmatlanul el fog bánni vele ezért a megsemmisítő csínyért, Szibériába küldeti, talán ki is végezteti, de Petriscejev Alekszej ezzel már nem törődött. Arcán az írói becsület mártírjainak öntudatával, boldog mosollyal másolta le a tárcát, erélyes betűkkel aláírta, aztán határtalan megkönnyebbuléssel, mint aki ismét kezébe vette már-már ingadozó sorsát, hazament a hoteljébe és zavartalanul aludta a hősi gyermekek tejfehér álmát.

*

A hadügyi népbiztos dolgozószobájában sokan voltak. A nagyobb lapok kritikusai személyesen hozták el tisztelegő kritikáikat a nagyhatalmú úrnak. Petriscejev Alekszej, mikor a titkár betessékelte az ajtón, a szokottnál kissé sápadtabban megállott a küszöbön és várta, hogy most nyomban megjelenik két szuronyos katona és visszaviszi a börtönbe. Arra azonban nem volt elkészülve, hogy Afremov Iván sajátkezüleg fogja megfojtani. Már pedig csak erre lehetett következtetni abból, hogy a diktátor rugóként felugrott asztala mellő és rohanni kezdett Petriscejev felé. Az író hátrált volna a támadás elől, de a fal nem engedte. Sorsát nem kerülhette el. Afremov Iván vastag karjai megragadták, megölelték, húsos ajkai pedig nagyot cuppantak Petriscejev Alekszej arcán.

— Tudtam én, — mondta a népbiztos könnyezve, miközben minden negyvennegyedik másodpercben el-

végezte orrával azt az államügyet, amely reá volt bízva, — tudtam én, Petriscevsz Alekszej, hogy a végén mégis csak megért engem. Látszik, hogy lélekből, meggyőződésből írta, amit írt. Ilyen lelkesen csak az őszinte véleményt lehet kifejezni. S aminek még sokkal jobban örülök: az a maga megtérése a forradalomhoz, Petriscevsz Alekszej. Ölekezésünk a szociálforradalmár-tévelygés megtérését jelenti a százszázalékos forradalom elvéhez. Ezt jelenti, tisztelt kolléga urak!

A szónoklat befejezését természetesen a kritikusokhoz intézte Afremov Iván, akik inkább irigykedve, semmint meghatottan vettek tudomást Petriscevsz Alekszej pályafutásának ugrásszerű emelkedéséről. Már a kora reggeli órákban, amikor Petriscevsz kritikáját olvasták a reggeli tea mellett, dühösen állapították meg, hogy Petriscevsz túlszárnyalta őket, sokkal melegbben, lelkesebben, őszintébben dicsérte meg Afremov Iván remekművét, mint ahogyan az nekik sikerült. Mikor pedig néhány nap múlva fiatal, szorgalmas és jó memóriájú filozopterek suttogni kezdtek, hogy Petriscevsz Alekszej kritikája A kancsukáról veszedelmesen hasonlít a híres kritikus egyik régebbi recenziójához, akkor Petriscevsz Alekszej már régen túljárt a határon, sőt udvarias mosollyal éppen kilépett a párisi Gare de l'Est villanyfényben úszó főkapuján.

KÁDÁR IMRE

Született 1894-ben Komáromban. 1920 óta Erdélyben él. Éveken át a Keleti Újság főmunkatársa és a Napkelet szerkesztője. Jelenleg a kolozsvár—nagyvárad Magyar Színház igazgató-főrendezője. Verset, novellát, regényt és esszét ír. Megjelent könyvei: *Az idegen katona* (dráma, Kolozsvár, 1922). *A százegyedik* (dráma, Kolozsvár, 1922). *Bujdosó ének* (versek, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1925). *Nászrepülés* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1927). *Fekete bárány* (regény két kötetben, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1930). *A havas balladái* (román népballadák és románcok, Erdélyi Helikon kiadása, 1933).

KARÁCSONY BENŐ

Született 1888-ban Gyulafehérvárott. Ügyvéd. Lakik Kolozsváron. Színdarabokat, novellákat, regényeket ír. Megjelent könyvei: *Tavaszi ballada* (elbeszélések, Marosvásárhely). *Pjotruska* (regény két kötetben, Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár, 1927). *Új élet kapujában* (regény két kötetben, Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár, 1932).

K A R Á C S O N Y   B E N Ő

BÁLNAHALÁSZAT ÉS EGYEBEK

Azóta, hogy szélnek eresztettek, mint egy darab sajt papírt, persze másképp nézem a dolgokat meg gyár-igazgatókat. Akkor kissé még üde voltam, mint friss spenót és zölden, telve klorofillal léptem át az iroda küszöbét. Meg kell jegyeznem, hogy az irodának egyáltalában nem volt küszöbe. De ma már így vagyunk a legtöbb dologgal: a szavak külső burka itt van még, de a lényegét kiette belőle az idő. Olyanok, mint a cserebogarak, amelyeknek hasát szépen elfogyasztották már a nyúvek. Az igazgató hivatott. Valószínűleg így:

Kérem csak Garabet, küldje be nekem azt a haszontalan Felmérit, ha megérkezik.

Három után nyolc perccel csakugyan megérkeztem és Garabet csonka mutatóujjával, amelyet állítása szerint olasz srappel rongált meg, az igazgató ajtajára mutatott. Hallgatóztam. Tegnap egeret láttam el-suhanni az egyik polcon, azt hittem, arra figyelmeztet. Tölcsért formáltam a fülemre és úgy figyeltem. Garabet most egy keményet bökött csonka ujjával:

Gyerünk, Felméri úr. Az igazgató úr várja.

Beléptem. Az igazgató lapos aranyóráját gyöngéden az orrom elé tolta

Lesz szíves megmondani, Felméri úr, hány óra van?

Jó ég, gondoltam, ez az ember nem ismeri az órát,

Három óra tíz perc — mondtam egyszerűen és szolgálatkészen, miután egy könnyed pillantást vetettem a ketyegő, nyolcszögű apparátusra. Csinos óra volt, de én túlságosan nyolcszögűnek találtam. Zöldessárga és nyolcszögű — gondoltam és közel hajoltam, hogy még egyszer megszámloljam a szögleteit.

Az igazgatóról meg kell jegyeznem, hogy első pillanatra olyan benyomást tett, mintha a falon lógna és kubista krétarajzot ábrázolna. Álla alatt a gallér két kemény egyenszárú háromszöget alkotott, a szemüvege négyyszögű volt, a feje trapézalakú, a zsebkendője romboid, a halántékán és arca süppedékein ötszögű árnyékok képződtek, ujjai között hatalmas hatszögű ceruzát tartott, az órája, amint említettem, nyolcszögű, az egész ember maga volt az *Ábrázoló Mértan* a középiskolák negyedik osztálya számára. Még a lelke is csupa geometria volt. Szabálytalanságot emlegetett. Azután valami hosszabb mártás következett pontosságról, lelki ismeretességről, az alkalmazottnak és munkaadónak termékeny együttműködéséről. Előzékeny fejtartással hallgattam és igyekeztem megértő arcot vágni. A termékeny együttműködés azonban sehogysem tetszett nekem.

— Fogadjunk, hogy ma kidobnak innen, — gondoltam, halkán pattintva ujjaimmal. — Nem árt talán, ha némi bűnbánatot mutatok, az ilyesmi jólesik a megsértett világrendnek. A bűnbánat — figyelmeztettem magam — nem egyéb, mint az izmok összehúzódása. Húzd össze az arcizmaidat és egy kicsit a lelki izmaidat is. No rajta, kisöcsém ... az összehúzódás alázatossá tesz ...

Meghúztam az izmaimat, de sem arcizmaid, sem lelki izmaid nem akartak engedelmeskedni. Ellenben a szemizmaid, azok fürgébbek voltak. Megrántották a szemgolyómat, mire tekintetem otthagytá az igazgatót és kiugrott az ablakon. A platán fölött varjak csapongtak. Áprilisi szél fújta őket, de úgy festett a dolog, mintha hullámóriások dobálóztak volna velük, mint tarajos tenger a halászbárkákkal. Két hét előtt láttam is ilyen csapongó dereglyéket. A hullámok rohantak, robogtak és puha mozdulattal magasba rúgták a hajókat. A zongora egészen ügyesen kísérte, csak a nagydobot nem kellett volna úgy püfölni, mint egy majálisson. A hullámok nem dobolnak, ezt biztos forrásból tudom.

— Két hétre elmennék bálnahalásznak — jutott

eszembe, ahogy a hullámzó varjakat néztem. — Mondjuk Izland szigetére, az Északi-tengerre. Valaki írt is egy könyvet az izlandi dolgokról. A bálnahalászat nem is olyan szövevényes dolog. A szigonyt úgy kell kilőni, mint a torpedót. A kötél gyorsan karikázik, átrepül a hullámokon, aztán egy tompa puffanás és a szigony már benne van a bálna oldalában. A nagy számár állat meg nekiramodik, azt hiszi, egerutat nyerhet, pedig a fedélzeten már fenik a késeket és már nyitogatják a zsíros bödönöket... A heringhalászat sem utolsó dolog, erről is olvastam diákkoromban. Emlékszem rá, egy disznóól tetején feküdtem, hogy a többiek ne zavarjanak és nagy gonddal olvastam, mert akkor még *úgy* volt, hogy heringhalászi pályára lépek. Arra Í3 emlékszem, hogy néhány hordó sós heringet ígértem valakinek. Szerettem a tengerrel összefüggő dolgokat. De az emberi képzelet hamar kilovagolja magát, mire huszonhat éves lesz, ülepét feltörik lesoványodott lovának csontjai s leszáll a nyeregből. . .

— Úgy hallom, Felméri úr, hogy önnek világnézete van, — folytatta az igazgató emeltebb hangon, szeméből tühegyes nyílvevesszőket lövelve rám — s Ön világnézeti alapon bírálja vállalatunk belső ügyeit. . .

— Valaki felültette Önt, — jeleztem én könnyedén. Akkoriban nagyon könnyed lélek voltam, könnyedén röpködtem az emberek és dolgok felett. Ami a világnézetet illeti, alapjában véve utáltam. Köteles szellemi zászló, — gondoltam — amit mindig ki kell dugni a padláslyukon, ha jön valaki. Jobban szerettem csupasz zászlórúd lenni, amelyen a játszi tavaszi szél nem lebegtet semmiféle gyermekes lobogót. A nap úgyis kiszívja a színét, aztán szerezhettek majd újat. . . Nem — röhögtem barátságosan, amikor jöttek, hogy Felméri, dugd ki a zászlódat a padláslikon, — nekem nincsen zászlóm, akármit mond is rólam majd az utókor. A világnézet intézményével szemben nem bölcsességből, hanem egészségből voltam közönyös. Szerettem a napot, a varjakat, a hegyeket, a topolyafákat, a virágzó számarkórót és több effélét, de azt a kancsalságot, amit

világnézetnek neveznek, áh, ezt buta dolognak tartottam és lenéztem. Ma is az a nézetem minden világnézetről, hogy az úgy nézi a világot, mint mi a holdat: mindig csak egyik oldalát látja és halvány gőze sincs arról, hogy mi történik az érem másik oldalán. Ami engem illet, én szeretek az érem mindkét oldalára rákacsintani.

Az igazgató egyre nagyobb nyílvezzőket lődözött felém. A távoli topolyafát figyeltem, amelynek koronájára rágombolyodott a szomszéd téglagyár füstje.

— Most mindjárt kisüt a nap, — gondoltam. Hatig számoltam és a nap csakugyan újra kisütött. A hetivásár zsíros papírhulladékai, amik a dohánytőzsde felett lebegtek, most gyors csavarvonalban visszatértek a földre. Holla, — gondoltam kárörömmel a domboldalra pillantva — né, hogy menekül az ipse. A szőlőkarók között futva szedte a sátorfáját egy fiatal felhőárny. A nap telecsorogta az egész hatalmas fürdőkádat. Ugorjunk bele, adtam ki az intézkedést és levette magamról az igazgatót, az egész irodát, lubickolni kezdtem a dús áprilisi napfürdőben. Tisztában voltam azzal, hogy nem illik gondtalanul lubickolni, amikor főnököm a termelő munka rendjéről beszél, de az illemkódexet is halandó emberek szerkesztették és az az illemszerkesztő vesse rám az első követ, aki maga is nem szenved valami szerkezeti hibában. Véges kis lények vagyunk, téteteg bárányok, nem szabad egymást komolyan vennünk.

— Súlyos panaszok merültek fel maga ellen, Felméri, — jelezte most az igazgató. Úgy rémlett, hogy ezt harmadszor mondja. Ránéztem. A hanglemez túje beszorult a körbe — gondoltam — folyton ezt danolja: merültek fel maga ellen, merültek fel maga ellen, merültek fel maga ellen ...

— A tüt — mondtam — tessék megigazítani.

Az igazgató megállott.

— Milyen tüt? — kérdezte a váratlan zökkenőtől kipotyogva körhintájának üléséből.

— A nyakkendőtüt — mondtam rövid habozás után gyáva megalkuvással. Kutya — fordultam aztán

el magamtól szégyenkezve — kutya, ó... gramofontúról volt szó, nem nyakkendőtüről, szégyeld magad . . . Az igazgató a nyakkendőtüjéhez nyúlt.

— Fogadjunk, hogy ma kidobnak innen — szóltam magamhoz. — De ha már így van, nem lett volna szabad nyakkendőüt hazudnom . . . *Mit der Liebe ist es aus, aus, aus* — énekelte tegnap a Patyipak cukrász gramofonja. Egy udvaron laktam ezzel a Patyipakkal, már a könyökömön nőtt ki mind a harmincnyolc hanglemeze. Annak is mindig beszorult a tüje. Bikbora, bikbora, bikbora — recsegte ilyenkor a hangszóró elbutulva. (Fene essen a hasadba — köpte Patyipak és küldte a leányát, hogy igazítsa meg a tüt. A bikboráról aztán kisült, hogy a kocsmáros legjobb boráról van szó.) Remek pofa ez a Patyipak. Szereti a bort, az arca olyan, mint az írósz tészta, a szeme két közömbös mazsola, a bajusza egy darabka keresztberakott vanília ... Amellett nagy tolvaj, 1918-ban ellopta az egész hadtárpénztárt . . .

— Mindennap hét percet késik, Felméri úr — szögezte le az igazgató és a keze, amelyet ehhez a szögezéshez kalapácsul használt, nagyot dobbant az íróasztalon. — Számítsa ki, mit jelent a vállalatnak az, ha ön minden nap hét percet késik . . .

Mindig gyöngé számtanista voltam. Vallástanból jeles, magyar nyelvből jó, számtanból elégséges. Kilenvedik éve, hogy érettségiztem, de a sinus-tételt például tökéletesen elfelejtettem már. A gyökvonásba is erősen belekapott a moly, pedig igyekeztem jól eltenni az emlékezetemben. Ez a sarkpontja mindennek, ezt 30 év múlva is tudni kell — jelezte a számtantanárom, egyik kezében a krétát tartva, másik kezét a cingulusa mögé dugva — úgy kell azt tudni, mint a logaríthmust. . . A latinból is mindent elfelejtettem — állapítottam meg most egy kicsit megijedve azon, hogy milyen pocsék kis kocsonya az emberi agyvelő. — Quo usque tandem abutere Catilina patientia nostra? Meddig fogsz még visszaélni türelmünkkel Catilina? Csak azt nem tudom biztosan, hogy patientia, vagy patientiae. De Pliniusra

például egészen tűrhetően emlékszem. Az idősebb Pliniusra, aki Krisztus születése körül hajón menekült a Vezúv égő hamuja elől és párnát kötött a fejére. A párnára nagyon határozottan emlékszem. Dr. Füsü tavalyl húsvétkor kirándult Pompejibe. Azt mondja, hogy valamennyi jobb házban volt fürdőszoba. 1900 évvel ezelőtt. Ez döfi. Ezzel szemben én hetenként egyszer fürdöm egy megzöldült fakádban a lakásadónóm jóvoltából, de meg van hagyva, hogy ne nagyon nyújto-gassam a lábam, mert kirúgom a kád dongáját. . . Fejlődés? Hogy ne mondjam: evolúció?

— Az emberiség nagyzol — legyintettem kezemmel és sietve kimásztam a napfürdőből, mert az igazgató már hevesen csapkodta az asztalt.

— Mindennap hét perc!! — dörögte négyszögű szájjal a felkiáltójeleket. — Mindennap hét percet el-lopni a vállalat idejéből! Számítsa ki, mennyit tesz az ki! . . . Tessék csak kiszámítani!

Az íróasztalon egy drótrúgó végén sárga ceruza csüngött. Legyen hát — gondoltam. Elkaptam a levegőben a ceruzát, a fehér blokkönyvecske után nyúltam magam elé igazítottam és engedelmesen írni kezdtem. Leírtam a 365-öt és megszoroztam 7-tel.

— Mit csinál? — tette fel a kérdést az igazgató ol-halóan.

— Beszorozom a 365-öt 7-tel — jeleztem kifogástalanul. Aztán elvégeztem a szorzást és a blokkönyvet az eredménnyel együtt elébe tettem. A mozdulataim egyszerűségről és szerénységről tanúskodtak.

Az igazgató ránézett a szorzásra:

— Köszönöm, — mondta megdöbbenve és letette a szemüvegét. A szeme most híg volt, mint a heringé és a kubista szögletek ernyedten szétmállottak az arcán.

— Mondja csak, Felméri úr, nem történt magával valami?

— Tudtommal semmi.

— Jól érzi magát?

— Én mindig jól érzem magam.

— Mindig? — csodálkozott és fenyegetőzött is egyben az igazgató trapézalakú arca.

— Mindig, — nyugtattam őt meg barátságosan.

Nem szeretek télen hidegvízben mosdani, különben mindig jól érzem magam. És nem spórolok szép temetésre, mint más. Az emberek szép temetésre spórolnak. Ördög vigye a temetéseket, nem kérek belőle. A mászórudat is vigye az ördög. Mindenki a mászórúd körül döfölődik, szeretné a többit megelőzni és felmászni rá, mert a rúd végén nagy darab szafaládéjutom lóg. No, én sohasem irigyeltem, ha valaki feljutott a mászópózna tetejére és tele szájjal pofázni kezdte a dicsőség szafaládéját.

Az igazgató kinyújtotta a karját: köszöni szépen, fáradjak csak ki az íróasztalomhoz, a többiről majd írásban.

Hatkor megkaptam az írást, amely tudatta velem, hogy röpülök. Füttyörészve hagytam el az irodát. Mocsári úr, a cégjegyző, akit tartós verőfényem mindig méregbe hozott, megkövülve bámult utánam. Láttam, hogy örültek tart, visszasiettem a lépcsőn, három lépcsőfokot is átugorva egyszerre.

— Bocsásson meg, Mocsári úr — mondtam és ebben a pillanatban olyan ártatlan lehettem, mint az anyatej. — Tudom, hogy illetlen dolog most füttyörészni . . . Átkos szenvedélyem a füttyörészés. Megbocsát, nemde?

Az őszülő számológép iszonyodva düllesztette felém látópitykéit, amelyeket gyulladáson, vörös szemhéjjak keretettek.

— Ember! Hiszen magának fölmondták elsejére!

— Magam is úgy látom — hagytam rá, de most már olyan voltam, mint a bivalytej: zsíros és valami mellékízek úszkáltak bennem.

— De ember! Hiszen maga elsejei kelettel ki van dobva innen! El-vesz-tet-te az állását, nem érti? És erre maga gramofonnótákat füttyörészik?

— Tud talán valami jobbat ilyen alkalomra?

Mocsári úr görcsösen kapaszkodott meg a kulcsai-

ban. Elmerül — gondoltam részvéttel és megnyugtatóan mosolyogtam.

— Látom már, Mocsári úr, maga ragaszkodik ahhoz, hogy szerencsétlennek érezzem magam. Hát nem bánom... Idenézzen...

Nagyon szerencsétlen képet vágtam. De Mocsári úr konvencionális dolgokban — amikre ő azt mondja: szent dolgok — nem ismerte a tréfát. A kis sárga ember és én, két, homlokegyenest ellenkező világban éltünk. Én derűs érdeklődéssel röpködtem a dolgok felett, mint egy aranylég, mindent mulatságosnak és mindent relatívnak tartottam. Ráérek még okuláréval bolhát keresni az ingem alatt — gondoltam — és éhgyomorra karlsbadi sőt hörpölni, hogy nyugalmas legyen az anyagcserém. Mocsári úr viszont mindent készpénznek vett, dühösen ragaszkodott a megfoghatóhoz, Hardtmuth-ceruzáiba belevészte a nevét, délelőtt tízóra harminc perckor elfogyasztotta vajaskenyerét, az egyik iratszekrényben ruhakefét tartott (rajta voltak ezen is a kezdőbetűi és a kefe hivatalbalépésének évszáma: 1922), naponta kétszer lekefélte a nadrágját, mindig ugyanazokkal a kimért, törvényerőre emelt mozdulatokkal: kétszer vízszintes irányban, háromszor függőlegesen. A sorrendet sohasem cseréli fel? — vettem fel egyszer a kérdést nyugtalanul. . . Sohasem — hangzott a válasz drámai erővel, mint Poe Edgar Hollójának a refrénje: „És szólt a holló: sohasem!” Tiszta íróasztala előtt ülvé, ceruzáinak, tollainak, elveinek és egyéb holmijainak társágában valósággal dőzsölt a (Jolgok rendjének élvezetében. A tárgyak rabszolgája volt, az élet világtalan gályarabja, aki egyenletes mozdulatokkal csapkodta hivatali lapátjával a mélységes vizek felületét. Egyszer elhoztam neki a könyvkötőtől, akinél laktam *A tenger Növény- és Állatvilágát*.

— Nézze — mutattam neki a halak, kagylók, moszatok és tengeri ugorkák életét — nézze, Mocsári úr, ez van ott lenn a mélyben, a lapát alatt.

— Micsoda lapát? — hördült fel Mocsári úr ijed-

ten. — Maga elmeogyintézetben vagy éjjeli menedék-helyen fog elhalálozni, Felméri úr!

Elhalálozni? Nevettem és letettem arról, hogy a pontos és szabályos öregnek az élet pontatlan és szabálytalan csodáiról tartsak vetített előadást. Visszavittem a végtelen tenger növényi és állati csodáit a Bogdán-féle könyvkötészetbe. Két hónappal ezelőtt történt ez, azóta letörtheyű ceruzákon, számokon és W. C. kulcson kívül másról nem igen folytattunk eszmecserét. De most, hogy bekövetkezett a felmondás, egyszerre elborult és cikkázni kezdett.

— Hű, — szóltam — micsoda viharos idő. El kell földelnem az antennámat.

— Antenna! — nevetett elsárgulva. — Ez az, látja. Antenna, karburátor, foxtrott! Ez a mai nemzedék! ... Az én időmben nem volt sem antenna, sem karburátor, mégis becsületes ember lettem . . . Maguk? Teleharsogják a világot, hogy az új nemzedék különb, mint a régi. . . Tudja, mit tud ez a fiatalság?

Rámnézett és én gondolkoztam.

— Tudja, mit tudnak maguk, — röppent fel most a kerítésre, mint egy diadalmas kakas, hogy egy győzelmeset és messzehallhatót kukorékoljon. — Tudja?

Valami biológiai dolgot kukorékol.

— A nap másfelül süti a problémát — fejtegettem barátságosan — és másfelül kap árnyékot.

— Tiszta hasmenés! — mondta a cégjegyző diadalmasan.

— Egészen bizonyos, — folytattam én zavartalanul — hogy a természet nem azért fűrt-faragott az emberen annyi évmillión át, hogy a fejlődés során végül radírgumit csináljon belőle és arra kényszerítse, hogy napszámra folyton csak rádiózgassa itt a számokat a régi vinnyettákról. Vagy azt hiszi, Mocsári úr, hogy a természet magát azért hozta létre, hogy telefirkálja ezeket a könyveket behajthatatlan követelésekkel és késedelmi kamatokkal? . . . Nem — ráztam a fejem, mint egy keleti bölcset és éreztem, hogy lengeti a szél

hosszú és őszbecsavarodott szakállamat, — nem, Mocsári úr, az embernek más dolga van itt a földön.. .

Legyintett.

— Más? Szeretném tudni, mi dolga lehetett magának, hogy mindennap elkésett.

— Gondoztam, Mocsári úr, az anyám sírját. Talán emlékszik rá — tettem hozzá barátságosan — négy hét előtt kétnapi szabadságot kértem ...

— Csak nem a temetésre?

Bólintottam és kiléptem a tavaszi napfénybe. A teremtés pékműhelyében elfelejtettek belé élesztőt tenni, — gondoltam — lapos és keletlen maradt.

A fővényen giliszta mászott át. Megálltam és néztem ...

K E M É N Y J Á N O S

J O C Ó

Huszonöt évvel ezelőtt történt, hogy mezőségi Feketelak községben nagy sürgés-forgás támadt. Süttöttek-főztek a Demian kúrián, mert a szép özvegy-asszony várta haza kis gimnazista fiát, Jocót, Pestről, az intézetből. Almásszürke négyest küldött elébe a nyárádfői állomáshoz. Úgy hozatta haza a tizenkét éves diákocskát, mint egy kicsi királyfit.

Jaj lelkem, hogy lesoványodtál abban a nagy városban! — lelkendezett Demianné. — Persze nem volt ott szegény anyád, hogy utánad lásson. Pedig, hogy mentem volna, hogy repültem volna hozzád, drága fiam!

A kisfiú sötétkék ruhájában, aranyfogantyús kardjával az oldalán, csak nézte meghatottan, könnyes szemekkel az anyját. Aztán megkérdezte:

Csobán megvan még, mama?

Jaj, né a lelkem, hát a Csobán jár az eszében? Megvan, hogyne volna meg! Úgy őriztem, mint a szemem fényét a te kutyádat.

— Akkor jól van minden, — nyugodott meg a gyermek s belevetette magát egy karosszékbe.

— Lelkem gyermekem, megsoványodtál! De meggyógyítalak, ne félj! Fel viszlek a havasba, ott játszol majd, tejet iszol, sétálsz. Felhizlallak, drága Jocókám! — lelkendezett az anya.

— Én inkább itt maradnék, mama. Alig vártam, hogy hazajöjjek, hogy lássam a Csobánt, az öreg gesztenyefát. A kicsi csikóval akarok játszani! Nagyszemű epret ennék! Mama, én szeretnék itthon maradni!

— Jó, jó, lelkem — mondta Demianné. — Hiszen nem is ma megyünk fel a havasba, itthon leszünk vagy

két hétig, azalatt kijátszhatod magad a csikóval, szaladgálhatsz a réten, fiam. Majd csak azután megyünk fel.

— De mama, kérem, én úgy szeretek itthon lenni...!

— Jocókám, lelkem, a havas is itthon van! Az is a mienk!

— Igen mama, de én itt szeretem inkább. Úgy vágytam már haza . . .

— Meglátod, kicsi fiam, hogy jó lesz ott is. Havasi patak van ott, fenyőfák, mindenik akkora, mint egy torony. Szép faházak vannak ott, bornyúk is vannak, csikók, havasi csikók: mokány lovak . . . Aztán megtanulhatsz pisztrángot fogni. Meglátod, milyen jó lesz ottan, Jocó . . .

— Muszáj, mama?

— Meg kell gyógyítsalak, Jocókám. Megsoványodtál abban a nagy városban, fel akarlak hizlalni, mint egy kis malacot, hogy amikor visszamész, ne ismerjenek reád a kicsi gyermektársaid. Ezt akarom, Jocókám . . .

Két boldog hét következett Feketelakon. Bölcsen tette a nagymama, hogy megvásárolta annak idején ezt a birtokot.

*

A hatvanhetes kiegyezés megnyitotta a magyar urak előtt Bécs kapuit. Új örömök, vidámság, asszonyok mosolya intett a vidám valcerek városából a magyar urak felé. Hatvanhétig amúgyis fekete volt a kenyér, keserű a mosoly, üröm a szerelem Magyarországon. Most flastromot kaptak a magyarok a vérző sebekre s élni próbáltak.

Feketelak egykori gazdája, feketelaki báró Borsa Tivadar is elindult egy napon, hogy megnézzze, milyenek lehetnek az asszonyok, a bor, a tánc abban a városban, ahonnan negyvenkilencetől hatvanhétig szekírozták az úri-népet? Elment kissé gyanakodón, fintori orral, de ott ragadt. Rájött, hogy az emberek ott sem emberhúson élnek, sőt igen kedvelik a fácánpecsenyét s a pszegőt, de még a magyar nótát is szívesen dúdolgatják

a Práter lombjainak árnyékában. Rájött arra, hogy ott is élvezettel szívják a sárga szivarokat, vidáman verik a blattot s a kecses bokájú ballerínák a magyar gavallérokat is szívesen csókolgatják.

Ott ragadt tehát feketelaki báró Borsa Tivadar Bécsben.

De egy napon levelet küldött gazdatisztjének:

„Tekintetes Demian Vaszilie intéző úrnak,
Feketelak.

Kedves jó Demian ...”

És a levélben arról írt, hogy kártyaadósságba keveredett s százezer forintot vett fel egy uzsorásnál s most megbízta és arra kéri Demian intéző urat, hogy próbálja eladni a feketelaki birtokot, hogy így valamilyen rendezni lehessen az adósságot: mint régi jó emberéhez úgy fordul Borsa báró Demianhoz.

Miután az intéző úr elolvasta a levelet, levette horgas orráról a szemüveget és letörölte róla a könnyeket, amik elhomályosították az olcsó üvegszemeket.

Aztán átkiáltott feleségéhez a konyhára:

— Silvia! Silvia! Gyere hamar, mert baj van!

Az asszony a kötényéhez törölte kezeit s úgy ahogy volt, kócosan, kipirulva a szappanfőzéstől, berohant a szobába.

— Nézd, Silvia! Nézd! — sóhajtott Demian intéző úr, magából kikelve s odatartotta felesége orra alá a levelet.

— Ez rettenetes — mondotta Silvia asszony.

— Bizony rettenetes — hagyta rá sápadtan Demian s a szívéhez kapott. — Mit csináljunk, Silvia?

Silvia egy percig hallgatott, aztán határozott hangon mondta:

— Át kell menjünk az apámhoz, az okos ember,

— A pápa okos ember, — bólított Demian.

Délután elkészültek a szappanfőzéssel és átmentek Demeterházára.

Demeterházán, a fatemplommal tőszomszédos, kedves paplakban Tufán a görögkeleti pap, nagy örömmel fogadta leányát s vejét:

— Na, mi van veletek, hogy olyan szomorúak vagytok? — aggódott az öreg, amikor kitörő örömét immel-ámmal adott csókok viszonozták.

— Csak nem vesztetek össze valami felett, gyermekek? — fenyegette meg hosszú, száraz mutatójával a vejét.

— Nagyobb baj van annál, bágye Virgil! — horgasztotta le a fejét Demian.

— Jertek bejjebb, jertek gyermekeim. Majd rendbe hozunk mindent. Öreg tata azért van a világon, hogy rendbe hozza a gondokat.. .

De bent a lefüggönyözött nappalyszobában tátva maradt a szája Tufán Virgilnek, amikor felolvasták neki a levelet.

— Bizony baj, — mondta — sokkal nagyobb baj, m'nt amire vártam!

— Mit csináljunk, tata? Istenem, mit csináljunk!?! — tördelte kezeit Silvia.

— Belebolondulok a bánatba, — fogta a szívét Demian.

Most hosszú csend következett. Silvia széles csipkés zsebkendőjével a szemét dörzsölte pirosra, Demian görcsös ujjakkal fogta a szívét és öreg Tufán Virgil előre-hulló fejjel gondolkozott. A szemeit a padlóra szegezte meredten, sovány napbarnított arcán bemélyültek a sűrű ráncok vonalai, az erek halántékán kidagadva lüktettek, fehér haja s ősz, kopott szakálla kísértetiesen rikített a befüggönyözött szobában. Döbrent csend uralkodott el a félhomályban.

Csak a lélekzetek egymásba botló fujtatása hallatszott, meg egy-egy csuklásszerűen kisikló jajszó az asszony szájából. . .

És egy utálatos kövér légy zizegett, mely beszorult az egyik háziszóttos függöny mögé.

Végül hosszú hallgatás után, megszólalt a pápa:

— Ti fogjátok megvenni a birtokot.

— Mi?! — ugrott fel döbbenetben Demian :'

— Mi?! — sikoltott az asszony.

A pápa csendesesen, de határozottan ismételte:

— Ti fogjátok megvenni a birtokot! ..

— Ez lehetetlen, ezt nem tehetem meg, — dadogta Demian.

— Nem akarom! . . . Nem akarom! . . . — sikongott az asszony.

— Ülj le, fiam, — fogta meg a veje kezét öreg Tufán Virgil.

— Ülj le, fiam. Beszéljük meg szép csendesen a dolgot.

— Lehetetlen, hogy én vegyem meg . . . lehetetlen . . . gyermekkoromtól fogva ... — dadogta Demian.

— Várj csak, fiam. Ne izgasd magad. Megbeszélünk rendre szépen mindent. . .

— De tata, ez igazán lehetetlen . . . nem tehetjük meg . . . nem tehetjük ... — sírta Silvia. — Az uram hűséges ember ... az uram barátja a bárónak . . . nem... nem lehet, tata.

— Várj csak, Silvia. Megbeszélünk mindent, — csitította leányát a pópa. Aztán várt egy kis ideig, amíg lecsendesedtek, majd ismét beszélni kezdett:

— Nem akarok én hűtlenséget. Nem akarok én semmi olyant, ami a becsületre menne. Szeretem a bárót minden hibája ellenére is, hiszen kicsigyermek-kora óta ismerem. Az ő apja járt közbe, mikor te, Vaszilie, elvetted a leányomat, ő járt közbe a püspökségnél, hogy ide helyezzenek át, — hogy tőszomszédságában legyek a lányommal. Hogy is akarhatnám kárát a báró-családnak . . . De nézzétek, gyermekeim, miről van szó. Az adósság miatt el kell adni mindenképpen a birtokot. A birtokot ha nem ti, akkor másvalaki veszi meg. Az a másvalaki, aki megveszi, az nem fog törődni a báróval... az idegen lesz itt. . . az nekünk se lesz régi barátunk ... az jövevény lesz itten . . .

— Vegye meg inkább a jövevény! . . . Én nem telepedem bele a gazdám birtokába! . . . én nem tudnám kitúrni a gazdámat... a gyermekkori játszótársamat! . . . — tiltakozott elkeseredetten Demian.

— Te nem túrnád ki a gazdádat, a bárót. Igazad van. Én se tenném, — felelte nyugodtan öreg Tufán

Virgil. — Ha erről volna szó, nem is tanácsolnék ilyesmit. Én is becsületes ember vagyok, Vasilie!. . . de nézd, ha ti vennétek meg a birtokot, téged szívesebben látna benne a báró, mint valami jött-ment idegent. Tudná: te gondját viseled a földeknek ... ha valaki idegen jönne, az kizsarolná ... kiszívná a vérét... Te megjavítanád ... ápolnád ... jobb lesz ez így ...

— De a báró!? Mi lenne a báróval? Hogy néznék a szemébe, ha beletelepedtem a birtokába?

— Én úgy gondoltam a dolgot, hogy amért te megvennéd a birtokot, biztosítanál a szerződésben a vételáron felül, a báró javára, egy évi járadékot, amiből megélné s belevennétek, hogy amikor haza akar jönni a birtokra, úgy jöhet, mintha haza jönne. A nép nem is fogja tudni, hogy tied a birtok . . . Vele is csak jót cselekszünk így.

— Nem!... Ez lehetetlen ... — nyögte Demian.

A pápa felemelkedett a karosszékből, a szeméi fel-lángoltak s úgy beszélt most:

— Mi aljasságokat nem akarunk elkövetni. A barátainkat nem akarjuk megkárosítani ... de vannak nemzeti kötelességeink is. Amíg az övé volt a birtok, híven szolgáltátok, ha nem lesz az övé, akkor is otthont adtok neki... de azt nem engedhetitek, hogy amikor gazdát cserél egy birtok itt Erdélyben, nem engedhetitek, hogy magyar kézzől magyar kézre menjen! Ti a román nép fiai vagytok! Aki engedi, hogy eladó birtok magyar kézre kerüljön, nem románra, az a fajtánk ellen cselekszik. Tufán Virgil nem gyűlöli a magyarokat, de szereti a fajtaját, a román. Tufán Virgil megköveteli a gyermekeitől, hogy úgy cselekedjenek, ahogy azt a nemzeti érdek megköveteli.

— Jaj Istenem ... — csak ennyit merb megjegyezni Demian.

— Szegény báró ... Ó, szegény báró!. .. — szipogott Silvia.

— Így lesz — fejezte be a pápa.

— És a pénz? . . . Honnan vesszük a pénzt?

— Én adom — mondta a pópa.

Egy héttel később fekete batár kanyarodott ki Feketelakról a kolozsvári útra. Két természetes ló húzta, keménykötésű, biztosjárású, kajlafülű erdélyi lovak.

Régen, mikor a cifra járásnál, zablát harapdáló kényeskedésnél nagyobb becsülete volt az engedelmes jószágnak, ki trappban, hegyen fel, hegyen le, sárban, esőben, hóban, ha kellett kora reggeltől késő estig, vitte a fülig bebonyált dámákkal, lábzsákba bujt uraságok - kal, gyermekkel, pesztrával, megszámlálhatatlan cók-mókkal terhelt dámakocsit, fekete félfedelűt, avagy dö-römbölő öreg batárt — a zömök vadászlovak, telivér-négyes, remondák mellett ott voltak az okos, szívós, megbízható kajlafülűek minden valamirevaló istálló-ban. Hogyne lettek volna! Ők vitték messze földről a fehérbőrű, finom dámákat, zömök uraságokat, vidám úrfiakat Kolozsvárra, farsang idejére. És fel Szilágyba, a kedves Szilágyságba, kinek borától nem fajult meg a gavallérok feje, sőt mintha csupa édes mézet szürcsöltek volna hajnalhasadtáig, szépen excellálhattak a nyúl-meg a rókalövöldözés tudományában. Bizony kajlafülű lovak hiányában szürkébbek lettek volna a kolozsvári bálók s a szilágysági urakat se ugrathatták volna hamis-kás tekintetű, székelyföldi urak a veresszőrű „baris-disznó miatt, kinek az a rossz szokása, hogy akármennyi törökbúzát gyúrnak belé, nem rak zsírt magára, csak növekedik orra, füle, lába s kiről mégis azt mondják a szilágysági urak, hogy a legeslegkiválóbb jószág a világon.

Amióta elkezdődtek a vasútépítések, kicsit alább-szállt a kajlafülűek ázsiója, de azért egészen kiküszö-bölni őket nem lehetett, a vasútvonalak rendre épültek csak, a mezőségi sárban, székelyföldi hepehupás vicinális utakon még egyre jó hasznukat vették.

Mégis nagyot néztek volna az emberek, ha hírül veszik, hova igyekezik a feketelaki batár két kemény-kötésű, kajlafülű kancával, temérdek zabbal és bent a batárban csinos asszonykával. Mert bizony Demianné nagy útnak vágott neki: egyenesen *Bécsbe* igyekezett!

Egyenesen Bécsbe Tivadar báróhoz, megkötni a vásárt, minek érdekében zsák aranyat rejtett az ülés alá!

Ha már öreg tata végleg úgy határozott, hogy ők veszik meg a birtokot, — Silvia maga viszi a pénzt Bécsbe, hogy el ne kallódjék valahol a rengeteg arany. Vonatra nem ülne, Isten ments! Jobb az úgy, ahogy a régiek csinálták: ha már utazni kell, utazik kocsin. Nem nagy idő az a harminc nap, ami alatt, közbe-közbe megpihenve, kényelmesen eljuthat Bécsbe. Jó engedelmes lovak a Borsa báró lovai. Nem hiába kajlafülűek!

A biztonságon kívül különben is van még egy nagy előnye a kocsin való utazásnak: az ember világot lát, okosodik, szórakozik közbe. Kolozsvárt például a Biázini mindég teli van beszálló vidéki fogatokkal. Intézőnő ismerősök, papi emberek, távoli rokonok akadnak bőven. S milyen kevés dolog összetalálkozni valaki lánykori flörttel s elbúsulni azon, hogy milyen nagyot változott a világ azóta! Aztán ott van Kolozsvár és Várad között a kurtanemesek fészke, Bánffyhunyadi, Kalotaszeg szíve-közepe. Hogy örülnek a messzi földről érkező vendégnek! Enni, inni jól tudnak s az asszonyfélének könny szökik a szemébe a gyönyörűségtől, amikor ezek a különfajta emberek kigyulladt szemekkel vitatkoznak politikusok s mokány lovak bölcsesége felett. Várad is érdekes az ő gazdag uraival — ahogy a nagyvilágot majmolják kicsiben, — s odébb a Nagy Magyar Alföld végtelensége! Silvia sokat olvasott s hallott a délibábról. Ha megláthatná az égbemászó várost, fejetetejére állott kálvinista templomot, akácfasorokat! Talán düledező csárdát is lát majd a Tiszaparton, Petőfi-álmot, hol valamikor duhaj betyárok tanyáztak! És meglátja Pestet, hol gumirádlis fiákerekből kecses dámáknak, bókolnak a képviselő urak! És Budát, az álomvárost!..: És Tabánt, az öreg Tabánt! Ha időből telik, még a pest—bécsi útszakaszt is bolondság volna vonaton átrobogni: elvész az eszeveszett rohanásban ezer szín: a komolyarcú Duna lassú hömpölygése, rajta a bárkák, öreg malmok, a hóféhér sirályok és köröskörül füvek, virágok, berkek csodás színpompája.

Silvia az aranyok miatt választotta a lassabbik utazási módot, de azért teletüdővel szívta magába a környező világ szépségét s csodálkozó fiatalság teljes erejével igyekezett kiélvezni a hosszú utazás változatos örömeit. Mire Bécsbe érkezett, egész nagyvilági dáma lett Demian intéző úr egyszerű kis feleségéből, a kedves Silviából.

— Maga még csinosabb, mint valaha! — mondta Tivadar báró s nagy melegséggel simogatta meg a piruló asszony feléje nyújtott kezét. — Akármilyen kedves a világ, itt Bécsben, azért mégis csak jól esik otthoniakkal találkozni. Hiába na! Az erdélyi embert a szíve mégis csak visszahúzza a hegyek közé!

— Ha legalább jó hírrrel jönnék, nagyságos báró . . .

Borsa Tivadar házigazdának érezte magát itt Bécsben. Mintha övé volna ez az elragadó város, olyan büszke örömmel mutogatta Silviának az ezerféle látnivalót: Prátert, Schwarzenberg-palotát, Operát, Wienerwaldot, »Badent, kirakatokat, sörpincéket, Schrammel-zenekarokat, a szentimentális, léha, elragadóan vidám császárvárost s benne a cifrázkodó dámákat, aranykardbojtos katonatisztekét.

— Mintha csupa tánc és kacagás volna a világ, olyan ez a város!

Amikor Silvia átadta az arannyal telt zsákot, még akkor is mosolygott Tivadar báró:

— Hiszen itt több van, mint amennyi az adósságokra kell! Egy esztendő még élhetek itt!

— Nem jobb volna, ha a nagyságos báró hazajönne most?! Mi elgondoznók jól s a kicsi pénze megmaradna... Soha se lehet tudni, nem lesz-é egyszer szükség reá?

— Mintha az egész világ valcert járna, olyan ez a város! — mondta Tivadar báró.

— Jó volna mégis, ha a báró hazajönne most...

Eltelt egy hét és eltelt kettő. Kell pihentetni a lovakat s hátha a báró is meggondolja magát.

— Mikor indulhatunk nagyságos báró?

— Ne siessen, kedves, unalmas lesz az út egyedül.

— Ha a nagyságos báró is jönne, nem volna unalmas cseppet se az út. Vasilie is megörülne nagyon.

A báró legyintett:

— Minek menjek haza? Kinek volna öröme? Más ember nyakán nem élhetek, még sem.

— De benne van a szerződésben, hogy a báró mintha hazajönne, úgy jöhet mindig.

— Kedves, tapintatos dolog ez a maga urától, de hát mégis jobb, ha maradok.

Indulás előtti napon megkérdezte Silvia:

— Nagyságos báró! Nem gondolta meg?

— Átgondoltam. Mindenképpen jobb, ha maradok.

Kicsiny kerti vendéglőben ültek a Wienerwaldban. Lentről, a völgyből, nem hatott ide a város moraja, felfogták a lombok s ami kevés mégis átszűrődött volna, belehalt a gitárok, citerák, mandolinok édeskés muzsikájába. Mert tele volt diáksággal a Wienerwald, kik gretchenfrizurás polgárlányokról álmodozván, pengették a gitárokat, mandolinokat, zengették a citerát s nagy kortyokban öntötték magukba a habos sört.

— Sokszor nem is tudom megmagyarázni magamnak, mi köti ide az embert, ehhez a városhoz? Van valami bájos felületesség benne, ami lenyűgözi az embert. Látom, tudom, hogy lényegében üres ez a hely és mégis, csak itt tudom bevárni nyugodtan a napot, amikor arra ébredek, hogy kiürültek a zsebeim s az életet be kell fejezni immár . . .

A lombok közül egy-egy messzi csillagfény kikanalált, távoli gázlámpák lángja a Ringről, vagy máshonnan a város felől.

— Hazajöhetne nagyságos báró . . . Gondoznók, kényeztetnők. Jó dolga volna Feketelakon.

Borsa Tivadar elgondolkozva nézett magaelé. Ujjai között sötétzöld tölgyfalaevet morzsolgatott:

— Én már többé nem látom Feketelakot. Maga, kedves, menjen csak szépen haza egyedül. Demiant üdvözölje nevemben. Mondja meg neki, hogy köszönöm a sok évi hűséges szolgálatot. És köszönöm az öreg

pópának a pénzt... Jobb így, hogy maguké lesz a birtok, nem valaki idegené.

Silviának könny szökött a szemébe:

— Nagyságos báró, én mondtam öreg tatának, hogy nem lehet az, hogy mi ülünk bele a Borsa-birtokba, én mondtam neki. . .!

Fáradtan mosolygott a báró:

— Ne bántsa magát a lelkiismerete. Csakis én vagyok a hibás. Én egyesegyedül. Magyar ember szeret urizálni, minket könnyen elragad a ló. Ha már megtörtént . . . örülök, hogy nem másé, maguké a birtok.

Itt a Wienerwaldban, a sötétzöld lombok alatt, ahol gitárok, citerák, mandolinok zenéjére krigli sör mellett érzelmes szerelmi ügyek szövődnek, nagyon idegenül, talán groteszken hatottak a szomorú szavak, a fáradt férfimosoly és Silvia asszony könnyei.

— Csak egyre kérem kedves! Hogyha azon a birtokon, amely az őseimé volt, gyermeket nevelnek, említsék meg, hogy a Borsák, a feketelaki báró Borsák, ha nagy magyarok is voltak minden időben, a gondjukra bizott népet, egykori jobbágyaikat, mindenkor szerették s nem gyűlöltek senkit se azért, mert nem volt magyar, mert román volt. Csak erre az egyre kérem magukat.

Silvia asszony megfogta a férfi kezét:

— Nagyságos báró! . . .

— Nem tudom, hogy az a néhány korsó sör teszi-e, amit megittam, vagy azért van talán, mert arra gondolok, hogy én már ebben az életben többet soha sem fogom látni Erdélyt s benne a Mezőséget, Feketelakot, — de úgy érzem magam, mintha a végrendeletemet írnam: szeretnék kimondani mindent, ami a szívemen fekszik . . . Szeretném megmondani azt, hogy szánombánom bűneimet s hogy az, aki elkönnyelműsködte a feketelaki birtokot, az őseim földjét, az a valaki nem én voltam, valaki más volt, aki belém költözött, kitért engem a saját testemből, hogy helyettem cselekedjék s engem halálosan megsebezzen. Meg akarom mondani, hogy én mindig csak otthon akartam ülni, szántani,

vetni, aratni, vadászni, nézni a mezőségi gyönyörű naplementét ... és gondolni valakire, akit szerettem, akinek nem mondhattam meg soha, hogy szeretem, mert más volt az anyanyelve, mint az enyém s mert másnak volt a felesége ... Ne ijedjen meg kedves, hogy itt, idegenben mondom ezeket, ahol nincs, aki, ha kell, megvédje magát tőlem ... Ne ijedjen meg kedves, mert amit itt mondok, nem szerelmi vallomás. Bennem idegen lélek lakozik már és csak így, kívülről nézem magamat, amivé lettem s búcsúzom magamtól, a világtól, a messzi Mezőségtől...

Borsa Tivadar csendesen elhúzta a kezét:

— Na, ugye megérti, hogy én már többé sohasem mehetek haza Feketelakra?

Az asszony tagadólag ingatta fejét:

— Azért mégis jöhetne Feketelakra. *Haza* jönne a nagyságos báró ...

Másnap ismét útitárs nélkül indult neki a nagy útnak Silvia.

... Így jutott Demian kézre a feketelaki báró Borsa-birtok ...

Silvia unokája, kicsi Demian Jonel — Jocó — tele tüdővel szívta magába az otthoni levegőt.

Két hét múlva befogták az almásszürkéket a fél-fedeles kocsiba, majd két félvér muraközit kóbereszekerbe s cókmókkal, elemózsiával nekivágtak az útnak.

Jocó indulás előtt pityergett egy kicsit. A csikók nyakát megsimogatta s összeölelkezett Csobánnal, a vastagbundájú fehér kuvaszkutyával. De útközben a sok látnivaló hamar elfeledtette vele az otthon hagyott örömeket s végnélküli kérdésekkel árasztotta el özvegy édesanyját.

— Mama, miféle nagy kastély az ott?

— Nem kastély az, Jocókám: *magtár*. A Bodolai grófok régi magtára, van ötszáz éves legalább. Régi időben sokszor nagyobb volt a magtár, mint a kastély!

Sok volt a jobbágy, cselédség, meg a várkatonaság.

S háborús időkben ugyancsak sok.

— Né! mama! mama! Mennyi lovas vágtat ott!

— Az állami ménesből valók. A biszraházi lovak híresek.

— Ez a nagy malom?! Kié ez a nagy malom?

— A római katolikus egyházé.

— Olyan csendes itt ez a nagy folyó, hogy szinte nem is mozog . . .

— Csak látnád tavasszal! Hóolvadás után! Majdnem fekete s rohan, mintha megbolondult volna. Néha kiont s száz meg száz holdon tönkre teszi a vetéseket. Nagy nyomorúság van olyankor itt.

— Ha nagy leszek, mérnök szeretnék lenni, mama! Azt mondják, azok megszabályozzák a folyókat szépen.

— Gazda legyél, kicsi fiam. A gazdálkodás a legszabbb foglalkozás a világon! Istenes dolog. Apád is gazda volt, szegény. És nagyapád is . . . Itt Erdélyben *mindenki* gazda.

— S a városi emberek, mama?

— A városi emberek is egy kicsit gazda mind. Én láttam Kolozsvárt tanárokat, papokat, hivatalnokokat, akik, ha csak tehetik, legalább félhold földet vásárolnak maguknak. „Szőlő-nek hívják ott az ilyen kicsi gazdaságot. Akik egész héten át dolgoznak a hivatalokban, boltokban, iskolákban, szombaton felkerekednek feleségestől, gyermekestől, cselédestől s kimennek a „szőlő”-be gazdálkodni — egész vasárnap estig.

— Furcsa emberek lehetnek, mama!

— Van olyan is, akinek nem telik „szőlő”-re. Az galambokat vásárol, vagy házinyulakat. Az udvar sarkába ólat épít, ketrecet s gazdálkodásról álmodik.

— Én mérnök szeretnék lenni, mama!

— Gazdálkodó ember itt mindenki, Jócó . . .

Délben a nagy folyó mellett, kedves tisztáson kifogták a lovakat, háziszóttos pokrócot terítettek a före s mialatt a lovak nyakukba vetett abrakoszsákokban turkálva, aransárga zabszemeket ropogtattak, — megbédéltek. Szárazkolbászt, meg otthoni, hófehér bivaly-

vajat ettek köménymagos lágy kenyérrrel. Cukrozott tejeskávét ittak és gyöngyöző borszéki vizet. Dióskiflivel édesítették a szájuk ízét s kedvenc csemegéül hozott birsalmasajttal.

A cselédek is ugyanazt kaptak ebédre, mint az uraság, csak a tejeskávét helyett könnyű, elegyített gabonapálinkát s a kocsis ezen kívül pakli hetes-dohányt.

Két óra hosszat mulattak a kedves tisztáson, a barnabőrű öreg folyó partján.

Eszegettek, iddogáltak, szundikáltak egy-egy keveset. Hallgatták a messzi vízimalom egyhangú morgását, elkésett tutajról a vontatott „hajhó”-t s az evezők alatt álmosan gurgulázó folyó énekét.

Ismerősökkel is találkoztak. Két megyei úr, Ákosfalvi Árpád főjegyző és Széki János báró árvaszéki elnök jött a zekesfalvi tanítóval, Kádár Sándorral — csukászni. azaz csak a főjegyző meg a tanító, mert János báró külön ügyben jött: ő rákász-szenvedélyének akart áldozni. Alaposan fel voltak fegyverkezve halásZRudakkal, rákászpálcákkal, kézihálóval és spongyatartóból készült rákfogókkal. Két mezítlábos parasztyermek is volt velük, ők hordozták az urak után az apróbb szerzőszámokat: pléhdobozban a különböző horgokat, tarka dugókat, „rezerva” spárgát, gyufaskatulyákat tömve sáskával meg gilisztával, öntözöt tele vízzel a csaláteknek való cigány halak részére s ócska újságpapírosban valami szörnyű büzös dolgot — csirkebelet, romlott borjúmáját a rákok számára — édesgető, kedves eledeül.

— Hogy van, hogy van, szépasszony?! — pödörgette a bajuszát Ákosfalvi Árpád. — Felér egy nyolckilós csukával ez a szerencse, hogy találkoztunk magával, nagyságos asszony! Ez itt, né, az én Sandri öcsém, igen, igen, a vén Kádá Sándor fia, a zekelaki rektoré Ez a Sandri egyszeribe verset farag magára!

Kádár Sándor tanító bókolva lengette zsirárdi kalapját:

— Nagyságos asszonyom, végtelenül örülök, hogy

bemutakozhatom. Kádár Sándor vagyok, zekelaki igazgató-tanító.

Széki János báró hatalmas pepita zsebkendővel törülgette kerek, kopasz fejét:

— No, de kedves barátom?! Miért mondja, hogy igazgató-tanító? Nem az a fontos! *Koszorús költő!* Ez a fontos kérem!

— Jaj, mit hallok? — kacagott Demianné kedveskedve. — Maga költő? Igazán? Poéta. Ez kedves dolog csakugyan.

A tanító szerényen sütötte le a szemét:

— A népköltészet gyöngyeit gyűjtögetem a Falukönyvtár számára.

— Nem ez a fontos, kedves barátom! Az eredetiek! *Azok* a fontosak! — harsogott János báró. A „Vármegyé”-ben olyan kitűnő verse jelent meg a főispáni beiktatásról, hogy még az a hitvány cucilista Várhegyi Endre is megdicsérte.

— Ó, kérem! — legyintett a tanító. — Az a Várhegyi Endre ... mit ért az kérem a poézishez?!...

A főjegyző hahotázott:

— Bolond ember az én Sandri öcsém! Ha szépasszonynak bemutatják, elnyeli az ő országhíres tehetségét, de ha Várhegyit emlegeti az ember, azt egyszeribe lesajnálja. Amért költő az is?! Azért?!

— Nem szeretem a cucilistákat, Árpád bátyám. Én azt mondom, hagyjanak minket békében! Ezért haragszom Várhegyire is.

— Hagyjuk a politikát! — vágott közbe János báró. — Azt mondom, örüljön az ember, ha egy kicsit kiszabadul a városból. Ott halljuk éppen eleget, nem kell itt, ezt a szép, nyári napot is elijeszteni vele.

— Se a szép asszonyt, ügyi barátom?! — mosolygott a főjegyző. Aztán Jocóra mutatott. — Hát ez a talpraesett kölyök kicsoda?!

— Ez az én fiam, a Jocó! — ragyogtak fel az asszony szemei.

— Hű, meg nem ismertem volna. S Ilyen hatalmas ember lett belőle?! Sze' maholnap ifjúvá cseperedik!

— Lám, lám, hogy telnek az évek ... — csóválta a fejét a báró.

Így töltögették az időt a megyei urak.

— Bumburi! — szólott oda az asszony a kocsinak, ki erdélyi szokás szerint cigány nemzetségből származott. — Fogd be a lovakat! Indulunk.

— Itt hagynak minket?! Ilyen hamar?!...— méltatlankodtak az urak.

— Még nagy út van hátra, a havasig. Indulnunk kell már, hogy odaérjünk vacsora, idejére.

— Van még idő bőven. *Ezekkel* a kitűnő almás-szürkéekkel!

— Maguknak is jó lesz sietni. A csukák el találnak költözni s a rákok jól laknak. Kár volna elfecsérelni ezt a szép meleg napot.

Búcsúzkodtak, útrakerekedtek. Jó négy órányira voltak még utazásuk céljától, a havastól.

Pattogott az ostor, a lovak nekieredtek s a fűzesnél, a kanyarban, eltűnt a megyei urak szeme előtt a dübörgő félfedeles kocsi s a mögötte porozó málhás-szekér.

— Barátom, öcsém! — pödörte bajuszát a főjegyző. — Ez aztán egy igazi szemrevaló menyecske a kutyafáját!

A báró megjegyezte:

— Látod, látod, te is kezded revidiálni álláspon-todat a nemzetiségi kérdésben.

— Kérlekalássan, méltóságos uram, a szerelem az más lapra tartozik.

— Ahogy vesszük . . . Felfogás dolga.

Kádár Sándor igazgató-tanító dudorászni kezdett:

*Kedves babám, megláttalak, szeretlek!
Szeretője lettem én szép lelkednek,
Szép lelkednek, mely mosolyog szelíden
Szemeidnek bűvös-bájos tükrében.*

— De szép nóta! — lelkesedett a főjegyző. — Te írtad?

- Nem.
  - Hát?
  - Petőfi.
  - Az is Sándor volt! . . .
- És dudorászva vonultak a folyó felé.

*

Először megrémítette a havas, a fekete fenyőrengeteg, zúgó patak, csattogó, sistergő zuhatagok, meredt sziklaóriások, a millió szőrös karjával önmagát fojtogató málnavész. Kicsiny gyermek-szíve remegett az ismeretlen arcú emberek láttán, kiknek vállig érő haja viharvert arcukra borul. Nem látott még ilyen öles embereket, ilyen vastag bajuszúakat, kik kalapjuk karimájába merítik a forrásvizet s mint mások a pohárból, úgy isznak a kalapjukból. Gyanakodva nézte a rézzel kivert késnyelet, amely hasuk felett kifeszül a széles tűszőből s a rozsdamarta kakasos-puskát, mit vállukon hanyagul keresztbe-vetve viselnek, a puskacső szájára illesztvén bütykös hüvelykujjukat. Odahaza, négy-éves kora óta a juhászok, béresek, napszámosok kezét csókoltak neki s nem értette, idefent mért járnak olyan magasbatarított fejjel az emberek. És a beszédük is milyen más, mint odahaza a Mezősége! Annyi furcsa szót használnak, amiket ő román létére nem hallott soha.

A székely fuvarosokon is csodálkozott, ezeken az apró, csontos embereken, kik Isten tudja hány kilométernyi messzeségből jöve, maréknyi útravalóval a kicsi batyujukban bandukolnak apró lovacskáik mellett, melyek irdatlan deszkarakományokat cipelnek a hosszúra nyújtott szekereken.

És a nadrágos emberek is milyen mások itt! Az öltözetük olyan, mintha színházat játszanának. Az erdőőrök egyenruhát viselnek, mint a katonák. Viharvert kalapjukba hátul hatalmas disznóserte-pamacsot tűznek, ami leng, ring, mintha el akarna válni a kalaptól, amikor himbáló léptekkel vágnak neki a hegyeknek.

És Madarász bácsi, a főerdőtanácsos bácsi akkor;

szakállat eresztett, mintha ő volna a mesebeli „Rübezahl. A gyermekei is, a kicsi gyermekei is, mint baba-színészek: a két fiú rövid, fekete bőmadrágot hord, mit ingblúzuk felett zöld nadrágtartóval erősítenek magukra. De milyen különös nadrágtartóval! A zöld alapra vérvörös selyemmel virágokat hímzett az édesanyjuk. Olyan ez a nadrágtartó, mint egy zöld búzamező, amiben korai pipacsok virítanak. Húgocskájuk, kicsi Mária is a bőrnadrágtól eltekintve, melyet nála tarka, kockás szoknya helyettesít, ugyanúgy van felöltöztetve, mint a fiúk, tarka nadrágtartóval a vállain. Sőt a kalapja is olyan, mint a fiúké: sötétzöld vadászkalap, füzöld szalaggal; a szalagon rávarrott havasi-gyopár.

Megrémítette a havas, mert idegen világ volt, hol mások az emberek, a fák, a hangok, az élet, minden. Értetlenül, csodálkozva s belesáppadva bámult bele ebbe az ismeretlen világba .

— Mama édes, de furcsa itt minden!

Demianné megsimogatta a gyermek buksi fejét:

— Kicsi fiam, úgye csodaszép?!

Jocó bizonytalanul mondta:

— Nem tudom, mama, mit mondjak. A fák szépek, a patak is szép, minden szép, de . . . nem tudom mama... kacagni fog ... de én félek, mint mikor olyan mesét mondanak, amiben sárkány van és óriás és nagy vilámlás.

Demianné elrévedezve mosolygott:

— Ez a szép benne, kicsi fiam: ez a félelmes szépség. Majd ha nagyobb leszel és igaziból meg tudod érteni a havast, meglátod mennyi örömed lesz benne, majd mikor már nem félsz a havas titokzatosságától, amikor gyönyörködsz csak félelmes szépségében. Amikor szerelmes leszel a havasba.

— Szerelmes? — csodálkozott kicsi Jocó. — A fiúk az intézetben sokat sugdosódnak a szerelemről, de amit azok mondanak, az egészen más . . .

— Majd ha nagyobb leszel, kicsi fiam . . . akkor megérted majd ...

Amikor ez a beszélgetés folyt anya és gyermek között, már négy napja voltak fent a havason, a meredek tetejű gránycával fedett, fenyőgerenda-falazatú házban, hol vaskályhákban gyantaszagú tűz sistereg és a belépő ajtó fölé primitív kezek kátrányfestékekkel felírták románul:

— Isten hozott!

Odakünt éppen alkonyodott. A levegő lehűlt. A fű megnedvesedett.

Jó volt kurtalábú széken kucorogni a kályha mellett és hallgatni az égő fadarabok sercegő muzsikáját.

*

Akitől eleinte leginkább irtózott, leghamarabb azzal barátkozott meg: a zúzott-arcú emberrel, akit csúfneven „Dracu”-nak hívtak.

Hetven év körüli ember lehetett Dracu. Görnyedt járású, nyegő szuszogása ellenére meglátszott rajta, hogy valamikor öles, szép szál ember lehetett. Még most is olyan karcsú volt, hogy két kézzel szinte átfoghatta volna az ember az ő keskeny derekát s fejével most is fölébe ért minden átlagmagasságú havasi legénynek.

De az arca hátborzongatóan csúnya volt. Az orra helyén formátlanul forrott húsdarab. Jobboldalt a koponyáján, homlok irányában, halottfém bőr világitott az egykori fekete haj helyén. A homloka, jobb orcája csupa forradás egész le a szájáig. A felső ajka be volt hasadva. A jobb szeme helye: tátongó veres üreg.

És az, ami talán a legborzalmasabban hatott ezen az arcon, az égszínkék, magányos szem volt az a baloldalon, tele frissességgel, mosolygással, mint egy gyermekkorból ittfelgett lélektő. Irtózatossá volt ez az árva gyermekszem, égszínkék ártatlanság a feldúlt, torz arcon. Mintha ott felejtették volna, vagy csúfságból ragasztották volna oda, viháncoló ördögfiak mulattatására.

Szalmafedelű taksásház előtt, fapadkán üldögélt napestig Dracu és faragott.

Hosszú, hajkolatlan botokat díszített cifra fara-

gással. Szívet vésett bele olcsó, vásári bicsokkal, tölgyfa-levelet, toronykalapos kalugyereket, galambokat, vad-rózsákat, királyokat, kezdetleges mackókat. Ha elkészült a faragással, a bot végét lehajkolta s csendes parázson megbarnította. Némelyik bottal két-három napig is elbajlódott.

Mikor néhány darabbal elkészült, vásáros népnek olcsó pénzért eladogatta. A bevételből vásárolt magának lámpaolajat, sót, szalonnát, vereshagymát és dohányt.

Eléldegélt így csendesen, mert — húsz esztendeje már — ingyen lakott a taksásházban, puliszkának valót messze földről ajándékba kapogatott egy hatalmas nagy úrtól s tűzrevaló hulladék, miegymás akadt ingyen is elég a havason.

Amikor kis Jocó legelőször megpillantotta a torz-arcú embert, ijedtében felkiáltott s belekapaszkodott anyja karjába.

— Kicsi bolondom! — mondta Demianné. — Ne félj attól a szegény embertől. Jó ember az. Nincs miért félni tőle.

— De a szeme-helye olyan borzasztó, mama s a szája, hogy úgy kétfelé van válva! — reszketett a gyermek.

— Medve tépte meg szegényt, azért olyan szomorú az arca, kicsi fiam . . .

Medve! Mint a mesékben! Nagy, bozontos, barna bundájú medve! Jocóban kezdett a kíváncsiság felébe kerülni a félelemnek.

— Meséld el, mama.

— Ha jó lesz, Jocókám, este elmesélem — mondta Demianné.

És este a tűz muzsikaszója mellett, a kis havasi nyaralóban régi emberek világa elevenedett fel emlékező szavakban.

— Tizenkét éves lehettem, — mesélt özvegy Demianné — annak az Erdélyszerte nevezetes vadászatnak esztendejében. Egész világ, Brassótól Váradig mind csak efelett szörnyülködött, vitatkozott s azok az urak, akik nem voltak hivatalosak a vadászatra, hitet-

lenül csóválták a fejüket. Szegény Dracut akkor még becsületes nevén szólították: Bucur Mihailának. Akkor még szép szál javakorabeli ember volt. Karcsú, magas, kékszemű, vidám. Első a hajtók között. Legeslegelső. Gerendesi és sárosmajori báró Hajdú Simon meg is becsülte nagyon, sőt olyan nagyon kitüntette, hogy néha egy-egy vadászaton így szólt hozzá románul: „Mihaila, te! A következő hajtásban ne menj a hajtókkal. Velem jöhetsz a standba fegyverhordozónak. Aztán ha valamit elhibáznék: ne kíméljed!” Nagy dolog volt ez akkoriban. Prima lövők voltak az uraságok mind egy szálig! Valakinek megengedni a fegyveres segítséget, a legnagyobb volt minden kitüntetés között. Görbén is néztek a nagy kitüntetés miatt Mihailára a többi hajtók. De azért büszkék is voltak rá egy kicsit, mert tudták, nevezetes hajtó nevét, messze vidéken emlegetik az urak s egész legenda támadván körülötte, ez a hírnév a havas tekintélyét is nagyban növeli . . . Ezen a nagy medvevadászaton történt a szörnyű szerencsétlenség, amikor fegyverhordozónak állította maga mellé Simon báró Mihailát. Egy bocsos medvét sebzett meg a báró s mikor duplázni akart, csütörtököt mondott a történet s úgy beszorult, hogy nem tudta hirtelen kinyitni a fegyvert, hogy másik történetet tehessen belé. A medve erősen vérzett és két lábra állva, ordítva rohant neki a bárónak. A báró a puskacsővel védekezett a medve ellen, de nem bírt sehogysem megküzdeni a hatalmas erejű állattal. Ekkor beugrott közéjük Mihaila, löni nem lehetett, — medve helyett könnyen a bárót lőhette volna agyon — és ezért kapta a fejszét s azzal sújtott rá a medve fejére. A medve eleresztette a nekiszegzett puskacsövet, eleresztette a bárót s vérző fejjel ugrott rá a fejszés emberre. Mancsait rányomta a Mihaila arcára, körmeit beleakasztotta a feje-bőrébe s mint az indiánok, leskalpolta. Utolsó elkeseredett haláltusája volt ez a medvének. Egyet ordított még, aztán összeesett, magával rántva a földre támadóját. Úgy szedték le a dögöt az emberről, az emberről, aki száz sebből vérezve, kifolyt szemére szorított ököllel, nyúzottan, téptetten feküdt a

megölt medve alatt. Mihaila sebeit kimosták, vadászurak ingéből tépett gyolccsal bekötötték, felélesztették, bükkfarudakból összetákolt hordágyon lecipelték a vadászházhoz, hol erős pálinkát töltöttek a szájába. Aztán két keménykötésű mokánylovat fogtak be az egyik urasági szekérbe s elszállították két erős legény s egy erdőőr kíséretében a sebesültet a húsz kilométer távolságban levő városba, az ottani állami kórházba ... Aznap csöndben töltötték a vadászurak az estét, elmaradt a fáklyás medvevirrasztás. Csendben iszogatták az erdélyhegyaljai erős, fehér és veres borokat s a szó ami esett, mind csak Mihaila körül forgott, a derék hajtó körül, ki igaz hősiességgel vetette magát urasága s a támadó medve közé. „Ez volt az ötvenkilencedik medvém életemben s ez volt az első, amelyikkel szerencsétlenség történt — mondta Simon báró. „Igen, a vadkanok sokkal veszedelmesebbek, csak a medvevadászok nem akarják beismerni — bólogattak az uraságok . . . Ez volt szegény Mihaila históriája, kit attól az időtől fogva, hogy felgyógyult, borzalmasan eltorzult arca miatt immár, a parasztok nem Bucur Mihailának, hanem „Dracu”-nak, „ördög”-nek hívtak . . .

Kicsi Jocó tágranyílt szemekkel figyelt a mesére. Szíve gyorsabban kopácsolt az izgalomtól. Lelkében fantasztikus virágok nyiladoztak.

— Holnap megismerkedem Dracuvál — határozta el magát Jocó. — És, hogy rágondolt a rongyosarcú emberre, most már nem irtózott tőle olyan nagyon, sőt nagy tiszteletet érzett iránta.

Az öreg ember nagyon jó pajtásnak bizonyult. Nagyon szépen mesélt régmúlt időkről és számtalan kézügyességi dolgot tudott.

Régi nagyurakról beszélt s maiakról, akik akkor még fiatalok voltak, tele erővel, duzzadó fiatalsággal s kiknek egyetlen szerelmük volt: a havas. Régi uraságokról beszélt, „mariasa”-król, kik messzi földről eljöttek ide, hogy medvére vadászhasanak s akik

bizony, magyar létükre olyan jól tudtak románul, mint akármelyik idevalósi paraszt hajtó. Volt közöttük olyan is — kossuthszakállas — ki vadászatkor bocskort húzott a lábára s contra gúnyában járta a havast. Idegen országból is hoztak magukkal finom uraságokat nem egyszer s volt közöttük egy a világ másik végéről való, ki úgy megszerette a havast, hogy többet soha vissza nem ment Óperenciás-tengeren túli hazájába, de kicsi szalmafedeles hurubát vásárolt valahol fent a székely havasokban s ma is ott él, szénégetők között, székelyruhás paraszt feleségével. Hallotta Dracu borvizes székelyektől, hogy ez a paraszttá vedlett nagyúr, éppen úgy él, mint ők: puliszkát eszik, szalonnát, hagymát, káposztás-gulyást székelyesen, csak éppen egyszer egy esztendőben megy le a havasról megnézni, hogy mit csinálnak az urakul maradt ismerősök. Azt mondják, olyankor öreg ládából előkeresi a régi úrigunyát s egy hétig Kolozsváron avagy Budapesten olyan előkelő finom úr, hogy senki sem mondaná meg, hogy csak az imént jött le a hegyekből, a szénégetők világából.

És mesélt az óriás-pisztrángról, amely ott lakik a Nagydugás alatt, a vizesés mélyén, kavargó, habos mélységben. Ott látta kétszer is, lehet méter hosszú s korra nézve legalább száz éves. Onnan tudja, hogy legalább ilyen idős, mert az apja mesélte, hogy ő kiskorában látta már s akkor is volt karvastagságú. A pettyek, a piros pettyek rajta, azok aztán az igazi szépek; mindenik külön-külön van akkora, mint a borjú szeme és rikító piros színű, akár a klárisgyöngy szép lányok nyakán!!

Farkasokról mesélt, kik február havában nagy csordákba verődve vonulnak a hegygerinceken. Farkasokról, melyeknek vontatott üvöltését hallván, az emberi erekben jégcsappá fagy a vér.

És beszélt a havasi csordáról, mit régebben csak más vidékről jött emberek szavából ismertek: az ágas-bogas agancsú vadbikákról. Szarvasnak hívják a vadászurak s lámpacsőbe fújva, hangját utánozzák. Honnan jöttek? Isten tudja! Lehet, hogy itt éltek mindig a ha-

vasban, csak a nagy sűrűség miatt nem találkozott régebben az ember velük. Nyomát először harmincöt évvel ezelőtt látta a nagy szikla alatt, süppedő hóban s akkor azt hitte, hogy valami elszabadult ökör nyoma az.

Megtanította Jocót cifra faragásra, megmutatta, hogy kell nyestcsapdát építeni s üveghangú furulyát csinálni.

Bevezette a pizstránghalászat rajtelmeibe.

Mire véget ért a vakáció, hegyi emberkévé vedlett kicsi Demian Jocó s ki egykor pityeregve indult neki a havasnak, most pityeregve búcsúzott s alig-alig tudott megválni tőle.

— Na, úgy-e mondtam, Jocókám, fiam, hogy szép a havas. Úgy-e mondtam, rendre te is megszereted itt?

— Igazad volt, mama, igazad volt mama ... — pityergett a búcsúzó Jocó.

De nem volt mit tenni, a vakáció véget ért s indulni kellett vissza, az iskolába.

Jocó csak az intézetben ébredt valóban arra, hogy a havasi nyaralás mennyire átalakította egész lényét. De a fiúk, az iskolatársak, hamarabb észrevették, mint ő, hogy valami nagy változáson ment keresztül. Nem tudták, mi történt vele, de érezték, hogy valamiképpen más, mint volt, más, mint a sok városi gyermek és az Alföldről, meg Dunántúlról bekerült gentry-fiúk. Sokszor nem értették meg, mit akar, sokszor kíváncsian figyelték, — máskor meg egymásiránti öntudatlan szolidaritással, idegenkedve, szinte ellenségesen pillantottak rá.

Voltak azonban néhányan, erdélyi meg tótföldi magyar fiúk, — külsőre ugyanolyan bolondos gyerekek, mint a többi — akik melléje húzódtak, hallgatták csacska beszédét s titokzatos hegyekről, patakokról, erdőket benépesítő, furcsa emberekről órákon át elbeszélgettek vele. Egymásralicítáló gyermekfantáziájukban meggazdagodott a havas s ezer titokzatos csodája, buja, színekben lobogott.

— Limonádékölykök.

— Hátulgombolósok.

— Puliszkazabálók.

Így emlegették böleszkodő diáktársak.

Újév után azonban, vad hőcsatában, kisült, hogy nem limonádékölykök, nem hátulgombolósok ezek a különönc hegyiemberkék.

A városiak vezért választottak maguknak s melléje két fogdmeg kapitányt. Így vonultak fel rendezett sorokban. Elöl a vezér s jobbról, balról egy-egy kapitány.

Jocó csapata különös taktikával harcolt. Nem támadott, csak védekezett. Összesűrűződtek fekete gomoly ágba. s hógolyózáport zúdítottak a támadókra. De alig, hogy magukhoz tértek a prüszkölő ellenfelek s újabb támadásba kezdtek volna, ahányan annyifelé szóródtak szét, darabokra szaggatva a többiek nagy bosszúságára a támadó felületet.

Húszszor, harmincszor megismételték ezt a szokatlan mozdulatot, miközben az ellenség hótól, rohangálástól maszatosan fecsérelte a hógolyómuníciót. És mikor a felhalmozott hógolyók megfogyatkoztak, Jocóék összekacsintottak s mintha menekülnének, szaladni kezdtek a tornaterem irányába.

Az ellenfél látta a megfutamodást, felháborodott s vészes csatakiáltással eredt utánuk.

Ott azonban, a nagy fal mellett, hol harminc méter szélességben hóba-írt vonallal volt elkerítve a hely s bele két szó írva „Retyezát, Tátra,” nagy meglepetés érte a támadókat. A lépcső mellett hatalmas hógolyócsomó volt elrejtve, melyre Jocóék beletúrva, gyors ellentámadásba mentek át. Nem volt egy sem a támadók között, ki a hózuhatag alatt át tudta volna lépni a berajzolt területet, Jocóék várát s kezükből, zsebeikből elfecsérelvén a hógolyókat, üres kézzel kell túrniök a „hegyicsapat” golyózáporát.

Most a támadók menekültek. De Jocóék nem mentek utánuk. Megálltak a körülrajzolt terület határán s onnan dobálták az ellenséget, mígnem azok-kiszorultak a lőtávoból...

Így mutatták meg a hegyi-emberkéék, a vezér nélküli csapat, hogy ők is értenek valamicskét a harci-tudományhoz.

A városi fiúk okultak a vereségen, nem csúfolták többet Jocóékat. Csak néha jegyezte meg vezérük bizalmasabb körben:

— Mokány természetű kölykök.

*

Következő tavaszokon már alig várta Jocó a vacációt és számolta a napokat, mikor újból fent lehet a hegyek között.

Nem kellett neki már többet a Mezőség. Semmi más, csak a Havas.

Talán ennek a nagy havas-bolondságnak volt kikerülhetetlen következménye első s egyetlen szerelmi élménye:

Belészeretett Máriába, Madarász Máriába, a főerdőtanácsos úr leánykájába.

Mária szeretett vele eljátszozni a hegyekben, pisztrángot fogni, patakköveken átugrálni, flóberttel havasi-mátyásra vadászni, szénát forgatni, vízben pancsolni, megmászni sziklatetőket s „hopp-hó-hó”-zni, hol völgyek s szirtek négyszeresen verik vissza a hangot.

Szerelemről nem beszélgettek, de Mária elfogadta az első csókot, mint ahogy minden nagyobb izgalom nélkül a gyermek kiissza a tejet az ajkához emelt csuporból s őzgidák az orrukra hullott harmatcseppet nyelvecskéjükkel megízlelik.

Nagyobb esemény nélkül virágzott a szerelmük. Csak néha a kislány vállán egy-egy szebben göndörített hajfürt, a fiú gallérja alól kikandikáló frissen vásárolt nyakkendő jelezték, hogy egymásnak tetszem akarnak...

*

Jocó közben fiatalemberré serdült s középiskolai tanulmányait elvégezvén, 1913-ban bevonult a X-es huszárokhoz, hogy önkéntesi évét leszolgálja.

Felejthetetlen esztendő volt, tele fiatalos kedvvel bolondsággal, mulatozással...

Piros nadrágban, aranyos mentében, megembere-sedve jött fel a havasba a következő év júniusában, hogy megkérje Mária kezét.

Megelégedett mosollyal nézték a havasi román parasztok az önkéntes káplár urat s büszkén gondoltak „vitézúr”-fiaikra, kik szerte a világban, ügyes katonamundérban bolondítják a városbakerült cselédleányokat.

Jocó tele volt reménységgel, bizakodó örömmel s amikor magukra maradtak öreg Madarász főtanácsos úrral, kicsit dadogva az izgalomtól, adta elő jövetelének célját.

Az öreg úr lehajtotta a fejét s elgondolkozva simogatta őszülő szakállát:

— Öcsém, kedves Jocó öcsém! Igazán boldoggá tesz, hogy olyan nagyon tiszteled az én kicsi leánykám. Igazán meghat a te nagy ragaszkodásod. De mondd csak, kedves öcsém, átgondoltad-é alaposan a dolgot?

— Hogyne gondoltam volna, bátyám!

— De mégis, minden körülményt átgondoltál?

— Át bátyám. De különben is, nem volt semmi különösebb átgondolni való. Én szeretem Máriát, Mária is szeret engem. Ez a fő. A többi jön magától.

— Igen-igen, ez igaz. De mégis a jövőtökről — ha ez a dolog így létrejönne — gondolkoztál-é? Számtalan körülmény van, amit még tekintetbe kellene venni, édes fiam.

— Mít bátyám? Ha a megélhetésről van szó, az rendben van. Anyám átadja a feketelaki birtokot, vagy a havast, amelyiket akarjuk, ezzel nincsen baj. Különben is, Mária meg én, eléggé jól ismerjük egymást: nincsenek különösebb igényeink, megélnénk a jég hátán is.

— Igen, az igaz, kedves öcsém, — mondta a főerdőtanácsos — de más körülményekre nem gondoltatok? Semmi más körülményre, kedves öcsém?

— Nem. — Mondta csodálkozva Jocó. — Mi másra gondolhattunk volna?!

Az öreg úr lenézett a padlóra s fejét lassan ingatva mondta:

— Hogy is mondjam csak . . . hogyan is, hogy ne értsél félre? ... Én nem vagyok elfogult ember . . . Itt a havason megtanultam, hogy minden embert az ő egyéni értékei szerint becsüljek meg . . . Nem is rólam van szó .. . hanem a társadalom ... az emberek . . . meg kell ezt is gondolni. . .

— Nem értem, bátyám, mire céloz. Nem értem. Társadalmilag nem lehet ellenem kifogása . . . Iskolámat rendesen elvégeztem. Katonai szolgálatomat pontosan teljesítettem. Nem mulattam többet, mint mások . . . Mi lehet még akadály . . .?!

— Jaj, hogy is mondjam, édes fiam, hogy megértsed . . .? — sóhajtott az öregúr. — Hogy is mondjam... a nemzetiség . . .

— Mi?! — ugrott fel Jocó. — Mit mondott, bátyám!

— Istenem, hogy is magyarázzam meg . . .! — nyögte az öregúr.

— Csak nem arra gondol.. . csak nem arra, hogy én . . . én . . . én román vagyok.

— Arra, fiam ... — súgta Madarász. — Arra . . . Mert kell nekem arra is gondolnom ... A ti jövőtök miatt... A lányom miatt. . .!

— Ezt nem mondhatta komolyan . . . ezt nem mondhatta! Katonáéknál is elfogadtak bajtársul. . . Az iskolában egyek voltunk a többi erdélyi fiúkkal. . .!

— Katonaság és iskola, fiatal barátom! . . . Az nem élet... A társadalom, fiam . . .

— És nekem mondja ezt? . . . így, ahogy a magyar király uniformisában állok itt?! Én nem vagyok jó a maga lányának, mert, mert román vagyok?!

— Nem nekem, fiam ... A társadalomnak! . . .

— És egyetért azzal a társadalommal, maga, bátyám, aki nem egyszer ette a mi házunknál, az én anyám

kenyerét.. .?! Én . . . Én . . . bátyám, én nem tudom...
 hogy mit fogok . . .!

Az öreg ember csendesen megfogta a magasba emelt
 reszkető kart:

— Fiam, na, kedves fiam ... ne érts félre, én nem
 értek velök egyet. . . csak mérlegelem a helyzetet . . .
 És ezért mondom . . . nem jó dolog ez így . . .

— S ha a lányát szerencsétlenné teszi? Az semmi?!

— Idehallgass, fiam . . . Ha ez a házasság megtör-
 ténne, úgy is szerencsétlen lenne . . . nem miattad ...
 a társadalom miatt... a nemzetiségi okok miatt . . .
 Az más, fiam, a szeretet... Mi meglehetünk egymás
 mellett magyarok, románok szép békességben, barát-
 ságban, az más dolog ... de az összeházasodásból bajok
 szoktak következni... a különböző nemzeti érdekek ...
 valamelyik asszimilálódik ... vagy a férfi, vagy az asz-
 szony . . . egyik sem jó . . . egyik sem helyes . . . Ha pedig
 megmaradnak kiki a maga fajtája mellett. . . abból is
 csak baj származik, fiam ... a családok között. . .

— De én nem a családot veszem el, ő sem a csalá-
 domhoz megy férjhez . . . Nem magának, nem az anyám-
 nak házasodunk!

— Fiatal ész beszél belőled, öcsém . . . nem a ta-
 pasztalat ... Ez az igazság!

Jocó kitépte karját az öreg kezéből s tombolva
 mondta:

— Én jó vagyok barátoknak?! Szomszédoknak?! De
rokonoknak nem?! Én?! Akinek apját, nagyapját, az igazi
 nagy magyar urak megbecsülték?! Én nem vagyok jó
 vőnek?! . . . Hát nem fogom instálni! Én nem!!

Felcsapta fejére a sapkáját és elrohant.

*

Még jóformán le se szerelt, behívták újból. Most
 már nem játékos kedvre, víg életre, hanem komoly,
 háborúzó katonának.

Örömmel ment, mint ahogy örömmel mentek a
 többi fiatalok, akik nem tudták, mi vár reájuk. De Jocó,
 ha sejtette volna is a holnap gondjait, akkor is szívesen

ment volna: kellett a megaláztatás után valami, ami feledést hoz és orvosságot a lélek sebeire.

És százszorosan kapott elégtételt a megaláztatásért ...

Jocó rövidesen hadnaggyá lépett elő.

Hadnagy a közös hadseregben: huszár! Lélekben és kötelességérzetben magyarokkal, osztrákokkal egyenlő. Uralkodót s hazát védő katona.

Lehetett volna egyáltalán különbségtevésről szó 1914-ben, a hadseregben, a lelkesedés hónapjaiban?!

„Mindent meggondoltam, mindent megfontoltam ...” mondta a király és sejtette volna-e valaki, hogy milyen nagy, belső, titkolt tusakodások voltak a színpalak mögött? Hogy Tisza István egy háború-üzenettelenes szavazat titkát hordozza kifürkészhetetlen homloka mögött? Hogy a király sem akarta és hogy a monarchiában összekeveredett népek sorsával, kívülálló, kényszerítő hatalmak labdáztak?

„Négy hét alatt leverjük Szerbiát!”

„A becsületünkről van szó!”

Ilyeneket mondogattak akkor a csöpp gyermekszájak majmolva, utánuk gagyogták a meg-nem-értett szavakat.

És osztrák és magyar és román és horvát és német nemzetiszín szalagot tűzve a kalapjuk mellé, bokázva, mámorosan ordították a bevonuló parasztok ezrei:

„Megállj, megállj, kutya Szerbia!”

Talán, talán még a bácskai szerbek is lelkesedtek...

Rómán ügyvédek, kik nem rég a memorandum-per történetét tanígtatták a gyermeküknek, pödrött bajszos negyvennyolcasok, kik tegnap még a Habsburgokat szídták, szocialista egyetemi hallgatók, Tolstoj ánus idők, lampionos tüntetőmenetben éltették a háborút.

A háborús lázban, gyors készülődésben egységes volt az ország, bajtárs, minden férfi: a király katonája.

Bajtárs volt Jocó. Lányok, asszonyok szemei csűrtek rajta, öregurak a vállát lapogatták, felmentett hivatalnokok szégyenkezve lapultak, ha látták és Pesten ő

a benne volt a virágesőben, amivel elárasztották a katonavonatot, melyben ő, Demian hadnagy úr a harc-
térre indult századával. . .

És a láz után, a harcba induló láz után, még jobban
elmélyült a közösség katona és katona között. A lovakat
kilőtték alóluk, a piros nadrág elsározódott, összeron-
gyolódott s egyszerű, szürke egyenruhákat kaptak.
Gyalogosított huszárokká vedlettek a mosolygó vitézek
s a téli fagyok, kibírhatatlan nyári hőségek, égett
puskaporzag, bajtársak alvadt vérenek rideg való-
sága, elborította a mosolyt az arcukon s jobbról-balról
a szájszegletekbe komor ráncokat hasított.

Faggyúgulyásban, kapadohány keserű füstjében
emberséget ettek, szívtak magukba, élet-halál között
vergődő katonák. És a didergés, izzadás, éhség, tábori-
lapok öröme, a közös nyomorúság ezernyi gondja s
elszórt ritka örömei, testvérré tettek minden katonát,
öreget, fiatalt, huszárt, kapitányt, tisztiszolgát, szász-
t, románt, magyart.

Annak, aki öntudatosan érezte ezt a közösséget és
nem csak ösztönösen gyakorolta, szörnyű volt a négy-
esztendő kínjai után: az összeomlás. Úgy, amint az
jött, őszirózsásan, tervszerűtlenül, puszipajtás alapon,
hadd tátsa el a száját ez a nagy világ, milyen fenegyere-
kek vagyunk a mi híres, nevezetes „vérméltű forra-
dalmunk”-kal. Csak kicsi kávéházi politikusok, néhány
tanárember csodálkozott el azon, hogy nem vágódik
hasra Európa, világmegváltó igyekezetünk láttán, —
de a többiek döbbenet tapasztalták, mi történik itt s
a nagy fejetlenségben hasztalan keresvén az eszközöket,
mikkel visszabilenthetnék az egyensúlyt — haza igye-
keztek: hátha valamit talán segíthetnek?! Egy rég
nem látott öregasszonyt megnyugtathatnak, otthon
hagyott szerelmezt kardjukkal védelmezhetnek, vagy
kiűzhetnek gyűjtogató katonákat egy cserfaerdőből,
mit gyermekkorukban tündérekkel és manókkal né-
pesített be a fantáziájuk.

Jocó százada roncsait összegyűjtve, felemás fegyve-
lemmel eljutott Bécsig, onnan azonban már csak egyedül

ment tovább: marhavagonban, mozdony tetején, ütközőn, gyalog, teherautón, átvégődve a forradalmi utazás százféle akadályain.

Anyját nyugalomban, rendben találta. Feketelakon aránylag simán folyt le a forradalom. Néhány hadiözegegy, rokkant és sietősen hazakerült népfelkelő jelent meg néhány nappal Tisza meggyilkolása után Demianné előtt s illedelmesen kezetsókolván, kukoricát kértek, tűzifát és bort. Kukoricát, tűzifát kaptak, de bort nem. E miatt kicsit méltatlankodtak, mondván: „A borra nagyon számítottunk ... de aztán elmentek . . . Néhány héttel később még egyet hullámozott a forradalom. Négy markos legény — közöttük egy zupásőrmester — került haza egy napon s megmagyarázták a népnek, hogy nincs törvény s minden mindenkié. Mivel fegyveresen jöttek haza ők négyen s mutatták, hogy jónéhány éles töltényt is hoztak magukkal, a falusiak elhitték nekik a törvény nélkül való állapot dolgát és felvonultak a Demian kúria elé. Most már nem sókoltak kezet, de pokrócot, ökröt, juhokat követeltek. Mivel a négy markos legény sortüzet adott le a levegőbe, Demianné kiadta a holmit s állatokat. . . Néhány nap múlva tisztikülönítmény érkezett a Demian kúriára, kik végig járták a falut, a holmit visszavették, az állatokat visszaterelték s a négy markos legényt lefegyverezték. Ettől fogva ismét kezet sókoltak a parasztok Demiannénak s Feketelakra nézve befejezést nyert a forradalom . . . Néhány évvel később kíváncsi újságírók megkérdezték az egyik főkolompost: „Mondja bágye Nikita, jó dolog volt a köztársaság?” „Erősen jó dolog volt, instállom, — mondta bágye Nikita — csak nem tartott sokáig, az volt a baj. Alig négy-öt napig volt csak s a sok fajin holmit, nagyszarvú ökröket vissza kellett hordani az udvarba.”

Örült Jocó, hogy hazaérkezvén, nagyjában mindent rendben talált s néhány megbízható embert felfegyverezvén, megnyugodhatott volna, ha nem érkeznek nyugaltalanító hírek a hegyekből.

— A parasztok nekimentek az állami erdőnek.

— Lent a Dobrinban a félszemű Dumitruj orvadász-köztársaságot alapított.

— Aranyos vidékén fegyverkezik a nép.

— A mócok között agitátorok járnak.

— A Felső-Maros mentén hírek szállnak, hogy jönnek a románok.

— A Hargita tövében a székelyek gárdákba tömörülnek.

Jocónak megdobbant a szíve. Valakire gondolt, kít négy háborús esztendőn keresztül hasztalan próbált elfelejteni. Mária! . . . Madarász Mária! . . . Bent a hegyekben, messzire a várostól, ha fellázad ott is a nép?! Hogyan menekülhetne fenyeserdőkön keresztül, patakok mentén, hol a hegyi emberek minden rejtett ösvényt tudnak . . . Mária?!

A feketelaki polgárőröknek kiadta az utasításokat, beosztotta őket s elbúcsúzván anyjától, nyergeltetett.

Hajnalban érkezett a városba.

Rohant a nemzeti tanácshoz.

— Polgártársak! Mi van a havason?!

Kapkodó emberekből állott a tanács: riadt tanárok, hangoskodó iparosok s hivatalnokok, kik maguk sem tudták, hogyan kerültek bele a nagy pozíciókba.

— Most jött a hír, hogy a földmíves polgártársak nem respektálva a szigorú rendeleteket, körülfogták az erdészeti telepet. Madarász polgártárs fegyveres segítséget kért.

— Én megyek! — mondta Jocó. — Kérek nemzetőröket.

A tanácstag legyintett.

— Nézze, katona-polgártárs! Én egy katonai teherautót adhatok magának, de nemzetőröket nem biztos, hogy kap-é? Huszonöt korona napidíj jár nekik fejenként s el vagyunk maradva a fizetésekkel. Viszont ők csak akkor hajlandók menni, ha a fizetésüket megkapják . . . Nincsen bennük kellő polgári öntudat kérem . . .

Valahogy, nagynehezen mégis sikerült három-négy nemzetőrt összegyűjteni, kikhez Máday, Jocó tiszt-

társa, kivel az utcán találkozott össze, szerzett néhány letépett csillagú tisztí különítményest. . .

Kutyákkal teli, züllött országúton kínlódtak a teherautóval Jociék.

Mintha valamerre parasztnábob lakodalmán ökröstől-lovastól holtrészegre itták volna magukat az emberek, olyan össze-visszaságban állingáltak keresztül-kasul az úton a parasztszekerek s bennük fetregő, rongyos népek: ki horkolva, ki rekedten kornyikálva.

A katonák a sipító hangú autószirénával rásípoltak a szekerekre s ha ez se használt, úgy kószolóba, egy-két lövést leadtak a levegőbe.

Így törtek maguknak utat a havas felé.

A hegyek tövében elakadt az autó, gyalog kellett folytatniuk az utat. De mielőtt tovább indultak volna, a kormány összekötő karból kivették a bolcnit, hogy ha valaki el akarná lopni az autót, árokba forduljon vele.

... A hegyekben szomorú hangok fogadták őket.

Vájjon a nemzetőrök, tisztí különítmények megértették-e a hangokból feltörő panaszt? Vagy csak Joci érezte a végtelen sírást, mely kopogó, recsegő, nyekkenő hangokból, jajgatva tört az ég felé?

Fenyőóriások zuhantak térdre, fehérhúsú bükkök, koronás tölgyek, habos törzsű juharfák. Az erdőt gyilkolták lázadó emberfiak suhogó, kegyetlen fejsze-csapásokkal. ”

Nincs király — nincs törvény alapon nekimenetek az erdőknek s tépázták a havas szívót.

„Vaj egy kicsi tűzrevaló ...”

„A sa, o tire de frunza, pentru oaci”

„Vékonka talpfa is kellene a kajibához.”

„Eu am fost la katana.

„Eltött a régivilág.

És zuhantak térdre az évszázados fatörzsek, kikből zongorák lehettek volna, finomhangú hegedűk, habosrajzú vitrinek, csodálkozó szemek örvendeztetésére... vagy karcsú árbocok óceánjáró hajókon, kik kicsiny jelzőlámpással a homlokukon a Kárpátok visszahívogató üzenetét viszik kivándorolt idevalósiaknak

„N'avém rege, n'avém lege.”

„Eltótt a régivilág.”

Az évszázados fák halomra dőltek.

— Gyorsan polgártársak! Gyorsan, gyorsan! — biztatta a nemzetőröket Jocó. — Fent fegyverek ropognak. Nehogy későn érkezzünk, fiúk.

Jocót a szíve, a különítményeseket a vérük, a nemzetőröket a beigért dupla napidíj serkentették rohamlépésre a kanyargó hegyiúton.

Ledőlt fatörzseken, patak környékén, sziklatörmeleken szökdecselve keresztül, loholó igyekezettel haladtak felfelé.

— Állj! — vezényelt Jocó, az útnak egy merész kanyarulatánál, néhány száz lépésnyi távolságban a teleptől.

Rendes katonás rajvonalba fejlődtek fel, óvatosan bujkálva a fenyőrengetegben.

.... Így vonultak észrevétlenül a lövések irányába. Huszonöt-harminc felemás ruhás katonaparaszt szorongatta gyűrűként az erdészlakot. Rongyosak, sárosak, részegen tántorogva. Ezek néha sortüzet adtak le a házra, mire bentről két-három vadászfegyver csattanása válaszolt. Ilyenkor néhányan kidőltek a támadó gyűrűből s ordítva, jajgatva kapkodtak serétmarta sebeikhez.

— Rajta! Rajta, rajta, rajta! — támadtak rá a forradalmárookra Jocóék. — Ne hadd! Hej, neki! Hopp-hó! Ne hadd, héj!

Alig öt-tíz percbe telt s a parasztgyűrű széttörözve menekült: ahány ember, annyifelé.

Olyan váratlan volt a szervezett támadás, hogy az emberek jóformán védekezni is elfelejtettek s fegyvereiket szertehajigálva, hanyatt-homlok menekültek a sűrűségbe.

Tűzbejöttek a nemzetőrök s üldözőbe akarták venni a menekülőket.

— Állj, állj! — kiáltotta Jocó. — Vissza! A sűrűségben ők az erősebbek. Ott elbánnak velünk!

Bent, az erdészlakban levőket kétségbeejtő állapotban találták.

Három ember, Madarász főerdőtanácsos és egy vadőr súlyos sebekkel ágyban feküdtek. Három erdőőr volt még lábon, azok közül is egynek fel volt kötve a karja és sántított is.

Mária ápolta a sebesülteket s a szakácsnét, aki negyvenfokos lázban feküdt az újmódi, veszedelmes betegségben, spanyolnáthában.

Sápadtak voltak mind és kimerültek. Éjjel-nappal talpon voltak, amióta megkezdődött az erdőrablás s őket beszorították a fegyveres parasztok az erdészházba.

A többi erdő- s vadőrökkel mi történt, nem tudhaták. Valószínűleg azokat egyenként házaikban lepték meg. Meggyilkolták-é őket, vagy elhurcolták ismeretlen sziklák mögé?! — Nem tudták. Lehet, hogy akadtak olyanok is, akik beállottak a pusztító, rabló tömeg közé, hogy maguk bőrét megmenthessék s most együtt ordítanak a lázadókkal. Csak sejtik a dolgokat, semmi biztosat nem tudnak, mert amióta ide beszorították őket, — mialatt a népek ölik az erdőt — éjjel-nappal körül van véve az erdészlak, úgy őrzik őket, hogy el ne menekülhessenek.

— Itt nem maradhatnak, Mária! — mondta Jocó.

— Az édesapja súlyos beteg. Az egyik erdőőr is. Meg a szakácsné. Még ma bevisszük magukat a városba.

— Itt hagyhatjuk a házat, Jocó? Itt?! Mindenestől? Egy lélek nélkül? Így, magára? Lehet-e? Szabad-e?!

— Isten tudja, Mária, mi lesz ebből a felfordult világból! Egyelőre csak az életek megmentése a fontos. Biztonságba helyezni magukat, meghúzódni valahol.

— Köszönöm, Jocó a jóságát. Nem érdemlem. Nem érdemeljük.

— Hagyjuk ezt, Mária. Ez nem fontos itt, ebben a percben, ahogy így ez a megzavarodott világ . . .

Hordágyon és nehezen döcögve, fegyverek védelme alatt jutottak be a városba. Mádayéknál szállásolták be

Máriáékat, Mádayéknál, akik ezekben a zavaros, felelőtlen időkben sem tagadták meg vendégszerető, áldozatkész hírüket. Itt a kedves, régimódi kertés házban pihente ki a forradalmi izgalmakat Mária. És itt aludt el örökre öreg, megtört főerdőtanácsos úr: Madarász Gábor.

Egy nappal azelőtt, hogy meghalt volna, magához kérte Jocót. Sokáig nézett a szemébe, hálás, meleg tekintettel. Aztán megkérdezte:

— Kedves fiam, mondd csak, tudod-e mi a legfőbb férfierény?

Jocó hallgatott.

— És van valami, ami hasonlít ehhez az erényhez: megbocsátani...

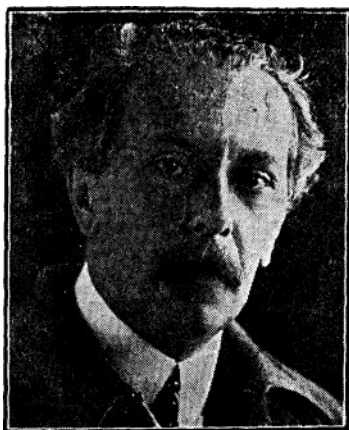
Az öreg úr Jocó felé nyújtotta csontos kezét:

— A lányomat neked adom. Méltó vagy hozzá, Jocó öcsém, *fiam* ...

KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ

Született 1903-ban Pittsburghban (Pennsylvania, U. S. A.). Középiskoláit Kolozsváron, főiskolai tanulmányait Bécsben végezte. Lakik Marosvécsen. Az erdélyi magyar írók marosvécsi találkozójának, az Erdélyi Helikon baráti munkaközösségének megteremtője. Megjelent könyvei: *Kákoc Kis Mihály* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1930). *Kutyakomédia* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1934).

KISBÁN (GRÓF BÁNFFY) MIKLÓS

Született Kolozsváron 1873-ban. Több ízben volt képviselő, majd Kolozsvár és Kolozs megye főispánja. 1921-ben a Magyar Operaház és Nemzeti Színház intendánsa. 1912-ben külügy-miniszter. 1926-ban véglegesen Erdélyben telepedik meg. Az erdélyi magyar közéletnek és irodalomnak vezéralakja, az Erdélyi Helikonnak megindulása óta főszerkesztője. Színművei: *Nagyúr*, *Naplegenda*, *Az erősebb*, *Maskara*, *Martinovics*. Regény- és elbeszélés-kötetei: *A haldokló oroszlán* (elbeszélések, Singer és Wolfner, Budapest). *Reggeltől-estig* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kós Károly rajzaival, 1927). *Fortéjos Deák Boldizsár memoriáléja* (saját rajzaival és könyvdíszekkel, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1931). *Emlékeimből* (Erdélyi Szépmíves Céh, 1932). *Megszámláltattál . .* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh és Révai kiadása, 1934).

K I S B Á N M I K L Ó S

A KORONÁS-TÍZES (SZARVAS-REGÉNY)

A meredek vágás legfelső szélén, ott, ahol ifjú fenyőfák, sűrűn, mint a kender, körülszegték a szálerdőt, nagy csapat fővad állt. — Lehetek vagy húszan. Gímek, az idei borjaikkal, üszök és üszöcskék néhányan és egy fiatal szarvasbika. Kissé tovább, — mert az ilyen kamasz-szarvasok mindig külön tartanak — két nyár sas is várakozott.

Azt várták mind, hogy a vezérgím kilépjen a nyílt vágásba. Mert ilyen az erdő törvénye: egyedül a vezető szarvastehén irányítja a csapatot, ő felelős a csapat életéért, biztonságáért. A többi gím is persze nagyon figyel, szimatot vizsgál és gyanús szagról, veszélyről,⁵ miről jelt ad, (nekik is kötelességük ez!) — de csak a vezérgím indít, vezet, állít meg; ő választja ezt vagy azt az irányt, ő viszi ide vagy oda a maga népét, ő mondja meg: „most már kiléphetünk a rétre, vagy „most vissza kell térni a jó, biztonságos sűrűségbe.

Nagy felelősség, de igen előkelő rang vezértehénnek lenni. Annál inkább az, mert csupán a legszebb, élte virágjában levő gímnek jár ez a tisztesség, testi és szellemi képességeinek teljes birtokába lépett gyönyörűséges erőnek; ki fiatal még, de már tapasztalt; olyanak, Isi már két-három borjút fölnevelt épségben, mert az állatok világában nincs böcsülete a terméketlen nősténynek.

A nap már eltűnt a Magura mögött. Az erdő mélyén már jó sötét volt, de künn a vágás még túlon túl világos. Tisztán látszott még minden. A fiatal fenyőcsemetékkal, mogyoró-, bodza- és rekettyebokrokkal megtűzdelt hegyoldalon a ledöntött fák csonka törzsei

halvány merevségben fénylettek. És messze lehetett még látni, a széles uvar lankáján végig, mely úgy hajlik meg, mint a félig nyitott tenyér; le a hajlás közepén is, melynek legalján, ott, ahol a bükkös kezdődik, keskeny sziklagerinc vonul a kettévált vízmosásban. Olyan éies-keskeny szikláéi ez, mintha valami óriás sárkány aludna a magas fűben és annak a háta-páncélja meredezne ki a bozótból. — És a szarvasok jól látták, hogy ott ül egy ember.

Jól ösmerték. Igen gyakran járt ki ide. Mindig ide jött. Mindig ide ült.

Kis, kövér emberke volt, pápaszemes, tokás. Nagyon szenvedélyes vadász volt, de nagyon ügyefogyott. Jární nem szeretett, tán nem is nagyon tudott. Hát ide jött ki erre a sziklára, bízva abban, hogy ezen a nagy vágotton, hol jobbról-balról messze elláthatni, hol valóban sok vadcsapás vezet keresztül-kasul, majd csak lő valamit. Itt ült tavasszal fajdot, később őzbakot lesve, itt sípolt nyáron őznek, császármadárnak, itt várt szarvasra, medvére ősszel. Nem lőtt eddig csak egyszer egy havasi mátyást. Ez volt minden.

Az erdő népe jól mulatott rajta. Elkeresztelték a maguk nyelvén Pepikének. Azt a kis sziklagerincet pedig Pepikekövének.

Most is a fenyőágak közt kikukucskálva ez a szarvascsapat ötöt figyelte. Mozdulatlan ült, mint mindig. Azt képzelte: jól el van bújva egy kiálló kőszikla és egy fehércsapos fenyőrönk között, — pedig fölülről, a meredek ormáról, a lábas erdő széléről, onnan mindenünnen mindenki láthatta.

Lassan, fokról-fokra sötétedett, mintha finom lehelletkönnyű fátyolok hullanának percenként egymás elé. — Odalenn a Sebesér vizei fölött a mohazöld bükkfaóriások gömbölyű lombisakjai köré a párafoszlanók kékszürke turbánokat vontak. Odatúl a napnyugtának halványodó aranyávja elé mind feketébb csipkzésben íródott a dombhajlások éle. — Nagyon messziről valami juhnyájnak a kolompja szólt halkan. — Az erdei rigók is lassanként elbúcsúztak egymástól egy-két esti füttyel.

Végtelen csönd lett mindenfelé és szürke, minden szint eltörlő, egyforma alkonyodás.

Most már nem kellett törődni többé Pepikével.

A vezérgím magosra emelte a fejét. Egy-kétszei meglóbálta még a füleit, fölszippantotta a szellőt és azután lassan, hangtalanul előre lépett a fenyőcsemeték között. Ott ismét megállt egy pillanatra. Ismét figyelt; aztán már bátrabban előre ment vagy három kinyúlt lépést és legelni kezdett. — A társai tudták, hogy most szabad a vásár, nincs semmi veszély, láthatatlanok immár, tehát nyugodtan lehet a vacsorához fogni. Szétbarangoltak hát a dús fűben, a felső erdőszélen.

Az ifjú bika a vezérgím mellé csatlakozott.

— Mit szól Nagysád az idei agancsomhoz? — kérdezte, bókot váró hangon.

— Nagyon sikerült! — felelte a gím és hogy örömet okozzon, hozzátette: — Látom, koronát rakott föl a bal rúdra.

— Igen, — mondta a bika kissé önhittén. — így komolyabb; bár még tízes vagyok, mégis már megengedhetem magamnak ezt a luxust. Én olyan nagyon erős vagyok!

És hogy még jobban kellesse magát, odalépett egy ifjú juharfához és nagy ragaszkodással, csapkodással dörzsölgette rajta az agancsát.

Hát biz' az szirimán agancs volt még. Nem volt vastagabb, mint az őzgida sípcsontja. Jobbról a szemág, jégág és középag fölött villás csúcs, ahogy tízesszarvasnál rendszeren. De a balon, legfölül: három kis nyúlványocska, nem nagyobb, mint három gyermekujj. Erre volt olyan büszke az ifjú szarvas. Igaz, hogy emiatt a középagról ezen az oldalon le kellett mondani, de hát koronát viselni ilyen fiatalon! Ez mégis szebb dolog, gondolta.

A sűrűből mögöttük, de nem ott, ahol ezek kijöttek, hanem más csapáson, egy gím lépett ki most. Egyedül volt. Borjú sem volt vele, más vad sem. Szép erős szarvastehén volt, mégis lehorgasztott fejjel járt, mintha valami nagy bánat nyomná. Nem jött közelebb a többi-

hoz, hanem szerényen csak magában legelt vagy szálépésre a csapattól. — A vezértehén fia, „Kiskormos” igen önálló kölyök! — odaugrálgatott feléje nagy kíváncsian. Az anyja rögtön visszafütyintette.

— Ne állj szóba azzal a nővel! — szólt szigorúan hozzá.

— Dehát miért nem? — kérdezte a kis fekete bikabornyú.

— A kiközösített özvegy az! — Nem mondtam már gyakran, hogy azzal nem szabad érintkezni!?

— Oh, csak éppen hogy szemügyre vettem! — mentegette magát „Kiskormos” és az anyjához simult bocsánatkérően, mert a szarvascsaládban a gyermekek nagyon engedelmeseek.

Az „özvegy” lassan, szomorúan elment a közeliükből.

— Tulajdonképpen sajnálom szegényt, — mondtotta a vezértehén a tízesnek, miközben szemével követte a távozót, — milyen rettentő sors!

— Ó! — felelt a tízes kegyetlen hangon. — Úgy kell neki! Hová lennének mi bikák, ha bögéskor, midőn minden figyelmünk, minden buzgalmunk, minden érzékünk és porcikánk csak a szerelemé, a gímek nem vigyáznának helyettünk a mi testi épségünkre. Vége volna az egész szarvasságnak! Igazságos tehát, hogy az erdő törvénye szerint: az a vezérgím, aki mellől ellövik az uralkodó bikát, szörnyen lakoljon! Ki legyen közösítve a vadak társaságából és örök özvegységre kárhoztatva. Mert, kérem, hogy bőgjünk mi hatalmas torokkal, hogy vívjunk egymással halálos tusákat az anyagi nőstényekért, ha nem bizhatnánk ilyenkor legalább is a vezértehén fokozott figyelmében?! Mind, mind halálfiak volnánk! Merem mondani: igenis! a halál fiai!

— Ez igaz és én nem is vonom kétségbe a törvény bölcsességét és tudatában vagyok a felelősségemnek. De mondja? — folytatta kacéran a gím, miközben leszakított egy fürtöcske érett szedret és azt a szája sar-

kában a tízes felé lóbálgatta, — mondja, ha már erről beszélünk, fog maga bőgni az ősszel?

— Ó, nagysád! Hogy is kérdezhet ilyet! Hogy is kérdezhet ilyet, mikor tudja ...! Mikor tudja, hogy én ...!

— Mit tudok? — kérdezte a gím kissé gúnyosan és nyugodtan lenyelte a szederfürtöt.

A flirtbeszédet nem folytathatták most, mert az uvar aljában fölgyúlt egy gyufa lángja. Pepiké gyújtotta meg a kézilámpáját, mellyel haza szokott bandukolni a sötét erdőösvényen.

Mint rendszerint ilyenkor, újra megtréfálták őt az srdő vadjai. Az őzbak, ez a szemtelen fráter, odalopózott csülökhegyen, egészen közel hozzá a legsűrűbb bükkvágásban és amikor már szegény Pepiké összeszedte minden cókmókját: a tarisznyát, székét, — a puska már töltetlenül a vállán, — hát csak elugrik mellőle nagy vakkantással a bak és telekiabálja az erdőt. A róka, az is megcsúfolja; éppen ott surran el a lába előtt a lámpa fényében. A fülesbagoly meg csattogat a fáról, pont a feje felett. Fönt az erdő szélén a vad jól mulat ezen. — Hej! hiszen olyan ritkán lehet nevetni a leggonoszabb lényen, az emberen . . .

Aztán újra csönd borult a vadonra.

Most már lejjebb indulnak mind a széltörésen át a vadlóherés rétecske felé.

Kiskormos az anyja előtt nagyügyes szökéssel ugrott át egy hatalmas dűltfán.

— Látja, milyen ügyes az én fiacskám? — szólt anyai büszkeségében a vezérgím, — a legerősebb bornyú az egész csapatban!

A koronás tízes hízelgéssel válaszolt:

— A kegyed fia, hogyne lenne a legkülönb!

— Ó! Nem éreám ütött, hanem az apjára, „Nagykormos”-ra, a tizennyolcasra. Egészen olyan, mint ő. Már három gyerekem van tőle, de ez hasonlít hozzá legjobban. Kiskormos is biztosan olyan hatalmas feketeruhás deli agancsár lesz, mint az apja!

A koronás tízes elhalványodott a pofaszőre alatt.

— Hát még mindig szereti!? Még mindig ...?

— Ó, dehogy! Sőt utálok!

— Igazán?

— Igen. Megutáltam. Maguk fiatalok nem is képzelik, milyen komisz az ilyen meglett férfi. Minden gím kell neki. És milyen goromba! Azzal a nagy vaskos agancsával még meg is döfi a szelíd, szerető gímet, ha nem tesz rögtön mindent a kedve szerint!

— Ó, hogy is lehet valaki ilyen lovagiatlan! — szörnyülködött az ifjú.

— Ó, ilyenek mind ezek a híres Nagy bikák! Nagyon csalódtam bennök! És leginkább Nagy kormos. Nem, soha többé! Soha!

Már a rét szélénél volt a fővad-csapat, előre örülve az ízletes fehérlóherének, midőn egyszerre megtorpan- tak mind. A rétecskén vaddisznófalka nyüzsgött.

A fővad gyűlöli a vaddisznót. Undok népségnek tartja. Mindig izeg-mozog, oknélkül rőfög, csúnyán csámcsogva eszik, mindent összetúr, összeront, lám ezt a jó klóhet is fölszagatták, elpusztították; és borzasztó bűdös, majdnem olyan bűdös, mint az ember! Nem, ezzel a csürhével nem lehet egy rétből enni.

A vezérgím nagyon bosszankodott.

A koronás tízes felhasználta az alkalmat, hogy érdemet szerezzen:

— A Villámütött kő mögötti lázán a csicsókás kert egyik rúdja le van véve. Ha nagysád jónak látná, hogy oda kalauzoljam, ahol kinyitották . . .?

— A csicsókás kert nyitva?! Nagyszerű lenne! De bizonyos maga ebben? — kérdezte a gím örömben megvillanó szemmel.

— Bizonyos. Megfigyeltem az erdészbojtárt, mikor odament ma délben és megbontotta a kerítést.

— Ma délben? Hát maga nem aludt? Ilyenkor aludni szokás! — Tettetett szigorúsággal mondotta ezt a szarvashölgy, jól tudva, hogy az ifjú mit fog mondani. Tényleg azt is felelte, forró hanglejtéssel:

— Nem tudok aludni sem éjjel, sem nappal! Nem

tudok, mert mindig kegyedre gondolok! Mindig! Mindig!

— Igazán annyira szeret? Engem? Igazán? — és a gím hunyorgatva mérte végig az udvarlóját, mintha ezt eddig nem is sejtette volna! Egy pillanatig nézte így szótlán, majd a fejét magasra emelve, megindult föl a Villámütött kő felé. De aztán váratlanul megállt.

Ott fön­n a szálas fenyőerdő legszélén óriás szarvasbika haladt feketén, hosszú, egyforma lépéssel. Mintha dültfa, fenyőcsap, szederindák kötélhálója nem is lenne a lába alatt.

„Nagykormos” volt maga!

A homloka fölött két karvastagságú agancs, annyi ággal-csúccsai, a koronában tenyérszerű lapátosodással, akárha valami vaskos tölgyfa nőne ki a fejéből. Nagy, súlyos állat. A száraz gallyak, kéregroncsok megroppantak a lépte nyomán. De ő csak törtetett előre. Nem nézett se jobbra, se balra. A szép, kecses üszök felé sem. A vezörgím felé sem. Ment maga elé dölyfös fölfuvalkodásban, megvető pofával, fölemelt királyi fej­j­el, mintha az a súlyos agancs pehelykönnyű volna neki.

És eltűnt előlük egy pillanat alatt.

A vezérte­hén haragosan dobbantott a csülkével, megrázta a füleit és mérgesen prüszkölt vagy kettőt. Aztán odafordult a tizeshez. Végigmustrálta és reámosolygott:

— Én nem vagyok érzéketlen, asszony vagyok én is és meg is hatott, hogy annyira figyelmes és hogy annyira szeretni látszik. Hát... tudja ... akkor, ha igazán akarná . . . akkor . . .

— Akkor!? — kiáltott föl szívdobogva a koronás-tizes, — óh, miért hallgatott el! — mondja! könyör­gők! — Egy szót! Csak egy biztató szót í

— Ha igazán olyan nagyon vágyik reám ... ha már igazán olyan nagyon szeret. . . akkor . . . szeptemberben ... ha annak ideje lesz ... én elmegyek magával. . . egyedül magával ... és tegyen velem, amit akar! — ígérem!

És mintha elpirult volna! És mintha minden to-

vábbi szót el akarna vágni, minden hálálkodást! — a gyönyörű szarvashölgy megiramodott. Száguldva vágatott az áfonyás, páfrányos hegyoldalon föl, rézsút a vágotton, eszeveszett iramban, mintha menekülne, szemérmesen szaladna el a vallomása miatt...

A fővadcsapat követte.

A koronás-tízes is.

Boldogságában akkorákat szökött futtában, mintha mindjárt bele ugrana a fényes mennyország kellős közepébe!

Megjött az ősz.

Meghűvösödtek a reggelek.

Valami nyugtalanság támadt az erdőben. Többet járt-kelt a vad. Az üszök fénylő szemekkel, mintha valamit kutatnának, mintha várnának valami ismeretlent. A gímek is mintha kevesebb gonddal vennék körül a borjacskaikat és bár gyakrabban kapták föl a fejeiket és idegesebben is szimatoltak a Jégben, mintha nem a veszedelem várása ösztökélné őket erre, nem, — valami mást kutattak, valami másra vártak . . .

És két hosszú napon és éjszakán át sűrű eső zuhogott csöndesen. Hajnalban megállt. A felleg kissé föl-emelkedett. A völgyekből gomolygó ködnyoszolyák úsztak lassan ki a hegyek háta iránt és párafoszlányaik beleakadoztak a fenyőfák ormába, ahogy a kendercafatok a gereben szögeibe.

És a legfelsőbb éleken orgonamélységű hang szólalt meg. Hatalmas zengésű, öblös sötét hang, melyhez hasonló nincs más a világon. Hang, mely mindent kifejez, vágyat, fenyegetést, parancsot és végzetet.

A nagy királyi bikák szólaltak meg.

Csak egy-egy szólt. Minden pagonyban, minden hegytetőn csak egy. Kevésszer. És ezek a hangok mentek, végighaladva a tetőkön, leszállva a völgyoldalakra, mentek mindenfelé, összekürtölték az erdőség minden vadjait.

Megkezdődött a szarvasnép lakodalmas ideje.

Néhány hajnallal később a Pepiké-sziklája körötti vágotton ott állt egy mogyoróbokor mögött a koronás-tízes. Egyedül állt szegény.

A fonnyadó lomb között a vezérgímet leste, az ő szerelmét, ki a többi szarvastehénnel vagy ötven lépésnyire lehetett tőle.

Az ifjú bika mozdulatlanul állt, nehogy „Nagykormos”, a hatalmas tizennyolcas észrevegye őt. Jaj lenne neki akkor! Meg is ölné talán. — Ilyen közel is csak úgy merészkedhetett, mert a mai reggelen nagyon sűrű köd van, sűrű fekete köd, melyben meg nem láthatja egykönnyen.

Óh, milyen fájdalom szaggatta szívét a szegény ifjúnak.

Annyi, annyi udvarlás, annyi reménység, annyi biztató szó és annyi ígélet után idejutott hát! — Mindent elfelejtett az a csalfa vezérgím.

Az első hatalmas bögéssel azonnal otthagya őt, szónélkül, minden mentség nélkül és el! el a „Nagykormos-hoz, ahhoz a komisz, goromba, dölyfös nagybikához, ahogy ő mondta volt — Ilyen álnokul megcsalta őt az az angyali nő! — És most ott van, ott lesi az akaratát annak a nagytorkú gonosznak, arra emeli föl szerelemtől és bámulattól nedves tekintetét, azokat a gyönyörű szemeket, melyek alig egy hónapja még őreá mosolyogtak, neki ígérgettek mindent!

És abba a szenvedésbe, melyet ez a látomás okozott, még megalázásának a fájdalma is vegyült. Mert rettentő megalázás tudni, hogy az a csinos koronás agancs, melyet annyi gonddal és a középág fölállózásával rakott föl az idén, annyit sem ér, mint a szárazkóró „Nagykormos”-sal szemben. És nemhogy bögni merne, de csak úgy lopózkodik bokortól-bokorhoz, mint a legnyomorultabb hatos vagy akár egy nyársas szarvas-kamasz. Ide jutott ő, a koronás-tízes!

Minden lelki gyötrelém dacára ottmaradt a mogyorófa mellett. Azt gondolta szegény, hogy ha a vezérgím meglátja az ő nyomorúságát, érezzen legalább lelki-furdalást miatta.

Hát ebben bizony csalódott az ifjú. A vezérgím ugyanis már réges-régen meglátta a tízest, az ő nyári fűrtjét, de semmi szánakozás nem ébredt föl benne. Dehogy sajnálta meg! Azt lehetne hinni, hogy még le is mosolyogta! Ilyen kegyetlen szíve volt a gyönyörű gímnek.

Itt lett volna ennek a históriának a vége, ha valami váratlan nem történik.

Ez a váratlan nyugati szellő volt.

Egészen hirtelen kerekedett. Belefűtt a ködbe. Hát egyszerre csak az a sűrű fekete köd bomlik-bomlik, szakadozik, elindul és — hát itt vagyunk! — teljes napvilág van!

A vezérgím ereiben megfagyott a vér. Alig vannak kőhajításnyira a Pepiké sziklájától. Itt árnak, szabadon, teljes világosságban a nyílt vágotton! — A királyi tizennyolcas, Nagykormos, ki csélcsap természetét követve, egy üszőt hajszott az árokban, még sokkal közelebb a kőgerinchez és távol tőle, a vezérgímtől! Nem ugorhat melléje, nem fedheti a testével! — és az a hülye Pepike, bár még nem látta meg a főbikát, de már keresgél, már emelgeti puskáját...!

Egyetlen szempillantás alatt a szörnyű helyzet minden következése végigszáguldott a szarvastehén elméjén. „Nagykormos” halva, ő pedig örök özvegyiségre ítélve, megbélyegezve örökre és az a szégyen rájadásul, hogy éppen ez a kocavadász ölné meg az ő hatalmas hímjét! — Nem, soha! Mit tegyen!? Mivel vonja el Pepiké figyelmét? — Egyetlen menekvés van!!

Két szökéssel a koronás-tízes mellett termett, hozzádólt, hozzásimult az egész meleg testével és a szenvedély hangján a fülébe súgta az ifjúnak:

— Bőgj, mert szeretlek!

— Bűö—eüöeöe-eüüúeee! — így énekelt hosszán a szegény tízes.

Alighogy elénekelte ezt, már csattant is a Pepike puskája és a koronás-tízes hevederen találva, előbb fölugrott helyben, aztán nagyot bottlott előre. De ekkor

a vezérgím már rég nem volt mellette, már rég Nagy-
kormos mellett volt és már száguldva rohant el a csa-
patjával a fenyőcsemeték sűrűségébe, a nagy erdőbe
és át-át a hegyfokon el. . . el. . .

És hátra sem nézett oda, ahol a koronás-tízes hö-
rögve, véresen összerogyott a kőomlásos árokban.

EZERKILENC SZÁZTIZSMKILENC

A kicsi, kerekhasú mokány ló áll a ház előtt. Hosszú, bozontos szőre fehér a fagyos zúzmarától és orrából sűrű pára gomolyog. Fáradt lassúsággal kecmereg le a nyeregből az ember: bajusza, szemöldöke, kucsmája eleje, álla alatt a báránybörgallér fagyos, fehér zúzmarára.

Vaszi, te!

A házból kifordul a szolgálgyerek és átveszi a lovat.

Süt a holdvilág és köröskörül, mintha nappal volna: szikrázva csillog a hó.

Az ember körüpillant: fel a hegyekre, az erdő felé és befelé is, a patak torka felé, amerről jött. Seholy lélek; fagyos, fehér, dermedt csend mindenütt. Megindul a házba: ropog és csikorog csizmája alatt a hó . . .

... A nagy nyitott kemencében pattogva lángol a tűz. A szobában bizonytalan félhomály és nyugtalan árnyékok; veres tűzvilág és gyertya lobog a tartóban. Az ember a kemence körül topog: nehezen lélezkedik, arca néha fájósán megtorzul és árad belőle a jeges hideg.

Az asszony jó bé és hozza az ételt: az ember az asztalhoz ül.

— Előbb a bort igya meg. Jó forró. Ott a csuporban. Hogy az első korty átáljárta, mintha valami felszabadult volna benne:

— Kegyetlen hideg van, — mondta.

Későre is jár, — feleli az asszony, — azt hittem, nem is jó ma.

— Dél óta nem ettem, — és mohón esik az ételnek Gál Jankó.

Évés után megtömi a kicsi fapipáját és igazában csak most pillant az asszonyra:

— Nem volt semmi baj itthon?

— Semmi.

— A gyerek?

— Vacsora után lefeküdt: alszik.

Hallgatnak; az ember erősebben szíjja a pipát és nézi az asszonyt, aki ott ül vele szemben, előtte valami varrás, a keze az asztalon.

Az asszony visszanézi. Szeme, a barna szeme acélosan csillog, haja göndör és sötét, nyaka telt és kevélyen hordja a fejét. És ahogy ül is, úgy is látszik, hogy karcsú és kemény, fiatal és ruganyos. Egy cseppet csak, mintha szigorúbb volna a nézése, mint öt esztendő előtt.

Gál Jankó ráteszi tenyerét a felesége kezére:

— Anna! Hunyadra is bevonultak.

Az asszony szeme megrebben, keze megreszket:

— Megint kimennek.

Csóválja fejét az ember:

— Nem, Anna. Most már nem. Kissebesen beássák magukat.

Csend.

— Ágyúkat vittek oda. Nehéz ágyúkat is.

Az asszony lassan kihúzza kezét az ember keze alól. Szeme megsötétül.

— ... A nemzetőrségtől bevették a fegyvereket.

Az asszony a tűzbe bámul.

— Az utolsó vonattal sokan mentek ki. Szent, királyiék, Mártonfiék, Kis Károly ... Az *utolsó* vonattal, Anna . . .

Áll már az asszony.

— A falukat katonák járják. Mindenfelé szól a zene: táncolnak. Nem hallott harangszót máma?

— Csak a románoké szólott . . .

— Az, az. Azoké az ünnep ... az övéké ...

Furcsán rekedtes az asszony hangja, amikor nagy-sokára megszólal:

— És *velünk* mi lesz?

Gál Jankó a kezével a háta mögé mutat — napnyugat van arrafelé, — és mintha nem is a kérdésre felelne, mondja:

— Arrafelé lezárták a sorompót...

Hogy az arsz-öny értelmetlenül bámíll rá, bólínt a fejével:

— Mondom, Anna, *az az út* be van zárva ...

Áll már az asszony és nézi az urát. Aztán szó nélkül fordul:

— Megyek! Lefekszem ...

Szaporán vetkőzött. Megmosdott. A tűzre fát vetett, majd a kiságyhoz ment és a gyermek takaróját megigazította. Aztán befeküdt ágyába és elfújta a mécsést.

A szobában csend: csak a tűz ropog halkán és a gyerek lélezkzik. Az asszony belebámul a szoba éccakájába, hová a firhanghasadékon keresztül élesen vág be a holdvilágos téli éccaka hideg fényessége. Az óra kegyetlen-egyformán ketyeg és az asszony nem álmos.

Az ura sem jön! Vájjon mit csinálhat?

Gyufát gyújt, s az órára pillant: éjfél.

Amikor megérkezett, tíz óra lehetett: az útja Hunyadtól jó másfélóra a hegyeken keresztül. . . Kis-sebesen is járt. A hideg legalább tizenöt fok a zérus alatt ... És az az ember még sem nyughatik . . .

Felugrik az ágyból. Lábára papucsot húz, vállára bundát vet. Az ablakról elhúzza a firhangot és kibámul a fehér éccakába.

... Az a hegy ott a Dealu Calului, balkéz felől a Tálharu vége suvad meredeken a patakba. A kapun túl a domboldal szelíd lankája ereszkedik lefelé, messze-messze odáig, ahol a két hegy között a patak erdős torka kezdődik. Falu csak azon túl van, ott, ahová a szem innen nem lát már. És hátul is, a kút megett is hegy, fenyegető, szinte a portára boruló tarfejű hegy: a Tálharu. És ez a hegyek közé zárt világ itt, melyet most kemény, fagyos hó borít csillogva, sziporkázva a hold világában, ez a keményen kietlen, nagyságosán hallgató, szomorúan elhagyatott világ, ez a Pojána.

Eszébe jut, ami öt esztendő előtt volt. A vidám, ragyogó, nyüzsgő város. Ahol emberek voltak, élet volt; igazi, élő élet. Ahol ifjú volt az ő ura és neve dicsőséges reménység. Ahol gyönyörűség volt és teremtés

a munka és ősméretlen a gond. Akkor, ott vidáman kacagott, ha az ura pénzt küldött valahová az isten háta megé, hogy abból egy vedlett, öreg portát tatarozzanak és egy elvadult sovány kertbe fákat ültessenek azok a vén emberek, akik akkor ott egy régi élet folytatásai voltak. Gond nélkül kacagott akkor, sejtelve nélkül a jövődőnek. Vidáman kacagott új világban élő ifjú urának ósdi, furcsa rögeszméjén, a Pojánán, a vad varjúfészken valahol a zord hegyek között.

S lám, idekerült. Idekerült, amikor minden felborult, amit bohó lelkükkel eddig biztosnak tudtak és a tengersok szépségből, az egész gyönyörűséges világból nem maradt számukra más, mint éppencsak ez a kacagató — Pojána.

És négy esztendeje érzi ezeket a komoly hegyeket. Négy esztendeje nyomja ez a súlyos világ itt, ez az embertelen csend, ezek a rettenetes kövek, ezek a suhogó erdők, ez a konokul, reménytelenül zordon élet. Négy esztendeje várja a háború végét és négy esztendeje tusakodik itt merő egyedül egy panaszos szó nélkül. Mert hogy egyszer mégis vége lesz és kezdődhetik megint a régi élet ott, az emberek között, ahonnan a sors ide sodorta, ahol majd elfelejtheti a hegyeket, az erdőket, mindent-mindent, ami olyan kegyetlenül, keserűen, elviselhetetlenül nehéz.

... Ősszel hazakerült az ura és egy decemberi napon mondta: „utazom Pestre.” Karácsonyra már itthon is volt és hozta az ajándékot: „rendben van, fiam. Mihelyt tavaszodik, megyünk innen.”

Soha-soha ilyen boldog karácsonya nem volt. Soha-soha ...

... Künn, kínosan vonított fel a kutya, hogy az asszonyba belenyilalott az irtózat. Merőn néz a holdas világba: az ezüstösen villogó hegyoldalon, az erdő alatt fekete pontok és a kutya most már dühösen ugat. Összeborzong:

— Farkasok!

Ledobja a bundát, lerúgja a papucsokat és ágyába bújjik.

Aztán nagy keserűség gyűl a torkára, fojtja, fojtogatja és az asszony, ama kevély szép Baló Anna, álomba sírja magát.

Hogy az ura mikor feküdt le, azt már nem érte ébren ...

Katonák jöttek fel a Pojánába haton és velük Rusz Jákob, a magyarosi kisbíró. Fegyvereket szedni jöttek.

Gál Jankó két puskát adott oda nekik; egy katonafegyvert és egy vadászpuskát, meg egy zacskó töltést.

— Nincsen más fegyver a háznál? — kérdezte a káplár.

— Nincsen.

— Jó lesz eléadni, ha van.

— Nincs.

— Megmottozzuk a házat.

— Csináljatok, amit akartok.

A katonák bejárták a házat, a pincét, a padlást A pajtát és a csürt is. Nem kaptak semmit és elmentek.

Telt az idő, talán egy hónap, vagy talán több is. Ki számítja az időt olyan szigorúan most? És a tél is olyan lassan akar meghalni. A Pojánát súlyosan nyomja a fagyos hó és az embereket a halottas csendesség. Gál Jankó valamikor vidám, beszédes ember volt, de mint-hogyha megnémult volna most. Az asszony pedig, az is szorosra fogja a száját. Végzi rendesen a magáét: a ház tiszta, az étel idejére készen; a fehérenemű se rongyos, de tovább semmi . . .

Megint katonák jöttek és velük egy tiszt. Szénát rekviráltak és elvitték a kis sárga bricskát a belevaló két lóval.

Mikor elmentek, Jankó odaszólt a feleségének:

— Hunyadra se járhat jóidég most már . . .

Kinn állottak a tornácon; néztek a sárga szekerük

után. És ekkor vette észre Anna először, hogy az ura megváltozott. Eddig erre nem ügyelt. Orcája megnyúlt, szegletes lett és éles barázdák szántódtak belé; szeme mélyen ül a csontboltozatban és a haja is, lám abban is csillog egy-egy fehér szál. A vállát meg mintha nyomná valami láthatatlan teher. Megvénült az ura. Késztette valami, hogy szóljon, de aztán csak belenyilalott, hogy immár egészen be van zárva ide a hegyek mögé és félig nyitott szájába szakadt a hang.

Alkonyattájt vendég érkezett: a hegyekből jött, nehéz, szeges csizmában, kurta bundában, bottal. Magas, barna ember, fekete bajuszú: Pál Lajos. Vacsora után Jankó szobájába húzódott el. a két férfiember és Anna egyedül feküdt le. Másnap reggel a vendég már nemű volt a Poljánán.

Azon a napon tört meg a tél is. A szél megfordult és a hó kásásodott. Az égen barna fellegek kergetőztek. Anna a konyhából hallotta, hogy az ura nyugtalanul rója a tornácot. Fel és le, fel és le. Néha megáll és jóidéig egyet se moccan, aztán újra ropog a deszkapadló a szeges csizma alatt.

— Dél felé a konyhába nyitott:

— Anna, jöjjön ki egy percre csak.

Az asszony kiment.

— Hallja?

— Mit?

— Ahonnan a szél fú.

Valóban, nyugat felől ropogások hangját mossa fülébe a szél, közben egy-egy dörrenést: hol élesebben, hol tompábban.

— Hallom.

— Ágyú; meg apró puska;

— Hol?

— Sebesnél áll a harc. Próbálják a sorompót

- Mit gondol Jankó?
- Ha mi is segítenénk emelni, Anna!...

... Estére még erősebben döng az ágyúszó és csak késő éjjel némul el minden. Akkor, vacsora után mondja az ember:

- Holnap útra megyek.
- Az asszony bólint.
- Talán egy hétig se kerülök háza...
- Meg se moccan az asszony.
- Azt gondoltam, talán jó volna, ha elmenne innen a gyerekekkel. Egy időre bár.
- Miért?
- Az ember köhécsel.
- Hallotta az ágyúzást?
- Igen-igen.
- Abból lehet valami... Talán lesz valami ebből...
- Háborút gondol?
- Nem. Nem háborút. A háború elmúlt.
- Hát?

Gál Jankó feláll és a tűzbe mered a szeme.

- Más lesz itt, ha lesz. Tűz lesz itt és vér lesz. És nem lesz békeséges falu többet és nem lesznek emberek, de gyilkolás lesz és égetés és rablás és halál lesz és lehet, hogy kő kövön nem marad itt... Ez lesz, ha itt valami lesz ...

Az ember halkán beszélt, belé a tűzbe, de a hangja reszketett egy kicsit. Az asszony pedig nézte azt az arcot, akit vörösre festett a tűzláng; a mélyen szántott éles fekete barázdákat nézte, a mélyen ülő apró kék szemeket nézte, amik most furcsán meg-megcsillantak a lobogó fényben. Nézte azt az elkeményedett, új arcot és ösmerkedett vele. Olyan csudálatos ez mind. Az ura mint egy idegen, merő idegen ember. Mint itt most minden. Mintha csak most kezdene itt minden élni, ebben a halott világban. Mintha most érkezett volna ide.

És új, idegen a hang is, a Gál Jankó hangja:

— Talán, Anna, talán betörik ez a zárt sorompó, ha mi is, itt bennvalók is segítünk. De az sokba kerülhet.. .

És hozzátette, halkan:

— Pedig talán-talán ok nélkül való is lesz . . .

Az asszony csak hallgatott.

— Azért gondoltam, Anna, ha a gyerekekkel elmenne innen ... gondoltam ... hogy ne féljen ... Kolozsvárra talán ...

— És maga, Jankó?

— Én, fiam? Én megyek holnap, de visszajövök. Ide, persze . . . Én nem mehetek magukkal. . .

— És ha történne valami?

— Éppen azért. Ha elmennék innen, azt mondanák, félek. És az embereknek *ilyenkor* senkijük sincs. Az urak elfutottak. A városokra futottak és oda túl. Idejében elfutott mindenki. Ha engem se látnak itt, mit gondolnak az emberek? Nekem itt a helyem most, Anna! Éppen most, amikor segíteni kell törni a sorompót. Én nem futhatok el. Valakinek kell itt lenni, aki nek feje is van ... És lelke is, Anna . . .

Az asszony nem szólt. De a szíve megnehezedett; olyan kimondhatatlanul nehéz lett a szíve . . .

Amikor lefekvés előtt a külső ajtókat bezárta, kinézett az éccakába. Vaksötét volt; éles, vad szél fúj és havas eső csapott az arcába.

Benézett az ura szobájába is. Jankó a nyeregtáskába pakolt; az asztalon katonai mappa.

— Jankó?

— Mi az, fiam?

— Nem akarok sehová sem menni innen. Nem akarok, Jankó ...

Egy hétig egyedül volt az asszony a Pojánán és azon a héten gyalázatos volt az idő. Hó hullott, meg suhogott az eső; fúj a szél hol erről, hol arról. Nappal olvadt,

éjjelente fagyogatott. Olyan síkság lett, hogy az állatokat alig lehetett itatni. Erdőre se szánnal, se szekérrel. Szombati napon, délire érkezett Gál Jankó. Fáradtan, köhögősen és mintha a barázdák még mélyebbre vágódtak volna arcába és a szeme is, az is beljebb tilt a koponya odvában. Megenyhült az idő éccakára, a szél megcsendesedett, a fellegek megritkultak és vasárnap reggelre kisütött az áldott nap.

... A nap nyugodalmasan telt el. Vacsora után a szolga aludni ment a pajtába, a lánycesléd a faluban volt, az csak reggelre került haza. Jankó indult hát a kaput behajtani és a kutyát elkötni a láncról. És a holdvilágnál jól látta, hogy egy ember jön a völgyből felfelé.

Megvárta; ama Pál Lajos volt, aki a múltkor a hegyről jött lefelé. Anna vetkőzött, amikor az ura a vendéggel a házba bejött, de, hogy a hangjukat hallotta, csak újra öltözni kezdett és egyben teavizet tett a párázsra.

Az ebédlőszobában közben beszélgetett a két ember és egy-egy szó megütötte az asszony fülét.

— Itt minden rendben van — hallotta az ura hangját.

— Emberek? Felszerelés?

— Rendben ... és ott...?

— Fel a Meszesig minden...

— Az ezredes...?

— Kolozsvárt...

A víz forrt, befőzte a teát és belépett az ebédlőbe. Ennyit hallott még:

— Marad hát szombaton.

— Szombaton hajnalban indul a páncélvonat...

... Az asszony maradt, amíg a vendég megette a késői vacsorát, azután jó éjszakát kívánt s miközben másodszor készült éjjeli nyugalomra, fejében folytonosan ott motoszkált: szombaton hajnalban.

A szomszéd szobából hallotta a férfiak hangját;

ritkán pohárcsengést is. Lassanként azután elálmosodott . . .

Félméből arra riadt, hogy a kutya dühödten ugatva rohan el az ablak alatt a kapu felé. Aztán ajtócsattanás és az ura hangja a tornácraól:

— Ki az ott?

— Domnu Gál, te vagy az? — hangzik vissza a kapu felől.

— Én. Ki jár ott?

Akkor már Anna az ablaknál és a fírhagot húzza félre. Éppen a kapura lát. A kapun kívül emberek.

— Rusz Jákob vagyok. Nyisd a kaput!

— Kik vannak veled?

— Katonák. Két ember. Egyedül vagy, uram?

Kis csend, azután Gál Jankó hangja:

— Egyedül.

Ismét csend. Majd újra a kapu felől

— Nem járt itt ma valaki? Este?

— De igen.

— Egy magas, barna úr?

— Az.

— Pál Lajos úr.

— Az, az.

— Mikor?

— Az elébb ment el, fertájórája talán.

— Nyisd ki a kaput!

És kemény puskatus döng a deszkán.

— Várj. Csak a sapkám veszem és kötöm a kutyát.

Az asszony hallja az ajtócsapást. Lépéseket a szomszéd szobában. Aztán az udvaron keresztül halad a kapuhoz. A kapu nyílik és négy ember jön az udvar közepe felé. Ott megállanak; kettő marad, ketten jönnek a házba.

Ajtó nyílik és csukódik; s a szomszéd szobából hallja:

— Aztán merre ment innen?

— Hunyadon fiatal felesége van ...

Poharak csörögnek.

— Vidd ki ezt a bort, Jákob, ha már itt vannak.

Az asszony a két katonát nézi, aki ott áll az udvar közepén.

Járkálnak; úgy lehet, fáznak.

Az egyik hirtelen megáll. Meredten előrehajol. Valamit szól is, azután kapja a puskáját az arcához.

Éles csattanás. Anna egy pillanatra behunyja a szemét.

Mire kinyitja, a puska újra vízszintesen tapad a katona arcához. Valaki a ház felől rohan feljök.

— Várj, bolond!

A fegyver súlyba ereszkedik és három ember futólépésben indul a kapunak.

A házban néma csend.

Az asszony az ajtóhoz lép és halkán kinyitja. Benéz az ebédlőbe. Sötétség ott, csak a tűzhelyen pislog gyengén a parázs. A szobában senki. Éles hideg szél vág az arcába és a kútra nyíló ablak felől csattanás és csörömpölés.

— Vájjon miért volt nyitva az az ablak? Miért, istenem?

... Nehéz álmából arra neszel, hogy valaki beszél mellette és megismeri az ura hangját. Fekszik Gál Jankó a szomszéd ágyban és a nyugovó telehold éppen az arcába süt. Alszik és álmában beszél értelmetlen, nehéz szókat. Anna felül, nézi a halottsápadt arcot és a vérejtékgyöngyöket a sárga homlokon. Zsebkendőjét vesz elő, megtörli a gyötrődő emberfejet, aztán kezével megsimítja egyszer, kétszer, sokszor, amíg a mély ráncok szépen elsimulnak, amíg elnémul az érthetetlen álombeszéd és az élet színe tér vissza a fakó arcba.

Aztán, hogy az ura keze ott nyugszik a paplanon ökölbeszorulva, reáteszi a maga kezét. Mire az ököl csak kinyílik és a két kéz összefogózik szépen.

Erre visszafekszik és elalszik csendesen.

Reggel idegen hangokra ébredt. A hangok az udvar felől jönnek. Kipillant az ablakon: katonák; a szolgálival beszélnek. Alig pitymallik még; az ég borult és mé-

lyen járó fellegeket hajt a nyugati szél, hogy a hegy orma nem is látszik.

— Hol van gazdád?

— Alszik. Az úr is, az asszony is.

— Járt itt az este valaki?

— Nem itt, amíg ébren voltam.

— Hallottál valamit?

— A kutya ugatott és lövés is volt.

— Lövés? Hol?

— Valahol itt körül. Mostanában sokat lövöldöznek.

— Nem láttál senkit?

— Fel se köttem. Egy lövésért? — és vállat vont.

A katonák tanácskoznak, aztán csak indulnak ki a kapun és fel a hegynek . . .

Az alacsonyán járó fellegekből csendes, meleg eső kezd permetélni.

Gál János ezen a napon trágját hordatott a kertbe.

— Siess, Vaszi, a hó elolvad és szeretném, ha bemosná a földbe. Te csak hordd, én teríték . . .

Ebédre került csak be a házba az ember, fáradtan, vizesen. Szó nélkül evett, de Anna észrevette, hogy minduntalan felfigyel. Nem tudta megállani:

— Hall valamit, Jankó?

— Nem én, semmit.

De azért csak minduntalan felfigyel. És Anna bizonyos volt, hogy valamit vár. Minden percen vár.

Ebédután két katona jött: egy őrmester és egy közlegény. Jankó kiment és az őrmester szalutált.

— Egy szánkát kérek.

— Né te né! Te vagy az, Péter?

— Én, Gál úr. Megismert?

— Meg! Mi újság?

— Szánkára van szükségünk! Baj van!

— Mi a baj, Péter?

— Az éjjel két katonámat meglőtte valaki. Meg atyámfiaát is, Jákobot...

Gál János felkapta a fejét.

— Jákob az éjjel itt járt két katonával.

— Az, az; most meg halott mind a három . . .

— Valakit kerestek . . . Úgy mondták . . .

— Úgy van, uram. Egy tisztet, magyar tisztet.

Pál Lajos nevűt.

— Igaz. Azt. Itt nálam is keresték, aztán tovább mentek. Lövöldöztek is fenn a hegyen, hallottam . . . Úgy lehet, reálótték . . .

— Bizonyosan megpillantották. Talán ide akart jönni az a tiszt.

— Lehet, fiam. Valamikor együtt szolgáltunk. Hunyadi fiú. Te is ösmerted.

— Ösmertem. Kadét volt. Finom ember.

Hallgattak, aztán az őrmester kezdte:

— Szánkáért jöttem.

— Viheted; de beleváló ló nincs, azokat elvitték.

— Jó lesz az ökör is.

— Gál Jankó rendelkezett: a szánkáról a trágyás deszkákat levenni és tisztát tenni a szekérből; szalmát is; a szolga mehet velük. Hogy a szánkát visszahozza!...

Amikor indultak, még megkérdezte az őrmestert:

— Aztán mit gondolsz, Péter, te a dologról?

— Nem tudhatom. De Jákob tisztára megbolondult, hogy éccaka utána ment, bé az erdőbe. Éccaka! Éppen a hegyélen, ott lőtte le mind a hármat. Három jó lövés volt. Bolond dolog . . .

Elmentek. Gál Jankó akkor vette észre, hogy mellette áll a felesége is . . .

Két napig esett az eső. Jó meleg eső, állandó nyugati széllel. Azután kiderült az idő. Szép, puffadt tavaszi báránfyellegek úszkáltak az égen és a madarak visszakapták a hangjukat. Csudálatos volt az. Hó mintha sohase is lett volna az oldalakon és az erdők közt, az avar alól kék virágocskák dugták ki a fejüket. Gál Jankó a juhokat kihajtatta a verőfényre, hogy járja őket a

nap és a bárányok furcsa buta módon ugrándoztak a szomorúhangú öregek körül.

Pénteken reggel Hunyadra lovagolt Gál Jankó.

A város elején, a szolgabíróssággal éppen szemben, alacsony házacska előtt kispad és azon ül egy ember. A nap éppen oda tűz és az ember hajadonfővel. Nézi az utat bámuló képpel s egy-egy arramenőnek vissza-köszön.

Gál János leszáll a lóról.”

— Szervusz.

— Szervusz.

A léckerítésbe akasztja a kantárszárát és leül a padra. A másik készségesen helyet csinál és ülnek ott így némán, egymás mellett a napsütésben. Később kérdi.

Gál Jankó:

— Beszéltél-e Pál Lajossal?

A másik csak tovább bámul maga ele:

— Nem. De tudom, hogy túl van már . . .

Jó idő múlva ő kezdi:

— Ösmerted a kis Barta fiút? Azt, azt, a Lajoskát. Nagy vadász volt, örökké a hegyeket járta. Ténnap akartak ők is átmenni. Az ezredessel.

— Az ezredessel?

— Avval. Az is futott. Kolozsvárt halálra keresték, de idejében szagot kapott és Lajoskával nekivágott a hegyeknek. Jól ment minden. A visági hágót választotta Lajoska, azon túl már a székelyek vannak . . . Az ezredesnek sikerült is; Barta Lajoskát egy román patrul lelőtte . . .

... Borzasztóan süt az a nap. Gál Jankó leveszi a sapkáját és megtörli izzadt homlokát.

A szemközti udvarból a szolgabíró jön ki. Egy csomó tiszt jön vele. Régi ösmerős, még a háború előtti világból való. Átköszönnek és hosszasan bámulnak a tovaacsörömpölő tisztek után,

— Hallod?

— Hallom.

A nyugati szellő apró berregő hangokat sodor a

fülükbe. Közben egyet-egyed dörren is tompán. Erősebben és gyengébben.

— Dolgoznak megint.

— Csak virtusból ott túl. Holnap csendesség lesz. Visszavonulnak.

— Vissza.

— Azt fedezi ez a játékok.

Gál Jankó felállott és lova kantárszárát kiakasztja a kerítésből. A másik is áll már.

— És a mi dolgunk?

— Annak lefűjtak. Mindennek lefűjtak.

Még állottak egy ideig.

— Az éjjel én is átcsúszom . . .

. . . Aznap este azt mondotta feleségének Gál Jankó:

— Anna, a sorompó zárva marad.

És nem nézett a felesége arcába. . .

Szombaton a Tálharu verőfényes ponkján hosszú barázdát húzott az ekevas a soványkás, meszes, havas-
alji földbe. Az ökrök előtt a szolga és Gál Jankó fogta, az ekeszárát. Az ember hajadonfővel és ingujjban.

Az ég aranyoskéken ragyogott és egy pacsirta tril-
lázott magasan fenn a reszkető levegőben. A gyepes olda-
lon egy-egy apró nyomorodott sárga virág. A barázda
nyomán savanykás, terhes, nehéz földszag.

Dél felé kijött a felesége, ama kevély Baló Anna és
vele a gyermek. Lassan ballagtak fel a domboldali ka-
szálón keresztül, fel a laposra, a szántóhoz. Ott megáll-
podtak a barázda mellett és megvárták, amíg az eke
odaért.

Gál Jankó megállította az ökröket és csudálkozva
nézte a feleségét.

Anna sohase látta az urát szántani és elmosolyo-
dott. Kezében kurtaszárú, koranyílt sárga virág; azt
pödörgette, forgatta a két ujja között. Nem járt még itt
fenn Baló Anna soha és most körülnézett.

A szeme ott állott meg, ahol fehérén csillogva tara-

joztak a hegyek, a Vlegyászádtól fel-fel a Meszesig és tovább valamerre Máramarosig. Keze napnyugat felé mutatott: ott lenn a völgyben elmosódva házak és tornyok.

— Mi az ott?

— Hunyad.

— És azon túl, az a bevágás a hegyek között?

— A Kőrös torka.

— És azok a hegyek?

Az ember elgondolkozott.

— Az a régi erdélyi határ.

— És ez? Itt köröskörül mindenütt?

— Ez? Ez Erdély . . .

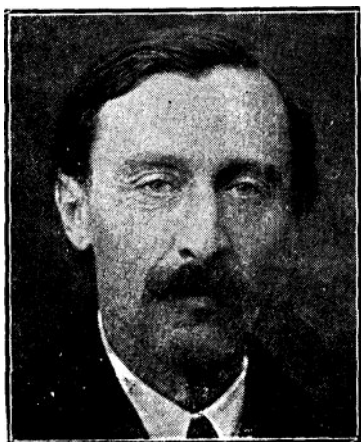
Gál Jankó csudálkozva látta, hogy az asszony újra elmosolyodik.

— És ez a föld, amit szánt?

— Ez? A mi földünk ez, Anna. És innen le a patak sarkáig és az erdőig ott túl, ez a Pojána. Az egész világból csak ez, ami még a miénk, Anna . . .

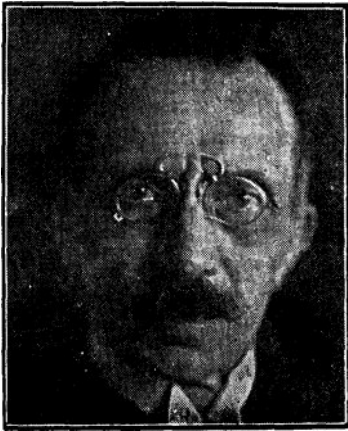
Kacagott már az asszony és leült a földre. A kis gyerek odatopogott és Anna az ölébe húzta.

Az ökrök újra belefeküdtek a járomba, az eke tovább hasította a földet és ontotta a friss, barna barázdát . . .

KÓS KÁROLY

Született 1883-ban Temesvárott. Iskoláit Nagyszebenben és Kolozsváron végezte. Építészmérnöki diplomáját a budapesti műegyetemen szerezte. Lakik Sztánán (Kolozs megye). Építőművész és író. Az Erdélyi Szépmíves Céh igazgatója. Megjelent könyvei: *Atila királról ének* (saját linóleummetszeteivel). *Régi Kalotaszeg* (Magyar Iparművészet, Budapest, 1911). *Szambul* (Budapest, 1918). *Erdély Kövei* (Sztána, 1923). *Varjú-nemzetség* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1925). *Transsylvania*, (Erdély Kövei német kiadása, Kolozsvár, 1927). *Gálok* (novellák, Minerva, Kolozsvár, 1930) *Erdély* (kultur-történeti vázlat, Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár, 1929). *A lakóház művészete* (Kolozsvár, 1930). *Kalotaszeg* (Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1932). *Az országépítő* (történeti regény, Erdélyi Szépmíves Céh, 1934).

KOVÁCS DEZSŐ

Született 1866-ban Magyarláposon. Meghalt 1935-ben. A kolozsvári ref. Kollégium igazgatója. Elbeszéléseket, tárcákat és színibírálatokat írt szépirodalmi és napilapokba. Megjelent könyvei: *Trifolium* (elbeszélések, Kolozsvár, 1890). *Apró komédiák* (elbeszélések, Kolozsvár, 1900). *Apostolok és csavargók* (elbeszélések, Kolozsvár). *Ballag már a vén diák* (diák-történetek, Berlin, 1924).

K O P Á C S   D E Z S Ó

A CIMBORÁK

— Szeretném tudni, mi lesz végre azzal a döggel? Eltelepítéd a háztól, vagy nem telepítéd el?!

Geréb Józsi, rendes tagja annak az ötventagú csirkefogótestületnek, amelyet a kollégium harmadik bé osztályának neveznek, kiint állott a tornácon a kutya mögött, amelyről szó volt. A kora tavaszi nap hátba kapta, s míg a két kajla füléből transzparenst csinált, szegletes arcát homályban hagyta.

A kérdést hiába ismételte meg a nevelőanyja: makacsul és komoran hallgatott. A kutyát, az ő külön kutyáját nem akarta kitelepíteni a házból és sehonnan sem. És ebben az akaratában megátalkodottan és teljesen megmakacsult.

Elég gondjába, fáradságába, hízégsébe, becézésebe és nyájasságába került, sok darab kenyérébe, kenyérhéjába, csontjába és pecsenyéjébe, amíg el tudta csalni az utcáról és meg tudta hódítani magának ezt az ellenséges érzésű kóbor kutyát, amíg le tudta szoktatni a morgásról, az állandó fogvicsorgatásról és harapósságról; amíg össze tudta barátkoztatni a nevelőanyja nyápic pincsijével és előkelő szürke macskájával, hogy ne akarja széttépni vagy másképpen megabrikolni őket; amíg végre sikerült belőle tűrhető társadalmi lényt faragnia, hűséges és megbízható barátot és fegyvertársat, aki elkíséri őt a különféle utcákon és sikátorokon, leshelyeken és csapdákon keresztül a kollégiumig, hogy megvédelmezze számos ellenségétől, amelyekkel minden gyanús hely tele van. A kollégium kapujában leül a járda szélére és ott megvárja, amíg a gazdájának kicsengetnek és ahonnan sem kaláccsal, sem szép szóval elcsalni nem lehet.

Nem. Az ilyen hűséges barátot nem fogja elárulni. Hallgatott.

A kutya ott feküdt az ajtóban.

Lehet, hogy ki volt nevelve, de nem nagyon látszott rajta.

Ha Józsi csak félannyi fáradságot fordított volna a latin konjugációra, amelyből elégtelent hozott haza: régen klasszikus költő lehetett volna.

Kuvaszba oltott, erdőn fogant csúnya, de értelmes és energikus farkasivadék volt. Teljesen büntudat nélküli nyugodt lelkiismerettel hasalt a nyitott konyhaajtó előtt, állát a küszöbre téve és orrát pontosan a tepsi felé irányítva, amelyben tegnap esti áldozata, a gácsér igyekezett szép pirosra és ropogósra sülni.

A rucát ugyan nem láthatta a nívókülönbség miatt, de erre nem is volt szüksége. A konyhát pecsenyeillat lengette be és Tigris tudta, hogy miről van szó. Tigris orrlény volt. Ő az orrán keresztül értékelte a világot és így olyan szenzációkban volt része, amilyenekről a szemlényeknek és állatoknak, minő Józsi úr őfelsége, vagy Kozákné ö nagysága, vagy Kozák úr, akinek a cigarettázás meggyengítette a szaglását, fogalmuk sem lehet.

A ruca hivatásához képest pecsenyeillatot árasztott és a pecsenyeillat a leggyönyörűbb dolog a világon. Tigris egészen belemerült, totus in illis volt, ahogy Horatius mondaná.

A szürke macska a vállán ült a két lapockája között és ott, miután esős idő készült, megelegedetten és szorgalmasan mosdott, amit sem Tigris, sem közös barátjuk, Józsi nem szívesen szokott cselekedni. Csak akkor ijedt meg egy kicsit, amikor a kutya mintegy mellékesen a hátulsó lábával megvakarta a nyakát és a bolhával együtt őt is levakarta magáról. Méltatlankodva a kemence alá ballagott, ott sósperec formájában lefeküdt és nyomban alváshoz fogott és nem vett részt barátai bekövetkezendő tragédiájában.

De Tigris nem aludt. Ugyancsak nem aludt! Dióbarna szemei ősi szenvedély tüzeiben úgy izzottak, mint

a parázs, az orrlikai idegesen kitágultak meg összehúzódtak, olykor egy-egy szárazat nyelt és alig észrevehetően megmozdította a farkát, de ez csak a megszokott udvariassági forma volt, ha azt gondolta, hogy valaki reája nézett.

Józsinak kettőt kanyarintott vele.

Barátság, vagy cimboraság kötötte-e össze a gyerekekkel? Kettejüket egymással? Lehet, hogy viszonyukban sok volt a barátságból, de lehet, hogy még több volt a cimboraságból. A jó Isten tudja szálaira bontani az olyan szövevényes jellemeket, aminő Geréb Jóska volt meg — mondjuk — a cimborája, akit ő nyilvánosan csak „a kutyá”-nak nevezett, vagy „Tigris”-nek, de négy szemközt a leggyönyörűbb nevekkel illetett, aminőkkel csak egy szerelmes három bé osztályos szótára szolgálhat.

Majoránám, Drágám, Rózsám, és ha roppantul szerette és lelke túláradt a baráti érzelemben: Bűdös Disznó. Mindezeket a neveket és megszólításokat méltányos kitüntetéseknek vette a cimborája és megértő farkcsóválásokkal viszonzta. Néha felugrott a barátjára és hosszú, piros nyelvvel örömteljes csókot kanyarintott az orrára, meg ahol érte és Józsi ilyenkor pofonokkal viszonzta a kedveskedést, amitől Tigris valószínűleg megbolondult és össze-vissza száguldozta az utcát, barátságosan megugatván és megrémítvén a járókelőket.

A legtöbb megszólítás bizonyos vonatkozásban állott a cimborája körül lebegő atmoszférával és a Józsi kedélyállapotával, de voltak olyan időszakai nevek is, amelyek a cimborájának inkább lelki, mint testi mivoltában gyökereztek.

A különös „Testőrangyalom” nevet például akkor alkalmazta először Jóska, amikor a cimborája egyszerre négy ellenségüket tanította meg móresre, köztük egy mézáraskutyát és egyúttal kiszakított egy darabot a Csergő Dani nadrágja fenekéből. Ez akkor volt, amikor a Csertőrő-utca sarkán körülvették az ellenségeik: három inas és egy kutya.

De hogy egyik szavamat a másikba ne öltsem, rendre kell vennem a dolgok rendjét és fejlődését úgy, amint részint személyes tapasztalatokból, részint a Geréb Jóska nevelőanyjának a panaszaiból annak idején, amikor ez a barátság megszületett, megnövekedett és virágzott, megértettem.

Ha az emberi életet Istenben boldogult papunk hasonlíthatatlanul szemléletes prédikációi szerint valamely patakfélének képzeljük és ahhoz hasonlítjuk, akkor minden nehézség nélkül rátapinthatunk a tyúkszemére és megtalálhatjuk a hübnerót.

Azon kezdem, hogy Jóska nem ismerte az apját. Ha az anyjának hinni lehet, aki mosogatóleány volt a maga virágjában és valamerre nyomtalanul eltűnt (hír szerint Bukarestben él), ha tehát az anyjának hinni lehet: nem is volt apja. E szerint tehát Józsi parthenogenezis útján jött volna a világra és életének a patakja nem két ágból eredt, mint a rendes embereké, hanem csak egy ágból, mint a Duna s az sem valamai nagyon finom volt.

Úgy, hogy Jóska egyáltalán nem született mág-násnak.

De a Gondviselés a maga verebecskéi között az ő buksi fejére is kiterjesztette gondoskodását és úgy rendezte, hogy az anyja éppen Kozáknéhoz adja dajkaságba és ne máshoz.

Miután az anyja kéthónapi tartásdíj kifizetése után, amely eléggé fedezte erre az időre eső krumplipép-szükségletét az új honpolgárnak, visszahozhatatlanul eltűnt, Józsi teljesen a Kozákné nyakán maradt.

Kozákné akkor még úgyszólván hajadon volt, amennyiben nem volt megesküdvé Kozák úrral, a legdaliásabb mozdonyvezetővel és csak úgy együtt lakott vele minden hivatalos beavatkozás és kényszer nélkül.

A harmadik hónap végén, amikor látta, hogy se pénz, se anya, megpróbálta eltessékelni a kis fiút az árnyékvilágból a maga módja szerint és a teknőjével együtt betette a kamarába a nyitott ablak elé, hogy a februárinál hideg szél szárnyain egy kis tüdőgyulladással

ellátva visszarepüljön oda, ahonnan senki sem hívta. Mikor másfél óra múlva benézett hozzá, a gyerek, akin semmiféle takaró nem volt, egy kicsit nyöszörgött és kezecskéivel és lábacskaival feléje repesett, egyszerűen az ölébe kéredzett.

És Kozáknénak borzasztó fájdalom nyilallott a színebe. Felkapta az ölébe, betakarta a kendőjével. arcoskáját az arcához szorította és eszeveszetten szaladt vele a meleg szobába és ott letette a saját hitvesi ágyába. A gyermek itt a jó meleg tollutengerben rövidesen és ügyesen visszapirosodott — mert kék volt, mint a szeder — és hangosan és édesen a szemébe kacagott gondozójának és azt mondta: — Bigye, bigye! — Ami nyilvánvalóan legteljesebb meelégedését jelentette. És ezzel Kozáknét örökre meghódította.

A kalandnak, Istennek hála, nem lett semmi különösebb következménye: Józsinak jövő volt rendelve: villanyszerelői vagy gép vezetői hivatás. Egyet-kettőt köhécselt néhány napon át, ami örült lelkiismereti furdalásokat okozott a széptermetű hajadonnak és még inkább hozzáláncolta; de tüdőgyulladás nem jelentkezett. Józsi életben és Kozákoknál maradt. Kozák úr, mint a jámbor óriások rendesen, mit sem tudott a kis intermezzóról. De az asszony büntudattal megerősített hatalmas anyai szeretetet táplált innentől kezdve a gyerek iránt és Kozák úrral később egy szerelmes óra után megegyezett, hogy ha lesznek kis Kozákok, ha nem: a fiút örökbe fogadják s ha elég vének lesznek és a törvény megengedi, a Kozák névvel fogják ékesíteni.

Ami mind pontosan meg is fog történni később, ha megöregednek. De ehhez idő kell.

Kozáknét némely nap örült rettegés gyötörte, hogy hátha ez alatt az idő alatt jelentkezni talál egy apa a gyermekért, esetleg valami gyalázatos herceg, vagy afféle. De nem jelentkezett, Istennek hála, senki.

Történetünk idejében úgy állt a helyzet, hogy a jámbor kísérlet óta tizenhárom esztendő telt el. Kozákék megesküdtek, törvényes férj és feleség lettek. Gyermekük nem lett (Isten akarata, vélte Kozákné), Jóska volt

a fiúk, akivel éppen annyi bajuk akadt növekedésének rendjén, mintha öt-hat kis Kozák lógott volna a házban.

De sok baja akadt vele az ártatlan kollégiumnak is, főképpen Kovács Ferenc tanár úrnak.

Soffőr és repülőtsízt akart lenni és e kettős ambíciójában lenézett mindennemű tudományt és fegyelmet. Verekedett, akivel csak lehetett, az osztálytársaival, alsóbb és felsőbb osztályosokkal, a különböző utcák különböző inasaival, válogatás nélkül suszterinással, pléhessel, perecsekkel. Éppen mint a barátja, Tigris.

Némelyiket csak egyszerűen felsapkázta minden további nélkül, másiknak kivédhetetlen rúgást helyezett el a lábszárára (a futballban tanulta), a harmadiktól maga kapta meg a magáét s a negyediknél éppen hogy egyensúlyban maradt a kapott és adott ütlegek, pofok, rúgások és karmolások tekintetében.

Szegény Kovács Ferenc tanár urat, akit a sors osztályvezetőjéül rendelt, korán megöszítette és majd megőriztette nem verekedései és állandó konfliktusai, hanem ezeknek a hátterei által.

Kiss Zsigmondot, mint felügyelő osztályhetes, féneken rúgta, mert lármázott az osztályban a csengetés után; névrokonát, Geréb Károlyt felpofozta, mert nem súgott a fizikaórán Kiss Zsigmondnak, és Kiss Zsigmond ezért berúgott és az apja otthon megverte; az osztály újonnanfestett asztalába Kakasi Pál egy szeggel szándékosan egy arasznyi barázdát húzott, Jóska rászorította a Kakasi kezét a szegre, a szegret az asztalra és a barázdát keresztülvezettette vele az egész asztalon, hogy az egész festést újra meg kelljen csináltatni és továbbra is a három bének legyen a legszebb asztala a kollégiumban; az osztály ajtaját szintén mint felügyelő hetes az óra előtt belülről bezárta, hogy a későn jövők künn rekedjenek és hurokra kerülven, megkapják méltó büntetésüket.

Künt is rekedtek öten, köztük volt Kovács tanár úr is.

Ilyen ügyei voltak Geréb Jóskának és szegény Kovács Ferenc tanár úr, akinek mindezek tudomására ju-

tottak, állandóan ilyenekben kellett, hogy salamoni ítéleteket hozzon. Meg is soványodott belé.

Mert ha Jóskának fent csupán néhány példaképpen megemlített bűnös cselekedeteit elemezzük, könnyen beláthatjuk, hogy azok mindegyikét legalább is komplikálnak kell neveznünk.

Mert a rúgás, a pofozkodás, az asztal végigszántása, az ajtó bezárása stb. önmagukban könnyen büntethetők a kollégiumban, mindenkinek megvan a maga tarifája. De ezek a gazságok állandóan komplikálódtak valami különös és titkos jósággal, mint a kozmás lé a tárkony ízével.

Az eredményük Kovács tanár úrra nézve egy rakás gond és töprengés lett. Jóskára nézve egy rakás büntetés, feddés, korholás, bezárás, „szülei értesítés, az anyjára nézve egy rakás könny és egy egész sereg ellenség szerte a kollégiumban és minden utcában a Csertőrő malomtól kezdve, amelynek tövében Jóskáék laktak, a kollégiumig, ahová Kovács tanár úr szerint a tudomány-szomj vezeti az embereket.

Kis és nagy antantok szövetkeztek Jóska ellen és várták váratlan helyeken, utcasarkokon, ahova nem lehet belátni és szemetesládák mögött, hogy kikészítsék az irháját.

A percesinas, akit azért sapkázott fel, mert a sárba ejtett perecet visszatette a többi közé (és esetleg éppen vele fogja megetetni, ha esetleg pénze lesz és perecet akar venni), szövetkezett a suszterinassal, akit azért szorított nyolc pár cipővel a falhoz, mert nem tetszett a képe, ezek ketten szövetkeztek Isten tudja még kikkel és rendre teljesen megszállották a Jóska közlekedési vonalait és kétségessé tették személyi biztonságát, úgy, hogy egy időben már csak nagy kerülőkkel mert feljönni a kollégiumba, kizárólag azért, hogy Kovács Ferenc tanár úrnak gyönyörűséget okozzon.

Míg végre aztán az ügyészségi fogház előtt egy zimankós télutói napon találkozott élete párjával, hűséges cimborájával, bajtársával és szerelmesével, Tigris-

sel, aki ott hasalt a járda szélén a kapu előtt lucskosan, éhesen és szomorúan.

Eszébe jutottak az inasok, a vermek és a cselvetések és elhatározta, hogy a kutyát szövetségeséül fogadja. Odadobta neki a tízórai kenyerét és kolbászának felét (felét az utcaajtóban megette). A kutya előbb gyanakodva megszagolta és azután mohón felfalta az adományokat, anélkül, hogy felállt vagy helyéből elmozdult volna, hiába csettintgetett neki Józsi a hüvelyk- meg a gyűrűsujjával. Sőt amint közelebb mert hozzá lépni, csúnyán megmutatta a fogait. Minő fogak voltak azok! Fel kellett hagyni a kísérettel.

Jóska másnap is arra került, a kutya ott volt, harmad nap is. Három napig ott hasalt a szomorú eb a tömlöc előtt, most már a túlsó járda szélén. Jóska minden nap arra ment és minden nap ízletesebb falatokat hozott neki, szalonnát, túrót, csirkecombot. Lassanként azt kalkulálta ki róla, hogy a gazdája után jött be a városba a faluból, vagy az erdőből, inkább az erdőből, ahol született és farkasokkal vívott veszedelmes és diadalmas harcokat. Onnan kísérte be a gazdáját a sokházú városba, alázatosan és nagy távolságban kullogva a csendőrök után és meg-meglapulva a sáncban, ha a hivatalos emberek köveket dobáltak feléje.

De ő nem fordult vissza, nem hagyhatta a gazdáját.

A gazdáját pedig a puskás emberek (jól ismerte a puskát) bevitték a sűrke és piszkos kapu mögé és nem eresztették ki többet, bár a kapu sokszor megnyílt, de mindig csak idegen körvonalú és idegen szagú lények jöttek ki rajta.

A negyedik napon végre a kutya a kezéből vette el a falatot, igaz, hogy még ügyetlenül és parasztosan, hogy majd bekapta az ujjait, de hálásan és barátságosan megcsóválta a farkát, azután felállott, kirázta a bundájából a havas lucskot és nyomon követte Józsit a Csertörő-utca felé.

És azután soha többé el nem hagyták egymást.

Otthon a Józsi nevelőanyja vegyes érzelmekkel fogadta a jövevényt, de miután látta, hogy a gyermek

nagyon ragaszkodik hozzá, egyelőre belenyugodott az ingyenkosztosba azzal a reménységgel, hogy csavargó létére úgyis egy-kettőre megszökik a háztól.

De a kutya nem szökött meg. Eszeágában sem volt. Néhányszor még elkóborolt a tömlőc kapuja elé, végig-végig szaglászta a járdát az ismerős nyomok után; de aztán végleg lemondott a régi gazdájáról és egészen és fenntartás nélkül az új emberhez csatlakozott és testőre lett, barátja és cimborája.

És a barátság kölcsönös haszonnal járt, bár némi áldozatokkal is.

Jósi mindenek előtt nevet adott neki, mert a kutya nem mondhatta meg a régit, azután fizikai és erkölcsi nevelés alá fogta. Elcsente az anyja bontófésűjét és a bundájából kifésülte a bojtortját és cigány tövist s velük néhány bolhát, akik szétugrattak a szobában és friss vért hoztak a bennszülött bolhacsaládokba. Meg is akarta fürösztteni a fürdőkádban, de ezt Tigris nem vállalta, mert Tigrisnek nevezte el, hogy már a neve is rémületet keltsen az ellenséges táborokban. Azután mindenekelőtt összebarátkoztatta a nevelőanya pincsijével és elegáns szürke macskájával, akik irtózatossá rémülettel fogadták a jövevényt, — nehogy széttépje őket. Azután megosztotta vele legjobb falatjait.

Tigris mindezekért gazdájának és istenének fogadta. Elkísérte a három bést minden útjára, legszívesebben a mészárosokhoz, de a kollégiumba is. Ott megvárta a kapu előtt a tanítás végét és amint jöttek: együtt mentek vissza a Csertőrő-utcába, a reggelik, ebédek és vacsorák megszentelt házába és palotájába.

Az ellenséges seregek egyetlen egyszer kíséreltek meg támadást ellenük, miután szintén felszerelték magukat egy ellenkutyával. Ez a támadás a Csertőrő-utca sarkán történt, ahol csatatérnek alkalmas nagy piac található. De végleg elment a kedvük a további harcoktól. Tigris megmutatta, hogy mit tud. Morgás és ugatás nélkül villámgyors mozdulattal, aminőt csak a kígyóktól tanulhatott, megragadta a mészároskutya egyik hátulsó lábát és annál fogva elkezdte forgatni maga körül,

Amikor eleresztette; az sántán, üvöltve és esze nélkül iramodott el a malom felé. Azután Csergő Daninak látott neki, aki összeakaszkodott a gazdájával. Kiszakított nadrágja fenekéből egy tenyérnyi darabot s most már heregni kezdett. Az ellenséges hadsereg nem várta meg a továbbiakat, hanem esze nélkül kereket oldott és bizonyos volt, hogy soha többet meg nem fogják támadni őket, amíg együtt vannak.

— Ezt nevezem én kutyának! — mondotta Józsi meglapogtatván a harc gyönyörűségétől lihegő cimborát és két barátságos pofot helyezvén el a pofájára, neki adta az egész tízórását.

És ezt a testőrangyalt akarják a háztól elmarni!

— Nem tűröm tovább a háznál, — ismételte Kozákné, miközben hirtelen megfordította a rucát, nehogy odaégjen. — Éppen elég volt belőle! Azonnal vidd ki az utcára és tedd útra!

— Nem hibás; ne tessék elkergetni! — mondotta a fiú nyersen és fenyegetően.

— Megharapta a kéményseprőt és azért fizetni kellett. Megölte a rucát. Ezt csak nem tagadhatod le!

— Én uszítottam a rucájára.

— Te uszítottad reá? A rucára?

— Én. Ő nem hibás.

— Annál nagyobb disznóság. Miért tetted?

A gyerek durcásan vállat vont és elhallgatott. Megmondhatta volna, hogy a rucát le kellett vágni, szolgáló nem volt a háznál, mert most akartak újat fogadni. Az anyja azt mondotta, hogy nem bírja a vért látni, ő tehát udvariasságot akart elkövetni. A tigrissel agyonharaptatta és így nem kellett megölni. De nem szólt egy szót sem, mert mindezt nem öntudatosan cselekedte.

— Hát tudd meg hogy nem tűröm a háznál tovább egy percig sem. Értsd meg, ha van eszed! Téged is egészen megront. Azonnal és rögtön kergesd el! Nem akarom többet látni.

— Engem nem szeret senki, csak ez a rongyos kutya, — vetette ellen komoran a fiú.

Kozákné felháborodottan csapta össze a kezét:

— Téged nem szeret senki? Hát én?! Hát az apád?!
Mi nem szeretünk?! Szégyeld magad!

— Nem. Tartanak, de nem szerettek soha. Engem senki sem szeret, csak ez a kutya! Bár megdögléném!

— Na, csak ki vele! — szólt közbe a vitába Kozák úr, aki megbotránkozva hallotta a szobából a párbeszédet és pontot óhajtott tenni reá.

Kozák úr pedig, bár kövérebb volt, mint általában a mozdonyvezetők szoktak lenni, de energikus volt, mint minden mozdonyvezető. A hang, amellyel a parancsot kiadta, nem ismert fellebbezést, annyival kevésbé, mert botot is hozott magával.

Tigris morogni kezdett, amikor meglátta.

A gyermek leakasztotta a nagykabátját a fogasról, dühösen magára rántotta, a fejébe csapta repedezett ellenzőjű zsírfoltos diáksapkáját és belerúgott a kutyába.

— Gyere!

Tigris elnyikkantotta magát és utána ment. Az utcaajtót hangosan becsapták maguk után.

A megváltozott idő zimankós havas esőt zúdított a városra. A cimborák balra fordultak az utcán a vasút felé és eltűntek benne.

A többit magától Kozákné önágyaságától tudom, aki néhány nap múlva tandíjfizetés dolgában járt fenn a kollégiumban.

Takáros, jó móddal öltözködő kövérkés szép kerekképű asszonyság, a jószívűségnek és áldozatkésztségnek valóságos megtestesülése.

Elpanaszolta, hogy mennyi gondot okoz neki a gyermek. Akaratos, háládatlan természetű; soha egy nyájas szót nem szokott adni a nevelőszüleinek. Igazán sajnálja, hogy az ura régen nem kergette el a háztól. De sajnálják, mert, hogy teljesen árva és azt akarják, hogy kenyeret adjanak a kezébe.

— Mindezeknek a tetejébe valami kóbor kutyával kötött barátságot, amelyik nélkül végül még lélekzeni sem tudott. Nekünk nagy alkalmatlanságunkra volt és a végén is egy ingyenevővel több volt a háznál. Hát

elkergettük, amikor már nem bírtuk a kellemetlenségeket vele. És ő mit csinált? Ő is elment a kutyával és egész éjjel nem jött haza. Kétségbe voltunk esve, hogy még elemésztette magát, mert olyan veszedelmes természetű. A szegény uram mint egy örült járt utána egész éjjel a rendőrségen, a Szamos partján, elment a bőrgyárhoz is, hogy nem vetette-e magát a vonat elé a halálsorompónál. Seholy semmi! Nyoma veszett.

— Én egész éjjel sírtam. Még most is ki vannak dagadva a szemeim. Tessék rám nézni . . .

Ránéztem és láttam, hogy ki vannak dagadva.

— Hajnalban az uram végső kétségbeesésében benézett a pincébe is. Isten engem ne segítjen, ha nem ott aludt a mosóteknőben és mellette feküdt a kutyája. A feje a tekenyő párkányán feküdt és a fiú átölelve tartotta a nyakát.

— Na, — mondotta az uram, amikor látta ezt a dolgot és felébresztette a fiút; mert a kutya ébren volt és úgy pislogott az uramra a gyermek hóna alól, mint egy csecsemő, — a fene egye meg a kutyádat, hát csak tartsd meg. Nem bánom.

— És tetszik tudni! Azóta egészen megváltozott, a gyermek. Kezet csókolt az uramnak is, nekem is, amit soha azelőtt nem tett. Engem még meg is csókolt az arcomon és a hajamon. Isten uccse, még meg is könnyeztetett. Egész nap jókedvűen jár-ke, jó órában legyen mondva, még a könyvet is eléveszi.

Itt Kozákné megkopogtatta az asztalt, nehogy ez a dolog megváltozzék.

— Mintha megolvadt volna benne valami átkozott jég. Tessék elhinni, az urammal együtt olyan, de olyan boldogok vagyunk, hogy az rettenetes.

— Hát ezt a kutya csinálta, — fejezte be és barátságosan elbúcsúzáván, a pénztárhoz ment, hogy kifizesse a tandíjat.

K O V Á C S   L Á S Z L Ó

AZ AKÁCVIRÁGOS ÚT

(Kis szoba. Holdvilágos éjszaka van. A két öreg, a: asszony és a férfi, a két egymás mellett levő ágyban fekszik. Hátat fordítanak egymásnak s az ágy külső szélén fekszenek. — Künn ezüst darabokra szakadva futkosnak a fellegek s pillanatra el-eltakarják a hold egykedvű arcát. A szobából tűnnek el és újra ugranak be a holdfény fehér vonalai. — A szomszéd szoba ajtaja félig nyitva, ott alusznak a gyerekek. — A férfi ötvenöt, az asszony ötven éves.)

A FÉRFI: Honnan vette?

AZ ASSZONY: Abból a régi üzletből, ahonnan maga vette volt nekem a virágot.

A FÉRFI: Én?! . . . Mikor? . . .

AZ ASSZONY: Mikor hozzám járt. Még panasolta, hogy mindig lehervadnak a vonaton.

A FÉRFI: Álmodhatta, mert én nem vettem. Maga adott nekem mindig virágot.

AZ ASSZONY: Vagy kétszer, amikor maga kért.

A FÉRFI: Adott maga tizenkétszer is.

AZ ASSZONY: De legalább nem tagadom le, hogy adtam.

A FÉRFI: Én sem tagadnám le.

AZ ASSZONY: Mégis tagadja. Most nem akarja elismerni, pedig a mező összes virágait elembe akarta hordani.

A FÉRFI: Én?!?!...

AZ ASSZONY: Maga.

A FÉRFI: Ne bosszantson fel. ..

AZ ASSZONY: Azt mondta: a mező összes virágai nekem a legszebb virágnak kell, hogy nyíljanak.

A FÉRFI (*gúnyosan*): Mikor mondtam?! . . .

AZ ASSZONY: Mikor egy délután künn ültünk nálunk a kertben.

A FÉRFI: Alig voltam maguknál egypárszor. Nem is lehetett affélére idő. Mikor harmadszor mentem, már meg volt az eljegyzés . . . Könnyű hódítást végeztem.

AZ ASSZONY: Maga sietett.

A FÉRFI: Ezt újra álmodta.

AZ ASSZONY: Azt mondta, nem tudna még eg^ hónapot kibírni a teljes bizonyosság nélkül.

A FÉRFI: Sohasem mondtam effélét. . .

AZ ASSZONY: Most nem emlékszik semmire, pedig mondott ennél szebbet is . . . Ha mind megtartotta volna, amiket mondott.

A FÉRFI: Miket mondtam?! . . .

AZ ASSZONY: Jól tudja maga.

A FÉRFI (*Indulatosan az asszony felé fordul paplanostól együtt.*): Na mondja miket?! . . .

AZ ASSZONY: Miket. . . Mindent mondott maga akkor, mikor belém volt bolondulva, csak a felesége legyenek.

A FÉRFI: Maga nem bánta, akármit mondok, csak mondjak. Alig várta, hogy megkérjem.

AZ ASSZONY: Ha maga olyan szépeket mondott: olyan nagy boldogságot ígért nekem.

A FÉRFI: Mít ígértem?! . . . Mít mondtam?! . . .

AZ ASSZONY: Jó. Ha éppen hallani akarja. . .

(A hold megszabadul a felhődaraboktól és fehéren tűz rá a két Öregre. A fehér ágyneműk, mint ezüst habok fogják körül a férfi sűrű haját, amint az asszonytól megint visszafordul s a takaró alatt összehúzódik. Az asszonymak csak a hangja hallik, amint kristályosan és remegve verődik a szoba falaira.)

AZ ASSZONY: Lementünk sétálni az ákácvirágos útra . . . Még arra is emlékszem, hogy maga féltett a meghűléstől és kihozta a sálamat. . .

A FÉRFI: Hát aztán?

AZ ASSZONY: Éppen ilyen szépen sütött a hold. A két faszor között az árnyék meg volt lyuggatva a földön. Az elhervadt ákácvirágok fehér esője hullott reánk . . . Maga úgy kapdosta el őket, mint apró, fehér pillangókat s a vállamra és hajam-közé szórta. Fehérbabos lett a ruhám a sok ákácvirágtól. . .

A FÉRFI (*újra meg akarja akasztani*): Nem is lehetett akkor ákácvirág.

AZ ASSZONY: Hogyne lehetett volna.

A FÉRFI: Hisz augusztusban volt. . . .

AZ ASSZONY: Az aztán júniusban.

A FÉRFI: Na jó, beszéljen csak! . . .

AZ ASSZONY: Meg is mondom hányadikán . . . Várjon csak ... 10, vagy 11-ike lehetett. .. Én ráültem a padra, maga leült a lábaimhoz a fűre. Fejét a pad széléhez hajtotta a lábamhoz és úgy nézett fel rám, hogy az ákácvirágok mind az arcára hulltak. És mondott nekem. Beszélt. Csupa aranyról és ezüstről, hogy a hangja is majdnem úgy szólt, mint a csengő. Azt mondta: „Ha az én feleségem lesz, gyönyörű fogok kiáltani a világba . . . Megremegnek a fák s ahogy karonfogva megyünk az életen, élénkbe hullatják virágjukat és gyümölcsüket... A szellő örökös zenét fog hordozni körülöttünk; úgy fog hangzani, mint a méh-zsongás a virágok körül... A nevető virágok ki fogják csalni a mi örökös mosolygásunkat... A napfény lesiklik és sápadtan vágódik lábaink elé; a mi boldogságunk fog fényt adni neki is ... Aranyszekéren fogunk az esküvőnkre menni és le se szállunk róla. Röpíteni fognak az ezüstszerű lovak, mintha csak lelkek csokolódznának a fogaton, pedig . . . Pedig ott két boldog ember fogja meglopni a sivár életet...”

A FÉRFI: Nem is mondhattam affélekét.

AZ ASSZONY: De bizony mondott... s az első dolog az volt, hogy az esküvő napján megfájult a foga.

A FÉRFI: Maga komolyan hitt mindent, amit akkor mondtam?!...

AZ ASSZONY: Hittem ... Úgy félig. Abban a pillanatban. Hisz, mikor először megcsókolt...

A FÉRFI: Maga csókolt meg először . . .

AZ ASSZONY: Azt már hiába mondja . . .

A FÉRFI: Nem maga fogta ott a két keze közé a fejemet s megcsókolta a homlokom?! . . .

AZ ASSZONY: Igen a homlokát, de maga az ajkamat . . .

A FÉRFI: A maga csókja biztatott fel . . .

AZ ASSZONY: Olyan hosszan és erősen csókolt, hogy szinte megfulladtam. A testem furcsán remegett és pengett, mint a márvány . . . Olyan volt minden, mint a mese és én hittem. Hittem, hogy kék hegyek közé fog vinni piros palotába . . .

A FÉRFI: Nem mondtam igazat?

AZ ASSZONY *(nem is figyel a kérdésre)*: Azután vettem észre, hogy a hegyek csak messziről látszanak kéknek . . . Középről szürkék . . .

A FÉRFI: Tudhatta volna azelőtt is . . .

AZ ASSZONY: De akkor nem lett volna maga mit mondjon nekem.

A FÉRFI: Nem hát. .. Magától kérdeztem volna.

(Hallgatnak.)

A FÉRFI: Azt hiszi, hogy maga nem csapott be engem.

AZ ASSZONY: Mivel?

A FÉRFI: Ahányszor magánál voltam akkor, mindig piros volt, mint a rák.

AZ ASSZONY: Mondja most is úgy: mint a rózsa.

A FÉRFI: Sohse vehettem akkor észre a piroságtól, csak miután a feleségem lett, hogy mennyi szeplő van az arcán.

AZ ASSZONY: Akkor nem is láthatta volna, mert nem volt.

A FÉRFI: Hát aztán miért volt?! ...

AZ ASSZONY: Azután lett. ..

A FÉRFI: A kék hegy is azután lett szürke.

(Hallgatnak. A szomszéd szobából gyerekköhögés hallik.)

A FÉRFI: Juci köhög?

AZ ASSZONY: Ő.

A FÉRFI: Biztosan megint a kertbe engedte őket

AZ ASSZONY: Ha nyáron se futkoshatnak, mikor engedje őket az ember a szabad levegőre.

A FÉRFI: Igen a kedvükre hagyja őket. A fiúkkal is azért nem lehet most bírni, mert kicsi korukban el-kényeztette.

AZ ASSZONY: Magától semmit sem mernek kérni, úgy elriasztotta magától őket . . .

(Újabb köhögés hallik.)

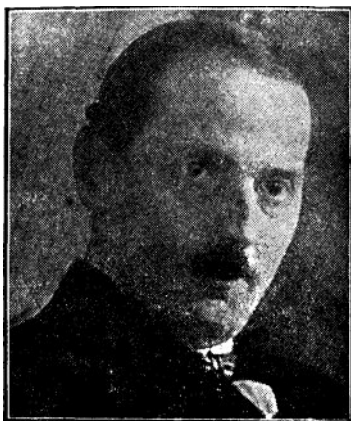
A FÉRFI: Nézze meg, nincs kitakarózva?

AZ ASSZONY *(Kibúvik a paplan alól és csendben betopog a gyerekekhez.)*

KOVÁCS LÁSZLÓ

Született 1892-ben Gerendkeresztúron (Torda-Aranyos megye). Novellákat, tanulmányokat, bírálatokat ír szépirodalmi és napilapokba. 1926 óta az Erdélyi Szépmíves Céh lektora. 1931 januárja óta az Erdélyi Helikon szerkesztője. Megjelent könyve: *Történet a férfiről* (novellák, Minerva kiadása, Kolozsvár, 1930).

KUNCZ ALADÁR

Született 1886-ban Aradon. Kolozsvárt és Budapesten tanult s már fiatalon a Nyugat munkatársa lett. A világháború kitörése Franciaországban találta, ahol mint osztrák-magyar állampolgárt internálták. Internáltságából csak a háború végével szabadult. Pár évi budapesti tartózkodás után Kolozsvárra ment. Itt élénk részt vesz az akkor bontakozó irodalmi életben. Szerkesztője lesz az „Ellenzék című napilapnak. 1929 szeptemberében átveszi az Erdélyi Helikon szerkesztését. Munkája teljességéből ragadta ki 1931 június 22-én bekövetkezett halála.

Halála előtt nem sokkal, végzetes betegsége kezdetén fejezte be azt a művet, amely nevét, mint íróművészt, az egész magyar irodalomban ismertté tette. Ez a *Fekete Kolostor* (feljegyzések a francia internáltságából, Erdélyi Szépmíves Céh, 1931), mely aztán több kiadást ért meg s angol nyelvre is lefordították. Halála után jelent meg másik regénye, a *Felleg a város felett* (Erdélyi Szépmíves Céh, 1931), amely egy regény-trilógiának első része.

K U N C Z   A L A D Á R

LENT

(Látomás 1920-ból.)

*(Veled is meghaltam egyszer és
a lehajló fűzfaág anyám sírjára
fektette kihűlt térdeimet.)*

Nem lehet menni s mégis megyek. Nincs maradá-
som, a végzetem húz a városhoz, mint valami nyitott
sír felé. Ezt a poharat még ki kell ürítenem. A legkese-
rűbbet. Bírom-e? Az álmodozás köveiből építettem
újra s az emlékezés aranyával, drágaköveivel díszítet-
tem. Felismertem inyem ízlésében kis görbe utcájának
levegőjét s ha érc az érchez kongott, megdobbant a
szívem, mert a szálló vendégjelző hangjára gondoltam,¹
hová gyermekkoromban először léptem be. Messzi
szigetek tavaszi viharából kiszívtam az ő tavaszának
illatát s keblemet emelte a vágyakozás sajgó kéje.
Láttam magamat teli szívvel, dúsan látó szemmel ut-
cáin bolyongani s fejemet a fiatalság koszorúja övezte.
Én voltam-e ott, lehettem-e én annyi tisztaság, annyi
emberfelettség? ... El kell oda mennem, hogy ezt az
utolsó hitet is leromboljam és szívemet hétszeres tövis-
abroncon átkínozzam, hogy aztán . . . Aztán? Robog
a vonat s a jégvirágos ablakon át szürkén ömlik be a
téli nappal. Milyen jó lenne, ha megtorpanna a vonat,
ha darabokra törne s egy pillanat alatt kiölné belőlem
minden kétséget, félelmet, szörnyű félelmet; a halál.
De csak vágatunk. Fejemet behúrom kabátom gal-
lérjába, nem nézek se jobbra, se balra; nem nézem,
kik jönnek, kik szállnak le, nem hallgatom, hogyan
beszélnek. Itt kellett volna jönnöm évekkal ezelőtt s
akkor, ó akkor, minden másképp lett volna. Várost nem

építettem volna a városra kínzó képzelet pillérein, csak éltem volna életemet és minden napjaimat kincs nélkül és nem félve miatta, hit nélkül és nem kényszerülve, hogy legmagasabbra felszökő hitemnek én magam ássam meg a sírját. Szakítottak volna el tőle s bár ordítottam volna vérző sebem miatt, milyen jó lett volna, mégis; a seb hamar begyógyul s alig, hogy behegedt, már el is felejtettem volna mindent. De így, csak mindig szebb lett a kép. Futva-futottam a fájdalom elől s mohón építettem a bűvös várat, annál szebbre, annál tündöklőbbre, mennél inkább bizonyos volt, hogy örökre vége mindennek ... És most keresztre feszíti a képzelet játékosát az elképzelhetetlen valóság. Mióta vagyok úton? . . . Évek, vagy pillanatok multak csak el? Átfut az út rajtam őrjöngő sebességgel s én lehajtom fejemet szemet lezárva, süketen, mert úgyis meg kell érkeznem idegenül, elkésve, mint önmagamnak évszázadok múlva felébredt bolyongó kísértete . . .

Sisakos katonák állnak a pályaudvaron. Egy tiszt a berobogó vonat elé szalad. Valamit kiabál; kezével hadonász. A pályaudvar egykor tiszta aszfaltján most szemét, meggyűlt szalma tornyosodik. Utazóládák, pléhvödrök össze-vissza hevernek. Mindnyájunkat a vonat elé állítanak. Mit akarnak tőlünk, nem tudom. Az egész kép oly idegen és mégis alattomosan, kínzóan ismerős, mint egy visszatérő, lidérces álomkép, melynek mindig csak az érzése marad meg, mire felébredünk, de a képet magát elfelejtjük. Alig tudom, hogyan, de egyszer csak kint találok magamat az állomás előtti téren. Beülök egy kocsiba úgy, mint régen s várom, hogy elinduljunk. Mindenki megy már, csak az én kocsim áll még. A kocsi végre bezörget az ablakon: Senkit sem várunk? Hová hajtunk? És most belémnyilallik a kérdés: hová? hová? . . . Nem, csak oda nem. Még nem . . . Mindegy, akárhová . . . Úgyis menni kell. Csak be a városba! A kocsi düledezve, nyikorogva megindul s befordulunk a nagy útra. Minek néznék ki az ablakon? Ismerek minden házat; tudom, így kell nekik sorjába jönniök. Szememmel sem láthatnám őket job-

ban, mint így, magam elé nézve és érezve, hogy láthatatlan árnyékuk az arcomra esik. Zongorahang üti meg fülemet s látok ablakokon leányfejeket kihajolni. Érzem a szobák illatát s régi szavak megébrednek bennem. Minden egyszerre támad rám s hiába némák az útszéli házak, ismerős karjuk felém nyúl, ajkukról felém ömlik a szó: hívás és szemrehányás, áldás és átok egyaránt . . . Most átmegyünk a vashídon, utána még egy kis híd következik s a megszűkülő utcán felhangzik a járókelők zsvivaja. Ott van az ablaküveg, mely mögött gyermekarcom oly sokszor bámulta az utca képét. Ott van a bűvös laterna, melyen keresztül bámuló szemem a jelenségek világát látta, a nagy, igaz és becsületes dolgokét, melyeknek tündöklését és mély jelentőségét nem fedte még el a szenvedély és az érdek undok szövete. Kijövök a boltos kapu alól, iskolás könyvekkel a hátamon s jaj, mire a térre érek, mire kiszállok a kocsiból, ott lesz az irigy kút, mely aggult arcomat, kiadult szememet kárörvendve tükrözi vissza . . .

A térre ragyogó kék ég borul, mely felé felszökken a karsú templomtorony, mint ezüstös szökőkút. Oly világos és derűs itt minden. Az emberek gondtalanul járnak-kelnek. Boltok ajtaján csilingel a csengő, ha valaki belép. Az aszfalt szélén sátorok hosszú sora s felraktározott holmik előtt izgatottan jár-kel, alkuszik a vásárló nép. A templom tövében egymásra rakva hevernek a kivágott fenyőfák, mintha a környező hegyekről sodorta volna őket ide a szél. A levegő kristálytiszta, az emberek arca egészséges pírral borított. Menyire más világ, ez a hegyi világ! Hol itt a város, amit én keresek, amitől én féltem, aminek szenvedő mártírarca ellenállhatatlanul hív és kísért évek óta? Azt hittem, megállnak az emberek az utcán, ha itt járok és szótlán, szemrehányó némasággal néznek majd végig. Es íme, senki sem törődik velem. Gondfelejtető a nap-sugár és a napok múlása! Az ember úgy futkos élve és munka után, mint ahogy a virág nő, s az elmúlt szenvedések hamva rájuk kérgesedik, hogy a belső gondtalan élet áramlását vértesse. Engem is már majd-

nem elkap a pillanatnyi élet s a partról forgatagába sodor. De félek, hogy ismerősre találok, ki örvendező, csodálkozó arccal rám kiált. . . Nem, csak ezt nem! Tudom én, hogy csalfa ez a világ. Hallgat itt minden, akinek szava volna. Majd eljövök máskor. Most másfelé vezet utam . . . Amint egyik kis utca csendje rám borul, már egészen megváltozik a város képe. Itt az örökkévaló dolgok beszélnek, a kik erre jönnek, sietve mennek át az úton, mert egyedül érzik magukat. A kis téren emelkedik a Szentháromságyszobor s mögötte feltűnik a régi papi rendház. Egy fekete árnyék sétál előtte fel és alá, mintha őrt állana. És már felzajlik előttem a múlt. Érzem a meleg szeptemberi napokat, mikor a város tudós negyedét ellepte a tanuló sereg. A szobor kőkorlátján könyvek heverték, melyekre egymásközt alkudoztak a diákok. Ide ömlik századok óta a város és a környék serdülő nemzedéke . . . Megsimogatom az öreg rendház rácsos ablakát, mikor elhaladok mellette s úgy érzem, mintha régi megértő baráttal fognék kezét. . .

Az út kanyarulatánál meg kell állnom, mintha valaki elébem lépett volna... Az apámtól vettünk egyszer búcsút itt, a temetőből jövet. Mind az öten együtt voltunk, legkisebb fia is már magasabbra nőtt, mint ő, s amint tova haladtam, ő még a sarkon állva maradt és nézett bennünket. . . Én hátrafordultam önkéntelenül s úgy vettem észre, hogy néz és mosolyog. Erre a jelenetre sohasem gondoltam, pedig hány-szor, de hány-szor újraéltem azóta múltamat. Idáig kellett jönnöm, hogy most újra lássam boldog mosolyát és tekintetét, mely azóta mindig követett. Tisztán láttam szemében a lemondást, a halálban való megnyugvást s mégis mennyi örömet, meglelégedést, mily sok hívő bölcseséget fejeztek ki ezek a szemek. Mi pedig mentünk előre vígan, többet hátra sem nézve, míg őt lassan elnyelte a sötétség. . .

Most már nyugodtan megyek a temetőbe. A rém, amely idáig hívott, vont maga után, eltűnt előlem. Ha talán én jöttem volna először, akkor én ... Igen, ezt

meg kellett élni s ki tudja, mit kell majd nekem megélnem? De a felhő egészen eloszlott, ami eddig az én szép városom felett feküdt. Most újra szeretem őt hittel és bizakodva. Az emlékek már nem fájnak. Boldogan támasztom fel őket mindenütt, ahol csak járok: a temetőben, végig a sok kis utcán le a sétatérig... Mintha különös varázsbót lenne kezemben, zengővő válnak az élettelen kövek, megtelnek az árnyak s mikor a Vár felé megyek, körülöttem, mögöttem végtelen sorban vonul már a menet és mámorosan, belső ének szóval megyek az emlékek élén . .

Az este már rég leszállt. Karácsonyeste. A hegyoldalba kapaszkodó kunyhók ablakán előmlik a lámpafény. Valamikor egy feketekendős, sápadt asszony járt itt karácsonyeste és ajándékokat, feldíszített kis karácsonyfákat osztogatott a szegény gyerekeknek. És amin-lefelé igyekszem a kanyargós út lépcsőin, egyszerre csak szívdobogva állok meg . . . Karácsonyi ének hangjai ütik meg a fületem. Az ének mindinkább közeledik, erősödik. Tisztán lehet hallani, hogy gyerekek énekelnek. Egypár pillanat az út kanyarulatánál befordul a menet. Elöl egy ajándékokkal megrakott szekér, rajta hatalmas tündöklő karácsonyfa. Köröskörül éneklő gyerekek. Nem, ez már nem emlék. Elevenebb a valóságnál és szebb az álom képeinél. Az út szélére húzódok, hogy helyet adjak a menetnek. Hátral jön az asszony. Arcát a gyertyák ráeső fénye élesen kirajzolja. Ráismerek és szememet ellepi a könny. Utoljára menyasszonyi ruhában láttam, esküvőre menet. Meg kellett akkor állnom elrobogó kocsija előtt és felfognom tekintetét. Abban a pillanatban mindent megértettem, későn, kijavíthatatlanul. Azelőtt beszéltem egyszer neki a feketekendős sápadt asszonyról, ő emlékezett szavamra. Nemcsak emlékezett, de életté varázsolta őket. . . Ó, hogy szeretnék hozzáfutni, elébe borulni és mindent elmondani! De nem tudok moccanni sem, köt a bűvölet. Távolodik a fény, elhangzik az ének. Zajongó lelkem, vergődő akaratom lassanként lecsitul. Így van ez jól. Tovább kell menni. . .

Fenn a hegytetőn teljes a sötétség, a magány. Az égen úszik a hűvös holdtányér. Lent a völgyben fekszik a város. A holdfény megcsillog a templomtoronyon, házak tetején. Először alig ismerek a városra. Innen nézve sokkal kisebb. Az új részeket teljes sötétség fedi. A sajtóságos, éjjeli megvilágításban, mintha a régi, omladozó falak megnőttek volna s újra védőleg kerítenék be a várost. Az utolsó épület, amelyet még látni lehet, a régi bástyatorony. Zömök, árnybaborult alakja zordan emelkedik a házak felé. Ámulva nézem a bűvös képet. Először szorongó, idegenkedő félelem tölt el. Keblemben emlékek csatáznak, érzelmek bűgő hangja sír föl; agyamban a megfeszült gondolatok újra íjt ajzanak s a város velem szemben oly hallgatag. Eljöttem ide, hogy álmodó lelke megsimogasson, betakarjon s ő némán fekszik előttem, bár némasága mögött annyi szótlán élet lappang. Tágult szemekkel nézek s míg bensőmben minden elcsitul, egyszerre csak érteni kezdek mindent és megkönnyebbülten sóhajtok föl.

A régi város áll előttem. A titokzatos árnyékok gyűrűje, mint kőfal emelkedik az éjszakába. A régi házak megteljesedtek, előbbrelépnek és zeng az égbenyúló, karcsú templomtorony, mintha régi kövein át millió és millió elnémult ajaknak éneke szivárogná föl. . . Ó, milyen különös, soha nem látott csodakép: a város lelke megébred s a hold ezüst fénye alatt fölépíti hajlékát. . .

(Kolozsvár)

NACIONALIZMUS FRANCIAORSZÁGBAN

„Sohasem fáradhatunk bele a rejtély kutatásába, melyet Franciaország jelent. A szellem különböző területein folytatott vándorlásaink során minden pillanatban beleütközünk ebbe a népbe. Néha akadálynak érezzük, néha élvezetes állomásnak. De mindenhol ott van, elkerülhetetlenül észrevéteti magát, követeléseket állít föl, tanácsokat ad . . . Bár soha egy lépést nem tesz felénk, mégis nyugtalanító, majdnem tolokodó erővel hat ránk, olyan erős a kisugárzása, annyira éreznünk kell mindenhol már a pusztá léte által is . . . Nem szabad tehát soha fölhagyni e legvilágosabb gondolkozású nemzet magyarázásával. Franciaország sem nyerne azáltal, ha zárt paradicsomnak nyilvánítanák a többi népek között, de halálos veszteséget szenvednének mosolyban, melegségben, bensőséges életben ezek is, ha Franciaország hiányozna a világból. Mert híd ez a nép még mindig az egyszerű életérzés belső terü¹ éteihez, a szép nyugalomhoz, a mértékletességhez és az élet boldog élvezéséhez. Még mindig maga a néppé vált intelem hogy a hasznosságnak és haladásnak világa halott vilá, marad a szellem nélkül.”

Az idézet egy fiatal német írónak, Friedrich Sieburgnak „*Gott in Frankreich?*” című nemrég megjelent könyvéből való, mely kétségtelenül első helyen áll az utóbbi idők Franciaországról írott monográfiái között. Sieburg éles kritikával boncolgatja a francia hibákat, de minden sorából érzik, hogy szereti Franciaországot és szeretettel írta meg a könyvét. Mert — amint mondja — elég gyenge ahhoz, hogy szívesebben akarjon élni egy régimódi és nem nagyon rendezett paradicsomban, mint a Jégfőnylőben tiszta, modern és pontosan be-

osztott pokolban; mert Franciaországban minden embernek kézzel munkált és nem gyárilag előállított lelke van; mert világosságot kell deríteni arra a kérdésre is, hogy Isten valóban francia nemzetiségű-e, mint a franciák azt hiszik; és mert végül igen jól tudja, hogy az előbbutóbb eljövő egységes Európa kialakulása felé is igen nagy részben még mindig Franciaországon át vezet az út. Népek szellemi irányát és jellemét mindig a sors határozza meg, nem szabadválasztás. Ennek a sorsszerűségnek éreztetésére régen elégtelennek, vagy legalább is túlságosan szegényesnek bizonyultak az általános szólamok, melyekkel a franciák nemzeti jellemét próbálták eddig megmagyarázni. Vannak megváltozhatatlannak látszó tulajdonságok a népek jeVemében, melyek a fejlődés folyamán mindig újra előtörnek, néha annál robbanóbb erővel, minél inkább vissza akarják szorítani, s amelyek visszautasíthatlan örökségképpen szállnak nemzedékről-nemzedékre. Ezek a tulajdonságok adják meg minden népnek külön színét és jellemét. Az összes nagy kísérletek, melyek e különbözőség eltüntetésére irányultak, csődöt mondtak eddig. Hogy csődöt fognak-e mondani a jövőben is, arra nehéz válaszolni. Mert amilyen biztosan öröklődnek tovább a külön népi jellemvonások, ugyanolyan biztosnak látszik, hogy az egyenlősítő kísérletek is mindig újult és mindig nagyobb erővel fognak ezután is fellépni ellenük. Minél régibb azonban és minél kulturáltabb egy nép, annál nehezebb szokásain, gondolkozásmódján és érzésein változtatni. A francia nép pedig egyike azoknak, melyek legerősebben gyökereznek talajukban s amelynek ősi, de még mindig hallatlanul életképes nedvei elnyomnak minden új színt, hiába próbálják friss ágak beoltásával kitermelni azt a régi törzsből.

A franciák szellemét más népeknél is kevésbé lehet megérteni anélkül, hogy egész közről, az ország életének minden ágazatára kiterjedőleg tanulmányozzuk azt. Ebben az esetben különösen igaz, hogy népről-népre

nemcsak a szokások különböznek, hanem a szavak jelentése, a kifejezések értéke is. Gyakran megoldhatatlan viták keletkeznek abból, hogy ugyanazon szó, ugyanazon kifejezés alatt két nép két különböző dolgot ért. Gyakran azért magyarázzák félre népeknek szokásait, jellemét, tetteit, mert nem értik meg szavaik igazi értelmét. *Traduttore, traditore* — mondja az olasz közmondás, „Aki fordít, rendesen árulója is az eredetinek.” Nem lehet egyik nyelvből a másikba átfordítani valamit anélkül, hogy értelméből és színéből jelentős részek el ne változzanak. És különösen lehetetlen áttenni egyik nyelvből a másikba lelki folyamatokat kifejező szavakat, mert ezek a lelki folyamatok is legfennebb hasonlítanak egymáshoz, de nem pontosan ugyanazok különböző népeknél. Mindenikbe hosszú évszázadok tapasztalatai és érzései vannak összesűrítve, melyek nem is lehetnek különböző történetű két népnél teljesen egyformák. A franciák *Gloire-ja* vagy *Liberté, Égalité, Fraternité-je* ma üres frázisoknak látszanak előttünk, a francia múlt azonban tartalommal töltötte tele ezeket a jelszavakat, olyan tartalommal, melyet az idegen teljes értékében legtöbbször nem tud méltányolni.

Sieburg egyike az elsőknél, aki, mikor Franciaországról ír, német létére sem esik ilyen tévedésbe. Alaposan megvizsgálja a francia szellemet, ahogy az tudományban, irodalomban, gazdaságban, a mindennapi életben és a történelemben megnyilvánul, és arra az érdekes következtetésre jut, hogy Franciaország a lefolyt évszázadok alatt külön istent teremtett magának. Azaz, hogy nemzetének ügyét *Jeanne d'Arc* óta Isten ügyével azonosítja. A kérdésre, hogy „francia-e az Isten, Sieburg igenlő választ adat Jeanne de d'Arc-kai, akihez szerinte minden út visszavezet, mely a francia lélek mélyéről indul. A megállapítás találó, bár kissé egyoldalúnak látszik. Mert a francia lélek, melynek egyik oldalán Voltaire gunyoros, másikon Pascal tépelődő arcvonásait látjuk, változatosabb ennél. A francia lelkeség komplexumának ősei közé hasonló joggal oda lehet számítani a szélesen kacagó Rabelais-t és a szkep-

tikus Montaigne-t is. Az utolsó évtizedek alatt szédületes arányokban fellendült francia nemzeti ideológia őseinek azonban kétségtelenül az elragadóan tiszta egyéniségű Jeanne-t kell tekintenünk.

Szent Johanna hite, hogy Isten ügye azonos a franciák ügyével, Sieburg szerint azóta is rejtett tradíció maradt minden francia nemzeti állásfoglalás mögött. Ezen alapszik büszke öntudatuk, mint kiválasztott népé, páratlan ragaszkodásuk a francia rögöz és meggyőződésük, hogy minden nemzeti ügyükben mindig és minden körülmények között igazuk van; hogy amit tesznek, feltétlenül a leghelyesebb, a legjobb és mintául szolgálhat az egész világ számára. Isten ügye az évszázadok folyamán a civilizáció és az emberiség ügye lett a franciák előtt akik meg vannak győződve, hogy az emberiség ügyét védik, mikor magukat védik. Ez az erős hit — állapítja meg Sieburg — nemcsak francia különlegesség, hanem megfertőzte a világ népeinek egy részét is, melyek fenntartás nélkül hisznek a francia szellem messiási küldetésében.

A messiási küldetés hitének misztikus gyökerei Jeanne d'Arc-ig vezetnek vissza. „Isten szolgálójáig, aki hangokat hallott, melyek felszólították őt, hogy mentse meg a francia népet. Ez a háttér magyarázza meg mindennél megérthetőbben, hogy miért igazi válás Franciaországban a hazafiasság, mely kizárólagosságában még a vallási hitet is magába olvasztja. így érthető meg, hogy Barrés, a francia nacionalizmus reprezentatív írója, anélkül, hogy különös megbotránkozást keltett volna, azt merte mondani magáról, hogy ő „atheista és magától értetődőleg katolikus. A „magától értetődőleg annyit jelent, hogy Barrés szemében „francia és „katolikus körülbelül egyértelmű kifejezés, de a kettő közül a „francia kifejezés gondolatbeli tartalma mellett a „katolikus csak a jelző, a függvény szerepét játsza. A katolicizmus ugyanis a megszokás nélküli tradíciót jelenti Barrés számára,

a francia civilizáció folytonosságát, mióta az országot különböző fajokból egyesítették királyai, akik nyolc évszázadon át házasság, hódítás és örökség útján emelték magasba a francia állam épületét. A folytonosság pedig a francia nacionalizmus nagy vesszőparipája, melyre nem mindig jogtalanul hivatkozik. „Megérteni azt — mondja Sieburg, — hogy a Marseillaise csak folytatása Jeanne d'Arc imájának, Franciaország igazi megértését jelenti. A francia nép egysége, melyet félezered év óta jóformán semmi sem zavart meg, a franciák legnagyobb kincsének tekinthető. Ez az egység az antik szellemre építve, különböző faj keveredések által erősen jellegzetes kultúrát fejlesztett ki, mely fejlettségének különböző korszakaiban páratlan tökéletességgel tudta megtalálni belső tartalmának világos, élesen rajzolt kifejezési formáit. A francia népszellem Európa legfontosabb faji kultúráinak csodálatosan egyenletes összeolvadásából származik: latin, gallo-kelta és germán szellem egyesült itten, (csak a szláv maradt ki és ennek a hiánynak éppen most nagy jelentősége van). Az antik és a kereszténység erős összhangban fértek meg Franciaország szellemében, mely igen nagy részben megindítója volt a felvilágosodás és a mai modern szellem kifejlődésének is.

A régen egységes és kivételesen homogén Franciaország azonban nehezen tudja megtalálni helyét a modern Európa keretei között. Akadálya ennek a francia nemzeti eszme, amely úgy régi vallási formájában, mint a civilizáció eszméjét előtérbe toló új fogalmazásában távol áll a többi népek lelkétől. „Prometheuszi eszme ez, melynek fényénél a civilizáció nem egyéb, mint az emberek szabadsága arra, hogy szembehelyezkedjenek a természet törvényeivel és akaratukat állítsák azoknak vad, összevissza tevékenységével szembe. A természet szüli az erőket, de az ember rendezi, tagolja és használja ki azokat: ő veti alá — e felfogás szerint — saját értékítéleteinek. Az emberi józan ész — Descartes szerint a világon legerjedtebb dolog — áll e felfogás központjában, mely előre ki tud és ki akar

számítani mindent, váratlan meglepetéseket nem ismer és visszautasítja azt, ami nem felel meg szabályainak. E szabályok érvényesülését tekintik Franciaországban civilizációnak. Aki ellenszegül e civilizáció szabályainak, az értelmetlenül viselkedik, aminek francia fölfogás szerint nem lehet más oka, mint a szabadság hiánya, rabszolgai alávetettség a természettel szemben, nyereség, vagy barbárság. Civilizált ember nem vonhatja ki magát e törvények érvényessége alól, hacsak nem örült, vagy gonosztevő. A civilizáció állapot, melynek ereje változhatik, de az iránya sohasem. Minél tökéletesebb, annál átfogóbb, annál inkább 'csak olyan teremő egyéni tettet tűr el, mely a már elértnek szerves folytatása; annál inkább visszautasít minden támadást a civilizáció által felállított korlátok ellen; annál kevésbbé engedi meg a lángész akadályokat átütő, kozmikus működését.

És ennek a civilizációnak irányítását Franciaország, történelmi tradíciókra támaszkodva, a maga számára igényli. Mert meggyőződése szerint az emberi faj fejlődési útja soha meg nem szakadó folytonossága, a történelem nem változik és a józan ész kötelessége a meglévő fenntartásában áll, kizárva a teremő beleszületését a fejlődés menetébe. „Ez a folytonosság Franciaországot élő múzeummá, a józan ész vásárterévé alakította át, ahol ki van állítva minden áru, mely az életet széppé, elviselhetővé és méltóvá teszi. És az évszázados por, mely e dolgokat ellepte, még emeli a szépségüket...” Olyan folytonosság ez, mely veszedelmesen hasonlít az elmerevedéshez. A francia nép egész kivételes életerejére van szükség, hogy a gondolkozására így ránehezű történelmi tradícióit ellen-súlyozni tudja.

A civilizációnak e felfogás szerint megszabott határain belül azonban mindenhol azt a törekvést látjuk, hogy a francia első sorban egyetemes érdeklű ember akar lenni és lehetőleg elkerüli a specialista korlátozott-

ságot. Ezért elképzelhetetlen Franciaországban a tartós katonai diktatúra is. Clémenceau-ról beszéltek, hogy a háború utolsó hetének katonai sikerei közben a hadügyminisztérium lépcsőjén találkozott egy ezredessel, akire minden ok nélkül ráírvallt, hogy egy heti szobafogságra van ítélve. A meglepett tiszt kérdésére, hogy miért, azt válaszolta: csak azért, mert éreztetni kívánom, hogy Franciaországban még mindig a polgári hatalom az úr.

Bizonyos tekintetben ez az erős individualizmus is hozzájárul ahhoz, hogy a franciák képtelenek erősen nemzeti, egoista gondolkozásukból kilépni és a többi népekkel való szolidaritás elvét magukóvá tenni. Az az állandó ideges félelmük, hogy megszerzett nemzetközi rangjukat az újonnan előretörő népekkel szemben elveszíthetik, kivételes képességeik és nagy katonai erejük miatt, igazi veszedelmet jelent a világra. A népeknek haladásra van szükségük, hogy élni tudjanak. A gazdag és beérkezett Franciaországnak azonban nem kell haladás, mert ez változást jelent; inkább mai formájában szeretné megmrevíteni a világot. Még a gazdasági szolidaritástól is fél, mert azt hiszi, hogy féltékenyen őrzött teljes függetlenségét ezzel is kockáztathatja. „Franciaország készen van, nincs szüksége további fejlődésre, Európa többi része azonban fejlődésre szorul és nem egykönnyen tudja elviselni a franciák türelmetlen fékezését.

A francia nép különben is olyan élénken és kizárólagosan csak önmagával van elfoglalva, hogy más népeknek minden erősebb életnyilvánulása zavarja, kellemetlenül érezteti vele, hogy más számottevő erő is van a világon, nemcsak Franciaország. Az önzésnek ez a formája legtöbbször idillikus keretek között marad és nem zavar senkit. Néha azonban támadólag lép föl és a többi népek lebecsüléséhez, vagy meggyűlöléséhez vezet, különösen akkor, ha ezek valamilyen téren gyors haladásnak, vagy erősödésnek jeleit adják. A francia ugyanis természetesnek tartja, hogy övé legyen a vezetőszerep Európában, de szeretné ezt különös feszítés

nélkül, örökös jogképpen megtartani. Az előretörő népekben, különösen hogyha helyzetükkel elégtelenek és változásokat akarnak elérni, a *rerum novarum cupidi* pokolian rosszindulatú képviselőit látja. A francia politika elképesztő ügyességgel teszi magáévá mindig az új jelszavakat, melyek a világ politikai légkörében feltűnnek és rövidesen kijelenti, hogy mindenki között a legtisztább formában képviseli azokat. Megvalósításukra azonban egyáltalán nem gondol. De néha egyik-másik nép megpróbálja az új jelszavakat gyakorlatba is átvinni. A francia politika ilyenkor gonosz ellenséget lát benne, valóságos idegrohamokat kap és szenvedélyes gyűlölködésében alig ismer határt.

Aki Franciaországot szereti és majdnem mindenki szereti, aki alaposan ismeri a francia népet, még a hibáit is megértéssel fogja nézni. Van valami megvesztegetően vonzó ennek a népnek egyéniségében, amiért az, aki huzamosabb ideig élt köztük, bármilyen történéjék is, bármilyen tisztán lássa is ezeket a hibákat, Franciaországot mindig második hazájának fogja tekinteni. Nem lehet mással magyarázni a különös vonzóerőt, melyet Paris például a németekre, a német szellemi élet legkülönb egyéniségeire szüntelenül gyakorol. Ez a jóakarát szükséges annak megértéséhez is, hogy a francia nép, mely a háborús tragédia nagy vérvesztése után a háborúelőtti csendes, nyugodt, szép életet kívánja vissza, még nem tudja belátni, hogy a nagy európai összeomlás után a régi élet többé vissza nem térhet; hogy céltalan erőfecsérlés minden törekvése, mely az új helyzetben is a régi nyugodt biztonság visszaszerzésére irányul. Nem akar tudomást venni a nagy társadalmi és gazdasági kérdésekről, melyeket a háború felvetett, inkább megpróbálja behunyni a szemét, ameddig lehet és visszaképzelné magát a valaha megváltoztathatatlanul szilárdnak látszó régi jó időkbe. Az új ruhadivatok megteremtői a régi divatot védik szívósan öiinden más téren. Még forradalmáraik is elsősorban a

régi idők visszaállítását kívánják. Csakhogy vannak olyan országok, melyek nem tartanak ennyire mértéket a fejlődésben, amelyek barbár módra nem akarják az összeomlott régi épületet előbbi formájában újraépíteni, hanem másra, újabbra vágnak. A franciák ijedt szemmel, gyűlölködve néznek erre a törekvésre, mely drága nyugalmaikat zavarja meg. Mert Európa nyugalmaát megzavarni régi francia privilégium, másnak — ezt úgy érzik — nem szabad. A francia középosztály-állapot, a világ leghumánusabb államépületét komolyan zavarják a szociális szakadások is, melyek a háború következtében más államokban felléptek és szeretne ezért is teljesen elzárkózni a velük való érintkezéstől.

*

Belső lényének befejezettsége készíteti rá Franciaországot, hogy elzárkózzék minden olyan áramlattól, mely az ő hatásának területén kívül keletkezett. „Az ázsiai hitek csendje épp olyan kevésbé érinti, mint az Edda világot betöltő ködje. Az oroszok szenvedélyes önkínzása annyira távol áll tőle, mint a felelősségmámor, melyet Kierkegaard érez Istennel szemben. Ez a természetes józanság, mely minden kivételest visszautasít, átvonul a francia élet minden vonalán. A mindennapi embernél épp úgy megtaláljuk, mint a legmagasabb szellemi rétegekben. Az apollói uralkodik náluk mindig a dionyzuszi fölött. A mámort minden téren, a művészi teremtésben is, a nélkülözhetetlen világosság ellenségének tekintik és elítélik. A francia gondolkozás, érzés és nyelv olyan gyönyörűen végleges formákba van kikristályosodva, hogy szinte kizárja már az új lehetőségeket. Képzelőerejük ezért nem olyan teremtő, mint a kevésbé kötött gondolkozású, beszédű és érzésű népeké. És a képzelőerőnek ezt a hiányát éles dialektikával még felsőbbrendűségnek is tüntetik föl. „A szemita, vagy germán barbár — írja Maurras —, a romantikus jobbágy, aki önmagában is elszigetelt, a természetben a még sötétebb, még biztosabb egyedül-

létet keresi; a csendet, a zavart, az éjszakát. . . Az életnek ez a nyers felfogása, melyben a lélek úgy vonít az ismeretlenre, mint a sakál a hold felé, mélyen különbözik az emberi remekműtől, mely képmásával népesít be eget és földet és odakölsönzi nekik saját nyugalmát és fenségét... Az emberi képzelőerő, szenzibilitás és ész, ha összhangban vannak egymással, a mindenség legbensőbb tartalmát, üdvösségét alkotják.”

A képzelőerő és az átélésekre képesítő érzékenység csak az ésszel teljes összhangban működhetik, másképp összeütközik a civilizációnak és a *gout-nak*, a francia ízlésnek a szabályaival, amire csak „barbárság képes. A *gout* egészen francia valami: a tradíciót, a józan böjcseséget jelenti elsősorban, akaratot ahhoz, hogy az elfogadott társadalmi konvenciók rendszeréhez hozzáalkalmazkodjunk. És jelenti ezenkívül a korlátok iránti érzéket, világos megítélését annak, hogy mi lehetséges, mi nem. Aki lehetetlent akar, azt ízléstelennek tartja a francia, mert nincs szerinte érzéke az emberben és a dolgokban működő törvényszerűség iránt. Ezért hódol minden területen az ész egyeduralmának, ezért helyezi annyira első sorba az ésszerűséget, hogy az ezen kívül *éüö* lelki komplexum iránt legtöbbször semmi megértése nem marad. A franciák okossága és erős dialektikai képessége igen gyakran megakadályozza őket abban, hogy a valóság egész területét tisztán be tudják látni. Minden akadályon átvilágító racionalizmusuk olyan mély árnyékot vet néha a dolgok fontos részeire, hogy a nagy világosság és a mély árnyék közötti ellentét miatt, ezek a részletek teljesen el is tűnnek szemeik előtt.

A francia értelem által tagolt természet azonban a világ legbarátságosabb, legkibékítőbb és legközvetlenebb természete. Humanizálódott Franciaországban még a természet is. Minden olyan barátságosan befejezett benne, mint Anatole France-nak egy-egy mondata. Ta'án az ősrégi civilizáció az oka, hogy minden proporcionális, minden áttekinthető, minden érthető formákba ömlik. A fák is mintha emberi rendezés nélkül,

önjósántukból sorakoznának alléekká. „Pán civilizált érintkezési formákat tart be itten. Nem jutna eszébe hogy ordításokkal rémítse el a lakókat. Hegyes fülei fölött a kertész árnyékottartó szalmakalapját viseli, kecskelábai kék vászon munkásruhába vannak bújtatva. S a déli forróságban, mikor a lekaszált széna fölött reszket az áthevült levegő, kialusza magából démoni vonásait, hogy mint a mezőnek barátságos, munkás öröje ébredjen föl.” Verlaine még a Valpurgis-éjszakát is klasszikus parkban képzelte el.

A franciáknak gyakran érzéketlenséget vetnek szemükre a természet szépségeivel szemben. A gondolkozásukban döntő szerepet játszó civilizáció-fogalom valóban szemben is az a nyers, az emberi kéz által nem rendezett természettel. A francia kultúrált természetnek azonban odaadóbb szerelmesei nincsenek, mint ők. Ki a modern francia festészetet ismeri, jó lélekkel különben nem is állíthat ilyesmit. Mert olyan közel a természethez, mint az utolsó félszázad francia festésze, még soha nem jutottak. Több lírával a természet szépségét egész irracionálisában még nem adták vissza, mint a francia impresszionisták.

Az ország földjének ez a mérhetetlen szeretete nyilatkozik mindenekelőtt a francia hazafiságban is, mely szinte kizárólag területre és nem fajra vonatkozik. Az ország területének sértetlen egysége és az inváziótól való félelem képezik ma is a francia hazafiság leglényesebb alkatrészeit. Ez a terület, melyen lakni a franciák érzése szerint legnagyobb boldogság, a forradalom óta négy inváziót szenvedett el. A forradalom is invázióval kezdődött és invázióval végződött. „Abban az epikus korszakban, mely a Marseillaise fölzendülése és Cambronne tábornoknak a gárda utolsó rohamát megelőző kétségbeesett felkiáltása között telt el, Franciaország hadseregei a Tajo és Jordán között számos országba nyomultak be, de a korszak úgy végződött, ahogy kezdődött: Franciaország területének ellenséges

megszállásával.” Azóta még két tartós inváziót szenvedt el Franciaország. Nem csoda tehát, hogy ha ez az érzékeny, büszke, ideges nép, nem törődve azzal, hogy kit terhel ezért a felelősség, hazafiságának előterébe az inváziót helyezte, melynek még mindig rettegett lehetőségével szemben a legszélsőbb eszközök igénybevételére is képes. Egyik híres angol történétíró szerint „ha valamelyik hatalomnak sikerülne Anglia partjaira ellenséges sereggel kiszállani, bizonyosan megváltozna az angol nemzeti jellem is és a türelmetlen idegesség lépne a flegmatikus biztonsági érzés helyére.” Ellenséges csapatok megjelenése egy ország területén minden esetben mély nyomot hagy maga után és jó időre egyensúlytalanná teszi az illető ország lakóinak lelkületét. A négy invázió által okozott egyensúlytalanság még mindig érzik a francia nép lelkületében, mely nagy szociálilitása mellett is a legszélsőbb kegyetlenségekre képes azokkal szemben, akikről okkal, vagy oktalanul azt hiszi, hogy nemzetközi helyzetét veszélyeztetik.

A hazafiság a francia nép egy részének lelkében erős nemzeti önzéssé, nacionalizmussá fajult el, mely azt akarja, hogy a francia nép, a többi népek erőszakos háttérbe szorításával is, teljességében élje ki minden erejét és úgy kulturális, mint anyagi és politikai területen a szélső határokig érvényesüljön. Jelszavuk a *France d'abord* „Franciaország mindenek előtt!” A francia nacionalizmus elméletét, mely az utóbbi évtizedekben hallatlanul elterebélyesedett, az a fiatal írói nemzedék kezdte el építeni, mely a nyolcvanas évek végén a naturalizmus ellen lépett fel, gyermekkorában látta a hetvenes összeomlást és az inváziót és menekülni akart a valóság elől. Mindannyian romantikusak voltak, szimbolisták, primitívek, dekadensek, vagy a korlátlan „én imádói, mint Barrés, aki szélsőségesen egyéniségimádó elméletét „nemzeti egotizmussá szélesítette ki. Az imádott „én-ről lassanként kiderítette, hogy az nem más, mint az ősök tömör maradványa és így amikor nemzeti eszméért harcol, ősei benne újjáéledő lényének irányítását követi. Ezt a szót „nacionalizmus

szintén 6 használta először egy újságcikkben. Barrés a cézárizmus híve volt, kire a napóleoni kor erő kifejtése gyakorolt legnagyobb hatást. A mozgalom másik vezető egyénisége, Charles Maurras a XIV. Lajos kora által jelképezett klasszikus francia rendet imádja és gyűlöl mindent, ami akár szellemi, akár politikai téren kilengést jelenthet erről az útról. A többi kortársak szintén régi korokhoz nyúlnak vissza, mindannyian megvetik a mai kort, csak a történelmet szeretik, melynek egységét és folytonosságát az előszeretettel kezelt rész mellett is mindig kihangsúlyozzák.

E romantikus nacionalizmus központjában az idő minden irányú átélése, a folytonosság, a „*durée*” fogalma áll. Bergson számára ez a folytonosság az abszolútum. „Szokjunk hozzá — írja egyik könyvében, — hogy mindent *svh specie durationis* lássunk. Proust „Az elveszett idő kutatása” címen írja meg nagy regénysorozatát. Az idő kétirányú, múlt és jövő felé irányuló voltát mindig erősen éreztetik. Bergson az emlékezést elsődleges dolognak tekinti a gondolkodásban, az elmúlt időt szembeállítja az anyaggal, és ugyanakkor a jövő felé irányuló időnek (*l'évolution créatrice*) teremtő erőt tulajdonít. A nacionalisták azonban a teremtő fejlődés jövőbe néző iránya helyett, visszafordultak a múlt felé, mely lassanként egyedüli ideáljuk lett.

A francia szellem nagy korszakaiban szintén imádta a múltat, hidat épített az antik világ nagy értékei felé is, de ugyanakkor a változások iránti hajlandóságával megnyitotta maga előtt a jövő ajtait. Az utolsó évtizedek francia nemzetiessége azonban a lehetőségeknek ezt a második részét teljesen figyelmen kívül hagyta. A nacionalisták szerint Franciaország minden bajának az utolsó évszázadban a forradalom és az általa megkezdett szellemi irány volt az oka. Mert mindent újra akart kezdeni, nem törődve a múlttal, az organikus fejlődéssel. Az egyének jogait akarta érvényesíteni a hosszú évszázadok alatt szervesen kiépült állammal, azaz a történelemmel, a halottakkal szemben. Természetesen nem törődtek azzal, hogy a

háborúban és az ezt követő békében alapos összeütöközésbe jutottak elveikkel. A francia nacionalisták tapsoltak a Habsburg-monarchia felosztásának, pedig mint történelmi birodalom, ha komolyan veszik az elveiket, megértésükre tarthatott volna igényt.

Nem is ezekben az elvekben hisznek ők, hanem egész egyszerűen a nyers erőben. Barrés, az elfinomodott esztéta, mikor Görögországról ír, nem Athént, hanem Spártát üdvözli. A szkeptikus Renan megírta az „Akropoliszi imát, Barrés erre a „*Voyage de Sparfe*-tal válaszolt. A szkepticizmust nem tűrik, állásokra éhesek. Nagy erőimádatuk azonban észrevehetően magán viseli a dekadencia bélyegét, nem szerves szükséglete ezeknek az elfinomult intellektuelleknek, akiket szigorú nemzeti fegyelem imádatukban is csak egyetlen lépés választ el az anarchiától. Barrés is anarchikus eszményekkel kezdte, melyektől csillogó dialektikus ügyességgel keringőzött át a nemzeti fegyelem elméletehez. Idősebb korában azt tanította a francia fiataloknak, hogy meg kell becsülni az előítéleteket. *Revétons nos préjugés; ils nous tiennent chaud.* „Öltözködjünk bele — mondta — előítéleteinkbe; jó meleget tartanak azok.” őmaga haláláig ragaszkodott előítéleteihez, bár nyilvánvalóan jól tudta róluk, hogy előítéletek. „*Les préjugés, connus pour tels ei acceptés comme tels, lui ont tenu chaud jusqu' aux porles glaciales,* írta róla halála után az új francia irodalom egyik kitűnősege, Henry de Montherlant.

Nacionalizmus és anarchia között különben valamilyen, előttünk nehezen érthető rokonságnak kell lennie a francia gondolkozás számára. A kommunista Proudhon is igen gyakran tévedt át nacionalista berkekbe s a szindikalista szocializmus megalapítója, Georges Sorel, akinek tanaiból bolsevizmus és fascizmus egyaránt sokat merített, szintén igen gyakran találkozik megállapításaiban Maurras-al, a francia royalisták sokat szereplő theoretikusával. Az antimilitarizmus francia megalapítója, Gustave Hervé a háború kitérősekor egyik napról a másikra legszélsőbb militarista

lett, azóta is az, és *Guerre Sociale* című lapját *Victoire* névre keresztelte át.

A francia belpolitikában ez a nacionalizmus, mely egyszermind reakciót is jelentett, egyideig háttérbe szorult a radikális kispolgársággal szemben. De a hadseregben szilárdan benn ültek a nacionalisták, a köztársaság külpolitikáját is kezeikbe kerítették és feltűnés nélkül, de egyenes úton vitték Franciaországot a nagy összeütközés felé. Külpolitikában a nacionalisták szintén a folytonosságot, a tradíciót szeretik hangoztatni. Legtehetségesebb külpolitikai publicistájuk, a „Pertinax néven író André Géraud például Thukydideszsel bizonyítja, hogy nem szabad bízni a középeurópai népek békés hajlandóságában. „Lehangoló dolog — írja egyik cikkében, — Thukydideszt olvasni: olyan kevésbé változtak azóta az emberiség mozgalmai és a politikusok számítása. Tegyük föl azonban, hogy néha tényleg vannak változások, hány nemzedék élete esik egy-egy ilyen változás közé? És hány ilyen változás bizonyul később csak látszólagos változásnak? Nem helyénvaló dolog-e, ha arra gondolunk, hogy ami Középeurópában megnyugvásnak látszik, még mindig csak a lábbadozás csendje?”

Ez a mindig történelmi példákra támaszkodó racionalizmus, mely az állandóan változó életben csak a végleg kikristályosodott formákat veszi észre, mert a folytonosságot mindig csak a múltba vetíti és a jövő felé vezető átmenet, a formátlanság számára nincs szeme, ez az oka, hogy a mai francia nem érzi meg idejében a fenyegető változások szelét és az egész világon legszívósabban ragaszkodik régi életformáihoz. Franciaországban — mondja Sieburg — ma szinte semmi sem függ össze kizárólag a mával; minden intézmény, minden amit ebben a szép és gazdag országban tesznek, vagy gondolnak, a múltban gyökerezik, inkább a múltnak felújítása, mint a jövő alakítására irányuló törekvés. Művészi vérmérséklete és finom szellemi érzékenysége mégis a határozatlan érzést kelti a francia népben, hogy teste fölött, mely olyan sokat vérzett, fiatal világ rohan

tova. És felváltva szeretne talpraugrani, együttrohanni ezzel, vagy pedig fekvé maradni és megragadó hangon panaszkodni... Ez az ellentmondás néha görcsös rángatózásban nyilvánul meg, mely példátlanul nyugtalanító erejével hullámszerűen terjed át egész Európára.”

Gazdasági okoknak szintén fontos szerepe lehet abban, hogy a mai francia, aki tökéletes mintaképe a hazafias, jó honpolgárnak, annál tökéletlenebb, mint jó európai. Mert minden engedménytől, melyet európaisága javára tesz, franciaországi jólétét félti. Ez a jólét pedig, melyet az igazi életművészet annyi régi tradíciója támogat, valóban nem megvetendő dolog. A francia boldogabb, mint a többi népek fiai és életét olyan harmóniában éh le, mely lenyűgöző erővel köt magához mindenkit, aki egyszer ennek az életnek varázsköröbe került. Nem csoda tehát, ha a magán eudómónia féltékeny védelme közben elveszíti érzékét a világgözösség érdekei iránt. A francia népnek ma is érintetlen tökéletpő ereje, minden életszükségletét bőségesen kitermelő földjével együtt, még mindig az összes európai népek között leginkább védi meg őt a proletárizálódástól. Az a folyamat pedig, mely a többi országok munkásainál jóval gondtalanabb életet élő francia munkásból élemedett korára szintén kistőkést csinál, a háború után sem változott sokat. A gazdagságnak itten még mindig nincsen meg a kihasználás által okozott, izzadságos, rossz szaga, mint sok más országban. A vagyonszerzés alsóbb osztályok embereinek is bevallott ideáljaihoz tartozik, ez az egyedüli romantika, melynek még odaadják magukat.

Azt lehet mondani, hogy a magántulajdon elve egyenesen hozzátartozik a francia civilizáció eszméjéhez, ahogy a nacionalizmus azt felfogja. A mai Franciaország egész gazdasági és társadalmi épülete ugyanis hozzá van kötve a kapitalizmus egy egészen régies formájához, a járadék-kapitalizmushoz, mely a franciákat ellentétbe hozza nemcsak a kapitalizmus ellenfeivel, hanem az angolszász, német és olasz dolgozó kapitalizmusokkal is. Hogy ezt megérthessük, elég ha tudjuk

például azt, hogy a francia állampapírok belső kamatozási szolgálata 22 milliárd frankot tesz ki évente, és hogy igen magasra megy az az összeg is, amelyet a francia tőkésék az Oroszországnak kölcsönadott milliárdok elvesztése után is, külföldre adott kölcsöneik kamatozásából húznak. Ez az óriási járadékösszeg a francia közjövedelem igen jelentékeny részét képezi és bár a nagybancok irányítják és szedik le a vámat róla, túlnyomó részében francia kistőkésék, kispolgárok, parasztok, sőt munkások között osztódik el. Példának álljon itt az alábbi statisztika egyik francia kisvárosról, mely lakosságának megoszlásában az átlagos francia kisvárost képviselheti:

30 százalék tőkés és pénze kamataiból él. 20 százalék mezőgazdasági alkalmazott. 30 százalék kereskedő, üzletember, mind jövő tőkés, valamint hivatalnok és szabadfoglalkozású. 20 százalék ipari munkás. *A tőkésék fele ötven évnél fiatalabb*, ezek nem csinálnak egyebet, mint házuk kapuja előtt állanak, nézik az időt, kimennek szőlőjükbe és földjeikre, amennyiben nem adták azt is bérbe, naponta két újságot olvasnak, egy párizsit és egy helyit, öt év óta gondolkoznak azon, hogy állampapírjaik egyrészét ne cseréljék-e fel ipari részvényekre és hogy irányítást keressenek, néha egy harmadik lapot is olvasnak, a pénzügyi lapot, melyet, ha számításuk nem sikerül, mindenért felelőssé tesznek.

Ez a francia kisváros, melyet Párizs, mint valami óriási spanyolfal, eltakar a világ elől s amelynek igen fontos szerepe van a francia nép anyagi és szellemi életének háztartásában, nem sokat változott a Balzac-regényekből ismert leírás óta. Párizs, legalább külsőleg, más ma, mint Balzac Párizsa. De a francia kisvárosba ma is minden időszerűtlenség nélkül oda lehet képzelni a Grandét Eugéniák alakját. „Az idegen, aki először ilyen francia kisvárosba lép, azt hiheti, hogy elvarázsolt körbe jutott. Ez a varázskör tele van nyugalommal, álmosággal, sőt alvással is. A csendes utcák kis terekbe torkolnak, melyeken öreg fák között finom vízmedencét lehet látni. Művészien szép régi házak egymást

követik, ódon kapuk ezüstszürke köveibe elfeledett mesterek keze virágdísz, emberi alakot, vagy más díszítést faragott reixekbe ... És a katedrálisok! Vannak templomok, melyek olyan régiek, hogy kis tömött oldal-tornyakkal és körülölelő falaikkal ősi erődítéshez hasonlítanak. És vannak leírhatatlanul finom, ezüstös dómok, melyek hallatlanul gazdag díszítésű, karcsú tornyaikkal valósággal lebegnek a városok fölött. Semmi nem zavarhatja meg ezeknek a városoknak örök nyugalma. Még a vasárnapi búcsú, vagy sportünnepek is legfennebb pár óráig képes erre. Mintha ölébe tette volna itten kezét az emberiség és csak pihenni akarna ezután. Szinte belénk lopózik a kívánság, hogy életünket ezekben a házakban végezzük be, melyeknek nagy, ősi kertjót biztosra sejtjük, ha nem látjuk is. A terek hársfáiról otthonias illat árad és azt a veszedelmes illúziót kelti bennünk, hogy itten a béke honol, hogy ezekben a házakban nincs gyűlölködés, nincs nyugtalanság, zavaros szenvedély, nincs hajsza, csak időtlen napok kiegyenlített bölcsesége és nyugalma.”

És a külsőleg annyira csendes, de a valóságban erős szenvedélyektől izzó vidék nemcsak a vagyont takarékoskodj a össze az országnak, hanem bizonyos fokig a szellemi tőkét is. A francia szellemiség legnagyobb alakjai ebből a rejtett vidéki televénytalajból nőttek bele az egész világ számára csillogó párizsi nyilvánosságba. *Unelongue série des aieuls obscurs m'aéconomisé la vigueur intellectuelle*, „jelentéktelen ősök hosszú sora takarékoskodta meg nekem a szellemi erőt — mondta nem túlságos szerénységgel Renan. A mozdulatlan vidéki háttér nagy erő, mely eddig kifogyhatatlan tartalékot képezett a francia közélet vagyon- és egyéniségfogyasztása számára. De konzervativizmusával, mely retteg minden változástól és minden változást kockáztató cselekvéstől is, igazi oka annak, hogy Franciaország a nemzetközi életben a legnagyobb csökönységgel áll útjába minden komoly haladásnak.

A háború utáni fiatal nemzedék egy része jól látja, hogy ez az út ma már nem vezethet célhoz s a „realiz-

mus jelszava alatt szeretné megvédeni hazáját *a nation démissionnaire*, az akaratlanul is „önkéntesen lemondó nemzet sorsáról. De az ország ügyeinek vezetésében e fiatalok mozgalmának még semmi nyomát nem lehet látni. Pedig Franciaországnak, ha eddigi jelentőségét meg akarja őrizni, elkerülhetetlenül le kell mondania nemzeti elszigeteltségéről. Közelednie kell Európához, nem fölényesen, hanem úgy, ahogy egyenlők szoktak egymáshoz. Mert eddigi viselkedését Európával szemben az idegenkedés és a félelem diktálta. A francia „biztonság kérdése is, mely a politikai és gazdasági világviszálynak talán legfőbb oka, szintén nem más, mint a franciák szívós ragaszkodása a „külön nemzeti én-hez, melyet mindenképpen meg akarnak őrizni. Ez a nemzeti egyéniség, mely élő tiltakozás ma is az egyéni életet fenyegető tömegmechanizmus ellen, még mindig Európa egyik legértékesebb és legnemesebb részét képezi. Túl-tengő ereje azonban főoka annak, hogy nemzetközi vitákban a páneurópai eszmét is dialektikai fegyverül használó Franciaország a valóságban egyik legnagyobb akadálya a népek közötti szolidaritás kifejlődésének.

LAKATOS IMRE

Született 1884-ben Marosvásárhelyen. Lakik Kolozsváron. Az Ellenzék főmunkatársa. Kuncz Aladár halála után 1931-ben az Erdélyi Helikon szerkesztője. Essay-író.

LIGETI ERNŐ

Született Kolozsváron 1891-ben. Lakik Kolozsváron. A Keleti Újság főmunkatársa. Az Erdélyi és Bánati Kisebbségi Újságíró Szervezet elnöke. Megjelent könyvei: verseskötetek: *Magánosan ezer tavasz között*, *Én jót akartam*. Elbeszéléskötetek: *Asszony*, *Vonósnégyes*. Regények: *Belvedere*, *Fel a bakra*, *Ifjító szűz*, *Kék barlang*, *Két Böszörményi*, *Idegen csillag* (Néger hősszerelmes). Legjelentősebb művei mind az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában jelentek meg.

L I G E T I   E R N Ő

TÖRTÉNET A „JÓKEDV PENZIÓBÓL KIS REGÉNY

1.

Elcsigázva a napi élet gyötrelmes egyhangúságától, X. csöndes riviérai fürdőhelyre utaztam, hogy végre néhány hétig az egyedüllét örömeit élvezzem. A szerencse kezemre járt: utószezon volt. A Grand Hotel és a nagyobb albergók ablakredőnyei leeresztve; a dancing kopár terraszán csak rosszul öltözött helybeliek kockáztak; a villanyoskocsik ritka közökben üresen csilingeltek a főutcán.

A kisebb penziók télen-nyáron nyitva tartanak. Amint e barátságos szállások egyike felé haladtam, mögöttem a bőröndjeimét cipelő háziszolgáival, egy tisztas hölgy a „Jókedv penzióból már a kavicsozott kerti úton jött elembé és úgy üdvözölt, mintha mindig ismertük volna egymást. Miután ösztönös mozdulattal kikémlelt a kapu felé: hátha még érkezik valaki a génuai gyorsal — senki sem jött, — szólott és lelkesen kitérta a hallba vezető üvegesajtót.

— Pihenni szeretnék — magyaráztam neki — kellemesen unatkozni — mire ő egytértőleg biccentett. A vacsorát szobámba hozattam fel. Egyetlen pincér — csak kezei és lábai voltak, hadonászó végtagjaitól testének többi része nem érvényesülhetett — könnyű olasz ételleket helyezett el az asztalomon. Kitértam az ablakot. Északi ember vagyok, a hegyek gyermeke és eljöttem ide a mosolygó azúr alá. Ablakomon át elém bontakozott az alkonyati kép: méla ciprus-sorok, magas pálmák, lombok közül kigömbölyödő narancs- és citromlabdák, távol: a tenger ... Meghajtottam fejemet.

Kopogtattak. Az idős hölgy érdeklődött kívánságaim felől. Kívánságok? Édes Istenem!... Pihenni, pihenni szeretnék! A hölgy azonban bizonyos mélabút vélt felismerni szavaim mögött és azzal az üzleties kedvességgel, amely általában a „svájci rendszerű penziók sajátja, megnyugtatón igyekezett: „De azért szórakozhat is, uram! Az idő szép, határozottan fürdésre való idő! És ha esik, nos, ha esik? Van rádiónk is” — egyszerre értetetlen öntudattal telt meg a hangja. Ez a rádió kihozott a sodromból. De azért jó arcot vágtam. A rádió — kezdte el ismét, — mire én: „isteni találmány, minden bizonnyal! Az ember csak csavar egyet — és már csavartam is, felkapva kezemet az üres semmibe — megszüntethet jazzot, cigányzenét, Párizst, Berlint, sőt Amerikát is.”

A hölgy, mintha megsértődött volna, azonnal visszavonult termeibe. A legyek és moszkítók miatt becukott ablaktáblák mögött aludtam. Késő délelőtt ébredtem. Alkalmazottaim ilyenkor hozzák be aláírás végett a feldolgozott ügydarabokat. De nézd csak, hol vagyunk ... Egy sudár pálmafa szikrázott az ablakom alatt és ahogy zizegett, a sűrű nap arany mézgája egyik levélről a másikra csorgott.

Vájjon azonos-e azzal az aranymézgával, amelyet most a vajaskenyerekre kenek? Lenn a reggelizőben, a benyíló szobából nászutaspár penderül ki a hallba. Valami gyerekes marionettszerűség van mozdulataikban. Mintha a nürnbergi játékgyárban készítették volna, egyenesen a karácsonyfa alá. A reggelizőben a mellettem lévő asztalnál szikár német úr bontotta ki a postán érkezett újságját, a *Völkischer Beobachter*-t. Hírei közé temetkezett, ujjai a kenyereskosárban motoztak és anélkül, hogy egyszer is felnézett volna, a cukorhoz nyúlt, három kockacukrot tett a kávéjába. Félelmetes pedantériával később kavargatni kezdte. Egy óra múlva la tengerparton ismét találkoztam vele. Az egész vidéken csak ő fürdött. Meg én. Egy bazaltszikla tetején szárította magát. Mellette órája, fényképezőgépe, öngyűlöje, Baedekerje, újságja, vízhatlan kaucsuk cigaretta-

tárcája és távesöve. Ez a nagy felkészültség szemmel - láthatólag hatalmas biztonságérzést kölcsönzött neki. Ujjaival nagy meggyőződéssel a sót kaparta a halántékáról és ásitott.

2.

A Jókendv-penzió eredetileg egy olasz grófi család kastélya volt. A hallban köröskörül falmentén lándzsák és alabárdok — bocsánat e profán hasonlatért — mint billiárddákok a kávéházban. A szárnyasajtók felett töredezett márványcímer s ahol nem voltak dákók, az ősök komor arképei intettek kegyeletre. A nyakigláb pincér — e műfajt ő egymagában képviselte, tekintettel a megcsappant forgalomra — az emeletre vezető lépcső legmagasabb fokára lépett és ütötte a gongot. Pár nap múlva, úgy tapasztaltam, hogy sokoldalú munkakörében egyedül a gongolás az, amely fanyar arcára az érzelem és meggyőződés halvány jeleit kicsalni képes.

Ebédeltünk. Már ez így lesz ezentúl. Reggelizünk. Ha nem fúj a szél, megmártjuk magunkat a sós vízben. Azután ebédelünk. Délután szunyókálunk, végigsétálunk a két és fél kilométeres parti sétányon, összeszámoljuk a bárkákat, csónakokat, motorcsónakokat és hajókat. Holnap talán — a változatosság okából — a fejünk felett robogó vonatokról készítünk statisztikát (külön osztályozva teher- és személyvonatokat), azután beülünk a hallba, kezünkbe vesszük a *Genova grandé* díszművet, az ittfelajtott Tauchnitzokat és türelmesen megvárjuk, amíg újra gongolnak. Azután vacsorázunk.

A penzionak tíz vendége van. Délben és este összeszámolom őket. Úgyszólván névsorolvasást tartok. Megtudom, hogy a német úr odahaza műszaki tanácsos. Három hete tartózkodik itt. Még senki sem látta mosolyogni. Másodnaponként beutazik Genuába, mert ott állítólag jobban váltják be a márkáját. Az a kövér úr, megbújva egy ablakmélyedésben, előjogokkal felruhá-

zott törzsvendég. Féléveket tölt itt, külön kosztón él — rengeteg salátát fogyaszt, szőlőt és külön halakat sütnék ki — nyugdíjazott osztrák-magyar tisztt, abban a jó háborús világban magas rangot ért el a hadseregben. Van itt három kopott öltözetű dáma is. Lerí a képükről, hogy angolok. Egyik közülük spiritiszta. Egész nap a a szellemekkel érintkezik és bizonyára e miatt késik le az étkezésekről. Marionettek ... Persze, hogy nászutasok. Végül egy magas termetű dalmát Zárából, kamaszos mozdulatokkal, bő, lötyögős nadrágban, karjára csimpaszkodva, mint szőlőfürt a karón, egy csenevész, fekete szemű fájvirág. Hogy van az, hogy hány penzióban megfordulok, mindig csak öreg banyákkal, vagy kezdő nászutasokkal találkozom?

Egyébként nagyon előkelőek vagyunk és elvünk: nem ismerkedni. A tíz ember tíz üvegfal és „Jókedv-mama — ezentúl így nevezem őt — egy intézeti tanárnő, egy pedagógus kétségbeejtő türelmességével igyekszik áttörni a falakat. Meg-megújuló magas hangokon csattogtatja maga körül, mint egy madár, mint egy távoli ég szárnyasa, a szabadtársulás szellemét; egy családot szeretne maga körül, egy családot, sőt népszövetséget, de: lasciate ogni speranza ... A spiritiszta hölgy még csak meg sem biccenti a fejét, üres tekintettel elnéz az asztalok, virágos vázák és evőeszközök felett, mintha csak futó árnyai volnának az ő nagy különvalóságának. Még jó, hogy itt botorkál a Giuseppe, mohó éhségünk elandalítója, az oroszlanetető — egyetlen kapocs, mely összetart bennünket..

Giuseppe estére mindig viseltes, zöldülő frakkot húz magára, mint aki produkálni akarja magát egy látthatatlan nagyközönség előtt, de délben megelégszik fehér vászonkabáttal, finoman nűanszírozva mint egy próba és előadás között. Faarcának téren és időn felül-emelkedő tárgyilagosságával trancsírozza a húst, adagolja a gyümölcsöt — egy alma, egy fürt szőlő és két szem füge ráadásul, — keze latolgat és mérlegre tesz, de semmi elvontság — soha még gyámoltalanabb éthordót! Mindig azzal a veszedelemmel játszik, hogy

elcsúszik a parketten és akkor vége hipnotikus varázsának. Az este is, a tálalóból jövet, végigbukott a makarónis tállal. Frakkja hátulsó zsebéből gyűrött könyv kandikált ki. Vájjon mit olvas? Üres óráiban a mosókonyha melletti fölkében, a vízvezetéki csap lassú csepentései közben, megfosztva tekintélyének külső jeleitől, a frakttól és a keményingtől, csak úgy mosástól összement, ujjatlan, horgolt reklijében vájjon mit olvas? Csak nem filozófiát?

Elmúlik egy nap — megint reggeli, egy ebéd, egy fürdés. Ma három bárkával kevesebbet számoltam össze, mint tegnapi, de lám, a motorosok száma kettővel megszaporodott. . . Ma hallottam először a németet. Teremtő jó Isten, ez az ember nem beszél, hanem vakant!

De el kell mondanom, hogy este a vacsoránál két új vendég ült a szomszédos asztalnál, egy nő és még egy nő. — Guten Appetit — tüzelt reájuk penziónk őrcsillaga, amit egyazon mosollyal, fejtartásuk egyazon dőlőkörü szélessége alatt fogadtak. Két egyformán szép nő, vonzó, hatásos, föléje nőve az étkező kispolgári környezetének. Az idősebb magas növésű és bizonytalan korú, nerz-bundáját a szék támlájára helyezte el, arcbőre sötét fényezésű, tekintete, bár semmivel se törődött, mintha megérezte volna, hogy itt az első illemszabály azonnal táborot ütni ama bizonyos üvegfal mögött, kissé kihívó és kíváncsi, szeme pedig valamilyen erotikus nap koncentrált tűzét hozta magával. A fiatalabbik törékenyebb anyagból készült, kevesebb csonttal, de hasonlóképpen kemény izomzattal; kék szemei voltak, amelyekben állandóan ingerült alázatosság lappangott. Emennek haja vöröses-barna volt, különböző árnyalatokkal. Magas homlokára rásütött a villany és mert nem mozdult, a fény megtapadt rajta, mint egy ezüstlemez. A fekete azonban idegesen ringatta a felső testét, súlyos fülönfüggőket viselt, amelyek minden mozdulatára megremegtek. A nyakán divatos színű gyöngy — a bronzvörös minden ékszer nélkül. A fiatalabb bűgő hangon beszélt; ez a hang

úgy hatott rám, mint mikor a tea forrni kezd a szamovárban. Az idősebb hangja érdes — arisztokrata hölgyeknek szokott ilyen hangja lenni. Spanyolul beszéltek, minden szordinó nélkül, délszaki hevességgel. Próbáltam követni őket, de eredménytelenül. Dehát miért is érdekeljen? Végtére is pihenni jöttem ide . . .

Most a fiatalabbik összehajtogatja asztalkendőjét, beteszi egy papírborítékba. Én ezalatt nevem kezdőbetűit írom rá a borosüvegem címkéjére. Azután a magam asztalkendős borítékomra is tetszetős monogramot szerkesztek. Most felállanak. Ahogyan elmennek asztalom mellett, parfümjük különös illatát érzem. Vájjon melyikükből áradt ki? A feketének gyönyörű lába van, a cipője a legfinomabb anyagból, oldalán egy kis ezüst csattal. A bronzszínű lapos sarkú cipőt visel. Talán ez teszi járását oly különössé anyja mellett.

Már el is tűnnek a hall lépcsőjén. Én kimegyek a kertbe és rágyújtok az angol-pipára egy antik Vénuszszobor alatt. A szobor fejére néhány levél hullott és tenyerében meggyűlt az esővíz.

3.

Ma délelőtt kétszer megszámláltam — menet és jövet — a parti sétány padjait és lehangoltan állapítottam meg, hogy a két szám nem egyezik. Holnap délelőtt utánaszámlálom, mert *úgy* érzem: feltétlenül tisztáznom kell harminchat-e, vagy harminckilenc? A sétányon talákoztam spanyoljaimmal. A fiatalabbik fehér ruhát viselt olívdzöld övvel, az idősebbik ugyanabból az anyagból, csak fehér alaphoz vörösbordó színeket kevert. Egy kiszögellésnél ültek és a tengert nézték. Nappali világításban a bronzvörös fiatalabbnak, mondhatni gyermeknek tetszett. Udvariasan reájuk köszöntöttem. Ez csak természetes — hiszen egy penzióban vagyunk. Asztalunk, sőt szobánk is egymás mellett. Különben sem kötelez ez a köszöntés sem-

mire . . . Fogadták. Közömbösen, hidegen, érdektelenül.

Az ebédhez mindketten átöltözködtek. Ugyanúgy helyezkedtek el, mint tegnap este: a bronzvörös szembe velem, a fekete háttal az ablaknak. A leány körül duruzsolta az idősebbet, de ez királynői fejtartással szóra se méltatta. Egy pillanat múlva ideges türelmetlenséggel rászólt a csacsogóra. A vörös megzavarodottan tette le a villát, tanácstalanul körülnézett, pillantása megakadt rajtam. Most néztem először a szemébe. Idegen volt e nézés, különös, mint az északi fény.

Ezzel a nővel érdekes volna foglalkozni. Ezzel a tekintettel. Ezzel a pupillával, amely olyan, mint a tenger vize: el kell előbb merülni benne, hogy csak meg is sejthessük a mélységét. Megismerkedni vele? Szó se róla! Csak nézni, nézni, kitalálni az életét. És a másik . . . Honnan jött, hová megy? . . . Szemének mélyen árkolt gödréből, mint egy odúból, mint egy titkos kovácsműhelyből, szikra lobban elő — nosza eredj, te nagy statisztikus, te nagy analitikus, te nagy hiába-
 való ember, mérd fel rajta az izzó vasnak és a rácsapó pörölynek hevességét, hőfokát, vagy minek nevezzem? Dehát miért éppen ők motoszkálnak az agyamban? Itt vannak a többiek, éppen eléggé muzeálisak. Giuseppe keserű, kitaposott cipőjével, homlokán a kamasz-
 kor pattanásaival. Az angol nők görnyedt hátaikkal, mintha nem is magánéveik, de az egész britt világ-
 birodalom súlya nehezedne púpjaikra. A nászutasok éjszakáik misztikus gyötrelmeivel, még most is párosulva, még most is rezegve, mint egy húr, amelyről már visszapattantak az ujjak. A tábornok ráhajolva vete-
 ményei fölé, mint egy vezérkari térképre, a táplálkozás olyan ormain, ahova már nem hat el a harci kürt; és a német, ez a mulatságos ember, két pirosuló ponttal a pofacsontjain, törzsétől elkíváncozó zsiráfnyakkal, kúszva-kapaszkodva évről-évre mind magasabb fizetési osztályok alfokozata felé.

Mit akarsz hát e nőktől?

4.

Ez a két nő éppen úgy alkalmazkodik penzióink iratlan törvényeihez, mint a többiek, de valahányszor belépnek az étkezőbe, az egész társaságon valami finom riadtság vesz erőt. Vájjon mit érezhetnek? Talán, hogy e finom és oly nagyszámú toaletteknek itt nincs meg a megfelelő helye és hogy eltekintve a túlóltözködéstől, ezek a nők: szépek, modoruk, hanglejtésük is nagyvárosias, ami a csúnya emberek között mindig úgy hat, mint a betolakodás egy neme. Én azonban nem ütközöm meg ezen. Magamból indulok ki: anyagi és társadalmi helyzetem nekem is megengedi, hogy nagyobb szállodába költözködhessenek, késsel-villával én is tudok bánni, sőt nem jönnék zavarba a legváltozatosabb francia étlap láttára sem. De vannak időszakok az ember életében, mikor a fényezés illúzióját éppen az kelti fel, hogy szerények és visszahúzódók vagyunk. Engem inkább egymásrautaltságuk egészen sajátos meghittsége ragadott meg. E két nő, szembetűnő különbözőségük dacára is, végzetesen hasonlított egymáshoz, furcsa előszeretettel szeretett egymás ruháiban járni, sőt belső értelemben vett különbségek sincsenek közöttük, reagálásuk a környezet benyomására egyazon természetű, társalgásuk két olyan nő társalgása, akik teljesen egyenrangúak, akiket pontosan egyazon dolgok érdekelnek. Nem tudom, elég pontos vagyok-e? ők a sziámi ikrek. Lehetetlen egyiket a másik nélkül elképzelni. Ha megtörténik, hogy egyik későbben jön le az étkezéshez, mint a másik, elkezdenek feszengeni és csak akkor nyugodnak meg, ha testi közelségben érzik a másikat. Viszont sokat civódnak maguk között; keringenek egymás körül, mint két ellenséges repülőgép, legalább is indulattal teli hangjuk, egymásnak adott csattanós válaszaik erre engednek következtetni. Az első napokban olyan fagyasztó közömbösség választott el a két nőtől, mintha nem is egyazon bolygó lakói lettünk volna. De apránként a bronzvörös meg-megajándékozott érdeklődésé-

vel, sőt úgy tetszett: rokonszenvezik is velem. Valójában semmi se történt — csak néha, ha Giuseppe ügyetlenkedett, ha „Jókedv mama” bizalmaskodásai kegyetlen hajótörést szenvedtek az egyes asztaloknál, megértően özszemosolyogtunk. Ezek a véletlen találkozásaink már nem is két abrosz fehérsége, de az óceán felett, mindinkább feszülő figyelmet ébresztettek a feketében, aki most már nem maradt közömbös, gyűlölt és keskeny ajkai fenyegetőim szorultak össze.

Ilyenkor tekintetemet baloldali szomszédomra, a németre menekítettem. Mint rendesen, most is újságjaiba temetkezett, közben fogvájójával energikusan dolgozott, előreálló, sárgás fogsorai rekeszeiben. Ez a *Völkischer Beobachter* mindig kihoz a sodromból. . . Minek ezt idehozni? Minek az orromra kötni, hogy ő jobboldali forradalmár. Úgy se hinném el. Ez az ember esernyőben és kalucsniban menne még a barrikádokra is. Vagy tán azért idegesít az újságja, mert hangosan figyelmeztet: nemcsak szerelem van a világon! Tisztelt számtanácsos úr, nekem is megvan a magam testhezálló világnézete. De odahaza hagytam, naftalinba tettem és csak a legszükségesebb dolgokat hoztam magammal. Csúnya, száraz, zsiráfnyakú ember! Ne takard el rossz festékszagú papirosaiddal a tengert és a napot előlem!

A délután folyamán néhány új vendég érkezett a penzióba. Amikor uzsonnatájbán lejöttem a hallba, egy tiszteletreméltó aggastyán hollandi nyelven regényt olvasott egy hasonló korú vak asszonynak, aki bizonyára a felesége volt. A bérszolga hoteletikettekkel teleragasztott bőröndöket vitt fel az emeletre. Nyomában megint nászutasok baktattak. A hall másik sarkában a két spanyol hölgy ült, malmozott. Egy a sok használattól besüppedt bőrkanapén ültem és néztem őket. Alig két-három méter távolság választott el tőlük. A bronzbarna szorosan magához húzta a mór stílusú játékasztalkát, feszesen ült, a két lába egymáshoz tapadva, szoknyája felcsúszott, néhány pillanatig a térdkalácsát is láttam. Mialatt a fekete a húzáson gondolkozott, pillantásunk jelentősegesen — igenis, ezzel a jelzővel akarok élni —

jelentőségesen találkozott. A fekete asszony csak később sejtette meg, hogy ott vagyok. Mintha jelenlétemet leánya szeméből olvasta volna ki, hirtelen megfordult és tetőtől talpig végigmért. A fiatalabbik kopogtatott ujjaival. A fekete összeráncolta homlokát, ismét a tábla mezőnyeit nézte, de óvatosan addig mozgatta a székét, míg féloldalra került és így mindkettőnket szemmel tarthatott. A bronzbarna diadalmasan húzott éa újlag megcirógatott tekintetével. A fekete abbahagyta a játékot. Azután ő is leánya mellett, a velem szembenlévő körkanapén foglal helyet, elkezd beszélgetni velem olyan édesen búgó hangon, mintha a fiatalabbikat hallanám és asszonyi gyöngédséggel egy fodrot megigazít az ingblúzában. Én tovább ülök a helyemen semmitmondó, bábmész tekintettel, mint aki vonatra vár, legfeljebb keresztbetett lábaimat cserélgetem szorgalmasan. Nagyobb szünetekben a fekete is rámpillantott. De nézése sajátosságosan más volt, mint eddig. Nem volt benne semmi gyűlölet, sem ingerült féltékenység. Inkább szokatlan érdeklődésének felcsillámlása, valami megértősfőle és mégsem az, több és kevesebb annál.

Pillantása egy ízben már nem is futó akkord volt — egész skála, sőt egész zenedarab. Valami összegyűjtött, mélyről fogott, élesen átható tekintet, melynek természetére csak jóval később jöttem reá. É pillantást a fiatalabbik is elfogta, szája felig kinyílt tőle, csodálkozva nézett mind a kettőnkre. A fekete halkán, alattomosan nevetett, majd mintha semmi sem történt volna, perfidül túlzó gyöngédséggel ismét egy fodrot akart eligazítani barátneján, de ez megfogta kezét és energikusan az asztal szélére tolta.

Minden úri tapintat ilyenkor azt diktálja, hogy álljak fel és nesztelenül távozzam. Ez történt.

5.

Az idősebb a menükártyát tanulmányozza, a fiatalabbik összeszorított fogakkal mereven néz tányérjára. Gyorsan esznek, egy szót sem váltanak egymással.

A fiatalabbik mozdulatlan törzzsel tapad helyéhez és mialatt az étkeket váltják, folyton vékony nyaklancán babrál. (Ez az első alkalom, hogy ékszert visel.) Az idősebbik, mint a másik durcás hallgatásától kapott volna erőre, körülhajózik tekintetével az asztalokon és ujjaival az üres székre felkuporodó macska szőrét simogatja. Szeretnék pillantásokat váltani a fiatalabbal, de ne adj Isten, hogy idenézzen! Megbántottnak érzem magamat és kítartóan az idősebbiket figyelem. Ha nem ragaszkodnék úgy elveimhez, ki is kezdenék vele. Mert szép ma este, *elhatározta*, hogy tetszeni fog. Pompás teagown van rajta és ha az a bizonyos, finom pókháló még esti világításban is ott a szeme körül — figurája töretlen. Valóban érett és szilárd jelenség. Egy anyaoroszlán, aki tudja az erejét. Most egyszerre rámnéz ... Mi ez? Hiszen ez az asszony velem kacérkodik! Igen és nemet mond és ahogy eljátszik kezében egy virággal, a felbiztatásnak csalhatatlan tünete ez . . . És most megint a macska nyakán a keze, mintha ezzel is azt mondaná: lásd, ez a kéz simogatni is tud! Szeretnéd, ha téged is így simogatnálak?!

Asszonyom, hagyjon békében! (De méltatlan volnék a férfi nevére, ha lesütött pillantással bújnék ki kihívó szeme elől.) Tessék — itt vagyok. A nyakkendőm érdekli talán? Előrehajlok, keményen belenézek a szemébe. Elfordul, én is azt teszem. De később — ha nem is nézek oda — megérezem, hogy rajtam kószál a pillantása. Brokátselyem retiküljéből szájfestéket, kezitükröt húz elő, maga elé tartja és ajkszínét igazítja. De ez is csak kokettéria, a nem és az igen incselkedő játéka. Szégyenlem magam, nincs lelkerőm, hogy a leghatározottabban visszautasítsam felkínálkozását. Mind a hárman az ösztön halálos biztonságával tudjuk, hogy mi megy végbe. A bronzvörös felemelkedik és olyan arckifejezéssel, mint aki attól tart, hogy megfullad, ha nem kap azonnal levegőt, felszalad a szobájába.

A fekete asszony sóhajt egyet, megvetéssel mór végig. Az én megvetésem sem kíméli őt. Miután a fiatalabbik eltávozott, nincs értelme alakoskodni. Gyö-

törjük egymást. De ez a gyűlölet erősebb minden kapcsolásnál. Ebben mind a ketten megnyugodtunk.

Ezután ő is lassan felmegy a szobájába kezében a virággal. Csak két ujja hegyével érintette és mégse ejtette el.

Másnap délelőtt elmentem a városi botanikus kertbe órákig a díszkertészet tropikus anyagát tanulmányoztam. Nem mulasztottam el egyetlen jelzőtáblácskát sem, még azt a liliputi állatkertet is megtekintettem, amely néhány kopott őzből, rókából, fehéregérből, nyúból, sündisznóból, fajdkakasból és egy tagadhatatlanul impozáns teknősbékából állott. (De már ennél az állatkertnél mégis csak különb a mi penziónk.)

Az ebédnél a fiatalabbik hölgy szokatlanul sápadt volt és karikák gyűltek a szeme alatt. Meghajtom magam, úgy teszek a szájammal, mintha valami köszöntést is mormognék. A feketének csak a szeme rebben vissza, a bronzbarnának a köszönése kimértebb, zárkózottabb, mint valaha és tekintete értésemre kívánja adni, hogy nem kíván többet tudni rólam, nem ismer, vad idegenek vagyunk.

Talán jobb is ez így, múltó jelenség lenni az életükben.

De az idősebb nem nyugodott. Igaz, diszkrétebb volt, mint az este. Amíg a feketét, a gyümölcsöt és a sajtot be nem hozták, még csak az asztalom felé se nézett. En azonban annál nyugodtabban nézegettem őt. Egyik keze folytonosan a szék támláján nyugodott, azt néztem. Hosszú, barna keze volt, sötét erekkel, vörösre kikészített körmökkel. Karján platinalánc, apró, babonából hordott, divatos csecsebecsékkel. A vendégek már elhagyták az étkezőt. Csak ők ültek ott és én. Mielőtt felállottak volna, a bronzvörös ismét szolgálatkészen elrendezte szomszédnője asztalkendőjét a borítékban, a fekete hátratámaszkodott, széttárta karjait. Egyik karja közvetlen közelembe került. Miután pillanatokig mozdulatlanul tartotta, nem bírtam ellenállni a kívánságnak és gyöngéden megérintettem. Hagyta. Most úgy tapogatóztam ujjaimmal az ujjain, mint vak a

sötétben. Visszahúzta a kezét. Csodálkozva rámnézett kétértelműen mosolygott. Ez elég volt ahhoz, hogy a fiatalabbik féltékenységét azonnal felébressze. Elpirult a haja tövéig. A kávéskanalat a földre ejtette. Utána-nyúltam és odaadtam neki. Most egyszerre magához tért. Félrebiggyesztette az ajkát és a vállát könnyedén felvonta.

Ebben a pillanatban meg voltam győződve, hogy csakis ő érdekel, a másikhöz semmi közöm sincs.

6.

Ebéd után azonnal felmentem a szobámba és míg gondosan megberetvélkoztam — ma másodszor, gondosan megfeszítve a bőrt, hogy valósággal fájt, mi van velem? — veszekedés lármája hangzott ki szobájukból. A láрма heves volt. Csapkodták a bútorokat, egy üveg csörömpölve hullott a padozatra. Az asszonyok kergettek egymást, talán verekedtek is. Pár perc múlva csak a fiatalabbik elfojtott zokogását hallottam.

Este csak az idősebb jött le a vacsorához. Szórazokozottan nyúlt az ételekhez, jóformán nem ízelt meg egyebet egy vékony szeletke belpaese sajton kívül. Miután kitartóan figyeltem, mintha le akarnék számolni vele, csodálkozással rámnézett. A tekintetéből kiolvastam: *tudja*, hogy fültnúja voltam civódásuknak, de most teljes erejéből tiltakozik, hogy a kettejük dolgába bármilyen formában is beleavatkozzam. Rátámaszkodott egyik könyökére; állta a kihívást.

E fura szemharcot „Jókedv mama is észrevette és tele szokatlan izgalommal, folytonosan ott legyekedett körülöttünk. Egyikünk se hagyta magát zavartatni. Én ismét a kezét néztem, az ujjait. A gyűrűs és mutatóujja egyformán hosszúak voltak, mindez játékra, hazard szerelemre, veszélyes vállalkozások kedvtelésére utal. Édes Istenem, a kézjósok szenvedélyességével csapongtam e kéz körül, a többi ujjaihoz mérten aránytalanul hosszú hüvelykujját tettem mérlegre, az

ízületek rúnanyelvéből igyekeztem egész lényének titkát megfejteni. Képzületben lemértem kéznyomását is, melyet váltakozón hol szilárdnak és férfiasnak, hol lan-
kadtnak, megbízhatatlannak, csalárdnak szerettem volna a távolból.

Végül megunta a játékot, összehúzta bundáját és kilépett a kertbe. Én a tengerpartra sétáltam ki, bámultam a sötét vizet, ahogyan nagy erővel felzúdult a sziklákra és tehetetlenül visszaomlott. Tiszta fehér este volt, a holdfény végigfröccsent az égboltozaton.

Mikor visszajöttem, a fekete asszonyt még mindig a kertben találtam. Végigdült egy kerti ágyon, keresztbe rakta lábait, egy bőrszivart szívott, igen, egy bőrszivart, fehér papírszipkából. Hallhatta, amint zörögnek lépteim a kerti úton. A botom kopogását is hallhatta volna ... de oda sem nézett, csak rágta a szipkát és a szeme csillogott, mint egy vadállatnak.

7.

Gyufával a kezemben botorkáltam a lépcsőn és csak azt a vékony fénysugárt láttam a sötétben, amely a két nő szobájából kicsillogott. Hirtelen elhatározás vett rajtam erőt és bekopogtattam. Abban a pillanatban, mikor kilincsen tartottam a kezemet, már tudtam, hogy mit fogok mondani. — Ó, bocsánat, signora, eltévesztettem a sötétben az ajtót, ezer bocsánat — és már húzódok bűnbánó arccal vissza. El kell hinnie e kifogást, hiszen alapjában eddigi viselkedésem minden gyanú felett áll. Kopogtatásomra nem felelt senki, de már ő nyitotta az ajtót. Mikor meglátott engem, alig hallhatóan felsikoltott és két kezével ösztönösen fedetlen melleit takarta el. O mille grazié, signora ... Mit akar? ... — vágott közbe, de a megbotránkozás, az érzelmi felháborodás minden hangsúlya nélkül. Daldogni kezdtem és visszahúzódtam. Ne menjen — mondta, megragadta kezemet, forró volt a keze és remegett. Mályvaszínű pizsama volt rajta és meztelen

lábain papucs volt, a földön pedig egy kristályüveg eltörve, melyből erős illat áradt fel. Igen, ezt az üveget törték el ma délután és még mindig itt fekszik, senki se szedte fel. — Ha már itt van, jöjjön be egy pillanatra

— ismét megragadott a csuklómnál, vonszolt befelé. Ne csodálkozzon, ne hagyjon magamra, hanem jöjjön.

— És ha az a hölgy vissza talál jönni? — Rekedten el- kacagta magát: hiszen éppen azt akarom, hogy itt lásson bennünket! Csókoljon meg! Átfogta a nyakamat és olyan erővel szorított magához, hogy nem tudtam lélekzetet venni. — Dehát kinek gondol maga engem? — Mit tudom én? — remegtek felém az ajkai. — Nem, így nem — téptem ki magamat és már a küszöbön állottam. Elengedett. Az asztalhoz támolygott, leült, tenyerére hajtotta fejét. Tehetetlenül a nyakszirtjét néztem, finom gyantaszínű haját és sarjadzó kemény tarkóján, a frissen borotvált helyet. Az óra tiktakkolt az éjjeli szekrényen. — Hát akkor miért jött ide? Elhagyjem magának, hogy csak véletlenül tévesztette el az ajtót? — Csodálkozni fog: véletlenül.

Gúnyosan felkacagott.

— Egy férfi eltévesztheti, hogy melyik csillagzat alatt született, de az ajtót — soha.

Bamba arckifejezéssel állottam a küszöbön és hirtelen kivágtam: hát igen . . . fültnúja voltam délutáni veszekedésének. Két finom dáma, gondolom, anya és leánya nekirugaszkodnak, püfölik egymást. Ne is tiltakozzon . . . verekedtek, ott a mellén az öt hegyes köröm karmolása. Hát azért csiszolják maguk a körmeiket, hogy azután egymásba mélyesszók? Egy pillanatra elhallgattam, új mondatokat pumpáltam magamból. És nem jött le vacsorázni sem . . . Egész nap nem hozatott fel semmi harapnivalót. Ezt is tudom. „Anyja — hogy *akkor* miért neveztem ki anyjának, még ma sem tudom, — ezalatt ienn ül a kertben, sötét terveket forgat agyában és szivarozik. Hiába, félek azokból az asszonyoktól, akik trabukóznak! Egy asszony szájában úgy fest a szivar, mint egy komitácsi övében a kés, vagy a kézigránát. Most már megérti,

hogy miért lettem egyszerre oly kíváncsi. Hogy azt ne mondjam, aggódtam magáért — de ezt már csendesen dűnnyögtem az orrom alatt.

Hosszú pillanatokig mozdulatlanul állott, tenyerével már átfogva kemény melleit, arcát betöltötte valami rejtelmes világosság. — Ez kedves magától — mondotta végül erőszakolt iróniával — ez a szociális részvét. . . egy család iránt — kapta fel a szavamat és vigasztalanul kacagott. — Maga tehát aggódott értem?! . . . Ó . . . nem ismerem önt, bizonyára nagy filantróp lehet a magánéletében. Szinte fogadnók, hogy az erőszaknélküliség elve alapján áll és kedvenc olvasmányai Tolsztoj és Kierkegaard. Na most menjen — és most két keresztbetett karja az egész felső testét betakarta — menjen és feküdjék le aludni — ismételte, de a hangja egészen megenyhült.

8.

Bementem Jókedv mamához az irodába, hogy megnézzem a naptárt, hányadika és milyen nap van ma tulajdonképpen? De ez csak kifogás volt, inkább spanyoljaimról szerettem volna valamit megtudni. A tisztas hölgy éppen az íróasztalánál ült és a külföldiek bejelentési lapjait töltötte ki. — Ó, hiszen ma huszonharmadika van — eszméltem fel hirtelen, — fizetek is magának asszonyom — a tárcámba nyúltam. — Kérem, ráér akármikor — nyugtatott meg. — Nekem elvem, hogy minden nyolc napban pontosan egyenlítsem ki a számlámat. — Kérem — mosolygott, nekiült, kikereste a nevemet egy nagy könyvben, számlázott, felbélyegzett egy vékony papírlapot, ön ezalatt Mussolini martiális arckifejezésében mélyedtem el, a kép a kis Wertheimszekrény felett állott két risorgimentos színnyomat között. — Meg van elégedve minálunk, uram? — kérdezte Jókedv mama, mire én óvatosan egyenesbe állítottam a beszélgetést. — Hogyne, csak szomszédjaim lármásak egy kicsit — elnézően

mosolyogtam. — Csak nem? Akkor talán áthelyezem uraságodat a hetesbe, pompás tengerre nyíló szoba az is . . . — Szóra sem érdemes, — már is visszavontam mindent — sőt alapjában véve mulattat a közellétük... Régóta tartózkodnak itt? — Két hete pontosan. — Szó szót követett, megtudtam róluk, hogy nem is spanyolok, hanem latin amerikaiak, útlevelüket Mexikó-Cityben állították ki, az idősebb negyvenéves, a fiatalabbik huszonkettő, az előbbit Fernandeznek hívják, az utóbbit Heinnek, mert ez az ura neve. Tehát ő is férjhezment — szólottam magamban, lapozgatva az útlevelekben, melyeket „Jókedv mama előzékenyen átadott megtekintésre, majd a fotográfiájukat nézegettem. — Érdekes emberek — jegyeztem meg könnyedén. — Felette érdekesek — állapította meg ő is — gondolom udvariasságból. — Vájjon nem anyae a leányával? — A nevüktől lehetne — és tünődve elhallgatott. — Meddig maradnak itt?, — Frau Hein valami olyasmit mondott, hogy az egész telet itt szándékoznak tölteni.

Átmentem a magányos hallba és unalmamban megszámláltam az apró viaszszálakat a gyufásskatulyában és most először töprengtem azon, hogy honnan is ered voltaképpen az a szenvedélyem, amely magam körül minden haszontalanság pontos számbavételére kényszerít. Egyáltalában: most először kezdtem gondolkodni életem felett. Miért vagyok itt? Tényleg olyan fáradt vagyok? És ezek a nők mit jelentenek a számomra? Nem volna helyes azonnal elutazni, hazautazni, beletemetkezni aktáim közé és a megújult mechanikus munkában kikapcsolni minden felesleges gondolatot. Lám, most hadifogságom jut eszembe, azok a borzasztó egyhangú évek, amikor egy bolgár gyalogos tiszttel egész délelőttöket néztük, mikor bújik ki a gyík a lyukából és addig sétáltunk le és fel a barakkokban, míg lépéseink száma ötezret tett ki. Valahogyan éppen úgy, mint most, annyira megszoktam volna rabságomat, hogy az első szabad hónapomban már nem is tudok mást, csak folytatni az omszki játékot. De ha már játék kell,

céltalan valami, mint amilyen céltalanul az Isten megteremtette a világot, miért nem találok ki mást, például: miért nem olvasom végig a regényüket, amely úgy mered ki a szemükből, mint Giuseppe zsebéből a könyvek csücske, hiszen a szem mindent elárul, mindent leleplez, mindent meg is magyaráz! Milyen szeme van ennek a Fernandeznek is! Mint a ragadozónak. Az este is úgy világított a sötétben! És az ujjai, vörösre festett körmei, a két kegyetlen vonás a szája körül és a szája is — most jut csak eszembe, a nyelve hegyét szája egyik szögletéből játékosan a másikba vontatta, folyton az ajkait nedvesítette, közben kétértelműen rámnézett — a szája is, minden a ragadozóké.

Délben a fekete ismét egyedül ebédelt. Este is. Mókázik velem, határozottan ostobának tart. Érzem, ökölbesorul a kezem és ráncolom a homlokomat. Vájjon sejti, ami a másik hölgy és közöttem az éjszaka történt? Miután meggyőződöm, hogy pillantása éppen úgy jelentheti a tudást, mint a tudatlanságot is, végérvényesen elfordulok tőle. Nem nézek oda, de azért látom a tükörből, hogy retiküljéből ezüst ceruzát húz ki, egy névjegyre néhány szót ír, visszateszi a névjegyet és újra rajtam a szeme. Nézésében friss csillám, kegyetlen, riasztó, de mégis belesodor a maga titokzatos golfáramlatába. Egyszerre hűvös arckifejezést ölt, feláll, úgy megy el mellettem, hogy ruhájának szegélye a láb-száramat súrolja.

9.

— Talán nem gyújtana olyan nagy fényt — kiáltott egy hang az ágyamból, mikor este, szokásos tengerparti sétámról hazajöttem és felcsavartam a villanyt.

Odanéztem: a bronzvörös volt. Felült az ágyban, jobboldalra hajolt és meggyújtotta a kis éjjeliszekrény-lámpát.

— Na — szólott — emellett is lát levetkezni!

Nem tudtam szóhoz jutni a meglepetéstől. Mosolyogva az ágyamban ül, irányít, sőt vezényel oly ott-

honiassággal, mintha legalább is évek óta férj-feleség volnánk. Közben folyton alattomos derű játszik a szája körül, vidáman élvezi a zavaromat. Talán nincs ínycsók megoldás? — kérdezi és egy szemé elé csapódott hajfürtöt visszasimít a homlokán.

Odaléptem hozzá és hevesen megcsókoltam az ajkán, később melléje feküdtem és a sötétben beszélgettünk. Két ölelés között felrémlt e helyzetnek furcsasága. De már is természetesnek, egyetlen helyes megoldásnak találtam a történeteket. Minek udvaroljunk, vagy vesződünk egymással, ha már találkozásunk első pillanatában kívántuk egymást? Most, most válik igazán nyilvánvalóvá, hogy sohasem voltunk közömbösek egymásnak. Felelősséggel senkinek se tartozunk. Csak tőlünk függ és még a látszat sem változik. Találkozni akarunk egymással? Nos, a közbülső, állótükörrel eltorlaszolt ajtót kell csak megnyitnunk és akár fényes nappal is szabadon látogathatjuk egymást. És a fekete asszony?

— Mi lesz az édesanyjával? — kérdeztem és engedelmesen bezáruló szemét megcsókoltam.

— Az anyám? — két kézre fogta a fejemet és hosszasan vizsgálgatva, pupillájának horgát belém mélyítette. — Minő gondolat! — csillogó elragadtatás szökött fel a szemébe, mintha valamelyes kiváló ötletet adtam volna neki. — Az anyám — elengedte összeszorított füleimet és karjait tárta szét színészies mozdulattal. — Anyám ma délután elutazott. De most ne beszéljünk erről! Egyáltalán ne beszéljünk semmiről! Kár az időért — fejezte be kissé cinikusan, bizonyos romlottsággal, amelyet nem tételeztem volna soha fel róla. — Szerelem? . . . Most titokban azt kívántam, hogy hajnalig még együtt legyünk, aztán adio, örökre . . . Egy futó kaland, szálloda-intermezzo, a közös unalomban felgyűjtött erők fényűzése. — Holnapra emlék, amelyet elraktározunk múzeumok, hajókirándulások, átszállások, megérkezések, egy felsőolaszországi kirándulás könnyen halkuló emlékei közé. Izé, volt egy szoclatlan esetem egy amerikai nővel; még a nevét sem

tudom; képzeljétek ezt a vádidegen nőt az ágyamban találtam! Így fogom majd odahaza elmesélni klubomban, vagy a minisztériumban, mire egyesek hihetetlenül fogják csóválni a fejüket, mint ahogyan én is tamáskodnék, ha valaki más, állana effélével elő.

— Hogy hívnak?

— Pepita.

— Mexikó-City?,

— Már mindent tudsz?

— Tehát Mexikó-City.

— Nem. Tapacualában lakunk, ahol a kávé nő. Sokat szenvedtünk a moszkítóktól és más állatoktól. Anyám ereiben pezseg egy kis indián vér. Hm . . . Tehát az enyémben is. Tavaly mentem férjhez. Egy fiatal orvosnövendék vett el feleségül. Hein Kurt. Von Hein, hogy egész pontos legyek.

Bólintottam.

— Ezt is tudod? Akkor talán te folytathatnád.

— Igen, él bennem egy kép rólatok — jegyeztem meg csöndesen.

— Ugyan.

Rágyújtottam egy cigarettára, a szemébe néztem és megsimogattam a haját.

— Apád közönséges *obreróból* küzdötte fel magát — kezdtem el és átengedtem magamat ábrándjaimnak. — Ma már gazdag ember, ültetvényei vannak. Négy évvel ezelőtt egy spanyol stílusban épült villát szenteltetek fel, amelyre meghívtatok a környék többi ültetvényeseit. A villa szép, patióban szökőkúttal, a hallban két eredeti Diego Rivera. Te akkor tizennyolc éves voltál ugyebár? Egész elviselhető lett volna életed, ha a zenét szeretni tudtad volna, de már gyermekkorodban eltörted a gitárt... Folytassam?

Pepita összecsapta a kezét és nagyon mulatságosnak találta az ügyet.

— A Hát hogyne! Folytasd, kérlek reá.

— Most az anyádról beszélek. Anyád negyvenegy éves, beszél spanyolul, angolul, franciául, és németül. Hódol minden európai hóbortnak, szerelmes Krisna-

murtiba, egy nyarat Ommenben, a hollandiai sátor-táborban töltöttek, kétszer is megkísérelte, hogy megfőzze magának a földre szállott hindu Istent. Anyád ilyen. Szereti a férfiakat... De semmi se sikerül anyádnak.

— Ezt honnan gondolod? — csapott rám hirtelen.

— Mert indián.

Pepita meglógatta a testét és egy pillanatra révedezve utánagondolt szavaimnak.

— Chiapa erdőiben — folytattam zavartalanul, magam sem tudva, hogy honnan táplálkoznak mexikói ismereteim — élnek még a vad indiánok, bőcsípőjű asszonyok, mezítlábas bronzbőrű legények, nyakukba omló zsíros hajjal, fehér durva ingben. Méltóságosan lépkednek, játszák a szenvedőt, a meg nem értettet, mint valami oberammergaui parasztkrisztus. Valahányszor apáddal — mert ti ketten szeretitek egymást — arra jártatok, odaszóltatok a sofförnek, hogy álljon meg! Kiszálltatok, meghúzódtatok egy sűrűnövésű bokor mögé, néztétek a rézbőrűeket és az anyátokra gondoltatok. Lassanként az idegeidbe szivárgott eredetének örök felfoghatatlansága, megdermedtél, mert valami halott erő és szépség zuhant rád. Ez a vadon, ez a megmegfoghatatlan östermészetesség mozdulatlan volt önmagában és mozdulatlanná tett téged is . . . De benne-l még nem volt meg a bátorság flörtölni homályos eredetteddel, hiszen ötven kilométerre az indiánoktól már zavartalanul apádnak, a holdképű embernek életét élted. De anyád nem mert odamenni. Eltorzult az arca, ha csak egy indián szót kimondottak előtte . . . Érzem őt. . . Azt az egész fajt érzem, amit idehurcolt magával ebbe a penzióba. Érzem otthonotoknak halálos csendjét, pálmáitok buja sűrűségét, az eltört gitár hangjait is érzem, édességeiteknek fanyar ízét, a haciendák részegítő illatát, amint ez az illat elúszik a tropikus levegőben, a lehajló férfítörzsek, fényes, sötét vállak és az egyforma nagy kalapok végtelen tömege felett... Mondd, hogy nincs igazam?

Pepita nem válaszolt. Meg kellett gyöngéden érint-

sem, hogy kizavarjam a tűnődésből. Hirtelen elkacagta magát, megráncigálta fülemet, mintha most engem akart volna észretéríteni, majd rekedten kacagott.

— A szöveg teljesen hazug. De a melódia . . .

Mind a ketten percekig hallgattunk. A nagy csendben ráeszméltem arra, hogy csöndes eső kopog az ablakunkon.

— Na, jó éjszakát — ugrott ki hirtelen ágyamból és mezítláb kiszaladt a szobámból. Mozdulata oly határozott és parancsoló volt, hogy el kellett némulnom. Különben is egy pillanat múlva energikusan kétszer is magára zárta az ajtót.

10.

Esik az eső, homályos az ablaküveg, mintha bezappanozták volna. Pepitán gondolkozom. Délben az ebédnél megint nem akart tudomást venni rólam. Mi ez? A flört fölszínes virágzása, az igen és nem kósza játéka nála is, vagy valamilyes mélyebben fekvő érzés, amely arra készíti, hogy életét két különböző délköri szélességben élje, a nappal és éjszaka szigorú körülhatároltságában? Mondom, ülök egymagamban a hallban, figurát rakok ki a sakktáblán, még csak nem is bosszankodom, hogy a bábuk fele hiányzik. Megfordítom a táblát, most a fehérre-feketére lakkozott „malomköveket érintem meg, amelyeken, úgy tetszik, megérezem ujjai finom tapintását. Agyamban lepereg az éjszaka filmje, a tekerics folytonos megszakadásával, mint ahogyan a vidéki muzikban lejátszott filmeknél gyakran tapasztalni. Ölelésre gondolok — önkéntelenül utána nyújtózom. „Nem a szöveg a fontos, hanem a melódia — és már elered képzeletem, benne vagyok a múltjában, autózom vele Mexikóból a guatemalai oldalra, megszálok a rettenetes *Sevilla-hotelben*, ahol patkányok ugrálnak fel ágyainkra, de ezek a patkányok nem olyan jólnevelt, disztíngvált európai patkányok, mint amilyenek a mi vidékünkön bújnak ki a hidak alól — apró malacok sündisznófarokkal, nem neked való ez, kedves! — hallom a Pepita

hangját holmi szűrőkön keresztül. Isten a megmondhatója, hogy miért éppen erre gondoltam, talán, mert Pepita kezdte el: sokat szenvedünk a moszkítóktól, skorpióktól és más állatoktól... És ez a Kürt is, hogy ismerkedtek meg egymással? Talán az idősebb Hein friss bevándorló volt, raktárnok az ültetvényeken. Pepita együtt lovagolt a fiatalemberrel és együtt nézték órákon keresztül, hogy a gyík miként bújik ki a lyukból. Csókolóztak egy pálmafa alatt, amely az arany napban égett — megtorlóm a homályos ablaküveget, hogy jobban lássam e jelenetet, a fát, őket. . . Eh, mit érdekel? — hagyom ott a kis asztalkát — mit érdekel, hogy milyen elhatározásból adta oda magát nekem. És ha ő is elutazik? Ez az eshetőség hevesen megdobbantotta a szívemet. Nyugtalanság fogott el. Lehoztartam az esőkabátomat és a kerten túl a vasúti sínek felett átvezető kis hídon, a tengerpartra siettem. Az eső szakadatlanul csorgott. Nem törődtem vele. Sőt jólestek ezek a hegyes vesszők, amint a bőrömet paskolták. Nem ismertem rá a tengerre. Hol van a tegnapi édes, vajsíma végtelenség? Felszabadult zordságában egyik hullám a másikat kergette a part felé és amikor a szirtek barrikádjára talált, tajtékozó dühvel porzott szét, hogy aztán újabb ostromba kezdjen. Megnéztem az órát. Három óra után tíz perccel indultam el a penzióból és most hat óra ötvenöt perc. E pár óra alatt, bezárva jobbról is, balról is, egyforma hosszú esőfüggönyök mögé, óceánokat repültem, feltúrtam már nem is Pipetának, hanem egy kontinensnek múltját és most megpillantva egy távoli hajólámpa estére intő jelét, siklórepüléssel leszállva, hazavonultam. Csatakosan, agyonázva és dideregve. Már gongoltak. Giuseppe megpillantása ismét a föld szilárd pontjára rögzített. Térdnadrágos sportruhámot vettem fel és hozzája világos nyakkendőt kötöttem. Ez az élénk szín szemernyi dac volt a sötét, ólmos égboltozat, a fákat hajlító, veszett szélroham ellen. Dac, mondhatnám lázadás.

Pepita kopogtatott a belső ajtón keresztül.

— Halló, maga az?

— Én vagyok — felelek világos nyakkendőm minden ujjongásával.

— Hányadik csöngetés?

Ez az egész? Lehangoltan húztam ki az órámat.

— Gondolom, az első.

— Na, akkor még van idő, hogy megvarrjam a harisnyámat. Egy szem felfutott rajta.

— Segítsek? Bejöhetek?

Kissé goromba válasz:

— Ugyan kérem, ne erőltesse magát.

Féltreolom az állótükröt, a külső ajtó kulcsát belepróbálom a zárba.

— Nem hagyja abba — kiáltott át mérgesen. — Megtiltom, hogy ilyen ötletekkel foglalkozzék.”

— Szeretlek.

— Örült, hogy mer tegezni?

— Szeretlek, szeretlek!

— Még ma kihurcolkodom, ha kínoz.

Elhallgattam. Megszéppentem a fenyegetésétől.

Kérlelni kezdtem.

— Drága, nem megyek át, de hagyja már a csodába a harisnyát! Húzzon fel egy másikat és jöjjön le a hallba beszélgetni egy kicsit. Ezt csak szabad?

— Semmit se szabad. Ne merjen hozzám közelíteni!

— Az éjjel másképp beszélt.

— Az az éjjel volt. Ne feleseljen annyit.

11.

— No, majd a vacsoránál adni fogok neked — fogadkoztam magamban. — Egyszerűen melléd ülök és aztán csinálj botrányt, ha van hozzá bátorságod. — De nem jött le. „Egy védtelen férfi — átkozódtam magamban — és szinte a mennyezetten keresztül hallottam gúnyos kacagását. Ahogy szobájához értem, kopogtatás nélkül benyitottam. Semmi nesz. Hát persze, hogy nálam volt, az ágyamban ismét.

— Ne haragudj, — hívott magához, fehér selyemköpenyének ujjai úgy lebegtek, mint a szárnyak, — nézd, mit adok neked — egy skatulya kandírozott gyümölcsre mutatott, amely ott feküdt az éjjeliszekrényemen. — Ezt a diót — beleharapott és megmaradt nedves felét két ujja hegyével a számhoz közelítette. — Jaj de finom — most az ujját nyalta meg. — Na, gyere már — mire én az ágyszélére neheztem és megszedülve hagytam magam etetni. Pepita ezalatt szájam mozgását nézte, mint egy családanya, aki attól tart, hogy nem lakik jól a babinója . . .

— Hát hol is hagytuk el tegnap este? — csavarta le Pepita a villanyt — és enyhén keblemre hajtotta a fejét. De belőlem kitört az elkínzott férfi brutalitása, vadul rántottam magamhoz — és megisméltődött a tegnapi játék. Mámorunk lecsillapodtával hozzám-símult... — Most szeretném, ha Kurtról beszélne nekem, hiszen te mindent tudsz ... — Nekem azonban semmi kedvem sem volt, hogy mozgásba hozzam a képzeletgépet, Mire ő gyengédtelenül folytatta.

— Kurt Münchenben most teszi le utolsó szigorlatát. Karácsony előtt felavatják. Azután . . .

— Nem érdekel — dünnyögtem, ásítást nyomtam el a tenyeremmel.

— Tévedsz, aranyom! Mindent el fogok követni, hogy érdekeljen! Bezzeg a testem . . . *Több* vagyok — fakadt ki minden átmenet nélkül — kalandvágyó, fiatal nősténynél, aki csak azért kíván meg egy férfit, mert nem bír a vérével.

— Bánom is én, beszélj hát Kurtról!

Azzal kezdte, hogy ne merjem feltételezni, mintha ő miattam akadt volna össze az — kereste a szót — édesanyjával. Az összeveszés oka kizárólagosan Kurt volt. Hogy miért vesztek össze? Igen, miért is vesztek össze? — Képzeld csak, ez a gyalázatos Kurt már édesanyámnak is udvarolni kezdett. Anya pedig szívesen fogadta az udvarlását. Azt hiszem — folytatta elgondolkozva, — már akkor viszony volt közöttük, amikor én még nem is voltam a Kurt felesége. . .

— Apró, gúnyos nevetést hallatott, valósággal villódzott a nevetés a sötétben és úgy tetszett, hogy Pepita lóvá akar tenni engemet, egy mesét talál fel előttem — hiszen a fantáziálásokra én magam szabadítottam rá, — rémmesét, folyékony részletességgel, hogy volt, mint volt, de mégis nem egyszer oly szavahihetően, hogy kételkedni kezdtem iménti feltevésemben, sajnáltam Pepitát, sőt szenvedélyes gyöngédség viharzott fel bennem és azt hittem, hogy a hirtelen beálló, vára-kozássalteli csendben Pepita elsírja magát. De nem, a zsebkendővel, amit kihúzott a párna alól, csak a homlokát törölte meg és az orrát fújta ki.

— Sohasem voltam jó véleménnyel az anyádról — törtem meg a csendet kedvetlenül.

— De azért kacérkodtatok egymással — csapott rám Pepita diadalmasan.

— Tetszettem neki — állapítottam meg egyszerűen.

— Ezt az elbizakodottságot! Még a végén azt találod hinni, hogy csak nagyrabecsült személyed miatt tört ki az egész csetepaté.

Nem ismertem rá, valósággal sziszegett a hangja. Mintha attól tartott volna, hogy ha bármit is elismer, akár a saját, akár az anyja érdeklődéséből irántam, ez a szememben meg fogja alázni, vagy le fogja kicsinyíteni őket. Metsző gúnnal még ezeket tette hozzá: — nem mondom, előfordult, hogy szóba kerültél. . . (Még szép, hogy ő is elismer valamit.) Beszéltük, hogy nincs könnyebb dolog, mint ezt a fiatalembert meghódítani magunknak . . . Haha . . . rajtad mértük fel az erőnket. Persze, komolyan nem vettünk, csak eshetőségeket állítottunk fel. „Ha netalántán felmerül az az eset. Az a bizonyos *als ob*, Vaihingerrel szólván...

Ha nem tudtam volna, hogy a fele se igaz annak, amit mond és hogy gúnyolódásának forrása szeszélyes egyénisége kényszerű ellentmondásaiból táplálkozik, nagyon felbosszankodtam volna. Így csak ennyit jegyeztem meg:

— Hagyja Vaihingert, ne keverje be őt is az ügyedbe.

— Hogyan, te nem ismered Vaihingert! — egészen felvidult a hangja.

— Bölcsész volt, német bölcsész, született a hatvanas évek elején; még m ndíg él, ha meg nem halt. . . Annyit m ndenesetre tanultam róla, mint maga.

— Ne felejtse el, édes, hogy Öt szemeszterem van a bölcsészeti fakultáson.

— Inkább azt nézte volna meg, hogy kihez megy feleségül.

— Igaza van, tökéletesen igaza — nagyieíi küsködött. — Tulajdonképpen miért gorombáskodik velem? — bámult rám ártatlan arccal. — Nem a legszabályosabban lettem a szeretője? Ha akarja, holnap folytathatjuk. A személyzet reggel hat órakor kel fel. Fél hét órakor kezdik takarítani a cipőket. Tehát ez az időpont már némi óvatosságra int bennünket. . . Semmi kifogásom sincs, ha holnap éjjel maga tisztel meg becses látogatásával. Különben azt se bánom, ha hozzám költő zködik ... Ebből láthatja, hogy nem kalandozom jobbra-balra — állhatatosság van bennem.

Közömbösen, meggyőződés nélkül pergette szavait, mintha csak Giuseppenek adott volna rendelkezéseket: sajttal hozza a spagettit, nem pedig paradicsommal! Nem is tudtam, hogy mi bősztített fel jobban: a hang, amely igaztalanul túlozta a romlottságot, egyéniségének homályos és kibogozhatatlan volta, vagy saját megaláztatásom elhatalmasodó érzése.

— Min gondolkozik?

— Nem tagadhatom, azzal a gyanúperrel élek — szólaltam meg magamnak is furcsa, idegen hangon, — hogy a mi szerelmünk csak *félreértésből* született meg. Sőt tovább megyek: ha véletlenül a kuvikoló német ugrott volna be kacérkodásának, vagy a félkegyelmű Giuseppe, akkor nekik dobta volna oda magát...

Válaszadás helyett áthajolt a testem felett, motozott az éjjeliszekrényen és felcsavarta a villanyt. Miután már szavaival előzőleg profanizálta együttlétün-

ket, most e mozdulatával — kitépve bennünket a sötétség jótékony homályából, — véget vetett minden további beszélgetésnek, megértésnek, kimagyarázkodásnak. Kiugrottam az ágyból, mintha vipera csípett volna meg. Erre elmosolyodott, ismét arra az északi fényre emlékeztető félderűs, félárnyékolt mosollyal, leült az ágy szélére, kezeit a térdai között lógatta. Sem szégyen, sem fájdalom, sem gyűlölet az arcán. Nagy, tágranyílt zöld szemei úgy néztek a villanylámpára, mintha onnan akartak volna megtelni fényvel.

Rágyújtottam egy cigarettára és magamban a következőket gondoltam:

— Egy anya és egy leány *egyazon* férfiért viaskodnak és ez Kurt, vagy én, vagy bárki más. Nem, ez nem is olyan természetellenes; a természetben nincs semmi értelem, vagy meg nem magyarázhatóság nélkül; miért ne higyjem el Pepitának a történetét? Miért ne higyjem el, hogy neki is éppen úgy, mint talán nekem, alibira van szükségünk, hogy durva testi vágyainkat önmagunk előtt is elfogadhatóvá tegyük, egy magasabbrendű, izgalmasabb szférába emeljük — miért kételkedjem abban, hogy az ő fantáziájának csapongása is ép annyira igaz, mint az enyém?. . . Hosszasan, enyhülő kedéllyel néztem Pepitát, kutató éberséggel, úgy ült ágyam szélén, mint egy szikla tetején, körülötte: gondolataim, neki idegen tenger hullámai. . . Sajátságos csend keletkezett köztünk, amely legkevésbé sem hasonlított minden más előbbi csendhez. . . Ült Pepita, mély és tőle szokatlan türelemmel, időt engedve ötleteim kalandozásának. Vájjon milyen lehet, milyennek *kell* lennie annak a Kurtnak, a férfiaság minő hatalomerejével kell felruházzuk őt, hogy *szavahihető* legyen, de — vihogtam befelé: hiszen ezek engem is megkívántak — tetszett a szó: megkívántak, mert egyaránt kifejezte ragadozó ösztönüket és utalt az én passzív, védtelen voltomra — már pedig én ... Annak az új csöndnek mágikus körén belül, amelyet Pepita változatlan mosolya zárt be — vájjon ez a mosoly nem a jóllakott és elfáradt vadnak önelégült mosolya csu-

pán? — magam elé idéztem a két nő összeveszésének pillanatát, az eltört flakon illatát éreztem az orromban, láttam a fekete asszonyt, amint a holmait lázas mohósággal hányja be disznóbőr bőrröndjébe, még én is segítettem neki, kombinéit, harisnyáit, sámfára simuló cipőit egyenként adtam a kezébe, csakhogy menjen már — mindezt egy hamleti monológ emelvényéről, lepillantva Pepitára, aki most a kandírozott gyümölcs felé nyúlt és egy ananászszeletet tüntetett el az ajkai között... A cigaretta parafavége levált a fogam között és ahogy elvontam a cigarettát, a füstfelhő is irányt változtatott, . . . Pepita megszólalt:

— Nincs tű-cérnája?

— Minek kell az magának?

— Innen látom, hogy a nadrágjáról leesett egy gomb. Nem bírom nézni a rendetlenséget.

Nem bírja nézni a rendetlenséget! Legbensőbb lényege a rendetlenség, egész gondolatvilága egy összevisszahányt szekrény belsejére emlékeztet és ő nem bírja a rendetlenséget!

Elnevettem magamat. Ezt a nőt csak nevetéssel lehet legyőzni. És mintha ő is elérkezettnek látta volna az időt, hogy eltakarítson mindent testi vágyakozásainak útjából, hozzám rohant és szenvedélyesen megölelt. (Hangja megint búgott, mint a teavíz a szamovárban. Mintha ez a szamovár fészekké vált volna egyszerűen és galambfiókák búgtak volna fel benne.)

Reggel kilenc órakor, mély alvás után a karomba emeltem és a tükröt félretolva, átvittem a szobájába. Megbeszéltük, hogy pontosan féltizenkettőkor együtt rándulunk ki autón Santa Margheritába.

12.

Persze, hogy a délelőtti találkozóra Pepita nem jött el! Sejtettem volna. Szavait sohasem szabad készpénznek venni. Ha nemet mond, akkor bólint a fejével.

Félórai bosszús várakozás után visszakullogtam

a szállásomra. Otthon sem volt. A személyzet nem tudja, hogy mikor ment el hazulról. Ebédre sem jött haza. Délután nem mozdultam ki szobámból, unalmamban képeslevelezőlapokat menesztettem boldogboldogtalannak. Már görcs állott az ujjaimba a sok írástól, amikor változatosságképpen az éjjeliszekrény fiókját kezdtem rendezni, ahová a takarítónő be szokta raktározni eldobott újságjaimat, jegyzeteimet, leveleimet, számláimat. Lám, egy névjegyet találok a következő sorokkal:

„Ma délután elutazom. Nyolc napig Genuában leszek: Hotel Miramare et de la fille. A vizontlátásra.

Az aláírás hiányzott. A nyomtatott név tintaceruzával kihuzigálgatva, úgyannyira, hogy a villanylámpa fényéhez tartva se okoskodhattam ki belőle. Hátrafelé dült eredetieskedő kézírás. Valami keveset értek a grafológiához. Ezt csak olyan nő írhatta, aki tele van nemi gátlásokkal. A duktus szögletes. Kőszívűség. A betűk nagyok. Feudális arisztokrácia tünete. Vájjon ki írhatta nekem? Vagy talán eltévesztették a házszámot?

Csak nem ő! . . . A fekete asszony? — éreztem, hogy a fülem hegyéig elpirulok. — Most egyszerre világossá vált előttem minden. A fekete asszony volt az, aki elutazott, ő írta ezt a névjegyet, az ebédnél előttem tette be a retiküljébe. De hogy került azután ide a fiókomba?

Becsengetem a takarítónőt: ki hozta e névjegyet nekem és mikor? A takarítónő tartja a kezében — németül van írva — ostobán betűzgeti — nem tudom — mondja — a földön találtam, beraktam a többi írás közé.

Többféle kombináció lehetséges. Például: becsempészette a levelet a takarítónővel, lepénzelte, hogy hallgasson. De ha a takarítónőnek az lett volna az utasítása, hogy minél gyorsabban juttassa el a névjegyet hozzám, akkor bizonyára nem süllyesztette volna el lim-lomjaim közé, amelyet vagy látatlanba kidobok, vagy csak akkor vizsgálok át, ha csomagolni kezdek. Inkább úgy történhetett, hogy mikor szomszédném

ebéd után a szobájába ment, észrevétlenül becsúsztatta a névjegyet az ajtó alá és a takarítónő, abban a hiszemben, hogy egy lehullott papírszeletke, felszedte és betette a fiókomba. Mindenesetre mulatságos!

13.

Tehát Gónuába utazott és vár ... Tehát távozása nem jelentette a velem való flört megszűnését, sőt. . . Mindenesetre mulatságos — állapítottam meg még-egyszer. — Mit fog majd szólni Pepita, ha az éj folyamán elébe tartom a névjegyet. Lóvá tett — ez igazán legcsekélyebb elégtételem.

Pepita este tizenegykor érkezett meg. Autóval. Az utcán vártam a kapu előtt.

— Honnan jött? — fakadtam ki indulatosan.

— Milyen szerencsétlen vagyok — hadarta gyors lélekzetvétellel, vállamra támaszkodott és intett, hogy fizessem ki a soffőrt.

Mialatt ez történt, autósapkájával legyezgette magát.

— Most jön haza .. .

— Santa Margarétából.

— Úgy? Kivel volt?

— Szólóban.

— Miért csapott be?

Ideges nevetés volt a válasz.

Sportkosztüm volt rajta, finom tweed anyagból, zsebe tele éretlen narancsal, a markomba nyomta. — Ezt zsákmányoltam. — Egyenesen a szobámba lépett, ruhástól végigdől a díványon.

— Képzelve, ma meggyóntam. Összes bűneimet levezekeltem. Na, ne nyúljon hozzám! — Ego te absolvo in nomine patris, fihi e spirit sancti — tagolt minden szótagot éneklő hangon. Megérintettem a karjánál. — Ne nyúljon hozzám! A maga közelléte oly természetellenes, oly megalázó — most egyszerre elzokogta magát, befúrta fejét frissen vasalt fehérneműim

közé és egy oxfordingemmel törölte le könnyeit. Azután a tükörhöz állott, összeráncolt szemöldökkel elégedetlenül nézte magát, grimaszokat vágott, rúzzsal bekente ajkait, durván, vastagon, mint egy utcaleány, megfordult.

— Sajnál?

A vállamat vonogattam.

— Milyen boldogtalan vagyok, ha tudná.

— Hát mi történt magával?

— Semmi.

— Mondja el!

— Ügysem érti meg.

— Megint a kedves mamával van valami baj?

— gúnyolódtam.

— Hagyja az édesanyámat, ha magukkal, férfiakkal hasonlítom össze, akkor ő egy szent asszony.

Ennek a szent asszonynak egy levele van nálam

— jutott hirtelen eszembe és már nyúltam is a mellényzsebembe, hogy az összehajtott névjegyet elővegyem. Mégsem tettem meg. Azon az éjszakán nem voltunk együtt. A rákövetkezőn sem. Anélkül, hogy különösebb ok lett volna rá, engedtem, hogy Pepita átmenjen a szobájába és lefeküdjék. Napközben a legderűsebben elbeszélgettünk egymással, a városi közkertben még a száját is odaadta, de a csókjainak íze hűvös volt, desztillált, mint az alkoholos vattának. Délután malmozunk, mind a ketten iparkodva, hogy a másik nyerjen. Lefekvés előtt jóéjszakát kívántunk egymásnak.

A viszonyunk úgyszólván pár óra alatt visszafejlődött. A teste nem érdekelt és ami a nagyobb baj, a lelke sem.

Az összegyűrt levél azonban kiabált, harsogott a zsebemben.

14.

A génuai nagyszálló halljában ötórai tea alatt találkoztunk. A pódium felett csörgött a jazz. Fernandez asszony kétszemélyes oldalasztalkánál ült, kissé hátra-

dőlve nádfonatú székében, szemlélte a táncolókat. Ahogy beléptem, azonnal észrevett, nevetett, fölényes, kihívó nevetése megingatott — vissza akartam vonulni. Ismét az ostoba megriadás a cselekvés kényszere elől fogott el, mint amikor először „tévesztettem el Pepita ajtaját, de már túl a pillanatnyi gyöngeségemen, kihúzott főtartással egyenesen hozzáléptem, meghajtottam magamat és energikusan — azért hangsúlyozom, hogy energikusan, mert rendszerint, hacsak nem ellenőrzöm magamat, sohasem szoktam egész kezet odaadni — mondom, energikusan és férfiasan megráztam az élményújtott kezet.

— Mindennap itt ülök hattól kilencig, nézem ezeket itt és várom, hogy maga mikor toppan a terembe. Ha napközben csatangolok a városban, a múzeumokat járom, vagy a kikötőben kószálok, meghagyom a portásnak, ha valaki keres, hogyha maga keres . . .

Magam elé mosolyogtam: legszebb tolladat ejtethed le előttem, biztonságban vagyok felőled! Engem nem a testedből kisugárzó érzékiség hozott ide! Nyugodtan foglalok helyet az asztalodnál, gumikesztyű van rajtam, emberi számítás szerint teljesen immúnis vagyok.

A főpincér vezérkarával megjelent és félkörben csoportosult körülöttem.

— Egy pohár bort talán ... — tétováztam. Kezemben borétlap.

— Ha megengedi — vette ki kezemből Pepita anyja a kartonlapot, — én választok. Hogy untam már magát a Jókedv-penzióban örökös Kefoscójával . . . Magának nincs semmi fantáziája. Lám, itt van ez a könnyű Valpolicella, fehérben is, vörösben is. Tessék, Sangoviese. Tüzes római bor. Vagy még erősebbet? Hohó. .. Fizucca. Ebben megbízhat. Erős ellenfél, szent igaz ... De magának erre van szüksége — aprókat nevetett. — Hát egy üveg Fizuccát — intett a főúrnak.

Nyugodt és fesztelen volt. Talán még inkább birtokában annak a művészetnek, melyet Pepita is sajátjának mondhatott: bármely témába azonnal bekapcsolódni és illúziót ébreszteni, hogy *egyebekben* a legtöké-

letesebb összhang áll fenn közöttünk . . . Reám nyugodtan rábízhatja magát — folytatta. — Úgy ismerem Genuát, mint a tenyeremet. Szeret jól enni? . . . Elviszem magát vacsorázni a Saccóhoz. Jó hely, egy kicsit drága ugyan . . .

Tompa hangon megszólaltam:

— Asszonyom, beszéljünk komolyan!

— Hát beszéljünk — és nyelvével belecsettetett a pohárba.

Összehúzott szemöldökkel néztem. Valósággal felnyaláboltam a tekintetemmel. Mondottam magamban: elmúlt negyven éves. Az anyja ... de arca, mozgása, gyereksége meghazudtolni látszottak korát. Bizonyos vonások, amelyek Pepita arcát jellegzetessé tették, megisméltődtek nála is.

„Reám nyugodtan bízhatja magát . . . Ohó! Vigyázat! Ha már Pepita is az orromnál fogva vezet, akkor ez a százszor okosabb, ravaszabb, számítóbb asszony tönkresilányítja minden férfiúi méltóságérzetemet. Nem kell hát a nyulat kiugratni a bokorból! Hirtelenében frontot változtattam:

— Olyan a tekintete, mint a jettatorénak.

— Igazán?

— Sötét hatalom van a szemében — udvaroltam tovább.

— Úgy? Sötét hatalom?

— Fájdalom, levelét csak későn kaptam kézhez — néhány sajnálkozó szóval a levél odisszeaját ecseteltem. (Úgy tetszett, asszonyom, nem akar beleharapni a csalétekbe.) Ám elkapatva hazugságaim simaságától, üres bókjaimat újabb bókokkal halmoztam.

Hitetlenül hallgatta. Néhányszor fölényesen elmosolyodott, végül így szólt:

— Azért mégis csak akad egy kis igazság a maga bókjaiban.

Ez a gúnyosan kihangsúlyozott „azért megakasztott udvarlásomban. Tehát világosan látja a határvonalat, amely az ámitást a hódolattól elválasztja . . . Csak a következő válasszal felelhettem:

— Azért magának nagyon jól esnek bókjaim, akár elhiszi őket, akár nem . . .

Körülöttünk táncoltak. Egy tangó ütemei porzot-tak a levegőben. Most egy más tangó következett.

— Nem táncol? — kérdezte.

— Nem.

Körülnézett, a terem közepéről magához intette a parkettáncost, aki fehér zsebkendőjével hatalmas verejtékcseppeket törölte le a homlokáról.

— Akkor engedélyezzen öt percet! Ezt a táncot hazámból hozták ide. A kedvencem!

Jól táncolt, finom hajlásokká aprózta szét a szonorikus ütemet. Kék brokátruhát viselt, amely a nyakát álláig betakarta, de vállalai, karjai csupaszon maradtak. Érzékiség, szenvedély világított át a bőrén, mint egy transzparens párákon és burán keresztül. Visszajött, lihegett, mohón ivott a- borból.

— Most már beszélhetünk komolyan. Jöjjön velem — szólított fel. És én ellentmondás nélkül követtem.

Autóba ültünk. A kocsit csak lépésben haladhatott a színház és galéria környékén.

— És most beszéljen Pepitáról.

— Pepita kellemes hölgy. Kiválóan maimozik és jó étvággal étkezik.

— Ez az egész?

— Ez az egész.

Bealkonyodott, fáradt, sárga fényvel gyulladt ki a piazzetta fölött egy fényreklám. Az asszony szeme szóltanul rajtam időzött, majd testével oldalra csúsztatva, a kocsit bőrülésén úgy ült, mint egy azték bálvány.

— Miért hallgatja el, hogy viszony van maguk között?

— Hát tudja?

— Tudtam, hogy az lesz, az első perctől kezdve.

— Mégis várt rám minden nap?

— Mégis. Nem volt kétségem, hogy jönni fog.

Rekedtes hangja kitisztult, keserű diadal csengett benne.

— De én nem azért jöttem, hogy a maga fölényes elbizakodottságát beigazoljam.

— Én meg nem azért hívtam, hogy ezeregyéjszakaiak egyikével megajándékozzon.

— Akkor nem értem magát.

Vakvágányra vezetett ez a gyors összecsapásszerű beszélgetés. Szinte örültünk, hogy autónk kiért a kikötőbe. Leszálltunk és elindultunk a kirakodó hajókhoz. Éppen egy kétkéményes délamerikai hajó lajtorjain szállingóztak le az utasok.

— Tulajdonképpen már akkor — állott meg hirtelen és kihajolt a móló kőpárkányán a lehunyó nap irányába, — amikor hívó szavamra megjelent, minden céloamat elértem. Talán volt egy perc, amikor többet akartam ennél. .. Elmúlt. . . Még ma visszautazhat, ha kedve van.

— Maga nem őszinte . . .

— Mit ért őszinteség alatt? Ha azt mondom magának: én sohasem szerettem a férfiakat olyan értelemben, ahogy azt maguk elképzelik, nem fogja elhinni.

— A nő, a titokzatos nő! A meg nem értett nő! Az örök Nóra a babaházban — gúnyolódtam és vidáman ütöttem egymáshoz a tenyeremet.

— Csak nevéssen!

— Magával tán nem történt meg, hogy amikor átjött a Brennerón és az éjszaka ködösségében az első állomás, amelye: megpillantott: Olio sasso volt. Azután tovább szundikált, zökkenős, álmos fővel kitekint, megint: Olio sasso. Csak nagykésőn eszmélt rá, hogy lám, összetévesztette az állomás nevét egy olajgyártmánnyal. Si non e vero, bene trovato — maguk férfiak, mindig hajlandók bennünket holmi olio sassonak tekinteni. Holott valamennyiünknek megvan a maga becsületeseve, karaktere, színe, amelyre csak akkor ébrednek rá, amikor a vonat már elrobogott.

— Ugyan, drága asszonyom, ezek az olasz cifra-nevű állomások, ezek az olasz kisvárosok, nagyon-nagyon hasonlítanak egymáshoz.

Így évdünk egymás között, magunk elé ránci-

gálva nemünket, mint valami védőpajzsot, amely mögött zavartalanabban készíthettünk elő egyéni támadásokat. Fel és alá járkáltunk a mólón, néha nekirohanva a kőpárkánynak, amint a szó és a szél áradata sodort. Többízben lopva ránéztem Fernandez asszony arcára: a szó a testi kielégülés bizonyos nemét jelentette a számára. Hosszú negyedórák teltek el, mialatt ítéleteink és megállapításaink sokszor szerencsésen egyeztek, sőt abban is, hogy semmi közünk egymáshoz: a legjelentősebb dolgainkban mindig magunkra maradunk. Ezt az álláspontot különösen ő hangoztatta, én eleinte ellentmondottam neki, hivatkoztam nagy szerelmekre és nagy barátságokra.

— Ó, elhiszem — hagyta rá — a szerelemnek is megvannak a maga kéjei, a birtoklás, a hatalombavevés gyönyöre, de ha ez hiányzik, akkor a szerelem halálosan unalmas á válik.

— És a barátság?

— Nos, a barátság csak akkor érdemli meg e nevet, ha két ember teljesen összeforr egymással.

— Én ezt a barátságot már szerelemnek nevezném.

— Igaza van — nézett fel a csillagokra, különös, feledhetetlen, ábrándozó visszariadt pillantással, anrlyen csak nagyritkán adódik az ember életében. Pillantás, amely soha be nem járt mélységet kavart fel és most a felszínen tükröződik. A valódi barátság ismeri a legvadabb szerelem gyötrődő kínját és féltékenységét. De ilyen barátság férfi és nő között sohasem jöhet létre — tette hozzá rezignáltan és mégis diadalmasan, a koldusgőg kettős érzéseivel.

A beszélgetésnek e fordulata megszelídítette társalgásunk eddigi harci modorát és akaratlanul mind a kettőnket tünődésre készítetett. Éreztük — talán inkább ő, mint én, de a végén én is éppen úgy, hiszen az intenzív érzéseknek az a transcendens ereje, hogy átmegegy a közelbenállók véérébe és hasonló magatartásra kényszeríti őket — hogy most már sürgősen távoznunk kell e helyről, máshova kell menni, hogy más témákon

rágódhassunk. Haza, szállásunk felé tartottunk. Mire a szállodához értünk, szavakban felmorzsolva energiánkat és túlon túl kiismerve egymást, mint két idegen lépkedtünk egymás oldalán.

A liften mentünk föl, ki-ki a maga kulcsával a kézben. Mozdulatlanul, teljes magasságban állingáltunk, mint valami mérce alatt, ebben a befalazott cellában, amely mégis mozgott felfelé . . . Hangfogó szőnyegek a folyosón, enyhe félvilágítás, az a megegyezésszerű csönd, amely ilyen építményekben honol.

— Magának hányas a szobája? — kérdezte.

— Száztizenegy.

— Akkor a harmadik emeleten van. De ha már itt szállott ki, benézhet hozzám egy pillanatra.

Arról, hogy mi este a Saccóhoz akartunk menni vacsorázni, utána valami programra készültünk, hogy én tulajdonképpen érte jöttem ide — erről többé egyetlenegy szó sem esett. Végzetes elközömbösödés fészkelte be magát közibénk. Szavaink önkéntelenül is tökéletesen elszigeteltek egymástól. Fernandez aszszony cigarettás skatulyát tolt elém, ő maga rágyújtott egy szivarra és szenvedélyesen füstölni kezdett. Ültünk, beszélgettünk, mint két diplomata, akik az udvarias, semmitmondó kijelentések mögött országok és fajták érdekeit védik határtalan szívóssággal.

— Gondolta volna ezelőtt három órával — nevetett a fekete asszony szeme, — hogy a mi nagy találkozásunk így fog lezajlani — de beláthatja, hogy történhetett volna másképp is — intettem vissza a szememmel, közben társalogtunk Genuáról, az olasz vasutakról és a fasizmus jövőjéről.

Tíz óra után távoztam tőle. Láttam az arcán az elégtételt és gyönyört: a legválogatottabb testi kéjjel felért számára az, hogy meg tudta fékezni a test vágyait. Magam is úgy gondoltam, hogy kerülgetése, körülbeszélése, eljelentéktelenítése annak a helyzetnek, amely egy idegen hotel halljában egy férfi és egy nő között önként adódott és beteljesülésre kívánczított — pompás

harc volt a közhelyek ellen és emlékezetesebb marad minden érzéki intermezzónál.

De holnapra, igen, holnapra valami mást kell majd kitalálni! . . .

15.

Fernandez asszony reggel az első vonattal tovább utazott. A portás közlése nem lepett meg. Tudtam én már ezt az este is.

Génuában két napot töltöttem. Bejártam a temetőt, hűsöltem a Doriák kápolnájában, ábrándoztam a Via Garibaldin. A dozsék világát ébresztettem fel magamban, hajdani delnők jutottak eszembe, akik gyaloghintón hozták ide magukat ebbe az utcába, ezekbe a ragyogó, palotákba és ha szerettek, másként szerettek, mint mi. Két palota állott szemben egymással, két ikerpalota, a híres Rosso és Bianco, fehér és a porfirmárvány színeiben. Mialatt a szépségtől mámoros fővel kóvályogtam a belső udvaraiban, spanyol udvarházak patióinak szökőkútját hallucináltam magam elé és agyamban folytonosan dolgozott a kis motolla: minő fura kaland, zavartabb és oktalanabb, mintha csak a képzelet alkotta volna meg . . . Visszatérni a „Jókedv^{if}-penzióba egyelőre nem volt ínyemre. Viszont Génuából is elég volt. Böröndömet kiegészítettem a legszükségesebbel és rábíztam magamat a vonatra. Páviában kiszállottam, alaposan megbámultam a Certozát. Innen egy levelezőlapon értesítettem penziómat, hogy pár napig távolmaradok, szobámat tartsa fel. Milanóban gyorsan telt az idő.

Abban a szent meggyőződésben éltem, hogy nyolcnapitávollét elegendő ahhoz, hogy Pepitát végleg kiverejtékezzem magamból. Alapjában az lett volna a helyes, ha a csomagjaimat magam után küldetem. De a következetlenség ragadós. Mégsem akartam eltávozni Olaszországból anélkül, hogy Pepitát mégegyszer ne lássam.

A penzió, a kis fürdőhely, mintha valamit változott volna távozásom óta ... Egyik-másik nagy szálloda már kinyitott és mindenütt tatarozási munkálatok foly-

tak. Amikor beléptem a Jókedv-penzióba, friss festék szaga ütötte meg az orromat. Itt is ácsoltak, festettek, a hiányosságokat hozták rendbe.

Jókedv mama mentegetődzött, hogy várt párnapig, de nem adtam életjelt, kénytelen volt kiadni a szobámat.

— De azért csak akad hely, ahova a fejemet lehajtsam?

— Önnek, doktor mindig — nyugtatott meg Jókedv mama, egyik legelőkelőbb hangsúlyával.

Új figurák, lármás balkániak, átutazó német turisták, a nyugdíjas tábornok azonban uralta a terepet és több salátát fogyasztott, mint valaha. A német számtanácsos is itt volt, de amint hallom, ma estére útrakészen. És itt volt Pepita is. Az anyjával. Még a délelőtti órákban találkoztam velük a sétányon.

Pár percig mozdulatlanul lépkedtem a hátuk mögött, latolgatva magamban, hogy van-e értelme hozzájuk csatlakozni? Váratlanul megfordultak és nem voltak meglepődve, hogy láttak. Barátságosak voltak mind a ketten és érdeklődtek, hol jártam. (Legalább egy levelezőlapot írhatott volna nekünk.) Érdeklődésüknek azonban nem volt semmi komolyabb tartalma, nyilvánvalóan felesleges voltam. Végül is némi nyomatékkal megkérdezték, hogy mikor szándékozom elutazni? Boszszantott, hogy éppen Pepita tette fel azt a kérdést.

— Most . . . most utazzam el — kérdeztem ingerkedve — amikor érik már a narancs és itt a főszezon?!

A két asszony összenézett, mosolyogtak mind a ketten, egyazon fölényes, egymástértő mosollyal, amely ismét tudatossá tette előttem, hogy ezek itt mennyire egyek, hogy mennyire egymás mellé tartoznak.

— Hát ne utazzon el, fiatalember — mondotta a fekete asszony monoton hangon, kezét nyújtotta felém, majd leányához fordult:

— Pepita, nekünk mennünk kell — és egy átjáró felé mutatott, amely a vasúti töltés alatt a városi kertbe vezetett.

Pepita biccentett nagy megértéssel.

Már el is tűntek mind a ketten anélkül, hogy egy-

szer is hátranéztek volna. A legnagyobb magátólértel-
hetődéssel, mint akik csak egymásnak élnek, egymásért
vannak teremtvé, karoltak egymásba. Meleg, benső-
séges karolással, mint a nászutasok. Az volt az érzésem,
hogy most megbújnak egy fa alatt a magnóliák és a
ciprusok között és csókolóznak.

16.

A történetnek itt vége van és mégsincs vége.

Ahhoz, hogy kényelmetlen átszállások nélkül, egy-
huzamban tehessem meg utamat hazáig, (óh, aktáim,
írásztalom, bőrfotójeim, mennyire a tiétek vagyok)
csak a reggeli gyorsal való indulás mutatkozott alkal-
masnak. Az estét tehát még a Jókedv-penzióban kellett
eltöltenem.

Jött az „utolsó vacsora”. Az én hölgyeim tapinta-
tosan szobájukba hozták fel az étkeket. Szemtanúja
voltam, amint Giuseppe egy kis üveg bort is cipelt fel
a fényesre sikált nikkal tálcán. Fizuccát. Jókedv mama
a két távozónak, nekem is, meg a németnek egy-egy
virágsokrot szervírozott az asztalunkra. Kedves.
Valóban kedves figyelem, mit törődtem vele, hogy Jó-
kedv mama most, hogy úgy mondjam, egy nevezőre
hozott a kiállhatatlan teutonnal.

Totage aux legumes, Omelette paysanne, Blan-
quette de veau, nouilles au beurre, fruits et fromage —
ez állott a menükártyán. Ez volt az első eset, hogy
untam az embertársaim fizognómiai vizsgálatát és szó-
rakozottan végigtanulmányoztam a menükártya hát-
lapját is, amelyen egy hirdetés turisták és automobi-
üsták figyelmét egyes nagyvárosok kilométertávolsá-
gaira, másik hirdetés pedig egy 1865-ben alapított
olasz bank anya- és fiókintézeteire, betétállományára,
pénzszekrényeire és traveller-csekkjeire hívja fel.

A tapasztaltabb fürdővendégek talán virágsokra-
inkról észrevehették volna, hogy ma van a búcsúes-
télyünk. Észrevehették, de mit sem törődtek vele

Penziókban nem szokás búcsúzkodni. Észrevétlenül fogunk távozni, mint ahogy a hullát lopják ki éjszaka idején a tüdővészeselek szanatóriumából.

A németnek azonban jó hangulata támadt. Pezsgőt hozatott, Ő, aki egész idő alatt csak ásványvízen élt. Amikor sűrűn nyúlt a mellette lévő széken elhelyezett jeges veder felé és a második üveget is felbontotta és ivott, dudorászott, egyedül, egymaga szórakoztatására, olyan oldaláról mutatkozott be előttem, amely rokonszenvéssé tette. Íme, hát ő is fellázadott a kérlelhetetlen rend és pedantória ellen, amely látszólagosan egész életét kormányozta. Bizonyára neki is van tanulmányozásra érdemes lelkivilága, indulatai, szenvedélyei. Története.

Szívesen fogadtam el meghívását — holnap úgyis távozzunk, — amelyet Jókedv mama közvetített. Egyéb • ként őt is meghívta.

A tisztességes, svájci rendszerű hölgy azonban szabadkozott. Még dolga van a konyhában. Majd később. Alighanem meg akarta várni, míg Giuseppe kuckójába vonul. Csak nem fogja magát profanizálni a „személyzet előtt. . .

Öt perc múlva a némettel vakmerő témáról beszélgettünk. A szerelemről. Tudniillik az ön szerelmemről.

— Magának tetszett a kis vörös, ne is tagadja ...

— Nekem mindakettő tetszett — feleltem őszintén, italesán. Nekem tetszenek az ilyen regényes történetek. (De hogy két szék között a pad alá estem, ezt nem vallottam be neki.)

— Hehe — kacagott a német és fehér porcellán felső fogsora is együtt kacagott vele. — Szép emberi állat mind a kettő. Csakhogy maga nekik ennyi — pattintott egyet a körmével.

Töltött, kávéskanállal kavargatta gyöngyöző italát, élvezte, ahogy neki habzódott.

— Nekem is tetszettek. Mit gondol? Hogy én csak ekózni tudok egy szikla tetejéről. Ültem, mint a pók hálójára közepém. Néztem őket. És néztem magát.

„— De ha érdekelte, minek nem ismerkedett meg velük?

Hamiskásan, a részeg emberek modorában hahotázott.

— Ohó . . . Előbb be kellett szereznem magamnak az információt. A legmegbízhatóbb információt — vágta ki büszkén, fölényesen, visszataszító német alapossgal. — Fürdőhelyen az ember sohasem ismerkedik vaktában.

Bambán lestem a szót. Mit fog még mondani?

— Utánuk nyomoztattam. Génua, Berlin és így tovább . . . Ohó, két hét munkájába került. Mindent tudok róluk — szólott nyomatékosan. — Életük nyitott könyv. Ha akarnának, sem tudnának elszakadni egymástól . . .

Irtózom a kimondott szótól. Méltatlankodva utasítok vissza minden ilyen spionkodást, magánnyomozást, amely a feladóra is egyformán megalázó. Sietve közbevettem:

— Hát miért szakadjanak el, hiszen anya és leánya . . .

— Ohó, anya és leánya? Hát ezt honnan veszi? E tekintetben annyi közük sincs egymáshoz, mint egy leesett mákszem. A szőke nem is spanyol, hanem honfitársam. Hehe . . . egy erfurti nagyfuvarozó hajdani felesége. A spanyol donna eredetileg táncosnő. Várjon csak — kabátja belső zsebéből néhány újságlapot és írógépellt levelet húzott elő — 1927 március ötödikén Kurt Hein rátámadt Fernandez Pepitára, mert. . .

— Köszönöm — hárítottam el magamtól minden további fejtegetést.

— 1929 márciusában . . .

— Ön még talán azt is tudja róluk, hogy hetenként hány fészülököpenyük kerül ki a nagymosásba?

— És mindezt ötven márkáért — dörzsölte kezeit a német és irományait gondosan összehajtogatta.

Szerettem volna jól képentereíteni. Szerencsére megjelent a küszöbön Jókedv mama. Fekete, keményen suhógó, régimódi ruhát öltött magára, ráncos nyakán

vékony bársony szallagon lojásalakú medaillon, halán tékán orra körül a sebtében kezelt puderpamacs nyomai. Elképesztő volt, amint komikus kiöltözöttségében, félénk, erőltetett gráciával, amely hosszú évtizedek óta először bújt elő e fogadói vezérnő törvényes szenvtelensége mögül, jobb kezévé: kissé megemelte szoknyája szélét és kacéran kellemeztette magát: készen vagyok.

A nő. A „fémjelzett, megbízható” nő.

A német feltápáskodott és ingó gavallériával egy őszi tubarózsát húzva ki a csokorból, átnyújtotta neki.

Olyan mozdulattal, amelyet úgyis értelmezhettek, hogy azonnal visszajövök, csak egy kis dolgom van, kirohantam a kertbe és ostobán felnéztem a csillagokba.

M A K K A I   S   Á   N   D   O   R

A CIRKUSZ

Nyolcéves voltam és a szülővárosomban csak két nagy dolog volt: a kálvinista torony és a kollégium. Minden ezek körül forgott. Nem csoda tehát, ha a cirkusz megjelenése alapján rázta meg az életemet. Már maga a bevonulás örökre felejthetetlen marad. Pirosruhás lovasok vezették be a menetet trombitálva. Mögöttük egy valódi elefánt lépkedett, a hátán sátorka volt és benne két majom, amelyek folyton grimaszkodtak. Hát még a cirkusz felépítése! Éppen a házunk előtti téren állították föl, olyan gyorsan és csodálatosan, hogy szinte hihetetlen. Hatalmas alkotmány volt, én legalább sohase láttam különbet, a köröndje fölött legkevesebb nyolc sor padot vertek s a fedőponyvát akkora árbocra húzták föl, hogy szédültem, ha a tetéjére néztem. A cirkuszt egy átjáró kötötte össze a deszkából vert istállóval. Hát az az istálló! . . . En azt hiszem, húsz gyönyörű ló is volt benne, a legszebbet Gidrának hívták, fehér volt a farka a földig ért. Ahogy beszélek róla, ma is érzem a paripák pompás illatát.

Azok a hetek, amiket a cirkusz nálunk töltött, életem első nagy válságát hozták magukkal. Először is súlyos összeütközést teremtettek az édesanyám és közötttem, mert a napnak minden lehetséges percét a cirkusz körüli csavargás foglalta le s a házi-rend fölborult. Másodszor, mert szó sem lehetett semmiféle tanulásról. Ami volt a fejemben, az mind elpárolgott, aminek bele kellett volna költöznie, az mind kívül rekedt, mert az egész területet az utolsó zugocskáig varázslatos hatalma alá hajtotta Jenő úr, a műlovar, Johanna kisasszony, a műlovarnő, Maxi, a bohóc és főképpen és mindenekfelett Pepita kisasszony, a nálam

alig idősebb csodalény, úgyis mint trapézművész, úgyis mint a kutyák és majmok megfoghatatlan hatalmú idomítója. Emiatt az iskolában, mint egy hullócsillag, zuhantam alá szemkápráztató gyorsasággal az első tanuló zenitjéről, az utolsó padban kuksoló Buffa Zsiga nadirjáig, aki még hozzá cigányfiú is volt. A zuhanás még hagyján! De a tanító úr rettenetes ember volt, lilaszínű bibircsókok gyúltak ki az arcán, ezúttal a haragtól és nemcsak a szesztől. Úgy ordított, mint a veszett bika, istenesen elpálcázott és eltiltott a vasárnapi ebédőtől. Még ez is hagyján, mert mit tudhatta ő, hogy bőmbőlése és pálcájának suhogása közben Pepita kisasszony angyalarca lebegett előttem és a mártírok gyönyörével tettem le lábai elé életemet, lovagi áldozatul. A tanító úr ezenfelül, teljes mértékben indiszkrét ember is volt, nem érzett semmiféle kötelezettséget arra, hogy az iskolai dolgok az iskola falai között maradjanak s a patika előtti padon, a „Tigris”-ben és mindenütt, ahol bort mértek, közhírré tette, hogy nagynevű néhai apám ugyancsak forog a sírjában, mert ilyen gaz kölyke van, aki egyszerre csak megbolondul, nem figyel a leckékre, nem tanul és nem tud semmit, gyalázatot hoz családjára és az ősi kollégiumra s még hozzá makacsul összeharapja a száját és nem vall semmit, hogy mi ütött belé?

Már nem is tudtam, hova bújjak, mert előkelő urak, apám régi barátai csóválgatták a fejüket, ha megláttak az utcán, a keresztapám pedig, félénk, szelid, finom öregúr, a szemüvege mögül pislogva úgy ment el mellettem, mintha nem látott volna. Pedig máskor mindig megállított, megcírógatta az arcomat, megdicsért, mert jóhíremet hallotta és hebegve-pirulva tízkracárt adott.

Mindezek tetejébe a felbőszült mester édesanyámat is tájékoztatta züllésemről hörögve és szemeit vadul forgatva. Többek közt azt is kijelentette, hogy a számtan órán, minden bevezetés nélkül fölnyerítettem, mint egy ló s aztán konokul letagadtam. Lehetséges, hogy megtörtént, mert Gidránon merengtem, amint

Jenő úr és Johanna kisasszony fölváltva pattannak a hátára, miközben ő körbe rohan és minden felváltásnál vidáman nyerít egyet. De mentségemre ki kell jelentenem, hogy én magam nem hallottam a nyerítésemet s így teljes jóhiszeműséggel tagadtam le. Egyébként is két pofont kaptam érte, a másodikat nyilván azért, hogy estemben föltartson és így szerintem az ügy szabályszerű befejezést nyert, melyet tovább is hánytorgatni és még hozzá anyámat keseríteni vele a legnagyobb hitványság volt.

Mindezek a dolgok az elemi katasztrófa erejével zuhantak reám, de úgy fogadtam őket, mint a bölcs: a kikerülhetetlenben való megnyugvással. Sőt, ami szomorú jele hihetetlen leromlásomnak, egyre fokozódó csendesfényű meleg öröm ömlött el bennem, hogy Pepita kisasszonyért szenvedek, akit naponként lavinaszerűen növekedő szenvedéllyel, a reménytelenség édes kínjával imádtam.

A reménytelenség, pénzem nem lévén, természetes volt. Különben is iskolás gyermekeknek csak szülők társaságában szabadott a cirkuszba menniök, vagy a tanító úrral együtt, külön gyermek-előadásra, így hát Pepita kisasszonyt én csak a ponyván ezer veszély közt bicskával hasított lyukon át imádhattam és a lyuk körül is hárman leskelődtünk, két szintén megbabonázott kortársammal, ami szakadatlan lökdösődést, fojtotthagú, de rettentő tartalmú fenyegetéseket és nem egyszer pofozkodást jelentett, minek következtében igen értékes részletek veszttek el számunkra az előadások próbáiból. Mert természetesen csak a nappali próbák idején leskelődhettünk, a késő esti előadások óráiban rég otthon kellett lennünk.

Ellenben, mint egyelőre elérhetetlen, de izzó vágyat tápláltam magamban azt a tervet, hogy egyszer, török-szakad, odabenn, a nyolc padsor legfelsőb-bike mögötti állóhelyről fogok végignézni egy teljes nagy esti műsort. Ehhez tíz krajcár kellett volna és szülői engedély, anyámat ismerve, megbízható felnőtt kísérő is, talán a szakácsné ami újabb tíz krajcárt

jelentett. Ezekről a tíz krajcárokrol azonban szó sem lehetett. Anyám haszontalannak bélyegzett dolgokra nem volt hajlandó szűk nyugdíjcskájából pénzt dobálni, keresztapám tíz krajcárjainak pedig drága tanítóm befűtült minősíthetetlen hírharangozásával.

Volt olyan kísérlet, melyet fentemlített barátaimmal beszélünk meg, hogy a cirkusz istállójában följánlott szolgálatokért kérjünk bebocsáttatást az előadásra. Úgy szólva már ismertek is, hiszen örökösen ott ólalkodtunk az istálló körül a gyönyörű állatokat szimatolva és csodálva. De a lovászok nagyon zord és káromkodós emberek voltak. Napok teltek el, míg egyet közülök meg mertünk szólítani s reszketve-makogva följánlottuk szolgálatainkat. De csak végigmért, köpött egyet és fölmordult: menjetek a fenébe, taknyosok.

Ez hát nem sikerült.

Következett rettentő megküzdésem a vigyorgó kísértéssel. A vigyorgó kísértet egy csillogó tízkrajcáros volt, amelyet édesanyám az asztalsarkára tett valamiért, vagy talán, amit a kísértet igyekezett velem elhíttetni, ott felejtett és így nem is tud róla.

Nincs mivel mentegetnem magamat. A kísértésnek erős, édes lószaga volt és Pepita kisasszony arcával mosolygott reám. A tízkrajcárost óvatosan zsebre süllyesztettem. Elérkeztem a züllés mélypontjára. De a lelkiismeret is megtette a magáét. A pénz majd elégette a tenyeremet, a zsebemen is perzselés-szagot éreztem. Csakhamar tapasztalnom kellett a lelkiismeretnek azt a ravasz tulajdonságát is, hogy a gonosz szándék kivihetlenségét csak azután fedi fel a bünsőnek, mikor az már bekerült a szószba.

— Te számár, — szólott hozzám a lelkiismeret, — mit érsz avval a pénzzel? Az előadás este van, vacsora után és hogy az ördögbe szökhetsz ki a házból olyankor?

Nagyon kínos jelenet volt továbbá, mikor édesanyám túvétette a házat a tízkrajcárosért, s a szakácsnét félreérthetetlen gyanúsításokkal illette, az megvisítva felmondott. Szorult helyzetemben újabb go-

noszszággal tetéztem bűnömet és álbuizgalommal elegyedtem bele a pénz keresésébe, míglén nagy verejtékezés között sikerült az átkozott piculát a varrógép fedele alá csúsztatnom, ahol csak másnap kapta meg anyám és így a szakácsné is csak huszonnégy óra múlva jutott abba a helyzetbe, hogy beszüntesse a fazekak és tepsik csapkodását, visszavonva a felmondást.

Ez sem sikerült.

Maradt volna az egyszerűségében dermesztő gondolat, hogy egyenesen az anyámtól kérjek pénzt és engedélyt a mennyországba való belépésre. De egyrészt, azt hiszem, a világ valamennyi hasonlókorú és helyzetű gyermekével való nemzetközi egyetértésben, ezt előre is reménytelennek véltem és nem hittem az egyenes út célravezető voltában, másrészt éppen a tusa csúcspontján robbant bele a tanító úr az eseményekbe, anyámnál tett látogatásával, melynek célja és lényege a féllélem mondott lesújtó bírálat volt.

Míg eddig minden bajt elviseltem a cirkuszért és Pepita kisasszonyért, sőt gyönyörködtem is az érte viselt szenvedésekben, ez a megpróbáltatás több volt, mint ami elbírható. A nyolcéves férfi teljes ambíciójával törekedtem arra, hogy édesanyám büszke legyen reám. Az ő dicsérete volt számomra a legmagasabb kitüntetés. Szelid, kék szemeinek már szomorú pillantása is lesújtott, a könnyeit pedig nem tudtam kibírni, úgy hullottak a szívemre, mint az eleven szén. Ezúttal pedig hullottak bőven és én, aki a tanítók legoroszlánabbikának dühét úgy állottam ki, mint a vihar után nyugodtan kiegyenesedő fűszál, összetörtem ezek alatt a könnyek alatt. Fogadkozások következtek őszinte zokogás közben, de az őszinteségnek csak addig a mértékéig, hogy a cirkuszról bölcsen hallgattam. Egy hétig fogcsikorgatva kerültem örülem édes poklát. Rettentő erőlködéssel figyeltem és tanultam. Sikerült. A tanító úr még morgott néha, mint a távolodó égháború, de néha már rámkialtott: na látod! És becsületére legyen mondvá, a megtérésemet is hűségesen kiharangozta. Anyám csupa mosolygás volt és szívfájdítóan jóságos.

Keresztapám észrevett és egyszerre húzkrajcárt adott. Csak ez kellett! Egyszerre megrohant a kiéhezettetett tigris: meg van a pénz, mehetek a cirkuszbá!

Nagy elszánással tálaltam ki anyámnak a dolgot, sok előzetes kedveskedés, törleszkedés után. Ő csak rámnézett kikerekedett szemekkel, összecsapta a kezeit s felkiáltott:

— Hát ez volt a bajod?

— Ez, rebegtem lesütött szemekkel.

A fejemet simogatva gondolkozott egy darabig, azután így szólt:

— Együtt fogunk elmenni, ma este.

Estig nem is tudom, mi történt. Történhetett akármi. Nem voltam ezen a világon.

Anyám a második sorba váltott jegyeket. Ez negyvenkrajcár volt kettőnknek. Szinte hihetetlen, hogy ilyen jó lehet valaki.

Az előadás gyönyörű volt, elragadó, isteni. Az elefánt lefordított sörös palackok során sétált végig. A bohóc nagyszerű vicceket mondott és szélvészfént hányta a cigánykereket. Gidrán, mint a mesebeli táltos, szinte lángot fűjt és nem is érintette a földet. Jenő úr és Johanna kiasszony kápráztató dolgokat műveltek a hátán, hol külön, hol együtt. Jenő úr egyenesen állott a vágató lovon és Johanna kisasszony rohanás közben szökött fel melléje, aztán felkúszott a vállára és ő is felállott, kiterjesztett karokkal. Ezt csak én láttam, mert anyám eltakarta a szemét. A körönd közepén feketeruhás úr állott, fehérhajú, kurta szakállú elegáns úr, hosszú ostorral pattogatva. Ez volt az igazgató. A mutatvány végén finoman hajlongott mindenféle és megköszönte a nagyérdemű közönség lelkesedését. Volt is mit. Mindenki tapsolt, a csiszlikek az állóhelyen örjöngtek.

De mindez elenyészett Pepita kisasszony teljesítménye mögött. Most láttam őt először közélről, háborítatlanul, egészen. Hajlékony, vékony kis testén fehér trikó feszült, vörösarany haja kék szalaggal leszorítva. A szeméi mint búzavirág. Nagy piros szája

kacagott és a fogai is nagyok voltak, fehéren villogtak az ajka között. Pepita kisasszonynál szebbet még álmodni sem lehetett. Csókokat dobált a közönség felé s az egyiknél éppen rámnézett. Szinte elsüllyedtem boldog szégyenemben. Aztán, mint a macska felkúszott egy kötélre a trapézra, amely fenn, fenn a magasban lebegett. Két majma a csiszlikek harsogó röhögése között egy pillanat alatt mellette teremt s a vállaira ültek. Ronda dögök, gondoltam féltékeny gyűlölettel. Aztán villámszerű jelenések következtek, szédítő forgások, fejjel lefelé hintázás, nyaktörő játékok a majmokkal, iszonyú és gyönyörű vakmerőségek.

— Szegény gyermek! Szegény gyermek! — sutogta az édesanyám. — Látod, milyen szerencsétlen sorsa van?

Értetlenül, rosszalón pillantottam feléje. De aztán megint elmerültem bálványom csodálatában. Amikor kacagva levetette magát a hálóba, még bukfencezve is egyet a levegőben, rémülten felkiáltottam. De már ott billegett, hajlongott a porondon, csókokat dobálva mindenfelé a harsogó tapsviharban.

Nem tudom, hogy mentünk haza, extázisban, rézszen szédültem ágyamba. Nem tudom, hogy történt, mi történt velem, de valamikor később egyszerre csak felültem az ágyban, belemeredtem a sötétségbe teljesen éberem, tiszta fejjel és hangosan megszólaltam:

— Elmegyek . . .

Aztán csodálatos nyugodtsággal álomba merültem.

Másnap valami ürüggyel korábban indultam az iskolába. Érthetetlen bátorsággal egyenesen a cirkusz bejárájához léptem. A pénztár előtt álmos asszonyság ásítózott, boglyasan.

— Mit akar, kisfiú? — kérdezte elállva az utamat.

— Édesanyám küldött az igazgató úrhoz, — hazudtam szívdobogva. — Jó helyeket akar lefoglalni a mai előadásra. Kérem, engedjen be.

Az asszony csodálkozva nézett rám. Egy kicsit gyanakodva is, de szerencsére nem okoskodott tovább.

— Próba van, — mondta újra ásítva. — De azért menjen csak be.

Félrehúzta a függönyt és bemutatott a köröndre.

Beszédelegtem. A nagy ponyva alatt félhomály volt. A leeresztett trapézon az igazgató úr próbáltatott valami új mutatványt. Pepita kisasszonnyal. Ahogy oda imbolyogtam, a leányka lefordult a rúdról, elterpeszkedett a földön, mint a béka, a rudat fogva két kezével s bámészan nézett reám.

Az igazgató megfordult s csodálkozva vont a föl szemöldökeit.

— Mivel szolgálhatok, fiatal úr? — kérdezte mély basszushangon.

Most nem volt feketében, csak ingujjban. A haja, szakálla borzas volt. De komolyan nézett reám s nem ellenségesen.

— Én . . . kérem . . . én . . . — hebegtem zavartan. Aztán felvágtam a fejem s elszántan kilöktem magamból:

— Én művész akarok lenni, kérem . . . cirkuszos . . .

Pepita kisasszony elkaccantotta magát. Most látam, hogy az orrocskája körül szeplős és hogy túlnagy fogai vannak. De boglyas, vörösszőke haja csillogott, mint az arany s a szemei kéken kacagtak reám. Így még gyönyörűbb volt.

Az igazgató megfenyegette az ujjával, hogy csendben legyen s nagy komolyan fordult megint hozzám.

— Művész akar lenni? Nagyon szép . . . Itt nálunk, ugyebár?

Bólintottam.

— Tetszik magának a cirkusz, mi?

— Nagyon, — suttogtam elszorult torokkal, fél-szemmel a kislányra sandítva, akinek a füléig húzódott a szája s rám kacsintott a haszontalan.

Az igazgató úr tovább kérdezett:

— Aztán mi szeretne lenni? Lovar, bohóc vagy tornász?

— Trapézos, — fejeltem fülüg pirulva.

Pepita kisasszonyból kirobbant a kacagás. Vonaglott, mint a kígyó.

Az igazgató rászólt:

— Mindjárt kikergetlek, ha még egyet mukkansz.

A leányka visszagyúrte magába a hahotát, szinte hallatszott, amint lefelé bugyborékol a gégején. De a szája meg a szeme tovább kacagott, hangtalanul is megzugatva a szívemet. Nem volt gúnyos az arca, de azt láttam, hogy kinevet.

Már-már megfutamodtam.

Most az igazgató úr kikérdezett a szüleimről, a házunkról, a sorsunkról, a barátainkról, mindenről, gyorsan, ügyesen, komolyan,

Vallottam nyíltan. Ő el se mosolyodott. Nagyon komoly maradt. Úgy beszélt velem, mint férfival. Ez megnyugtató. Fölbátorított.

— És mit szól hozzá a kedves mamája? — kérdezte egyszerre élesen a szemembe nézve.

Vártam ezt és mégis megrázkódtam. Lesütöttem a fejemet.

— Nem tudja ... — lihegtem könnyeimmel küzködve — de ha nem sikerül, úgymint meghalok ... és az még rosszabb lenne neki, nem? ... — Reménykedve pillantottam az arcába.

Az igazgató úr rámmeredt még egy kicsit. Aztán hirtelen megtapintotta a karomat. Majd a térdemet fogta át. A nyakamat ide-oda forgatta, egy kicsit fájts. Túrtem. Vártam.

— Ezt el kell törni, — mondta merengve.

— A . . . karomat? ... — hebegtem rémulten.

— A karját. Mind a kettőt... A csuklóit is. Meg a térdeit. Na meg a nyakát. Hogy jól tudja aztán forgatni.

Hitetlenkedő borzalommal néztem a szemébe. Halálos komoly volt.

— Fáj? — kérdeztem dideregve.

— Fáj, — mondta konduló szóval.

— És . . . és . . . és . . . sokáig tart?

— Elég sokáig . . . Egy évig is kell feküdni vele. Aztán meglátjuk.

Ekkor találkozott a szemem a Pepita kisasszonyéval. Csak éppen a legmélyén láttam valami kis szikrát ugrálni. De megesküdtem volna reá, hogy ő is komolyan néz a szemembe.

— Neki is? . . . — makogtam, reszkető ujjal rámutatva.

— Bizony! — intett az igazgató úr, tisztos ősz fejével. — Egy csontja sincs a helyén. Azért tud úgy hajlani, forogni, mint a kígyó.

Még az állam is leesett, úgy bámultam a bálványomra.

Ő pedig újra nagyot kacagott, hirtelen ráfeküdt a trapéz rúdjára háttal s az egész testéből karikát csinált. Egy csont sincs benne! — villámlott át rajtam az iszonyat. Pepita kisasszony aztán talpraszökkent, odaugrott elé, a szemembe kacagott és megcsípte az államot:

— Úgy ám, kisfiú! — nevetett az arcomba.

Azt hittem, mindjárt leszédülök. De az igazgató úr átkarolta a vállamat.

— Hát jól van, fiam, fölveszem a truppa. Most már tudja, hogy megy. Gondolkozzék két napig, aztán ha vállalja, jelentkezzék ismét. A csonttöréseket azonnal megkezdhetjük.

Utoljára, ahogy kiszédelegtem, Pepita kisasszony nagy kacagó száját s huncut szeméit láttam. Még csókot is dobott utánam. De az igazgató úrban nem volt okom kételkedni. Ő nem tréfált velem, az bizonyos.

. . . Hogy mehettem volna az iskolába? . . . Haza támolyogtam.

— Beteg vagyok ... — nyöszörögtem, amikor az édesanyám ijedten elémfutott. Elhihette. A fogaim vacogtak s reszketett az egész testem. Hamar ágybadugott és orvosért futtatott. A doktor úr erősen csóváltatta a fejét. Sok hókus-pókusz után úgy nyilatkozott:

— Idegláz. Nem kavarta fel valami rendkívüli dolog ezt a fiút?

Most anyám hirtelen a fejéhez kapott, elsápadt a fölkiáltott:

— Hát persze, hogy a cirkusz! Azok a rettentő mutatóványok! Ó, bár ne vittem volna el!

Aztán néhány napig az ágyban vacogtam. Lázás álmok között viaskodtam magammal. Nehéz küzdelem volt, mely megnyugtató vereséggel végződött.

Drága Pepita! Bocsáss meg, hogy gyáván cserben hagytalak. Nem születtem hősnak. Sok mindent elsenvedtem érted, szidást, pálcát, megvetést, le is aljasodtam érted, mert kész voltam az anyám szívét összetörni. De, hogy kitörjék a kezemet, lábamat, hogy össze-vissza facsarják a nyakamat, kiszedjék a csontjaimat. . . nem, ezt nem tudom vállalni, nem, még érted se, drága Pepita! . . . Szégyenlem, a víz folyik végig a hátamon miatta, de mégsem, ezt az egyet nem ... Hiába! A tiszteletes úr is kiprédikálta a Bibliából, hogy a lélek kész, de a test erőtelen . . .

Az elviharzott küzdelem után anyám karján botorkáltam végig az udvaron a kapuig. Remegve pillantottam ki a térre . . . Minden elsötétült előttem ... A szívem megrándult, mintha kitépték volna . . . Ha anyám nem ölel magához, összeesem. Mert a cirkusz nem volt sehol. Csak egy rakás hulladék és szemét tetején táncolt a szél, föl-fölkapva s megforgatva a magasban egy-egy papír- vagy rongyfoszlányt. Sőt már a szemetet is éppen lapátolták s élesen csikorgó talicskákon hordták tova az utcaseprők.

A cirkusz köddé vált, de a ködből lassanként kibontakozott az álomképe. A lélek megkezdte a szép hazugságok gyógyító játékát. Nem lehettem hőssé, a tett elszántan cselekvő emberévé. A valóságban gyáva kicsi koldusa voltam az életnek, akit azzal vert, vagy áldott meg a Titokzatos, hogy a tehetetlen testbe a nagyotakaráss szenvedélyét oltotta. Mivel is tudnám magamat elálatni, megbékíteni, ha nem azzal, hogy a valóság látszatában utánozzam soha meg nem közelíthető hőseimet? A valóság, az élet nem lehetett az enyém, jött a képzelet és teremtett egy látszatot, amelyről azt ha-

zudta, hogy szebb, mint a valóság. S én ágáltam, hős-ködtem, tomboltam ebben a délibáb világban, hogy el ne epedjek a tett után való szomjúhozásban.

Egyszóval megcsináltam a cirkuszt.

Az udvar közepén körbe fektetett deszkák képeztek a köröndöt, melyet fűrészpórral hintettem be. A fűskamra egyik zuga lett az istálló. A konyhakert néhány szép egyenes karója rendkívüli átlényegülésen ment keresztül: büszke paripákká lettek. Egyiküket gondosan meghántottam, hogy fehér legyen. Noha csak szürkészöld lett, mégis ő volt a Gidrán. Következett a társulat megszervezése. Természetesen én lettem az igazgató, minélfogva a gégémről beszéltem, hogy mély hangom legyen, ami nem volt kellemes. Továbbá néha megsimogattam az államat, az igazgató szakállát jelezve. A valóság legvalódibb képviselője egy ostor volt, mellyel szünet nélkül csattintottam. Két cirkuszbolond barátom vállalta Jenő úr és Maxi szerepét. Sikerült két ismerős kis leánykát is elcsábítani. Jolánka lett Johanna kisasszony, Cica pedig Pepita kisasszony. Igaz, hogy a valódi Johannának fekete haja volt, Jolánkának pedig csak barna, Pepita kisasszony vörös volt, Cica pedig aranyszörke. De hiszen a lovak is csak karók voltak és a ragyogó eleganciájú Jenő úrnak a mi változatunkban rongyos volt a nadrágja fenéke. Nem akadtam fenn ilyen csekélységeken. Azaz, hogy nem én, hanem a képzeletem. Gyalázatosan hazudna az, aki azt mondaná, hogy ez voltaképpen mind csak jelképezte az igazi cirkuszt. Dehogy jelképezte! Szakasztott ő maga volt, sőt szebb volt, az igazi, az egyedüli cirkusz volt. Mert teszem fel, azt csak senki sem tagadhatja, hogy az égbolt ragyogó kék selyme tökéletesebben borította a köröndünket, mint az a ponyva s az árboc, amelyet én a magam részéről tisztán láttam, magasabbra nyúlt föl annál a durva gerendánál?

A körönd két oldalán fonott drótkerítéssel védve édesanyám virágoskertecskéi pompáztak. Természetesen ez volt a nézőtár és a merev gögös mályvák, a tettszéssel bólogató rózsák, szegfűk meg a többiek a nagy-

érdemű közönség. A kert egyik sarkában magas nyírfá állott: magátólértetődőleg az állóhely, fenn a padsorok felett. Ez volt a közönség leglelkesebb része, a csiszlikék. A fehérhátú kis levélkék, mint sok száz tapsoló tenyér verődtek össze a szélben. Nyilvánvaló, hogy egyetlen cirkusz sem versenyezhetett sem számban, sem szépségben, sem lelkesedésben ezzel a közönséggel. Ne tessék megint jelképekre gondolni, mert tanú az édesanyám, aki soha se hazudott, hogy!átta és igazolja mindezt.

Megkezdtük a próbákat. Jenő úr és Johanna kisasszony fáradhatatlanul vágattak a köröndön körbe. Én magam szent komolysággal álltam a kör közepén és csattintottam. Miután szószerint emlékeztem a Maxi vicceire, azokat nagy fáradsággal bemagoltattam és kínos pontossággal ismételtetem a bohóccal, aki nagyon buta volt szegény. Pepita kisasszony szerepéhez már külön előfeltételek voltak szükségesek, úgy a mi, mint az ő részéről. Nem lévén a magasban lógó trapézünk, azt mind neki, mind nekünk élénken el kellett képzelnünk és a kislány hajlongásait, forgásait, melyeket csak a földön végzett, át kellett transzponálnunk a magasba.

Kegyelettel kell megörökítenem, hogy Jolánka és Cica hivatásuk magaslatán állottak. Lelkesek és engedelmesek voltak szegénykék.

A fiúkkal azonban csakhamar baj lett. Jenő úr egyszerre csak nem akart engedelmeskedni parancsaimnak és kijelentette, hogy nem nyargal többet, mert fáradt. A bohóc mindegyre belesült a viccekbe és nem akarta megérteni, hogy azokon csak a közönségnek szabad nevetni, neki nem. Folytonosan röhögött.

Engem elfutott a szent hév s mert halálosan komolyan vettem az ügyet, elragadtattam magamat. Rájuk ordítottam, szenvedélyesen leckéztettem őket s mikor Jenő úr már túlkomisz lett, a lábikrájába csippenttem az ostorral.

Ami erre következett, az rettenetes volt. Nem azért, mert a megdöbbenve és szájátva bámuló leánykák előtt elkeseredett közelharcba keveredtünk mind a hárman, sűrűn csattanó pofonok, karmolások, harapások

és rúgások között. Nem azért, mert a harcban én győztem. A bohóc ugyanis orrontalálva, bugyogó vérét a markával tartva vissza, bőgve leült a körönd szélére s az így egyedülmaradt műlovar egy sikerült gáncsvetés-sel elbukttam, úgy, hogy fekve maradt. Mindez tulajdonképpen növelte nimbuszomat a leánykák előtt, akik úgy tágultak rám rajongó szemekkel, mint egy mesehősre.

A rettenetes az volt, hogy a műlovar feltápáskodva a földről, szemtelenül elvigyorodott, paripáját, már mint a fehér karót, derékon ketté törte s elhajítva, a szememközé köpte dühét:

—Ez ló? Ezt a marhaságot csináld tovább mással! Majd bolond leszek, hogy egy hitvány karón ugrándozzak!

—Nem igaz! — üvöltöttem tajtékozva és a szívembe nyilait ennek az álmombolónak aljassága.

De már a bohóc is észbekapott. Vérmaszatos képével a középre ugrott s hajlongásaimat utánozva a virágok felé kiáltotta:

— Nagyérdemű közönség! Tisztelt keserűlapik!

Sajnos, engem sokkal jobban tudott utánozni, mint a bohócot.

Elöntött a düh. Hang már nem jött ki a torkomon, de bizonyosan úgy eltorzult az arcom, hogy megrémültek tőle. Így kellett lennie, mert egyszerre megfutamodtak. Egész a kapuig vagdostam utánuk a karóparipákat.

Persze, ma már tudom, hogy nem voltak rossz fiúk szegények, csak nem volt fantáziájuk s így prédájául estek a rideg valóságnak.

De még ezek után sem akartam lemondani a cirkuszról. A két kislány hűségesen kitarzott mellettem, bár fogyó lelkesedéssel, amit titkolni igyekeztek. Átvettem az összes férfiszerepeket és kitűnő alakításokkal örvendtettem meg a „nagyérdemű közönség”-et. Tekintélyes igazgató, tüneményes műlovar és utolérhetetlen bohóc voltam.

Folytattam még akkor is, mikor a kislányok lassanként elmaradoztak.

Folytattam volna ki tudja meddig, ha az élet és az emberi természet állhatatlansága végre is közbe nem lépnek.

De egy nap katonák jelentek meg a városban, megnézték a házakat, a kapukra krétával neveket írtak. Nálunk is jártak. Egy szobánkat elkérték. A kapukon izgató felirat jelent meg: „Nemes Sándor őrnagy.

A nagy hadgyakorlat a környékünkön zúgott végig.

Forró poros nyári délután, csattogó zenével bevonult a sereg a városba.

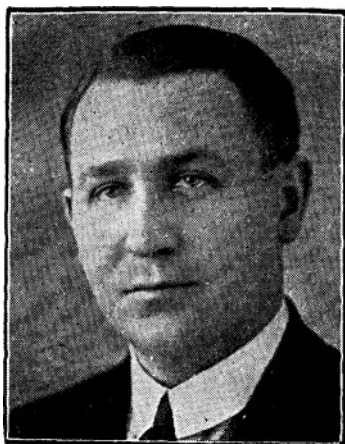
A cirkusz egyszerre fellebbent a levegőbe és mindenestől eltűnt a végtelenben. A virágok és a fák uniformisba öltöztek és csapatokba álltak.

Belebolondultam a katonásdiba.

MAKKAI SÁNDOR

Született 1890-ben Nagyenyeden. Az erdélyi református egyházkerület püspöke. Nagyszámú tudományos és vallásos művei mellett szépirodalmi művei: *Számadás* (versek, Kolozsvár, 1912). *Kapu előtt* (regény, Kolozsvár, 1921). *Az Eszter padja* (Kolozsvár, 1924). *Élet fejedelme* (elbeszélések, Kolozsvár, 1924). *Megszólalnak a kövek* (elbeszélések, Kolozsvár, 1925). *Ördögsekér* (történeti regény két kötetben, Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár, 1925). *Magyar fa sorsa* (a vádlott Ady költészete, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1927). *Ágnes* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1928). *Egyedül* (Bethlen Gábor lelki arca, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1929). *Magunk revíziója* (négy előadás, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1931). *Erdélyi szemmel* (tanulmányok, essayk, Erdélyi Szépmíves Céh, 1932). *Harc a szobor ellen* (tanulmányok, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1933). *Táltoskirály* (történeti regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1934). *Sárga vihar* (történeti regény két kötetben, Erdélyi Szépmíves Céh és Révai kiadása, 1934).

MAKSAY ALBERT

Született 1897-ben Sopronban. Középiskolai tanulmányainak elvégzése után előbb orvosi fakultásra iratkozik be, majd a kolozsvári ref. Teológián teológiai-papi diplomát szerez. Külföldi tanulmányutak után a kolozsvári ref. Teológia-akadémia tanára lesz. Teológiai tudományos munkássága mellett verseket, essayket ír. Megjelent verseskönyve: *A csend dalai* (versek, Kolozsvár, 1927).

SZEMEK EGY GYÖNGYSORBÓL
— ÚTI NAPLÓBÓL —

— Bizony, Kjöbenhavntól Korsörig, ez az igazi nekem való gyöngysor — mondta nagyanya s aztán elmesélte, hogyan vitték őt kislány korában a szülei, még abban az időben, mikor nem volt vonat, Odenseből Kjöbenhavnbe. A nagyanya Hans Christian Andersen-nek, a nagy dán meseköltőnek a nagyanyja volt s elbeszélése édesszavú unokájának feljegyzéseiben olvasható.

Sajnos, én a gyöngysor szemei közül csak néhányat láttam. Pedig szerettem volna látni a többit is, mindenekfelett Odense-t Fyn szigetén, ahol Andersen született, de bizony nem sikerült odáig eljutnom. A nagyanya gyöngyszemeiből mindössze kettőt láthatam, Roskilde-t még így is csak futólagosan.

Roskilde a királysírok városa. Székesegyházában pihennek a dán királyok és királynők a XIII. század óta. De a dombon álló templom ikertornyát csak a vonatról pillantottuk meg, amint magasra emelkedett az alacsony városból. A város szép öreg házai az Ize-fjord tükröző vizében nézegetik magukat és itt van a Maglekilde forrás, melynek hajdan Rosenkilde volt a neve. Nagyanya meséjéből tudjuk, hogy itt van eltemetve a régi dán mondák dalnoka és fölébresztője, aki megénekelte a „tisza hullámok robaját és a „harc piacán járó hősoket. Az orgona királya volt ő; egyszerű sírkövére lant van vésve és ez a név: Weyse.

De ha Roskildén csak éppen keresztülfutottunk., annál tovább maradtunk Kjöbenhavnben. A magyar nyelvraentők és nyelvmívelők arra kérnek, hogy in-

kább Kopenhágának nevezzem ezt a várost, mert a mi nyelvünkön így ismeretes, én azonban úgy érzem, hogy Kjöbenhavn-nek kell hívnom, mert Kopenhágának az angolok és a németek nevezték el, mi aztán kölcsön kaptuk tőlük ezt a nevet — és ha ilyenformán úgyis csupán anyanyelvünktől idegen szóval nevezhetném, miért ne említsem inkább a saját nevén? Mert Kopenhága csak városnév, de Kjöbenhavn lefordítható jelentésű szó, tehát egy kis darab történelem van benne. Azt jelenti, hogy a „kereskedők öble és ha ezt tudja az ember, akkor megelevenedik képzelete előtt a múlt, s régi kalmárokat, hajósokat, árusokat, alkuszokat, tengerészeket vél látni, csereüzleteket kötve és jó vásárokat csapva a Keleti Tengerből az Öresundba bemélyedő jöfekvésfi öböl biztonságos kikötőjében. Erről beszél a Börze ódon épülete is, melynek tornyán négy furcsa óriásgyík áll tótágast, összetekeredett és égnekhegyezett farokkal, bizonyára azt jelképezve, hogy ennek a kedvező forgalmú, gazdaságilag igen alkalmas városnak ügyeit még a tengeri szörnyetegek is oltalmazzák. Hiszen bizonyára így is van, mert Kjöbenhavn valóban módos fővárosa egy jólmenősorsú országnak.

Am mindenesetre hiba volna, ha a történelemnek csak ezt az arcát vennők észre. Dániát a tengerfejedelmek országának hívták régen és ez a név abból az időből, vagy még előbből származik, amikor a harcos misszionárius püspök, Absolon, a 12. században várrá fejlesztette a kereskedők városát; védelmül a kalózok és az idegen hajóhadak ellen. Dánia olyan nagyhatalom volt abban az időben — és jóval azelőtt, sőt még azután is sokáig — hogy egész Angliáig elért a fönhatósága, így esett meg egyszer, hogy a dán hódítók elől Edmond és Edward angol királyfiaknak Szent István magyar király udvaráig kellett menekülniök védelemért.

Lehet, hogy a modern olvasót nem érdeklik ezek az ódon ügyek. De aki olvasta Andersen meséit s emlékszik a „szerencse sárcipői-re, amelyek csodálatos módon János király idejébe vitték vissza Knap igazság-

ügyi tanácsost a modern östergadé-ról, az talán meg fog érteni engem. Ha nem is egészen ősi, de legalább XVI—XVII. századi levegőt véltem magam körül érezni, a nagy építőnek, IV. Keresztélynek, vagy méltó utódának, V. Frigyesnek a szellemét s a csodacipők mindegyre visszaragadtak a régi Kjöbenhavn-be, úgy-hogy folyton éreztem a regényes és dicső múlt levegőjét, akkor is, amikor minden érzékemmel és teljes tudatommal a XX. századbeli fejlettség és a mai kor színvonalán álló élet tanúja voltam.

*

Egy este a Paraply vendéglő nyitott előkertjében üldögéltünk a Raadshuspladson, Kjöbenhavn főterén. A fekete éjszakába magasló paloták egyikének tetején fényreklámok villogtak. Villanybetűk sorakoztak és szaladtak egymásután, rajokban, szakaszokban, kettős rendekben és szakadozva, szavanként és mondatonként. Végigiramodtak a tető peremén, aztán egyszerre eltűntek a sötétségben.

Faa . . . siorstaedter ... har . .. saa ... smuk ... en . . . belligenhed ...

Egy pillanat múlva más szöveg következett, valami politikai napihír. A fényes betűsor messze világított a sötétségben, aztán ez is eltűnt, mintha láthatatlan szivaccgal letörölte volna valaki a fekete háttér író-táblájáról.

Most újra az előbbi reklámszöveg gyúlt fel.

. . . Faa . . . storstaedter . . . har . . . saa . . . emuk...

Úgy vettem ki, hogy a dán főváros kirándulólhelyeinek szépségeit kínálgatja a hirdetés.

Ilyen fényreklámokat minden modern nagyvárosban látni. Máshol nem meglepőek, de Dániában meglepik az embert. Parisban hozzáillően koronázzák be az utcák siető, ideges forgását és hajszeját; Londonban a britt technika fejlettségének, New-Yorkban az amerikai üzleti élet leleményességének bizonyítékát látja bennük a nézdelődő ember. Kjöbenhavnben el csodál-

kozva szemléli őket és szinte azt hiszi, hogy a szeme káprázik csupán. Hiszen ez a város — annak dacára, hogy nagyszerűen épül, csinosodik és tekintélyesedik — lényegét és egyéniségét tekintve még mindig ott tart, ahol a többi európai fővárosok a háborúelőtti kor egyhangú, zavartalan esztendeiben állottak. Ami a többi fővárosok életében a háború alatt elmulasztott lehetőségek aránytalan méretű, féktelenül mohó pótlása és utánnövése volt, az Kjöbenhavnben egyenletes ütemű, tervszerű munkával létrehozott fellendülés formájában ment végbe. Éppen ezért itt csak növekedés észlelhető, de nincsenek forradalmi újítások; gyarapodás mutatkozik, de nem látszanak új perspektívák; haladás tapasztalható, újszerűségek nélkül. A komoly, nemes és előkelő konzervativizmus városa Kjöbenhavn.

A villanyosok megfontolt lassúsággal gurulnak a síneken s a kitűnő aszfaltos országutakon legfeljebb harminc kilométeres óránkénti sebességgel szabad autózni. A most épülő s egyébként már modern házakra is kifelé táruló szárnyú ablakokat raknak, amilyenek nálunk csak a száz évesnél vénebb épületeken fenyegetik a járókelők fejét. A dánok, úgy látszik, vallják, hogy aki lassan jár, tovább ér s így ráérnek óvatosan elkerülni a kiugró ablaksorokat. Mindez bizonyosan az alaptermészetükhöz tartozik, de bizonyos, hogy csak úgy sikerült kitartaniok a békeidők nyugodalmasan ballagó menetmértéke mellett, hogy a háború véres ördögzivatarra elkerülte őket s nem forgatta fel lelküket és országukat fenekestül. Talán ezért nem foszlott még szét az az illúziójuk, hogy a történelemben nem a fegyveres erő, vagy a gazdasági viszonyok alakulása a döntő tényező, hanem a népek igazsága. A dánok tudniillik még ma, a háború kitörése után húsz esztendővel is, lelkesen hiszik a népek és fajok közti méltányosság, egyenlőség és igazságosság szent elvét.

Ezt Jörgensenné asszonytól tudtuk meg, akivel először az autóbuzson találkoztunk, amikor az utcákon való tájékozódást magyarázta el nekünk, mert látta

hogy idegenek vagyunk és tudott németül. Másodszor a Stettinből érkező gőzös kikötőjében láttuk viszont s ez alkalommal tette azokat a nyilatkozatait, melyekből a dánok politikai szempontjainak és magatartásának képét megalkothattuk. Jörgensenné ugyan nem tartozik Dánia vezető személyiségei közé, de — mint elmondta nekünk — mindennap elolvassa a lapokat, egyletekbe jár ahol társadalmi és politikai megbeszéléseket hallgat végig, szóval jó értesülései vannak mind a belföldi, mind a nemzetközi politika és diplomácia mozdulásai felől, így vált számunkra Jörgensenné a dán közvélemény képviselőjévé.

Amikor a kikötőben megpillantottuk, Jörgensenné egy gyermekcsoport közepén állott. A gyermekek németországi zsidó iskolásfiúk és leányok voltak, akik velünk egy hajón érkeztek Stettinből Kjöbenhavnbe s most éppen autóbuszokra vártak, hogy tovább induljanak iskolai kirándulásuk távolabbi állomásai felé. Néhányukat egész jól ismertük a hajóról, mert vidám hancurozásukkal és éneklésükkel tele volt a fedélzet, gitározásuk pedig túlcsengette a hajó oldalához csapódó hullámok moráját. Stettinben zajosan és nevetgélve tódultak fel a hajóra, feszülő jókedvvel és feszülő hátizsákokkal. A parton maradó családtagok és iskolatársak kendőlobogtatva búcsúztak tőlük, néhány gyorslábú gyerek a mólón még pár száz méterig elkísérte a kikötőből kiúszó hajót, harsányan kiáltozva a zsidó köszöntést, amit a hajón levők taktusban viszonzottak:

— Sa-lóm! Sa-lóm!

A határrendőrök és vámtisztek kedvesen és szolgálatkészen segítették a kiránduló gyermekcsoportot a hajóra. Jól hallották a zsidó kiáltásokat ők is, az ott lézengő barnainges nemzeti szocialista rohamlegények is, de nem dobtak a tengerbe és nem vittek az internáló táborba senkit. Ügy látszik, hogy ott a helyszínen, Németországban, nem olyan módon folyik a zsidóüldözés ahogyan a külföldi sajtó leírja.

Jörgensenné is azt hitte, hogy ezek a gyermekek német városok felgyújtott ghettóiból, szülőik kardélre

hányt és hajadon nénjük meggyalázott teste mellől jöttek el. Fejét rázta és hitetlenkedve hallgatta a gyermekeket, akik nem tudtak ilyen rémségekről. Mikor észrevett minket, ismerősként üdvözölt és méltatlankodva állapította meg:

— Úgy meg vannak félemlítve, hogy nem merik elmondani, mi történt velük.

Mikor aztán beszámoltunk neki arról, amit mi láttunk, teljes tárgyilagossággal így foglalta össze nézeteit:

— Megengedem, hogy az újságok, köztük a mi dán hírlapjaink is, néha tényleg túloznak. De, ha nem erőszakos az elnyomás, akkor talán még rosszabb. A németek politikája súlyosan vétkes! Úgy-e, hogy az osztrák-magyar monarchián is megbosszulta magát a hibás nemzetiségi politika? Ott, azokban az országokban, úgy hallom, most sincs még békesség. De nem is lehet addig, amíg a győzők meg nem tanulják, hogy a legyőzöttekkel emberségesen és a testvéri egyenlőség lelkülete szerint kell bánni. Az országok legfőbb törvénye az igazság és egyenlőség. A mi országunk kicsiny, de mégis boldogulunk, mert hiszünk a népek és az egyes emberek igazságában.

Közben megeredt az eső. Jörgensenné nyájasan búcsút vett tőlünk, felpattantotta az ernyőjét és elsielt. A kiránduló gyerekek autóbuszai késtek, ezért többen sátorlapokat szedtek elő, mások gumikabátjukba burkolóztak, hogy meg ne ázzanak. Mi a park fái alatt vártuk be, amíg az eső elcsendesedett.

Jörgensennét nem láttuk többet. De első találkozásunkkor sok mindent hallottunk tőle, aminek később hasznát vettük, bár rengeteg haszontalan dolgot is csevegett. Nagyon büszke volt arra, hogy egyidős X. Keresztély királlyal és hogy mikor a dán nép a királynak egy yachtot vett ajándékba, ő is jegyzett egy bizonyos összeget a gyűjtőíven. Általában roppant szívélyes a viszony a király és alattvalói között, mondta. Nagyon rokonszenves és derék asszonynak találtuk

Jörgensennét és igazán sajnáltuk, hogy többet nem találkoztunk vele.

Azt is Jörgensennének köszönhetjük, hogy sikerült megtudnunk a Kjöbenhavni rendőrfőnök címét. Kuth Persis ugyanis Hernalsban járt iskolába és egyik ottani tanárnője Dániába ment férjhez. Férje később rendőrfőnök lett Kjöbenhavnbén. Ruth Persis nagyon szerette ezt a tanárnőjét és szerette volna felkeresni, ha már itt járt. Természetesen legegyszerűbb lett volna egy sarki rendőrtől megkérdezni a címet, ha Kjöbenhavnbén egyáltalán lehetne szolgálatos rendőröket látni. Két hét alatt egy ízben láttunk rendőrt, de az sem a közrendet őrizte, hanem karonfogva sétált a feleségével s előtte mentek a gyerekei. Azt hiszem, ezen a téren egyedül áll Kjöbenhavn a metropolisok sorában. Viszont abban a tekintetben szintén egyedül áll, hogy legtávolabbi külvárosai se proletárnegyedek és egész területén úgyszólván nincs egy nyomortanya sem, mert a dán fővárosnak aránylag legszegényebb rétege olyan jól bírja magát, hogy abból, amije van és amit keres, szükséglet és nyomorúság nélkül élhet. Állítólag éveken át nem fordul elő zsebmetszés, fosztogatás, útonállás, besurranó tolvajlás. Ezért aztán nincs szükség rendőroroszemekre és csendőrökre. Az ő szolgálataikra csak kivételesen nagy ügyeknél kerül sor, amikor nyomozni kell. Egyebekben maga a lakosság őrzi meg a rendet és tartja fenn a biztonságot. Közlekedési rendőrök sincsenek. Minden soffőr, kalauz, kocsis és kerékpáros (a kerékpárosok vannak legtöbben) ismeri és be is tartja a közlekedési szabályokat.

Tény, hogy az ilyen állításoknak nehéz teljes hitelt adni. Mi is tamaskodtunk. Láttuk ugyan, hogy a dánok rendszeretők és fegyelmezettek, de hogy ebben minden más nemzetet felülmúlnak, idegenforgalmi hírtűzásnak és elfogult kérdésnek hittük. Ottartózkodásunk második hete alatt azonban egy berlini hírlap olvasása kapcsán szertefoszlott a kételkedésünk.

Tudnivaló, hogy a dánok világhírű állattenyésztők és mezőgazdák. A dán tejtermékek, különösen a vaj,

Amerikáig eljutnak. Szövetkezeti rendszerükről mindennütt áhítattal beszélnek a szövetkezeti eszme hirdetői. Sajnos, én nem vagyok gazdasági szakértő, de Dániának ez a jó híre ismerős volt előttem is, és én a jó hírt igazoltnak találtam, mihelyt a kánaáni bőségű vásárok és piacok ín- és szemgyönyörködtető képe elibém tárult. Az élelmiszerüzletek tiszták, ízlésesek, busás készletekkel gazdagok. Magától értetődőnek vettem, hogy helyeslegem Ruth Persis javaslatát, aki már a második vagy harmadik napon így szólt:

— Voltaképpen miért étkezünk mi vendéglőkben? A Ritz és a Wivex étlapján csupa olyan fogás szerepel, amivel az angol, amerikai és német vendégek szájaízét akarják szolgálni. Pedig hát Dániában dán termékeket kellene ennünk, úgy ahogy a dánok készítik.

A hotelportás tudunkra adta, hogy a dán nemzeti étel a vajaskenyér. Csodálkozott, mikor ezen elmosolyodtunk. Biztatott, hogy menjünk el Davidsenhez az Aa Boulevardra, ott állandóan százötven különböző fajta frissen készült vajaskenyérben lehet válogatni. Most rajtunk volt az elcsodálkozás sora. Mindenesetre megpróbáltuk. A vékony vajaskenyérszelet persze csak az alap, amire száz és százféle változatban rengeteg ínycsengést tálalnak fel a dán szakácsművészek és háziasszonyok. Amit a konyhafantázia kitalálhat, az egy vagy más alakban okvetlenül testet öltött a dán vajaskenyerek meg se számolható sokaságában.

Megszerettük a dán vajaskenyeret s Ruth Persisnek az az ötlete támadt, hogy ha közvetlenül a termelőktől vennők a hozzávalókat, sokkal olcsóbban kapnók ugyanazt, amiért a készülétekben borsos árat számítanak. Következő naptól kezdve reggelenként végigjártuk a piacot és törzsvevői lettünk az Istedgade tej-, vaj-, tojás-, sajt- és hús-árusainak. Kedvünkre válogathattunk a finom javakban.

Ekkor történt, hogy egy berlini újságot vettem, mert a dán hírlapokat nem nagyon értettük. Megrökönyödve olvastam belőle, hogy Dániában forradalmi jellegű sztrájk tört ki, a mezőgazdasági és tejjgazdasági

alkalmazottak és szállítók letették a munkát. Azt hittük, hogy másnap reggel el kell maradnia a bevásárlásainknak. De nem így történt. Az üzleteket kinyitották, az árusok a helyükön voltak, ennivaló éppen olyan bőven volt, mint azelőtt. A szállodánkban megismerkedtünk egy diákleánnyal, aki néha velünk jött és tolmácsolt, ha megkértük rá. Az ő segítségével kérdeztük meg, hogy mi igaz a sztrájkból? A tejárus asszony bólogatott:

— Igen kérem, igaz, már harmadnapja tart a sztrájk. De ugyebár ez a termelők és munkások külön ügye, ezt a fogyasztó közönségnek nem szabad észrevennie, mégkevésbé megéreznie?

Hát ilyen felfogás mellett igazán nem csoda, ha Dániában kevés munkája van a rendőrségnek.

*

Kjöbenhavnnek temérdek múzeuma és képtára van, állami tárlatok és magángyűjtemények. Műértésben és műpártolásban, azt hiszem, a legelsők közt áll a fővárosok sorában. Rodin-szobor annyi van, hogy a Rodin-múzeumban se több. Gauguin-nek, amikor még javában tombolt körülötte és főként ellene a csata, itt akadtak a legelső megértői és hódolói. Igaz, hogy Gauguin dán asszonyt vett feleségül és huzamosabb ideig állandó lakásuk volt Kjöbenhavnben, úgyszintén itt rendezte egyik legsikeresebb kiállítását 1892-ben, melyet felesége készített elő és bonyolított le, noha már akkor külön éltek. Mindez azonban nem lett volna elég Kjöbenhavn és Dánia meghódítására, ha a Dánokban nem lett volna megfelelő művészi felfogóképesség és érzék. Ahogy a „Junge Kunst sorozat Gauguin kötetéből következtetem, még csak Moszkvában tett szert Gauguin a kjöbenhavnihoz hasonló népszerűsége.

Amikor tehát borongó vagy esős volt az idő, a múzeumokba vettük be magunkat, vagy képkiallításokat nézegettünk.

De ha kisütött a nap, sietve felkerekedtünk a

tengerpartra. Ilyenkor az egész város megindul Klampenborgba, a fővároshoz közelebb eső tengeri fürdőbe. Mi is követtük a tömeget. Vonaton, villamoson, vagy motorcsónakon lehet kijutni. Leghasznosabb a vonaton való kirándulás, mert a menettérti vasútjegy áraban már a strandfürdőjegy ára is benne van, de legszebb az út csónakon. A Højbro-tól, a Magashídtól, indulnak a motorcsónakok. Pöfögve, berregve viszik az utast, fűgén elúsznak a bornholmi hajók kikötője mellett, megkerülik a Malmöbe induló gőzösök dokkját, szeliden ringatóznak a Sund ölében hintázó hullámok hátán és alig félóra alatt odasimulnak a klampenborgi part révházához. A parton a háttérben zöld erdő húzódik; előtte a hatalmas, modern Bellevue szálloda és egy sereg kisebb vendéglő; közvetlenül a víz mentén pedig kabinok, sátrak és ezernyi sütkérező fürdővendég. Édes semmittevésben élveztük a parti homok melegét, a kedves napsugarat, a hullámok játékát és hűvös csiklandozását, — de a túlsó parton homályosan ki lehetett venni Landskrona világítótornyait s miután fiatalkorában itt tanításkodott Lagerlöf Zelma, gondolataink a klampenborgi lapos partról messzire szálltak: el az östergotlandi tartományba, a Wenern tóhoz, a titokzatos Lövven hegyhez, az ekeby-i gavallérok híres tanyájához és a hullámcsobogás taktusára halkán zümmögve próbáltuk dúdolni a vermiandi leányok dalát: Egy kettő három, egy kettő három, vermiandi vadászok járnak a határon.

*

Vasárnap templomba mentünk.

A Frue Kirke vonzott, mert ott van felállítva Thorwaldsen Krisztus-szobra. Már megkezdődött az istentisztelet, mikor beléptünk. A pap különös szerartartási köntöst viselt: olyan volt benne, mint képeken a XVI. vagy XVII. századbeli akadémiák tudósai. Abból, amit mondott, jóformán semmit sem értettünk. Nem is nagyon figyeltünk hát oda, hanem a csodálatosan szép Krisztus-szobrot nézegettük, amely kitért

karokkal szemben állt velünk: „Jöjjetek énhozzám. Fölötte ez a felirat: „Az én szerelmes fiam.”

Ha semmije nem volna Kjöbenhavn-nek, csak ez a szobra, akkor is érdemes lenne ide elzarándokolni.

A templomban nem voltak sokan. A prédikáció véget ért. Énekeltek

*Vor Gud han er saa fäst en Borg,
Han Jcan os vei bevare,
Han var vor Hjöip i al vor Sorg
Vort Vjörn i ál vor Faré.*

A dallamot ismertem: „Erős vár a mi Istenünk. A bizakodó zengésű bátor ősi dallam olyan érzést keltett bennem, mintha a szövegét is pontosan érteném. S a szőke, kedves dánok, akik eleinte olyan idegenek voltak számomra, mert nem tudtam a nyelvüket, most egyszerre közelebb jutottak a szívemhez. A zsol-tárkönyvben megkerestem az éneket és együtt olvastam a szavakat, amiket a gyülekezet éneke áhítatosan röpített a magasba körülöttem. Megsejdtettem a szavak ércét, ütemét, játékos cirádait, a hangsúly lükte-tését, a dán beszéd melódiáját. Olyan a dán beszéd, mint a kjöbenhavni ötvösök kézzel kalapált finom művű ezüstje: hűvös, szépen formált, halvány csiho-gású fénnel mosolygó, amin csak az értő veszi észre, hogy meleg lélek van mögötte. (Még egy olyan szürke elkoptatott, étel- és sörszagú mondat is táncol és zenél, amivel arra figyelmeztetik az embert a vendéglőben., hogy nincsen borraivaló: „Ikke drikkepenge!”)

Az istentisztelet befejeződött. A többi hívek ki-mentek a templomból, de mi bennmaradtunk, hogy közelebről láthassuk a hívogató Krisztust. Thor-waldsennek kétségkívül ez a szobor a legnagyobb alkotása. Ez a szobor tette vi'ághírűvé megalkotóját, a művészt. Azt hiszem, felesleges betűpazarlás lenne, ha részletesen leírnám Thorwaldsen Krisztusát, hiszen műnyomatos ábrázolásban szinte mindenki ismeri. De a reprodukciók csak sejteni engedik azt, ami közvetlen

közlekedő hajón), művészete nem szülőországa talajából gyökerezett, hanem világpolgári, általános szemléletű művészet volt, amelynek nincsen hazája, csak stílusa és iskolája.

Milyen hát a dán művészet? Ennél a kérdésnél elfogódottan és bizonytalanul habozom a felelettel. Csak annyit tudok mondani, hogy még ott is más, mint a szárazföldi európai művészet, ahol hasonlít hozzá. Valami különleges összetettség van benne, mert noha bátor, friss hetyke és üde, néha mégis nyomasztóan komor hatást gyakorol. Főproblémái a halál és a szerelem. A „Times”-ben olvastam egyszer Rosvaal professzornak, a stockholmi egyetem tanárának fejtegetését a skandináv művészetről. Különösen arra az elméletre emlékeztem elevenen, hogy a XI. és XII. századig nyomozható korú műemlékek tanúsága szerint (de hihetőleg még régebbi évszázadokra visszamenőleg is) a skandináv művészet Földközi és Fekete-tenger melléki, elsősorban

bizánci befolyások jeleit viseli magán, amik ősbölcsőjükből orosz közvetítéssel jutottak el a messze Északra ahol aztán ugyancsak Oroszországon át érkezett kelet-ázsiai, kínai hatásokkal kereszteződtek és erősen át-színezték a skandináv teremtő lélek alkotó képességét. Ez természetesen legkevésbé Dániában vehető észre, mert ide sok középeurópai hatás is beözönlött. A rengeteg sárkányos, gyíkos, kígyós, tengeri szörnyeteges díszítő motívum, ami szobrokon, képeken és épületeken mindenütt szembeötlik, határozottan alászínezi a kínai hatásokról szóló elméletet, de már a bizánci stílus nehezebben fedezhető fel, noha a franciás gót és renaissance épületek közt gyakran látni bazilika jellegű templomokat és középületeket. De elvégre nem csoda, ha nyolctíz évszázadon keresztül annyi újabb réteg ülepedett a régiek fölé, hogy csak a nagyon gyakorlott szakember veszi észre az alapvonásokat. Minden korszak más bélyegget nyomott a skandináv művészetre, ami főleg az építészetben szemlélhető. A XVI. század kezdetén, IV. Keresztély alatt, a renaissance hullámai árasztották el az országot; aztán jött a barokk és a rokokó, melynek legszebb példányai a kjöbenhavni királyi szállás, az Amalienborg, vagy a fejedelmi palota; a XVIII. század vége és a XIX. század eleje a klasszicizmust hozta; a XIX. század végével pedig megérkezett a nemzeti romantika stílusa, melyet a kjöbenhavni gyönyörű városháza és a még befejezetlen, merészhomlokzatú Grundtvigtemplom hirdet.

Am ezek mind csak hatások, amiket jó volna, ha le tudnék kaparni és meg tudnám mutatni azt a lelket, mely magára öltöztette őket. Azt a lelket, amely hol önállóan, hol ázsiai vagy állítólagos délkeleteurópai hatások alatt képzel, épít és alkot, de alkotásaiban minduntalan visszatér a lét titokzatos örökproblémáihoz, a szerelemhez, a termékenységhez és a halálhoz. S itt, az ősprblémák tövében elfeledkezik minden hatásról. Itt önálló. A saját örömét játssza meg, a saját félelmét ábrázolja ki, a saját kedvét tölti, nem igazodik minták után. Lehet, hogy ahol reális dolgokat másol és utánoz,

ott hatások alatt cselekszik, de mihelyt a misztikum területére lép, teljesen eredetivé válik. Szinte szimbolikus példája ennek a modern Willumsen művészete, akinek egy különböző színű márványokból, gránitból, mészkőből vésett, faragott, csiszolt, egybeszerkesztett, aranyozott és részleteiben pirosra, zöldre, rózsaszínre, barnára átfestett szoborcsoportozata olyan egyedül álló alkotás, amelyet sehol se látni egybűtt, mert még a modern színes plasztika úttörő büszkesége, Klinger „Beethovene-jó is sablonszerűnek tűnik fel Willumsen köbe lehelt színtantáziájához képest.

Egyik legelemibb életkérdés a szerelem. Ezen a téren az északi lélek az élet tiszta és fehér virágfakadását ünnepli és ezért eszébe se jut szemérmeskedni vagy álszemérmét üzni. A skandináv képzőművészek, a dánok is, a szerelem legjellemzőbb mozdulatait és tényeit derűs és játszi természetességgel ábrázolják és nem is gondolnak arra, hogy alakjaik meztelen tagjait vagy felfedett szemérmét erkölcsvédő fügefalevéllal takarják. Nálunk hörögne a botránkozás olyan szobrok láttára, amilyeneket Stephan Sinding farag, de a kjöbenhavn Glyptothekben gyermekeiknek is megmutogatják és elmagyarázzák a szülők anélkül, hogy bárki szükségét látná az utálkozó képmutatásnak. A termékenység is kedvenc témája a skandinávoknak. Ennek ábrázolásában nyilvánvalóan a hálájukat igyekeznek megtestésíteni Isten áldásaiért. Ezért sűrűn előforduló témájuk a terhes vagy szoptató anya, az átszellemült anyaboldogság és a repeső csecsemőtest. A művészi tusakodások egállandóbb ellenfele azonban mégis a Halál. Joakim Skovgaard rettenetes és mégis magasztos képe a halottak feltámadásáról, Jerichau vagy Bennesen szobra az Ábel halálát gyászoló Ádámról és Éváról, Hansen Jacobsen szobra az útszéli száguldó halálról szívetrázó bizonyágtételek a lét örvénylő fekete mélységei felett járó ember végtelen vívódásairól. Csakhogy a dánok képzeletében a halál nem rémületet gerjesztő rút szimbólum, amely a megsemmisülést jelenti, hanem vagy rongyos csavargó, aki után ködfoszlányok gyanánt lóg

a megtépett köntös és aki megértő cimboraként viszi le magával az élet megfáradottjait, mint Jacobsennél, vagy Isten meggondolkozató követe, mint Bennesenél, vagy a reménység hírkiáltója, mint Skovgaardnál. Szeretném megmutatni ezeket a képeket és szobrokat, hogy akik soraimat olvassák, eltanulhassanak valamit a skandinávoktól a halál szépségéből, de ezt nem tehetem meg, ezért megint Andersenre, a meseköltőre hívom fel a figyelmet, akinek alig van írása a halál szerepeltetése nélkül, és úgy-e, mégis milyen csodaszép mindenik meséje?

Egyik meséjében a gyermekét gyászoló anya éjjel kioson a temetőbe és zokogva borul kisfia sírjára. Sírására odajön a Halál: mélyen a szemébe húzott kámszája alatt az ifjúság fényében tündöklő arccal.

— Van-e bátorságod velem jönni? A Halál vagyok.

Az asszony igenlően bólint. És egyszerre ragyogni kezdenek a csillagok, a virágba öltöztetett sírhalom kérge puhává válik, mint egy finom kelméből készült lepel, a fekete alak köpönyege alá vonja az anyát, sötétség lesz és az anya aláereszkedik a mélybe, mélyebbre, mint amennyire a sírások leástak. Nagy, tágas csarnokba ér, melyben félhomály leng, de azért minden barátságos. Ekkor megjelenik előtte a gyermeke, aki most sokkal szebb, mint amilyennek az anya a földön látta. Az anya felsikolt, de nem hallja senki, mert közlől, messziről, mindenütt édes, csodás, zibongó dallamok muzsikálnak. A hangok egy fekete függöny mögöl szűrődnek ki: ott van az örökkévalóság nagy birodalma.

Ilyennek látja Andersen a halált. Ilyennek látják mind a skandinávok.

Mikor ThorwaMsen Krisztusa mellől kimentünk a gondozott, kedves virágoskerthez hasonló temetőbe, ahol nem látni sírokat a sírjelek tövén, csak bukszusbokkal körülültetett kis virágágyakat, éreztük, hogy voltaképpen Andersenéknek van igazuk a halál tekintetében, akik nem félnek a haláltól, mert az Élet fejedelme erősebb a Halálnál.

Még sokat illenék beszélnem Dániáról, mert Holberg

Oelenschaeger, Sőrén Kierkegaard, Brandes György, Jens Péter Jakobsen, Pontoppidan, Karín Michaelis és Aage Madelung többet érdemelnek a nevük pusztá megemlékezésénél, de a csodacipők hol a jelenből, hol a múltból a jelenbe ragadtak; ezért sem a régiekről nem emlékezhettem eléggé, bár kedvem lett volna, sem az újabb időkből valókkal nem időzhettem tetszésem szerint. így csak egyszerűen azt írtam le, ami éppen az eszembe jutott.

A GOMB

A jó hazafi lényegében lokálpatrióta. Ezt nem értette Fazekas öcsém, az óriástermetű helyettestanár itt a kollégiumban. A Nagy-Alföldről vetődött erre, azért is csúfolták döblöcsnek az idevalósiak, pedig aligha hízott a nagy nyugalmú ifjú sült tökön, inkább az uborkát szerette, amiből nyilvánvaló, hogy nagy-kőrösi származás. Apja hintós járási végrehajtó volt, míg élt, és csak halála után világlott ki, hogy fiára a kövérségnél és a flegmánál egyebet nem testált. Hogy most idehívták ezt a nagy fiút, egykoffernyi holmival jött csak, egy köcsögkalappal, nyűtt zsakkal és amaz ősi képzelenséggel, hogy a bennszülöttekhöz hasonuljon. Nem volt érzéke a hasznos mimikri iránt, nem is gondolt arra, hogy ahol valaki boldogulni akar, ott minden érdekszálát tűfokra kell venni, a szokásjogot tiszteletben tartani, be kell házasodni a brancsba, vagy éveken át kell házasságreményével kecsegtetni törzsfőnöki fehérepeket. A városi tekintélyeket, intézményeket csak magasztalni illik, de mélységes megvetéssel kell beszélni vagy hallgatni más helyek jelentősebb dolgairól; szóval homlokán viselje az ember a fölírást „a nagyvilágon e kívül nincsen számodra hely ...”

Fazekas öcsémet már a megérkezésekor is baljós-latú jel fogadta. Szeptember elején, délután két óraker szállt ki a konflisból s miután ilyenkor senkit elő nem kaphatott, egyenest a tanári szobába ment, lefeküdt a vörös plüssdiványra s a hosszú úttól törődötten azonnal elaludt. Vagy egy óra múlva valaki költögette. Nagy álmosan mozdult a feje, azután a dereka, s mire felült, maga előtt egy kistermetű, mosolygó, nagysüvegű urat aki a fiatalember félvállát veregetve raccsolt:

— Fát maga, kérem kicsoda?

Az óriás lenézett az emberére, azután visszaveregette annak vállát:

— Képzelve, az új helyttestanár.

Az úr erre hátrább lépett, süvegével a tanár felé intve:

— Na és hogy hívják magát?

— Fazekas Ferencnek. Én meg kit tiszteljek az úrban?

— Gróf Toroczky vagyok. A kollégium főgondnoka. Gyűlésre jöttem ide s maga itt alszik.

Fazekas bogárszeme tágult:

— Gróf a főgondnok úr? Az Alföldön kisfiú koromban úgy hittem, mind karddal járnak a grófok.

Elmosolyodott újra a gróf, de mielőtt szólhatott volna, ott termett már az igazgató, aki nevetve igazította útba az új tanerőt:

— Majd az iskolaszolga fölvezeti a lakására és fölviszi a cakkumpakját. Aztán meg is feredhetik, kolléga úr.

De a kolléga úr hiába fürdött meg. Az itteni víz nem mosta le róla egyhamar az alföldi homokot. Érdes maradt és idegen, sima lateinertársai közt. Aztán az őszintesége hamar kiszolgáltatta környezetének. Ug-ratni kezdték s ő hagyta magát. Fa haragból, ha mulatságból kötekedtek vele, olyan maradt, mint a víz, melybe hiába mártasz kezet, mert tovább folyik. Tréfás esetek kapcsán került közszájra Fazekas s ha megkérdezték, hogy igaz-e ez meg az a kudarca, jókedvűen bölintott: ármányos, kéteszű székelye, hogy kifogott rajtam!

A tanácsasztalnál egyszer azt találta mondani, hogy örül, amiért Jénában megtanult németül, mert ez a nyelv lett a pápaszeme, ha nyugatra akar nézni. Fölkapta erre fejét a vén vallástanár, ki valaha nyikómenti kiejtéssel németet tanított és elképedve ütött az asztalra:

— De már Fazekas öcsém, itt nálunk nem fog germanizálni! Megmondám a tavaly Kuncz Eleknek, a

főigazgatónak is, mikor azt követelte, hogy németül zagyváljak a német órán: „hallj te rá, itt a kollégiumban még a Bakk-korszakban se beszéltek németül!” S a bütykös udvarhelyszéki góbé rajta volt, hogy megmagyarosítsa alföldi testvérét. Mindenütt figyelmeztette a székely elsőbbségre, a Csaba-mítosz gyakorlati teendőire, a székelymentés eredményeire, éneklő ékesszóval tukmálta rá a túróspuliszkát öntöttsalátával, mint amely étel messzi maga mögött felejtí a paprikás szalonnát, eljárta előtte százsz bor mellett a bözödi lötyögőst, elzihálta a csúrdöngölőt és eltáncolta a mártogatóst, — ahogy monda: „népies kontrapukttal”! — megmutatta neki székelyfaragású kapuját a szőlőskertben és fitymálta a székely fővárost, melynek piacán zsidó, örmény és „er végű magyarok pöffeszkednek a kereskedőpultok mögött. Még az Istenszók-havasi kiránduláson is, hegynek menet, órákig dicsekedett az öreg a városra gyakorolt hatásával, építkező kedvével,⁵ negyvennyolcas szólamaival és ellenfeleinek intrikáival.” Beszélt, beszélt a jó ember, végre majdnem a hegytetőn, Fazekas előtt kapaszkodva a sziklás úton, a fáradtságtól, erőlködéstől nyögve egy nem éppen szalonképes hangot talált visszafelé küldeni, mire Fazekas öcsém csöndesen szólalt meg, aznap először:

— No végre egy okos szó!

A vén góbé persze, hogy felbőszült: „tisztá bolond kee, öcsém!” — és azontúl levette róla a kezét. Harmadik héten egy másik székely sovíniszta tanártársa, ki azóta rég fanatikus kommunista vezér, azt kérdezte Fazekastól éjfélután a kávéházban:

— Hallja, Kolléga Öcsém, maga mit akar azzal a fene radikalizmussal?

Fazekas egykedvűen nyelte le borát:

— Csak annyit, amennyit Kossuth apánk akart!

— De hisz azt már minden jobbfajta mézszáros akarja!

— Bezzeg, de csak annak egyik felét. Kossuthnak azt a felét, amelyikkel 49 előtt fordult Bécs felé. Csak-hogy én ahhoz a feléhez tartom magam, amelyikkel

49 után fordult az egész világhoz. Az emigrációs, a birtokon kívüli, az iskolában elhallgatott Kossuth apánkat szeretném igazolva látni. Szeretném, ha a nemzetiségek is szobrot emelnének neki!

— Adja maga azt alább is, Fazekas öcsém!

A fiatal férfiúnak kigyúlt a homloka:

— Nézze, bátyám, tanult maga gyorsírást?

— Nem én, minék? Nem olyan sietős az én dolgom.

— Nohát, a Bódogh János-féle levelező tankönyvben utánanézhetsz. Ott van az a mondat az „a és „e betű gyakorlására: „Fazekas Ferenc derekasan megállja a helyét. Tudja meg, hogy az a Fazekas Ferenc én leszek!

A társaság harmadik tagja, a mindig külön véleményű matematikus, akinek az volt a véleménye, hogy a szekundát is ki kell érdemelnie a diáknak, most megvetéssel legyintett:

— Kossuth apánk nem kívánhatta, hogy szobatudósok akarjanak rajta keresztül érvényesülni. Tudja, Fazekas öcsém, hogy mihez ért egy filológus? Ahhoz, hogy miként lett a görög halopexből a német Fuchs. Halopex, alopex, lopex, opex, pex, pox, pix, pux, fuchs. Ezt igen, ehhez értenek maguk, de gyakorlati politikához, ugyan kérem.

Híre is ment hamarosan ennek a makacs és szokatlan kaliberű legénynek. Hogy szélsőséges, pedig nem zsidó, még „ő-ző nyelven is beszél egy kicsit és akkora uraltáji nyugalom ül rajta, hogy a fúrge sémiták is elunják vele a szocializmusról vitatkozni. Paraszt ez a Fazekas Ferenc a javából, pedig nem unalmas a legjobb társaságban sem, csak úgy nyeK az erős erdélyi borokat, hogy leöblítse, úgymond a sok homoki vinkót, lőrét, meg karcost, közben fényesfekete haját simogatja és dühösen érdekes sorokat idézget ama méltán rettegett Ady Endrétől. Egyszer, már a világháború alatt, nem is állhatta tovább a táblai főügyész helyettes egy flekkenen:

— Ejnye, Fazekas Öcsém, nem unják még azt a pávát, aki fölszállott a vármegyeházára?

Az orosz fogolytábor hadigazdag élelmezője re-
csegett:

— Tavaly itt járt az az Ady s még a főispán úr
öméltósága sem átalotta vele szóbaállni. Hova jutunk
így, kérem?

A város ellenzéki képviselője sietett a felvilágosi-
tással:

— Ady cikket írt a Nyugatban öméltóságáról. Így
találkozik a reakció a destrukcióval. Az igazi hazafi
hiába retteg.

Egy helyi szerkesztő intimebben kezdett beszélni:

— Ady Bandi éppen úgy beszél Kossuthról, mint
Fazekas tanár úr. Csak nem bírta úgy az italt. Vala-
melyikünk közben mind idézte neki a verseit.

— Rosszul, persze! — morgott Fazekas.

— Nem a, nehogy azt higgye! Aki idézte, az a ko-
lozsvári főhadnagy, vagy szerkesztő, hogy is hívják,
annak ki volt fordulva a szeme a tisztelettől. Pedig ma,
ezekben a véres hazafias napokban a hideg szalad végig
az ember hátán, mikor az ilyen költő átkozódásaira
gondol.

— És mennyi kárt csinál az efféle versfaragó, —
füzte hozzá egy jelesül emelkedő szabadkőműves, —
az én feleségem azóta folyton hajtogatja: „Mentőn,
november, Azurország — szeretne odautazni, pedig
azt még nem foglalták el vitéz csapataink! Fazekas úr
nem vonult be, untauglich? — és gúnyosan intett az
óriás felé.

— B. osztályos felmentett vagyok, nélkülözhetet-
lenség címen.

— Úgy, kérem és tollal szolgálja a hazát?

Az ügyész elkomolyodott:

— Az a baj, hogy ír az Öcsém. Ha csak beszélne, de
az a baj, hogy meg is írja. Legutóbb megirigyelte Szekfü
úr dicsőségét is. Annak az úrnak Rákóczi volt baja,
neki meg a kurucokkal. Azt állítja Fazekas Öcsém a pesti
Bajtóban, hogy a kuruc népköltészet későbbi utánköltés.

— Tyűh, de labanc beszéd! — sivitott az élelmező.

— Igazság! — dördült feléje Fazekas.

— „Mit érünk ma, Öcsém, az ilyen terméketlen igazságokkal? Jobb a termékeny hazugság, — és az ügyész bölcsen és szeretettel nézett az ifjúra. Ám ez nem is heveskedett már, hanem mintha gyermekeknek magyarázott volna:

— Könnyörtelen önszemléletre van szükség, nem annexiós hazafiságra! Megvizsgálni összes önáltatásainkat, lehámozni magyar népünkről a hízelgés mázát, mert felnőtt fajta önértetét sérti a hazugság. Kevés magyar van a világon, de amennyi van, hadd tudja pontosan a helyét.

Az ilyen viták csak megdagasztották Fazekas feje fölött a hazafiatlanság gyanufellegét. Az igazgató elgondolkodva figyelmeztette is egyszer:

— A gyanú öl. Maga körül bujkál a rossz hír, hogy mága nem jó magyar. Írtsa ki ezt a mételyt a neve körül, a maga érdekében mondom, Feri Öcsém!

Feri öcsém szeme megcsillant:

— Maholnap divat, Direktor Úr, amit én hirdetek. Amit körülöttem a kisváros hasbeszél, nem érdekel. Hamarosan akadémikus leszek, ha nem ügyelek magamra, annyira konzervatív vagyok. Csak éppen a szabályos polgári életbeosztást tudnám még eltanulni, hogy megházasodhassak. De soha sincsen pénzem, most is kérek a direktor úrtól száz koronát kölcsön, úgymint gyöngye a valuta és elsején megadom . . .

*

Lassanként megdiplomásodott a helyettes tanár és a miniszter kinevezte rendessé. Ám ez a megszilárdítása egy cseppet sem javított a népszerűtlenségén. Csak néhány asszony nézte csodálkozva, mikor a gesztenyesoron sétált, vagy szombaton éjfél felé a kávéházba lépett. Ilyenkor a torha embertölgy rokonszenvenné vált magánya biztonságában, kívánságnélküli egyedüllétében. Egy-két finom és független szalonban óvatosan próbálkoztak a közelébe férkőzni, sőt egyszer a szomszéd megye felszemére feketekötést viselő főispánja, egy jovialis magyar úr, aki érdeklődéssel hallgatta végig a fiatal

férfi nyugalmas, újszerű elmélkedését, nyíltan helyeselt neki. Így történt aztán, hogy a város első jótékony nőegylete fölkérte, hogy a katonakórház gyógyuló betegeinek tartson irodalmi előadást, amelyik magyar íróról akar. Az úri katonabetegeken, lábbadozó parasztbakákon kívül megjelent az előadáson a vöröskeresztes hölgyarisztokrácia és a város egész intellektuális rétege. Fazekas Ferenc Babits Mihályról beszélt és miután saját szívére hallgatott, természetesen a költő „Húsvét előtt című versét recitálta. A háborús fáradság ez idején tűz volt ez a költemény, hatása néhány pillanatnyi dermedt csend után tomboló helyeslést, ordító békevágyat csalt ki a hallgatókból. A politikai és katonai vezetőség azonban nem maradt ott az előadást követő teazsúron, sürgős dolguk akadt és félelmetes feszültség ülte meg az egész társaságot. Fazekas Ferenc is félóra múlva ajánlotta magát. Az utcán nagyot lélezett és lerázta magáról ennek a lelkes és kínos órának az emlékét. Valaki megszólította, egy kurtára nyírt hajú leányka:

— Megengedi, tanár úr, hogy magával tartsak hazáig! Én is arra lakom.

Feri öcsém ismerte már ezt a kisasszonyt. Úgy tudta, medika, vagy valamilyen főiskolás lány, egy öreg városi tanácsos egyetlen gyermeke. Kezet se fogtak most, úgy mentek egymás mellett a tavaszi piacon. A tanár úr elég hevesen fogott egy témához, mintha meg akarná előzni a leány szándékát, hogy az iménti előadásról beszéljen:

— Jó, hogy találkoztunk, kisasszony. Maga, úgy tudom, rövidlátó? Hány dioptriás szemüveget hord?

— Téved, tanár úr, csak ha megerőltetem a szemem, úgy kollokviumok idején, vagy erős nyári napfényben láthatott rajtam binoklit.

— Csak azért mondom, mert én alighanem kezdő rövidlátó vagyok. Most mennék orvoshoz.

— Sajnálom, hogy még nem vagyok orvos, — mosolygott a leány, és fakó, jelentéktelen arca szeme mosolyától szépült. Maga volna az első páciensem. Dehát aki beteg, az nem várhat.

— Maga szóval máris betegnek tart. Meg se vizsgált pedig.

— Kell is ide vizsgálat, uram! Pacifista verset szaval katonatiszteknek és annyira rövidlátó, hogy nekimegy a társadalom jóllátható pilléreinek. Magának sok dioptriás szemüveg kéne. Súlyosan rövidlátó!

Feri öcsémnek tetszett ez a támadás. A leány vékony hangja apró ezüstcsengőre emlékezett és nagyokos anyáskodása, pártfogó természetessége melegítette az árva óriás szívét:

— Köszönöm, kisasszony a diagnózist, — Fazekas nevetett — csakhogy ne higgye, hogy a baj fölismerése már gyógyít is!

— Ó, kérem, maga meg ne gondolja, hogy én valami hazafias dáma vagyok, aki figyelmezteti, hogy a bort kevésbé és a hazáját inkább kell szeretnie. Én orvos leszek és a pszichiátriát hallgatom.

— Aha, valami esetet sejt bennem? — Kóros hazafiatlanság esete, úgy-e? Hát vegye tudomásul, hogy én a hazából csak az ostoba embereket nem állhatom.

— Pedig azok vannak többségben, Uram! A bölceket nem vicc szeretni, hanem a butákat, ez a nehezebb erény.

Fazekas ijedten nézett lefelé a leányra, szinte annak arcáig húzta le fejét, hogy jobban lássa:

— Most már én kérem, engedje meg, hogy hazáig kísérjem! — S Feri öcsémnek ennyi elég volt, hogy az egész húsvéti szünet idején naponként keresse a találkozást, a karsú, tisztátalan arcszínű, Várady Eszterrel. A kurtahajú orvostanhallgató nővel, aki a női nemből először lepte meg önálló észjárással. Egy hónap múlva pedig már azon tanakodott, hogy megkéri a kezét. De gyámoltalanságában s titokban azt remélte, hátha a leány kéri meg az övét, vagy legalább is rátereli erre a szót. Ez a reménye egyenest boldoggá tette . . .

*

A város, melyben Fazekas Ferenc mind derekasabban állta meggyőződését, hírhedt volt félművelt lap-

szerkesztői miatt. Túlnyomóan nyomdatulajdonosok, nyomdászlegények, hirdetésért lapkiadó papírkereskedők, sőt egészen sötét előéletű sajtóbrávcskák utánózták itt az országos újságok közéleti kritikáját, természetesen gyakori komikus mellékizzel. Ezernyi tanult fő szórakozott a zsurnalizmus e vidéki virágzásán, de senki sem vetett annak véget egy nagyobb független napilappal. Fazekas kultúrkényessége persze hamar beleakadt ebbe a főrcírásba, mert féltette diákjainak ízlését és helyesíró ízlését e sajtótól. S miután kifogásait nyíltan hangoztatta, újból mulatságra adott alkalmat az intelligenciának: a helyi vicclapban lerajzolták, amint megvöröstintázza a hírlapíró cikkeit és hazaellessé javítja azok olcsó patrióta közhelyeit. Egy csúfondáros építőművész pedig a következő adomát portálta városzerte Fazekasról: Éjfélután egy sötét mellékutcában találkozott a tanár úr egyik ilyen zsaroló álpublicistával, aki mindenkitől kisebb-nagyobb kölcsönöket szokott kérni. A hírlapíró elébe állt a tanárnak és a vakhomáiyban megszólította:

— Nincsen a tanár úrnál könnyűhelyt kétszáz korona?

Fazekas zavartalanul vágta rá, némi fenyegetéssel:

— Van. De azt hiszi félek magától?

A hírlapírónak fülébe jutott ez a tréfa és erre ugyancsak az építőművész információja alapján megtámadta a tanárt, hogy ő az a Fazekas, aki a „Ludas Matyi-t írta, hogy izgasson a történelmi osztály ellen. Mindeme céciókból pedig, csuda atos, mindig a Fazekas alakján ragadt valami újabb botrányárnyalat, pedig a szerkesztőt kinevették, úgyhogy eggyel több sakál leste a városon a közéleti préda, a fölforgató tanár leteríttetését. A végső feszültséget a várakozásban egy különös véletlen hívta aztán elő 1918-ban, október közepén. Fazekast, a helyi sajtóban sokat emlegetett „tanbetyárt gazdája, ax igazgató, valami birtokpapírra átküldte az alispánhoz a megyeházára, hogy írassa alá. Az alispán úr jobb-ját a füléhez tartotta és megegyszer kérdezte a bemutatkozótól:

— Hogy is hívják Öcsémuram, nem értettem jól.

— Fazekas Ferencnek, — mondotta ez hangosabban.

— Ahá, maga az a bizonyos?

— Milyen bizonyos, kérem? — fortyant föl a tudós. — Tessék világosan beszélni, Nagyságos Uram!

Az alispán közelebb hajolt és fölényes, hivatalos fontossággal fogta meg Fazekas kabátján a felső gombot:

— Maga az a bizonyos frontmögötti aknavető városunkban?

Feri öcsém hangosan fölnevetett, de közben már ő is kedélyes önkéntelenséggel fogta az alispáni kabát felső gombját:

— Ön talán, mint Gábor Áron, ágyúkat önt a vármegyeházán? — de tovább nem mondhatta. Az alispán arca egyszerre elvörösödött, azután hirtelen fölháborodva egyenesedett ki a megyei úr, úgyhogy akkorát rántott a sujtásán, hogy a gomb ott maradt Fazekas öcsém kezében. Erre kifordult a hivatalnok a másik szobába és hallhatóan telefonált az igazgatónak:

— Kérem, tessék mást ideküldeni, vagy fáradjon föl személyesen, direktor uram!

Fazekas várt még egy percig, aztán lassan megindult a boltívek alól és még az utcán is szorongatta markában a kötött, fekete gombot. — Drága lesz ez a gomb, — gondolta magában, de azért szemernyi félelmet sem érzett. Akkor már összeomlani készült minden körülötte s ő mégis jóleső aggodalommal gondolt csupán arra, hogy Várady Eszter megint szidni fogja ez újabb baklövésért. Pedig ő, bizonyisten, nem is haragszik erre az alispánra, akire pedig annyian haragszanak hazafias üzlete miatt. . .

Ezt az újabb esetét a helyi hajszasajtó természetesen nem hagyhatta kiaknázatlanul. Ámde beleszólt Erdély sorsának változása döntő szóval a gomb-afférba és a mindent elsöprő forradalom, majd az impériumváltozás elsősorban az alispánt készítette repatriálásra. Úgyhogy Fazekas Ferenc gyöngédtelensége ezúttal bosszúlatlan maradt. Feri öcsém keserű elszántsággal és

ázsiai tehetetlenségi nyomatékával itt maradt az iskolájában. S amikor fél esztendő múlva, húsvét táján megkérdezte tőle az egyetemi tanulmányaiban a forradalom által megakasztott orvosszigorlónő, hogy miért maradt Erdélyben, a tanár úr, ez egyszerű őszinteséggel vágta rá:

— Magáért.

Eszter elpirult, de azért korholta:

— S Erdélyt nem szereti annyira, hogy érte is itt tudna maradni?

Fazekas Ferenc megszorította a leány kezét és közelhajolt annak arcához. Mintha meg akarta volna csókolni, pedig az utcán voltak, az öreg Várady régi, barokkcirádás háza előtt. Délre járt az idő s ők ketten, anélkül, hogy összebeszéltek volna, befordultak most a nagykapun, Feri öcsém tárgyilagosan beszélt lefelé a leányhoz:

— Az erdélyi hegyeket megszoktam s addig veredtem itt, hogy most már honfoglalónak érzem magam ebben a világban. Most megkérem édesapjától a kezét, hogy gyökeret verjek végkép.

Az őszülő Várady bácsi rejtett ellenségeskedéssé fogadta:

— Látja, Öcsém, hogy mivé lettünk? Érti most már, hogy a haza mindenekelőtt, úgy, ahogy van, ezernyi hibájával?

Fazekas szerényen ropogtatta két hatalmas tenyerét:

— A napokban kötötte ugyanezt a lelkemre egy román tanügyi inspektor. De én már csak kitarok az én Magyarországon szerzett fölfogásom mellett: a hazai színvonal emelésén fáradozom. Soha virágot, fát nem ültetek, hanem a népem szellemét tatarozom. Ilyen tekintetben akár foltozóműhelyt nyithatnék.

— Jó, jó, — csattant föl az öreg, — de most már nem igen tépheti le az alispán melléről a gombot!

Fazekas számot adott önmagáról:

— Először is, a gombot az alispán úr tépte le. Másodszor: most is itt van, ni, a zsebemben az a gomb,

— s a tanár úr fölmutatta, mint valami történelmi relikviát — akarja látni? Az alispánból csak ez a gomb maradt Erdélyben, én azonban egészen itt ragadtam. Ha cinikus volnék, azt mondanám, hogy adja nekem a leánya kezét, mert a régi sujtásból legalább a gombot itt tartottam. De higye meg, új ruhát illeszték ehhez az emlékgombhoz.

Az öreg úr fejét csóválta. Aztán kezet fogott Faze-
kas öcsémmel.

MOLTER KÁROLY

Született 1890-ben Óverbászon (Bács-Bodrog megye). A marosvásárhelyi református kollégium tanára. Novellákat, regényt, esszét, irodalmi kritikákat ír erdélyi napilapokba és szépirodalmi lapokba. Megjelent könyvei: *Őzvegyország* (színmű, Kolozsvár, 1925). *Majdnem hősök* (novellák, Marosvásárhely, 1925). *Metania* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár 1929).

NYÍRÓ JÓZSEF

Született 1889-ben Székelyzsomboron. Róni. kat. teológiát végzett Gyulafehérváron, s 1912-ben a bécsi Pazmaneumban szentelték pappá. 1919-ig egyik kis erdélyi falu plébánosa. Ekkor kilépett a rendből. A kolozsvári Újság, majd ennek megszűnte után a Keleti Újság belső munkatársa. Novellákat és regényeket ír. Önálló kötetei: *Jézusfaragó ember* (novellák, Kolozsvár, 1924). *Sibói bölény* (történeti regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1928). *Isten igájában* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1930). *Kopjafák* (elbeszélések, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1933). *Uz Bence* (saját kiadása, Székelyudvar hely, 1934).

N Y Í R Ó   J Ó Z S E F

ANIKÓ A ZÁRDÁBAN

Bojzás Küs Dani bolond fejjel elvett másodszer egy fiatal leányt. Jóformán a lakodalomra megettek-ittak mindent, ami még a háznál akadt, s azóta csak nyomorogtak, mert dolog, kereset nincs ebben a nehéz időben. A menyecske azonban infámisan szép, fehérhúsú csürke volt, aki már a második héten kezdett elhúlni a háztól. Bojzás Dani kétszer is *hosszányúlt* szépen is, csúful is, így is, úgy is; de nem használt semmit. Azonkívül az élet is keserítette. Reájött, hogy itt csinálni kell valamit. Ez abban az időben volt, mikor a püspök elindult bér-málni a Homoród mejjékire.

— Helyben vagyunk! — örvendett meg a hírnek Bojzás Dani, mert hirtelen eszébe jutott, hogy a püspök neki komája. Még az első feleségétől, szegény boldogult Trézsi nénémtől született volt egy leánkája, aki még abban az esztendőben meg is halt, s akkor, hogy egy kicsi pénzhez is jusson, a püspököt kérte fel a kereszt-apaságra, aki vállalta is, de hogy a gyermek meghalt, nem firtatta a komaságot.

— Ez most jól jön! — kacagott magában. Az asszonynak nem szólt, a legényekkel való dolgait is elnézte, hogy „jácódja csak ki magát.

Mikor azonban megtudta, hogy a püspök mikor „időzik a városban, reáparancsolt a fehérnépre.

— Ötözz fel leánynak! . . . Köss pántlikát a hajadba!

— Azt métt? — csattant fel a menyecske.

— Mert monyunk a püspökhöz.

— Oda minek?

— Azzal te ne törődj, hanem csináld, amit mondok, s befogd a szájad, mert ha egyetlenegy oda nem való

szót is elkottyintasz, a püspök előtt váglak szecskába...
 Ūsmeröd a természetemet. . .

A menyecske megjuhászodott, de hamar felcifrázta magát. Az ember ki sem eresztette a házból, hanem őrizte, mint a sárkánykígyó.

Alig kezdett hasadni a hajnal, útra keltek. Az aszszony nekibátorodott, s kétszer is megkérdezte az úton:

— Mi ugyanbiza mit tudunk csinálni a püspöknél?

— Maj meglátod! — morogta vissza gorombán az ura.

— Bé sem eresztenek hozzá.

— Ingom bé, s akkor tégöd is bé! Attól te ne félj!

Úgy is volt.

A jóságos püspök kedvesen fogadta, amint egy főpásztorhoz illik is.

Vagy három kövér, pirosasú pap mosolygott mellette s a fényes szobában jó tömjénszag volt. A menyecske csúful meg volt illetődve. Azt se tudta, hová tegye kezét, lábát, csak az urán csodálkozott, hogy az milyen bátran viselkedik ilyen nagy urak között.

— Mi jóban jártok, gyermekeim? — mosolygott kedvesen a püspök, s mindkettőjüknek szép kicsi keresztet rajzolt a hüvelykujjával a homlokára.

— Nem lehetne-e négy szemközött beszélni? — kérdezte illedelmesen Bojzás Dani.

A püspök csak reá nézett a nagy papokra, s azok csukrétába fogott alázatos szájjal kisuhogtak a szobából. Az áldott jó ember utánok sem nézett. Úgy látszik, nem félt, hogy amíg ő itt tölti az üdőt, odakinn azalatt kieszik a töltelék a káposztából, mint ahogy Csikmencenten történt.

— Legyetek bizalommal gyermekeim! — közeledett jóságosan.

— Azzal vónánk! — felelt zavartan Bojzás Dani.

— Tehát mit akartok?

A fehérnép szinte elsüllyedt szégyenletében, de Bojzás Dani benyúlt a belső zsebébe és kivett egy iratot.

— Ha meg nem sérteném a mélcásny püspök urat, *mi komák volnánk*. Ehejt elhoztam róla az írást es ...

Az igaz, hogy deák nyelven vagyon írva, de itt a hitelös pecsét! . . .

A püspök kissé zavartan vette a kezébe a rongyolt keresztlevelet, s amíg belenézett, Bojzás Dani tartotta szóval.

— Inde-unde huszonkét esztendeje, hogy a lelki rokonság közöttünk fennáll, kegyelmes komám! (Ha meg nem sértem vele . . .) Most, hogy errefelé járt, gondoltam, bemutatom a körösztleányát, hogy lássa, milyen fehérnép facsarodott belőle.

A püspök a menyecskére nézett.

— Légy szemérmes! — intette sietve a székely. A fehérnép azt sem tudta, él-e, hal-e, de Bojzás Dani reáparancsolt:

— No, most szépen csókolj kezet, s mondjad: „Instállom a kézit édös körösztapám!

A püspök szelíden elhárította és végigsimított puha selyemháján.

— Örvendek . . . örvendek! . . .

— Tudtuk mi azt! — derült fel Dani ravaszul. — Úgy-e mondtam es neked, Anikó — fordult a nőhöz — hogy mihelyt meglát, abba hejbe reád üsmer.

— Ügyes leány! — szívélyeskedett a püspök.

— Jóállású fehérnép! — csettintett a nyelvivel Dani. — Ilyen osztán több nem igen van a környéken.

— Jó szülőknék jó a gyermeke — társalgott a püspök.

— Hát az már úgy szokott lenni!

— Na és istenfélő leány vagy? — tudakolta a püspök.

A menyecske a félelemtől reszketve pihegte:

— Igenis.

Bojzás Dani azonban hunyorgatott a szemével a püspöknek, hogy nem muszáj mindent elhinni a fehérnépeknek. Az is benne volt a nézésében, hogy egy püspök az efféliben gyakorlatlan.

— Ó az, amikor az! — köhögött.

A főpásztor kissé megütközött:

— **Hogy te nem volnál vallásos?**

S úgy tett, mintha nem is merné feltételezni egy ilyen angyalarcú teremtésről.

— Vallásosnak elég vallásos — sietett beleszólni

Dani — *de csak vasárnap délelőtt.* . .

— Hát délután? — borult el a püspök arca.

— Ő akkor es az — komolyodott el Bojzás Küs Dani, — csak a tánc nem az ... s — hogy es mondjam — egy ilyen ártatlan leánra a késértés igenigennagy.

— Jól mondod, fiam — bólíntott az Atya.

— Én jól! — szomorodott el apai aggodalommal Dani. — S éppen ebben az ügyben es jöttünk... Szeretném a lelkit megmenteni a gyermeköknek ...

— Igen helyesen! — hagyta jóvá a püspök, de Küs Dani nem zavartatta magát. Úgy tett, mintha belsőleg el volna egészen érzékenyedve a reárohanó igaz érzésektől.

— Áldott jó lelke van a lelkemnek. (Szegény édesanyjától örökölte, hogy az Isten nyugtassa meg még a halóporában es) — dicsérgette a nőt — s az életgondokkal es eléggé törődik . . . Mikor hallottuk, hogy érrefelé jár a kegyelmes püspök úr, mindjárt mondotta is nekem: — „Menjünk el hozzá, édösapám, hiszé akármeckora nagy úr, mégis csak keresztapám, s hátha ad legalább egy letett reverendát. Ebben a nehéz világban, mikor az sincs, mit együnk, az es nagy segítség volna...” Te mit akarsz — szídtam. . .

A főpásztor, ki már megszokta, hogy az ilyen látogatások rendszeren kérésekkel végződnek és természetesenek találta is; meg se lepődött.

— Nono! Hiszen éppen nem feledkezünk meg a keresztlányunkról. . .

Bojzás Dani tiltakozólag felemelte az ujját:

— Aszontam neki is, s aszondom kegyelmes püspök komámnak es, hogy: *Egy a szükséges* ...

A szentírási idézetre mindjárt ráismert a püspök, s jól esett neki, hogy ilyen egyszerű ajkáról hallja. Bátorította is:

— Mi a szükséges fiam? Megtudnád-e mondani?

— Az, hogy ez a leán megfelelő nevelést kapjon ...

Nem lett reverendát... Istenös nevelést, hogy hóttáig jusson az eszébe ...

A püspök megbocsátotta az elrontott bibliai idézetet.

— A Jóisten kegyelme nyilatkozott meg benned!

— Akkor jó, — bátorodott újból neki Dani, — ha Szentfelsége es azt akarja, amit én!.. . S hátha még a kegyelmes püspök úr es akarná! . . .

— Hogyne! Hogyne! — fogadta édesen a szívébe a püspök az együgyű embert.

— ... Mert akkor meg lehetne csinálni! — fejezte be a mondást a székely.

— Mít lehetne megcsinálni? — tudakolta a jószágos főpásztor.

— Hogy ez a fehérség bekerüljön az apácákhoz.

— Az apácákhoz?

— Ott volna neki a helye!

A püspöknek sem látszott lehetetlennek, de azért nem kapott két kézzel utána.

— Az a kérdés, hogy van-e hivatása a zárda életre!

— Mi az a „hivatás?”

A püspök türelmesen, a székely értelméhez mérten felvilágosította.

— Az fiam, isteni adomány, hogy legyen kedve egész életét, munkásságát Isten szolgálatára szentelni, imádkozni, dolgozni, lelki életet élni...

A székely elszontyolodott.

— Akkor hát haza es mehetünk, mert az neki nincs. Éppen ezért szerettem volna beadni az apácákhoz, hogy azok csináljanak neki. . . Osztán, ha egészen elfelejtette a legényeket, szépen hazavinném . .. Amiért tartják, azért dolgozgatnék a konyhában.

— Úgy lehet, — értette meg a püspök és megnyomott az asztalon egy gombot, mire az ajtón besietett egy szép fiatal pap.

— Carissime! — fordult hozzá a püspök — vezesse el ezeket a jó embereket a kedves Nővérekhez és a kedves főnöknővel közölje, hogy határozott óhajtasom

hogy ezt a nőt alkalmazzák és amíg ott tartózkodik, a rend szabályai szerinti legszigorúbb zárdai nevelésben részesítsék . . .

— Ez kell neki! — kurjantott fel örvendve Bojzás Kös Dani.

Éppen csak annyi ideje volt, hogy odasuttintsa az asszonynak: „Kell-e legén, Anikó?” — már becsapódott a zárda kapuja a menyecske után. Bojzás Kös Dani egy kevéssé nézte, kicsit különös volt neki is a helyzet, de elégedetten azt mondotta rá:

— Helyesen van . . .

— Hol hagytad az asszonyt, Dani? — kérdezték a szomszédok, mikor három nap is eltelt, s a menyecske akkor se került elő.

Bojzás nem tagadta.

— Beállott apácának.

— Hova te?

— A zárdába.

— A szentantaltüzit! Csak nem?

— Bé biza! Egyszer csak reá jött a hivatás . . . Én eleget marasztottam, de semmiletteképpen nem lehet lebeszélni. Megcsemellett az világi élettől... Meg a! Aszondja, hogy vétkesök az emberek . . .

— Ohát te most mit csinálsz asszon nélkül?

— Valahogy én es itthon elimádkozgatom az életet.

— Hogy tudsz belenyugodni?

— Áldott, szép élet az, hagyják!

— Honnan tudod?

— Megmutogattak mindent... Olyan mindenik, mint egy szép fehér szent. Hogy ott mekkora tisztaság, ékesség, mekkora csend van, mekkora szigorúság. Azt ki sem lehet mondani . . . Oda még csak levelet sem szabad írni, se ki, se be! Szép leptiben imádkoznak egész nap. Ó, be gyönyörűséges . . . Fehérek, mint a galambok és szépségesek. A szemüket örökké lesütve hordják s félőles olvasó csüng a derekikról.

— No szegény Anikó! — sajnálkoztak az emberek.
— Mit tud az ott csinálni?

— Beleszokik — nyugtatta meg Bojzás.

— Akkor te s elmehetsz barátoknak — kacagták a férfiak.

— Abbajárok! — hunyorgatott Bozás Ktis Dani.
— Csak elébb egy kicsit én es kijádzom magamot.

Az elején ól is telt asszony nélkül. Szabad ember volt. Akkor ment a korcsomába, mikor akart, s ott csípdeste a éányokat, ahol reá nem koppintottak a körmére. Legénykedett. Másodszor virágzott, ahogy mondani szokás. Jól esett, hogy kifoghatott a legényeken.

— Fúhattok a plattenbe! — gúnyolódott. Mindenképpen kellemes volt a helyzete. Se az asszony nem írt, se ő nem írt neki. Feléje se nézett a városnak.

A tavasz azonban mind jobban ki virított és a föld meleg, nyugtalanító életereje mindeneket áldásra és szerelemre indított. Bojzás Kús Dani is nyugtalan lett. Éjjel nem alhaték, nappal nem nyughaték. Csak nyújtózódott, hogy ropogtak bele a csontjai. Furcsa édes kínok hasogatták, s már az étel se esett jól. Jól tudta, hogy mi baja, de türtőztette magát. A régi kedve oda lett, sokat és nagyokat hallgatott, de a két szeme tüzelt.

— Hej tavasz! Hej tavasz! — sóhajtozott.

Később morcos, ingerlékeny lett, s úgy érezte, hogy az ujjai ki akarnak rügyezni. A legrosszabb az volt, hogy egyszerre bolondul kezdte szeretni a saját feleségét. Más fehérrépre rá sem tudott nézni. Egyszer csak elkezdte mondogatni:

— Olyan asszony több nincs, mint az én drága feleségem . . . Haj, ha még egyszer visszakaphatnám!

Már a bor is megsavanyodott előtte s a munka nem fogta.

Egy viharos éccakai hánykolódás után mégis felkerekedett s elment a városba. Fél napig ott ámbolygott a zárda kapuja előtt, s csak estefelé merte megnyomni a csengőjét.

— Kit keres, jó ember? — hajlott egy fátyolos, fehér gyolcsba kötözött szép arc a vasrácshoz.

Ijedten kapta le a sapkáját.

— Én Anikót... A Bojzás leányát! ... A méltóságos püspök úr körösztleányát! . . .

A nővér alig észrevehetően elmosolyodott)

— Ki maga, bácsika?

— A . . . zédös apja vónék. Bojzás Küs Dani. ..

— Akkor idehívom, ennél az ablaknál beszélgethetnek, de csak tíz percig... Most éppen szillencium religiszum van.

Alig ácsorgott ott pár percig, már hozta is Anikót, Aki nem szólt, csak megállott az ablaknál, mint egy bebörtönzött márványszobor. Bojzás Dani alig merte megszólítani:

— Te vagy az, Anikó?

— Hát még es eljött? — pötytyentette a szót kényesen a menyecske.

— Milyen más lett a hangod is! — szomorkodott el a férfi. — Érted jöttem . . .

A fehérnép lassan megrázta a fejét.

— Hiába jött... Én többet nem mönyök ki a világba . . .

A férfi elsápadt.

— Elment a szép eszed? Hisze a feleségem vagy.

— Én a menyországé vagyok, — emelte fel a szemeféhit a magasba Anikó.

— Hásze majd . . . majd . . . azután ... — ellenkezett Küs Dani, de magában belátta, hogy itt vége mindennek.

— A lelki tökéletesség az nagy dolog! — prédikálta az asszony.

— Hogy beletanóltál a szönt életbe! — keseredett el az ember, s már szólni se mert. — Egészen elfelejtöttél!

— Ó nem! — csicseregte Anikó — még szent kilendet es tartottam a kied üdvessigiért.

— Csak ne volnál ilyen szép, akkor itt hagynálak! — búsult az ember.

— Csak azt mondom erre, amit Szentamás mondott: Távozz tőlem, sátán!

— Hótehá! — ujjongott fel Bojzás, aki jobban tudta a bibliát — azt Jézus mondta.

— Magának mondhatta akár ő es, úgy látom, mert maga szájig esött a vétekbe.

— Maholnap ki sem látszom belőle, ha haza nem jössz ...

Nem mert túlságosan bátran fellépni, mert a püspököt félrevezette, s attól félt, hogy abból még baj lesz. A keserőség azonban mindenre ráviszi az embert. Csak-hogy visszakapja az asszonyt, mindenre képes volt már.

— Hátha megmondom, hogy nem a leányom, hanem a feleségem vagy? — súgta fenyegetőleg, de az asszony meg se lepődött:

— Azt úgy is tudják.

— Mit beszélsz te? — ijedett meg Bojzás Kös Dani. — Honnan tudnák?

— Megmondtam én már az első nap.

— Híjj, a szájad mindenségit, te asszon! Hogy tudtál erre vetemedni!

— Itt nem szabad titkot tartani — magyarázta értelmesen Anikó. — Mi sohasem hazudunk ...

— Az azután válik meg, ha haza kerülünk, — hitetlenkedett az ura, de az asszony visszavágott:

— Mondtam, hogy nem megyek ki a bűnös életbe!

— Jöhetsz — bízatta az ura — mert Hókor Feri megházasodott.

Az asszony felszisszent:

— Megházasodott? — akkor ugyanvalóst itt maradok!

— Hát akkor az Isten áldjon! — borult el Bojzás Kös Dani és vad, féltékeny keserőséggel távozott.

— No, mi van Anikóval? — kíváncsiskodtak otthon.

— Jó telik neki! — köszönte az érdeklődést.

— Nem vágyik haza?

— Vágyini, vágyik, de még nem *hozom*.

— S miért nem hozza?

— Mert most tanól javában.

— Ugyanbiza mit?

— Hát afféle szép vallásos, szönt dolgokat... A hitet már jól tudja, s a *hűséget* most tanólja ... Ott hadd maradjon még néhány hétig ...

O L O S Z   L A J O S

PRBIAVERA

*Omlatag barna föld felett
könnyűrajzú, fehér, tavaszi felhők.
Mögöttük messze mozdulatlan
azürkék selyem paraván.
Kiterjesztett-karú két óriási nyír
minap teremtett millió lila ággal
ölelkezni akar ma mindenekkel
és beleolvad az aranykeretbe
lehetőfinom halvány intarziákkal.
A zombékos fű között scyllák kéklenek,
a somon mámoros méhek rajzanak,
bronzsisakos amazon rügyekben
májusi balladák alszanak,
a levegőben kurta gazdátlan kacaj,
a vizeken fojtott, halk üzenetések,
most már lázasan jönni fognak
titkos, garázda sötétségek
és reggel, ha a kuszált sugarakat
félresimítom a tavasz homlokán
és szeme közé nézek,
őszeli lelkeimmel fel fogok derülni
'piruló és boldog zavarán.*

BEOMLÓ TÁRNÁBAN

*Mélyen a föld alatt.
Forró tárna.
Bányalámpa.
Sárga arcok.
Beesett szemek.*

*Vad figyelés.
 Morajok, neszek.
 Bujkáló bányalég.
 Rebbenő, kék láng.
 Valami rázza a földet.
 Bengenek a tartó oszlopok.
 Sikolt a vészjel.
 Esztelen hajrá.
 Szakadt csillében vad tömeg.
 Fekete füst.
 Lehanyatló test kék szemében
 kis gyermekek angyali képe.
 Halvány derengés tiszta napról,
 asszonyról, fiúkról,
 kiknek ne ez legyen a sorsa.
 Mélységes álom.
 Megálló szív.
 Semmi. —
 Jaj csak lehetne felébredni,
 omlott tárnában továbbmenni,
 keresni egy nyílást az égre,
 lidércből, halálból kiszabadulni végre,
 8 mélységből lassan földre jutni,
 levegőt érezve élébe futni,
 véresen, piszkosan, rongyosan visszatérni,
 arcraborulni, a legelső rögöt megcsókolni
 és szabadon, emberül újra élni.*

HALÁLELŐTTI VÁGY

*Ha meg kell majd halni,
 nem leszek hangos forradalmár.
 Készülök reá.
 Szívem tusája szelíden elsimul
 és a végtelenség békéjével egyetértek.
 Mars Imperátor
 komor győzelmi menete
 — korholjatok érte —*

*engem nem ijeszt,
ha bigája előtt magam heverek.
Én már tartottam halottat karjaim között
és végítéletem ismert döbbenet.
Olykor el is fog bársonyos halálvágy:
titkos táj édes Ölében
szeretném letenni sziszifusz terhemet.
Csak egyre vágyom lázzal és kinnál:
— és enélkül halni átkos gyötrelmem —
messzetekintő tetőre jutni fél
és ellátni gyönyörű messzeségbe,
hogy visszatérjen megálló szívembe
a diadalmas életszerélem.*

OLOSZ LAJOS

Született Ágyán (Arad megye), 1891-ben. Ügyvéd Kisjenőn (Arad megye). Megjelent könyvei: *Gladiátor arc* (versek, Kolozsvár, 1923). *Égő csolnakon* (versek, Kolozsvár, 1926). *Barlanghomály* (versek, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1931).

ORMOS IVÁN

Született 1902-ben Borosjenőn (Arad megye). Középiskolai tanulmányait az aradi reálgimnáziumban, a pozsonyi kadettiskolában, majd a székelyudvarhelyi gimnáziumban végezte, ahol érettségit tett. Két évig a budapesti közgazdasági egyetem hallgatója. 1926 óta újságíró Temesváron. Megjelent könyvei: *Ölelés dúlt földön* (versek), *Ökrökkel és csillagokkal* (versek), *Lola* (riportregény), *Esti társ* (versek), *Napok és emberek* (novellák, tárcák). Sajtó alatt: *Állj, ki vagy?* (regény).

O R M O S I V Á N

EGY NAP 1934-BEN

*Ma sem történt semmi lényeges.
Felkeltem, mert gyermekkorom óta belémidegződött,
hogy minden reggel fel kell kelni,
gépies mozdulatokkal felöltözködtem,
kalapot tettem a fejemre (ezt is így szoktam meg)
és kértem az uccára.
A toronyóra mutatója kergetni kezdett
és némán, a sorvasztó munka s a lázító bér
hangulatával mérgezetten munkahelyemre értem.
Délig robotoltam,
közben eltereltem gondolataimat,
a tegnapesti satinruhás nő igéző alakja
villant elém
s azon tűnődtem, hogyan menekülhetnék ki
idegőrlő anyagi helyzetemből.
A nyitott ablakhoz léptem,
részeg és sodró tavaszi illatok ömlöttek
a hegyek azúrjából,
beléjük temettem az arcom s ekkor rájöttem,
hogy elveszett és reménytelen ember vagyok.
Nincs hitem és nincsenek terveim,
csak kínzó emlékeim,
azt teszem, amit a megélhetés diktál,
a gyomrom és hajlékom rabszolgája vagyok.
Már ökölbe is alig szorul kezem,
a tintafoltos íróasztalnál perog le az életem,
unottan és leigázottan szívom magamba az oxigént,
beletörődöm sorsomba, mint igavonó a jármába:
nincs értelme erőm és napjaim hullásának.
Elöttem a bizonytalan holnap, ami nem érdekéi,
köröttem jelszavak, amikben nem hiszek,*

*felettem a munkanélküliség fekete féllége
és szívem bőrtönében ősziestés magány.
Kiköptem az ablakon
és visszaültem dolgozni.*

*A lapokban olvastam, hogy új fémgömb emelkedik
a sztratoszférába,
Szovjet-Oroszországban panamát leplezték le
és hogy nincs még semmi baj, mert újra összeült
a leszerelési konferencia,
de a gyanakvó Anglia új hadihajót épít.
Délben hazamentem és megebédeltem,
a beleim vonaglottak örömben.
Később megberetváltam, a könyveimet rendezgettem
és levelet akartam írni, de rájöttem, hogy a levélpapír
és a bélyeg árából már egy doboz cigarettát vehetek
és inkább ezt szívom el.
Újra elindultam,
beültem a kávéházba órakhosszat kibicelni
és ennek örültem még a legjobban,
mert nem kellett gondolkozni.
A ventilátor zúgását a nyári rétek méhzümmögéséhez
hasonlítottam
s nyugodtan mosolyogtam, amikor a játékosok mérgelődtek.
A reklámfények elcsábítottak arra a helyre,
ahol tegnap a satinruhás nőt láttam,
persze, nem találtam ott,
de szembekerültem egy ismerőssémmel
és valami tehetetlenség, fáradtság, vagy közöny
arra kényszerüeit, hogy elfordítsam a fejem.
Féltem, hogy megszólít, megkérdi mi újság, hogy vagyok,
és panaszkodni fog a rossz viszonyok miatt.
8 én valami butaságot kell, hogy válaszoljak neki.
ő is elfordult, továbbmentünk.
Azt mondtam magamban: — No nem baj, egy emberrel
akihez közöm volt. [kevesebb,*

*Most az esti főzelékfeltétellel meggazdagodva
fekszem az ágyamban.*

*és Nofertete egyiptomi királynőről olvasok,
akinek háromezeröttszáz éves színes mészkőszobor-arca
olyan, mintha ma is élne és szomjasan
fölémhajolna.*

*Elalvás előtt arra gondolok,
vájjon mi maradt meg nekem a mai naptól
és mi maradt meg belőlem.*

*Nem történt semmi,
csak én lettem megint öregebb.*

*Aztán rájövök, hogy butaság ilyesmivel törődni,
szétrnyomom cigarettám paraszát a hamutartóban
és lecsavarom a villanyt.*

*Tíz perc múlva mélységekbe bódít
valami jó injekció.*

Nem tudom ki adta, nem tudom miből van.

Úgy hívják: álom,

*de lehet, hogy ez a semmi és lehet, hogy ez
az örökkévalóság.*

*Fáradt testem mozdulatlan pihen,
reflex és öntudatlanság vagyok,
kibékültem és kiegyeztem mindennel:
egészségesen horkolok.*

*Felettem a göncölszékér rúdja mutatja
az Elysium felé az irányt.*

KENYÉRMEZŐ

*Fülledt nyári éjszaka
lassít a vonat
kinézek az ablakon:
csöndes erdélyi állomás
Féliratot olvasok
az éjfélbe dermedt
emlékoszlopon:
Campul Pánii —
persze Kenyérmező*

visszaülök s opálosan
 felcsillan bennem
 a történelem,
 Kenyérmező. . .
 milyen szép szó
 és milyen szelíd nagy síkság
 a Marostól hűtlenné vált hegyek
 csillagos távlatában
 robog a vonat
 s bús jobbágyszag árad
 az érő búzaföldekről
 Ötszáz év ...
 Nagy vérontás volt itt
 nagy bukás és nagy győzelem
 örültek Bécsben s Budán
 örült a Vatikán
 csak az a sok jobbágy
 Örült hiába
 Ötszáz év:
 Hej Kinizsi Pál úr
 nincs már janicsár-veszély
 elmerült a baljós pogány félhold
 de körüljárta azóta a földet
 és átváltozott sarlóvá
 (mellette kalapács)
 a mámoros keresztből pedig
 horogkereszt lett
 Ötszáz év:
 nagyot fordult a világ
 csak az a bús jobbágyszag
 maradt meg
 hej Kinizsi vezér
 vájjon kinek állítanak szobrot
 ha szembekerülnek
 sarló és horogkereszt
 az új Kenyérmezőn.

R E M E N Y I K   S Á N D O R

KENYÉR HELYETT

„Változtasd a köveket kenyerekké!” — —
Nem a sátán szól. Milliók zokogják.
Egyetlen jajkiáltás a világ,
Egyetlen kéztördelő mozdulat,
Egyetlenegy roppant fenyegetés.
A nyomorúság völgyei fölött
A bosszúálló Isten hegyei
Féltornyosulnak irgalmatlanul,
Nem, indulnak változni kenyerekké.

„Változtasd a köveket kenyerekké!” — —
Hallom én is a rettentő ígét,
Mint végítélet, úgy zuhan reám,
Szíven talál, mint kővé vált kenyér.
Az életemet mostan kérik számon,
Most köveznek kővé vált kenyerekkel.
Megálljatok . . . nagyon bűnös vagyok,
De talán mégsem úgy, mint hiszitek.
Én nem vettem él senki kenyerét,
Csak ép nem bírtam kenyeret keresni,
Csak éltem, éltem, ingyen, irgalomból,
Az Isten irgalmának hegyeit
Bebolyongtam virágot szedegetve,
Tudom, nem ér most falat kenyeret
Az egész szárazvirág-gyűjtemény.

„Változtasd a köveket kenyerekké!” — —
Máskor talán feleltem volna rá,
Szóltam volna: „Nem csak kenyérrel éltek!”
Most torkom, szívem egyként elszorul,
Szédül a szó és megfullad a hang.

*Csak Egy, csak Egy, csak Egy felelhet így, —
 Nem én, nem én, az Ő nevébe se . . .
 Testvéreim, ha volna rá hatalmam,
 Testvéreim, ha tőlem függene,
 Holnap puha sziklákon pihennétek,
 Kenyérhegyek nőnének számotokra,
 Hegyóriások csupa szín-kenyérből,
 Merő aranykalácsból Alpések . . .
 De nincs hatalmam, — betegen bolyongok,
 S még most is virágokat keresek.
 S ha még találok egy-egy halaványat:
 Tépelődöm, hogy megmutassam-e?
 Asztalokra merjem-e belopni —
 Kenyértelen, üres asztalotokra
 Kenyértelen kővilág kis virágát?---
 Vagy morzsoljam szét a kezem között,
 Mielőtt bárki rátekintene,
 És fojtsam meg, mint gyermekét anya,
 Mint bukott leány drága szégyenét?*

„Változtasd a köveket kenyerekké!” —
 Hegyeket változtatnék — nem lehet.
 Kenyértelen, kegyetlen kővilágban
 Lehajtom megadással fejemet.
 Testvéreim, ne könyörüljetek.
 Kenyértelen, kegyetlen kővilágban,
 A bosszúálló Isten hegyein
 Én néktek most is csak virágot téptem.
 Zuhogj fejemre kővé vált kenyér:
 Én vétkem, én vétkem, én igen nagy vétkem.*

ÚJ CORDAY SAROLTA

*Charlotte: „J'ai tué un homme,
pour en sauver deux cent mille.”
Le juge: „Pensez vous donc
d'avoir tué tous les Marats?”
Charlotte; „Celui-ci mort, les
autres trembleront peut-être.”*

*Első tavasz-napok.
Édes, enyhe meleg.
Szanatórium-kert.
Szent hallgatás.
Sütkérező, sétáló betegek.
Köztük magam.
A kék csendnek furcsa varázsa van.
A csillogó roppant levegőégben
S az emberek sütkérező szívében
Nincs semmi más:
A béke reszkető nagy vágya van.
Tavasz van s élet.
Akármily nyomorultan:
Minden kis féreg éled.*

*De most
A csillogó roppant levegőégben,
A Tavasz kitárult fényes szívében
Egy kis fekete pont jelenik meg.
Zord zümmögése végtelenbe száll,
Amint ereszkedik
Alább-alább a fekete bogán
Egy pillanat —
Mielőtt félrevert harang gyanánt
Szívünk döbbenetn kondulhatna meg
S kiverhetne a veríték s a láz:
Már hull reánk a halál harmata,
Pereg
Irtóztatón és láthatatlanul
A gáz ...*

Hullnak rakásra
 Férfiak, nők, aggok, gyermekek.
 Háború??

Nincsenek szembenálló seregek.

Féregirtás: mondotta valaki.

Hát ez lesz, ami lesz.

Ami a horizonton meredez

Féregirtás: szatírák szatírája.

És nem lesz kegyelem.

A csecsemőnek sem,

Sem irgalom,

Sem fedezék,

Sem védelem.

Féregirtás: hát ez lesz, ami lesz.

Más semmi sem.

Első tavasz-napok.

Édes, enyhe meleg.

Szanatórium-kert.

Szent hallgatás.

Sütkérező, sétáló betegek.

Köztük magam.

Te tudod, Istenem,

Nincs bennem semmi más:

A béke reszkető nagy vágya van.

Féltem magam,

Gyógyuló kicsi féreg-magamat,

S távol-közel,

Akik engem szeretnek,

Óvnának, féltenének: azokat.

És népemet és az emberiséget.

Féltem e milliónyi árva férget.

S értük talán,

Ha nagyon kellene,

Bár nincsen bennem hősi lendület:

Odadobnám nyomorult-magamat.

Mint hajdan a nagy Caen-i Leány,

Zsarnokot keresek.

Settenkedem utána,
 S nem államfőkben, nem diktátorokban,
 Nem hadvezérekben találok meg.
 Egy sötét arcot látok valahol.
 Retortákra hajol,
 Boszorkány üstje zordul sistereg.
 Én látom ezt a sötét alakot.
 Isten neki bűvár-látást adott,
 Röntgen-szemet,
 Rontás helyett teremthetne nagyot.
 De meggyalázta, megszeplősítette
 És megmérgezte a Gondolatot.
 Ez ő.
 Rémeket hív a kémcsőből élő.
 Agyában kóvályog a gondolat,
 Az eladott, a meggyalázott,
 Megmérgezett emberi gondolat.
 A féregirtó ő,
 Az Antikrisztus ő,
 Az új Titán.
 Mellette famulus a rablott gyermek:
 A Tudomány.
 Én látom ezt a sötét alakot,
 S a most keletkező gondolatot
 Benne.
 S én kicsi féreg, egy a sok közül, —
 Ha tudnám,
 A gondolatot belefojtanám.
 Settenkednék utána,
 Mint hajdan a nagy caen-i Leány
 A forradalom piros alkonyán.
 Ezerszer kérnék bebocsáttatást, —
 Ezerféle ürüggyel
 Zaklatnám ezt a torz modern Marat-t.
 Úgy állanék egyszer végre mögéje,
 Csak egy féreg a milliók nevébe,
 A meggyalázott gondolat nevébe,
 Én magam,
 S bár bennem

*A béke reszkető nagy vágya van,
A Béke szent nevébe,
A gyilkot, amit rég szívembe hordok:
Markolatig döfném sötét szívébe.*

NAPOCSKA

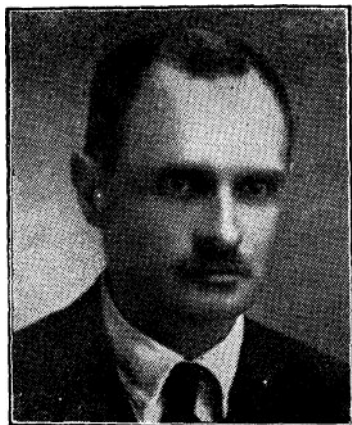
*Istent, Jézust nem sokat emlegetted.
Ha imádkoztál is: titokban tetted.
A holdtól féltél: megzavarta álmod.
Hidegen hagytak hűs csillagvilágok.
Az égen csak a „napocskát szereltesd.
Nem a napot vad, izzó nyári hévvél,
Csak a napocskát ibolyalevéllé,
Csak a napocskát őszi sugárzással,
Szobán át támolygó téli verőénnnyel.
Anyám . . .
Fehérfürtös, napfényoszomjas virág.,
úgy fordultál Te is a nap felé,
Mint sok-sok kedvenc pelárgóniád.
Lelkedben ézengetlenül buzogtak
8 számlálatlanul, szent nap-himnuszok.-
Én most e téli nap-elégiával
Áldott, eltűnt kezedre borulok.
A reggeliző asztalunkon most is
úgy bujdosik a tűnő téli fény,
Az abrosz ráncaiba úgy fogódzik,
úgy csillan meg a csészék peremén,
Mint akkor . . .
Ó hogy a tompa tárgyak megmaradnak,
A repedt pohár, csorba csésze is —
Visszaverői örök sugaraknak —
Csak Te mentél él fecske-érkezéssel,
Alig kisarjadt ibolyalevéllé.
De az az a k k o r sokkal azelőtt volt.
A reggeli-asztalnál ketten ültünk
Talán már februári reggelen,
És jött a napfény, az áldott napocska
Csillant abroszon, csészén, üvegen.*

*Te szóltál szokatlanul-komolyan:
„A túlvilág? Nem, azt nem hiszem,
Nem úgy.”*

*De olvastam egy álmodó tudós
Elméletét, — az úgy tetszik nekem . . .
Azt mondja, hogy a szeretet erő,
Ha kihűl, visszasugárzik a napba, —
És szeretteink lelke érkezik
Sugárhajón*

*Mindennap reggeliző asztalunkra.
Látod, ez így nagyon tetszik nekem.
Elhallgattunk azután mindaketten.—
A reggeliző asztalunkon most is
úgy bujdosik a tűnő téli fény,
Az abrosz ráncaiba úgy fogózik,
úgy csillan meg a csészék peremén,
Mint akkor ...*

*ó Anyám, hogy ha igazad lett volna,
Ha Te volnál e bujdosó napocska,
Az abrosz ráncaiba Te fogóznál,
Te csillannál a csészék peremén,
Kikötött sugárhajó, drága fény!
S a tompa tárgyak, akik megmaradtak,
A repedt pohár, csorba csésze is: —
Tükre lennének örök sugaradnak... —*

REMÉNYIK SÁNDOR

Született 1890-ben Kolozsvárott. Az erdélyi magyar irodalom egyik vezéralakja. Mindjárt az impériumváltás első éveiben átveszi a Pásztortűz szerkesztését, ettől kezdve kisebb megszakításokkal szerkesztője és főmunkatársa. Verseket, irodalmi cikkeket és bírálatokat ír. Megjelent könyvei: *Fagyöngyök* (versek, Kolozsvár, 1918). *Rainer Maria Rilke versei* (műfordítások, Kolozsvár, 1919). *Csak így . . .* (versek, Kolozsvár, 1920). *Vadvizek zúgása* (versek, Kolozsvár, 1921). *A műhelyből* (versek, Budapest, 1924). *Egy eszme indul* (versek, Kolozsvár, 1925). *Atlantisz harangoz* (versek, Budapest, 1926). *Két fény között* (versek, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1927). *Gondolatok a költészetről* (Arad, 1926). *Szemben az örök-méccsel* (versek, Budapest, 1930). *Kenyér helyett* (versek, Budapest, 1933).

SÍPOS DOMOKOS

Született 1892-ben Dicsőszentmártonban. Szegénysorsú családból származott. Nagyenyeden és Budapesten tanult, majd szülővárosában jutott álláshoz. A Károlyi-forradalom alatt élénk politikai szerepet vitt; az impériumváltás után állását el kellett hagynia. Ekkor tért át az irodalomhoz. Nyugtalan, erősen szociális érzéssel írt; ő adott először kifejezést Erdély problémájának írásaiban. Nagy elbeszélő tehetségnek indult, de a korai halál megakadályozta igazi szárnyrakapását. 1927 decemberében halt meg.

Életében jelent meg *Istenem, hol vagy?* című novellás könyve (Kaláka kiadása, 1922). Halála után jelent meg *Vágtat a halál* című verseskönyve és *Vajúdó idők* című novellás kötet; mindkettő 1928-ban az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában.

A CSODA

Kinn, a novemberi hajnalban nehéz ködtakaró feküdt az ázott földre, a házak tetejére, a kopasz fákra. Burkus, a házórző fehér kuvasz, még egyszer körüljárta az udvart s kidugta orrát a kapu hasadékán. A puszta kertben kis nesz támadt. Burkus gyorsan szaladt végig az ösvényen, le a kert fenekéig. Sehol semmitsem látott, csak egy macska ugrott át a kerítésen, vagy talán csak egy száraz ág hullott le a diófáról. Megnyugodva ballagott vissza. Elsenyvedt napraforgó-kórék zörögtek mellette az induló reggeli szélben, nyirkos bundájából majdnem csepegett a köd, körülnézett mégegyszer, aztán a szalmakazalhoz ment, még az ősz elején kapart barlangjába belefúrta magát, kétszer-háromszor körbe fordult a szűk helyen, aztán karikába csavarodott, orrát a hasához dugta, két hátulsó lába közé, s szuszogni kezdett, mint aki elvégezte súlyos kötelességének legnehezebb részét.

Benn a cipésműhelyben még sötét volt. Szennyes, sáros lábbelik szaga, elkeveredve a csiriz savanyúságával, feküdt meg a kis szobát. A homályban furcsa hangok szállkostak. Meghatározhatatlan sarokban már fáradtan cirpelt a tücsök, a földre terített szalmazsák végén, befúrva magát a takarónak használt rongypokrócba, álmában dorombolt a macska.

Nyugodtan feküdt itt éjjel óta. Megvárta minden este, míg Feri, a kis inas, előhúzta a szurtyát, a takarót s a durva, piros és kék csíkos párnát a láda mögül. A fiú még be sem bujt éjjeli pihenő helyére, a macska már beugrott a pokróc ráncába, félve, nehogy a suszterné kiszavarja.

Feri is lefeküdt, kinyújtotta fáradt, sovány kis tag-

jait. Néha odaért lába a macska selymes szőréhez, a cica odadörgölődött didergős bőréhez s a gyermek: ezzel az egyetlen simogatással szenderült álomba.

A tücsök cipelt, a macska dorombolt, a gyermek szabályosan, mélyen lélekzett, álmában néha csámcsogott. Az udvaron rekedten kukorékolt a vén, sárga kakas, mind messzebről-messzebről felelgettek neki a szomszédok.

A kakaskukorékolásra a suszterné megmozdult az ágyban, az ablakra nézett s bár még homály borult a szobára, a megszokás mindennél pontosabban tudatta vele, hogy reggeledik. Az ura mélyen, mint egy csutak, aludt s minden lélekzésnél borszagot fújt magából.

A három gyermek csendesen szunyókált, a legkisebbik nyögni kezdett, az asszony megtapogatta, érezte, hogy nedves alatta a lepedő s ki van takarva. Rádobta paplant s kibújt az ágyból. Csak úgy sötétben felkapta szoknyáját a székről, a nyakába vetette, leeresztette meglötytedt derekára, az ágyterítőt a vállára kapta s csendesen kiment a konyhába. A kemence fölött, a kis fátokban kakasgyufa állott, egyet végighúzott a falon, meggyújtotta a konyhalámpát, előkaparta az este odakészített forgácsot s egy perc alatt tüzet gyújtott. Hatalmas vafazékba kiöntötte az egész kártya vizet, egy ládából málélisztet mert a fakupával s azután ujjai közt eregette be a fazékba: locsot készített a malacoknak. Az üresen maradt víztartó edényre nézett, hirtelen a műhelyajtóhoz lépett, kinyitotta s bekiáltott:

— Feri, Feri te, kelj fel már Feri, csak nem akarsz délig aludni!

Mikor látta, hogy a gyermek megmozdul, a tűzhöz szaladt, lekapta róla a vasedényt, s letette a földre. A kemence alól felvett egy fadarabot s kavargatni kezdte a forrázatot.

A kis inas kinyitotta szemeit, a műhelyben még sötét volt, alig lehetett látni a kis asztalt, mellette inkább sejtődött, mint látszott, egy csizmaszár.

— Az ispán úré — gondolta a gyermek — ennek ma készen kell lennie.

A konyhából bemászott a kis lámpa sárga fénye, Feri hunyorgott, megdörzsölte szemeit. Soványka lábainál érezte a macska meleg hátát, karjai, dereka, bízsergek, simogatta a rosszágú pokrócot, szegény sivár gyermekségének egyetlen menedéke: az ágynak csúfolt szalmazsák hívta vissza törődött, kidolgozott kis testét. lehunyta nehéz pilláit s már otthon is volt a falujában, szaladt a zöld gyepen, pendelyes, gatyás pajtásaival, a nap forrón sütötte fejét, távol, a folyó tüzes partjai felé libái csípdesték a füvet.

— Gyí te, gyí! — rikkantott az egyik gyermek.

— Feri, Feri — hallotta az inaska. Először lágyan, mint a mezőn röpködő gyermekhang, aztán süvítve, mint az esti szél, majd keményen, riasztóan, mint egy hozzávágott rög érte a neve: — Feri, Feri. — A mesterné állott előtte, vállát ráncigálta s a fülébe kiabálta:

— Állj már lábra, te Isten dögje!

A gyermek talpra ugrott, két öklével dörzsölte szemeit, aztán felrántotta nadrágját, kabátját, a cipőit csak úgy mezítlábra. Egy csuporba vizet vett a cseberből, szájába kapott egy kortyot, onnan a két tenyerébe csepegtette s megmosta arcát. Kihúzta derekán az ingét, lehajtotta jól a nyakát s beletörölközött.

— Na gyere, Feri, — mondta az asszony. Megfogták ketten a nagy vasfazék füléit s kivitték a disznóólhoz. A két ártány az ajtónyitásra visítani kezdett, ahogy Feri felemelte a vályú lappancsát, egymást lökdösve fúrták fejüket előre s mikor a meleg ló eléjük ömlött, elégedetten szuszogtak benne orrmányukkal s hangoosan szürcsölték.

A suszterné vakargatta fülük tövét, mustrálgatta őket s számította, hogy karácsonyra hány liter zsírt fognak adni. Feri dideregve állott a finoman szitáló, hideg esőben, aztán felkapta a fazekat, a konyhába szaladt vele, letette s visszafutott a tyúkketrechez. Kivette a vaskarikába dugott pecket, kinyitotta az ajtót s ergette kifelé a tyúkokat. Amint egyenként az ajtóhoz közeledtek, megfogta őket, megnézte, hogy nem tojó-

sak-e; amelyiket annak találta, azt visszalökte a ke-
recbe.

Mikor ezzel is megvolt, visszament a műhelybe. A szalmazsákot begyömösözte a láda mögé, a rongy-
pokrócot a ládára terítette, kinyitotta a légypiszkos, kis
ablakot és seperni kezdett. A szemetet apró halomba
gyűjtötte az ajtó mögé, aztán elrendezte az asztalon a
szerszámokat, a mester székét még le is törölte a tenye-
rével. Az egyik lábszíjjal este a gyermekek játszottak,
sokáig kereste, míg egy csizmaszárban megtalálta.

Mire ezeket elvégezte, a szoba is megmozdult. A
gyermekek ingben ugrándoztak, a legkisebbnek már egy
csupor meleg tej volt a markában. Ahogy szürcsölte, le-
folyt az állán, végig a mellén s megnedvesítette mocskos
kis ingét.

A két nagyobbik egyszerre állott a mosdótál elé, ott
után lökdösődni kezdtek s ráncigálták a piros csikos
szöttes kendőt. Az anyjuk kikapta kezükből s minde-
nikre húzott egyet vele.

Felébredt a suszter is és mérgesen figyelte a lármát.
Rámordult a kicsikre, hogy legyenek csendesen.

A felesége odaszólt:

— Kibújhatnál már az ágyból. Ott heversz, mint
egy püspök, nem bánod, ha megszakad is a nyakam a
dologban.

— Fogd be a szádat — válaszolt az ember s kibújt
a paplan alól. Rongyos fekete harisnyákat húzott a lá-
bára, nagy körülményességgel csavargatta rájuk a gaty-
madzagokat, felrántotta a cügos cipőt, aztán a fényes,
elől csirizes fekete nadrágját, sebtiben megmosdott,
megtörülközött s az asztalhoz ült.

— Adj fiam egy kicsi szalonnát — szólt a felesé-
géhez.

— Nincs — felelte az asszony kurtán.

Tudta, hogy éjjel sokat ivott az ura s most fanya-
log a kávétól. Jó volna egy kis füstös, vagy paprikás sza-
lonna a boros gyomrának.

A suszter ma csodálatosképpen nem akart vesze-
kedni. Felkelt s a konyha vakablakában ráakadt egy

darab szalonnára, bevitte a szobába, maga elé tette az asztalra. Mikor az asszony látta, szó nélkül eléje tette a kegyeret s a sót.

Mire elvégezte reggelijét, a segéd is megérkezett s azonnal nekifogott egy talpalásnak, közbe folyton járt a szája:

— Feri, hol a faszeges skatulya? Feri, add ide a reszelőt, Feri, tedd ezt a talpat a vízbe. Hol a csiriz? Nesze, fényesítsd ki ezt a cipőt!

A konyhából a kicsi gyermek kiabált be. S mert az inas nem mozdult, hangosan bömbölni kezdett. Az anyja képtől kikelve szidta az inast:

— Te hóhérkötele, nem sül le a képedről a bőr?! Hallgatod, hogy majd megszakad annak a szegény kicsi gyermeknek a szíve. Nincs lelked, te betyár! Persze, ilyen a paraszt, hogy törje ki őket mind a nyavalya! Nem jön tegnap reggel is a tejes asszony? Láttam a pofájáról, hogy valamibe töri azt a tetves fejit. Hát tiszta igaz is volt, még ki sem töltötte a lábasba azt a mocskos lurkát, már járt a pofája, hogy jövő héttől kezdve drágábban hordja a tejet. Jaj Istenem, hogy nem fut ki a lábuk alól a föld?!

Feri már a hátára kapta a kicsit s lovagolt vele a konyhában, onnan be a szobába, aztán megint vissza. Az asszony pedig megállás nélkül hadart. Homályos életének egyik pislogó fénye volt, hogy mindennap szidta a parasztot. Valami egészen különböző lénynek érezte magát, mert apja pecsenyesütő „iparos” volt, amint ezt minden alkalommal elmondta.

Feri csak úgy fűjt a futkározástól, a kicsi nagyokat nyekkent, de szorította a nyakát erősen s nem akarta abbahagyni a játékot, míg az apja nem húzott egyet rá a tenyerével. Erre megint elkezdett visítani s ezt így folytatta délig. Hol játszott s mindenkinek lába alatt volt, hol piszkolt a padlóra s a konyha agyagos földjére s ha nem vették észre, összefente magát egészen, hol pedig bőgött.

A suszter jól meghúzta a Feri fülét s belökte a műhelybe.

— Mit gondolsz, te tekerő, hogy én azért tötöm beléd a drága ételt, hogy nekem egész nap rajcsulozz itt, mint egy báróköllyök. Állj a mesterség után, hogy úr legyen belőled, vagy menj haza disznópásztornak. Itt van az ispán úr csizmája, talpot, sarkot reá! Ha holnap reggel haza nem viszed, lereszelem az orrodról a bőrt! De most megmondom, hogy pénz nélkül ott ne hagyd!

A gyermek leült a háromlábú székre, talpa alá tette a lábszíjat, térdére fektette a csizmát a torkánál s reá húzta a szíjat, aztán elkezdte vizsgálgatni. Azt már látta, hogy ő nem holnap reggelig, de egy hétig sem csinálja meg ezt a csizmát. Esztendejét sepregetéssel, mosogatással, disznókúrálással töltötte, pesztrája volt a gyermekeknek, szobaleánya, kuktája az asszonynak, kengyelfutója a mesternek s a segéd úrnak. A mesterségből eddig a csirizen s a cipőkenőcsön kívül alig ragadt reá valami.

Kicsi koponyájában baktatva indultak meg a gondolatok s keresték, hogy mi ütött gazdájához. Miért kíván lehetlent tőle?

Megint az asszony szólította:

— Jere már enni te, még az ételhez is instálni kell a lustát.

A gyermek kiment a konyhába, az asztalon egy tányérban pityókaleves volt még a tegnap délről, mellette egy darab kenyér. Szó nélkül melléje ült s megevett mindent az utolsó falatig. Aztán felállt, megtörölte a száját a kabátja ujjához s visszament a műhelybe.

Megint elővette a csizmát s a térdére tette, de alig forgatott rajta egyet-kettőt, a segéd cigarettáért küldte. Utána is kiáltott, mikor kinn volt már az udvaron:

— Aztán vigyázz, nehogy megint a földre ejts belőle vagy egyet. Haza se gyere . . .

A gyermek kiment a kapun s megindult a kocsmá felé. Emberek jöttek vele szemben és mentek el mellette, egy kocsi két szép sárga lóval robogott el az út közepén, a mézsáros üzlete előtt egy lenyúzott borjút vettek le a szekerről. Az iskola udvarán hancúroztak a gyermekek, vidáman sikongtak a csípős időben. Szeretett volna közé-

jük állani s velük játszani. Találkozott Jancsival, az asztalos inassal s egy kicsit elbeszélgetett. Aztán bement a kocsmába, megvette a cigarettát s szaladt vele hazafelé.

— Csakhogy itt vagy már, te tekergő! — Ezzel fogadták. — Annyi ideig ülsz, hogy amíg visszakerülsz, itt a műhelyben megérik a zöld dohány.

A segéd úr, megeleégvedve szellemes mondásával, cigarettára gyújtott, a gyermek pedig ismét leült szó nélkül a munka mellé.

Közben a mester elment hazulról. Azt mondta, hogy a község házára megy, az adó miatt.

— Megeszik az embernek a fejit, — mormogta az asszonynak — azt hiszik, hogy csak nekik keresek.

A felesége tudta, hogy csak ebédre fog hazajönni, mert útközben megáll néhány spriccerre is.

Feri bontogatta az ispán csizmájáról a régi, rossz talpat. Ahogy feszegette a bőrt, egész porfelhő gomolygott ki a lábbeliből. Közben erősen töprengett azon, hogy miképpen fogja ő az új talpat felverni. Mellette állott az asztalon egy nagy tábla talpbőr, nézegette s számítgatta, hogy lehetne kivágni belőle az ispán csizmájához szükséges két darabot. Megborzadt arra a gondolatra, hogy el találja szabni. Biztosan istenesen elveri érte a mester.

Délig még elküldte az asszony egy félkiló lisztért, aztán sóért szalasztotta. Átfuttatta a szomszédba a húsvágóért, ágakat aprítottatott vele a tűzre, egy negyedórája a kicsi gyermek mellé állította, nehogy felforduljon, amíg bajmóldók.

Hazajött a mester s ebédhez ültek.

Ebéd után a suszter ledőlt egy percre, amint mondan szokta, hogy legalább egy óra hosszat horkoljon.

Délután a segéd visszajött a műhelybe, egy levelet a postára küldött a gyermektől, leült, dolgozni kezdett s amíg kalapálta, reszelte a talpot, megszakítás nélkül füttyölt. Mélyen és érzéssel csinálta ezt s az idő repülve szállt tova, mert míg keze gépiesen végezte a megszokott munkát, lelke füttyszárnyon andalgott

szép szerelemről, egy város műhelyről és az egész „szépreményű” jövőről.

Mire a mester felkelt, az inas mind a két csizmáról lebontotta a régi talpat és bizonytalanul piszmogott a szerszámokkal.

— Na te semmirevaló — szidta a gazdája — ugye, hogy elloptad az egész napot? Azért étetlek én téged, hogy egy nap alatt két lyukas talpat tégy elém?

Feri védekezni kezdett:

— A ténsasszony a boltba küldött...

— Fogd be a szád, mert rád vágok — morgott a mester.

A gyermek elhallgatott, felkelt s kiment az udvarra. Kora délután volt, de már szürkülni kezdett a novembri táj. Összekiabálta a tyúkokat, mikor elültek, rájuk zárta a ketrecajtót. Azután az asszonnyal enni adott megint a disznóknak, majd elszaladt egy deci seprópálinkáért a mesternek s mikor lihegve visszajött, azt mondta:

— Mester úr, kérem szépen, elmegyek az iskolába. A suszter szó nélkül felállt a székről, a gyermekhez lépett és teljes erejéből pofonvágtá.

Az iskola, ez volt az a kérdés, ami legjobban felbőszítette:

— Tekergő, gazember, persze iskolába akarsz menni? Ott ülni lehet két órán keresztül. Nem eleget lustálkodsz egész nap az én pénzemért? Mi akarsz te lenni, te hóhér? Püspök, vagy miniszter, hogy vesztél volna ...

Feri lángbanégő arccal ült a háromlábú széken, meg sem mert moccani.

A suszter fel és alá sétált a kis műhelyben és káromkodott, mint a jégeső. Annál nagyobb lett a mérge, mert tudta, hogy mégis el kell engednie a gyermeket. Kétszer büntették meg amiatt, hogy az inas elmaradt az iskolából. Fizetni pedig nem akart.

— Na, mit sipogsz ott? Kelj fel és mars! Menj, takarodj, hogy ne lássalak! Pusztulj az iskolába, hogy ott süllyedjen el veled együtt!

Feri felkelt, a láda mögül egy könyvet, irkát, vonalzót és ceruzát vett elő s indult kifelé. A gazdája utána szólt:

— Aztán azt megmondom, hogy reggel az ispán csizmáját hazavidd készen s az árát elhozd. Addig le ne merj feküdni, amíg meg nincs a munka, mert alád gyűjtöm a surgyót!

Az inaska a konyhába lépett, a szobaajtó nyitva volt, már égott a lámpa az asztalon. A nagyobbik gyermek olvasott, a leányka a kicsi fiúval hancúrozott. Az ajtóval szemben Krisztus-kép függött a falon. Ferinek most is egyenesen erre a képre esett a tekintete. A szőkeszakállas, fehér arc bánatosan nézett feléje, a töviskoszorú barnállott a szép fejen s kétoldalt a homlokon vércseppek folytak alá.

Még sajtott arcán az ütés, de amint a képre nézett, nem érezte úgy a fájdalmat, mint az előbb. Homályosan és mégis színesen képzelte el sokszor a megfeszített ember szenvedését, ki jóságos bánattal néz alá a mennyből az emberekre. Nem tudta, mit gondoljon szerepéről, mit várjon tőle, de szeretettel nézett rá mindig és valahányszor a képre pillantott, eszébe jutott, ahogy az iskolában tanulta:

„ ... És felméne a mennybe és üle az Atyaistennek jobbára s onnan lészen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat.”

Megenyhült szívvel ment az utcán, találkozott néhány pajtásával s együtt igyekeztek az iskola felé. Ott boldogan hancúroztak a folyosón s tanulás után vígan szaladtak hazafelé.

Vacsora után a kicsi gyermeket altatgatta jó sokáig, azután vizet húzott a kútból s fát készített reggelre a kemence alá.

A mester azt mondta a feleségének:

— Átmegyek Varga szomszédhoz márvásolni egy félórára.

— Eriggy a fenébe — válaszolt az asszony, mint aki biztosan tudja, hogy úgylis hiábavaló tartóztatni az embert.

A suszter megállott az ajtóban s visszaszólt az asszonynak:

— Te is elmehetsz! Mér menjek én?

Aztán dühösen ordított az inasra:

— Azt mondom, hogy a csizma készen legyen, mert letöröm a derekadat! — Azzal elment.

A gyermekek elaludtak, az asszony még rakosgatott egy darabig, azután elfújta a lámpát s ő is lefeküdt.

Künn szitált az őszi eső, Burkus kutya ide-oda járt az udvaron, néha a kapu mellett hatalmasan ugatott. Egyébként az ősztompa csendje borult a tájra.

A műhelyben sercegeve égett a kis petróleumlámpa, egy sarokban megint megszólalt a tücsök s a macska sétálgatott a gyermek lába körül. Az pedig ült a széken. Előtte az ispán két mahomed csizmája. Nézegette őket, szemlélgette a nagy talpdarabot s nem mert hozzáfogni, hogy kiszabja belőle a két csizmára valót. Zsibongott a lába s a karja, körülötte csend és nyugalom, mely jólesően simogatta egy nap csatarás zúrzavara után s ahogy ott üldögélt, abba az édes bódulatba ringatta, mely minden gyermekért eljön esténként, hogy az álom színes, szép országába vezesse a kis lel^keket.

Felriadt, ránézett a csizmákra és sírni kezdett. Hangtalanul sírdogált, könnyei végigfolytak az arcán s egészen megnedvesítették ingének nyakát. Sírt-sírt és magában, ő sem tudta miért, egyre mondogatta: — ... és felméne az Atyaistennek jobbára s onnan léssen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat. — ítélni, ítélni eleveneket és holtakat, holtakat, holtakat. ..

És elaludt a kis inaska. Fejét leejtette a szerszámokkal teli asztalra, két karja lecsüngött a földig s mellette fenyegető rémként állott az ispán két nagy csizmája.

Ekkor a kapunál megállott egy ember. Vállán kis batyut emelt, ruhája ázott, arca fáradt volt. Nagy szőke szakállán és bajuszán esőcseppek gyöngyöztek. A műhelyből a világoosság kiszűrődött az utcára, azt nézte

az éjszakai vándor. Felágaskodott, hogy a kerítésen benézhesse.

„Cipésműhely — gondolta — itt talán egy kicsit megmelegedhetem. Ha másképp nem, mielőtt tovább mennék, megfizetem az egy órai szállást egy kis munkával.”

Benyitott a kapun. Burkus torokszakadtából ugatni kezdett, de mikor látta, hogy az idegen egyenesen benyit az ajtón, elhallgatott.

A vándor belépett a műhelybe. Csend fogadta. A lámpa sercegett, a tücsök cirpelt, a macska már dorombolt, a gyermek pedig karjait elrejtve, mélyen aludt. Sokáig nézte a vándor a kis inaskát. Sanyarú, veréssel és koplalással teli gyermekora kezdett zsongani keményre nyomorgott lelkébe. Odalépett s megsimogatta a gyermek puha haját. Az meg sem mozdult az érintésre. A vándor letette batyuját a földre, leült egy székre, kenyeret és egy darab húst vett elő s falatozni kezdett. Amint elvégezte az evést, cigarettára gyújtott s füstölni kezdett. Megmelegedtek s új erővel teltek meg tagjai.

— Reggelre a szomszéd városban kell lennem, — motyogta — nehogy mást fogadjanak helyettem — s azzal indulni akart.

Fel akarta venni a bátyúját. Amint lehajolt, láthatta a gyermek arcát és látta, hogy könnyek patakja hagyott rajta barázdát. Látta mellette a két félbenmaradt csizmát és világosság gyúlt fejében. Megértette a kis inas szívét, a szánalom szép, fehér virágba szökken lelkében s elárasztotta illatával a nyomorult, kis műhelyt.

Leült megint a székre, ledobta maga mellé kalapját, szerszámokat kotort elő, kézbe vette a talpat, a csizmákat. Egy perc alatt kiszabta a szükséges darabokat, ráillesztette a régiék helyére s kalapálni kezdett. Úgy járt kezében az ár s a kalapács, hogy megizzadt bele. Oly szaporán szedegette fogai közül a faszegeket, hogy alig lehetett szemmel kísérni mozdulatait.

A gyermek csak aludt.

A vándor már elkészült munkájával, elővette a kefét, a fénymázás skatulyát és ragyogóra fényesítette a csizmákat.

Az inaska álmodott. Álmában szepegett, sírt és a csizmákra gondolt, miket reggel haza kell vinnie s amik ott állnak a műhelyben tátott szájjal, készületlenül. Azt álmodta, hogy félelmében el akart bujdosni a háztól. Már kiment a műhelyajtón, benézett a szobába, mielőtt kilépett volna a küszöbön s megállott dermedve, mert úgy látta, hogy a töviskoronás Krisztus feléje tart.

A vándor már fogta a kilincset, kalapja kezében, batyuja már a hátán s búcsúzól a gyermeket nézte. A kis inas felriadt, tágrameredt szemmel nézett az ajtóra. A vándor mosolyogva pillantott rá, szöke, hosszú szakálla meglebbent s aztán kihátrált az ajtón. Burkus megint ugatott, a vándor kilépett a kapun s a kutya morogva jött az ajtóhoz.

A gyermek nagyot sikoltott. Reszkettek a lábai, a fogai vacogtak és valami félelmes meghatottságtól eltelve szaladt a szobához, berontott s a sötétben kínosan szorongva kiáltotta:

— Itt volt Krisztus! Ténsasszony, itt volt Krisztus!

Az asszony felriadt. Kiugrott az ágyból s kiszaladt a gyermek után a műhelybe. Az még mindig reszketve ismételte:

— Itt volt Krisztus, itt járt Krisztus!

Nagy robajjal jött be a suszter. Szájtátva nézte feleségét és a gyermeket, ki egyre ismételte:

— Itt volt, itt, volt, itt volt Krisztus! Éppen olyan volt, mint bent a képen, hosszú szöke szakálla, bánatos orcája és mosolygott rám, aztán elment.

— Megbolondult ez a kölyök! — kiáltott a gazda. — Meg vagytok örülve, hogy itt ugráltok éjszakának idején? — kérdezte feleségétől. ,

— Pofonváglak, te pimasz! — kiabált az inas-kára, ki reszketve állott az asztal mellett s mereven nézte a fényesre tisztított, megtalált csizmákat.

Odanézett a suszter is és leeresztette felemelt kezét. A remekbe talpalt csizmák komoran és figyelmeztetően néztek reá.

Ezt a gyermek nem csinálhatta.

Valami csodálatos meghatottság ereszkedett reá, nem tudott semmit sem szólani, odament a gyermekhez, ki dideregve állott könnyfoltos arcával s amit soha életében nem tett meg, egy nyomorult kis féregnek, egy utolsó szurkos kis inasnak, ő, a hatalmas mester, megsimogatta a fejét. Aztán megsimogatta az arcát is.

Aztán odament a ládához, előhúzta a szalmazsákot, megvetette az ágyat s azt mondta:

— Feküdj le fiacskám, szépen!

A feleségéhez meg így szólt:

— Meghúlsz egy szál ingben, menj az ágyba, kedvesem.

S Z Á N T Ó   G Y Ö R G Y

A TIBETI BIBLIA

Két kémény paraszt ült szemben egymással. A/ egyikén hermelingalléros érseki bíbor, a másikon földbarna daróccsuha.

— Így hát holnap reggel máglyára mégy.

— Te győztél, Styevo, nekem kell máglyára men-
nem. Ha egyszer, századok múltán én győznék, neked
kellene máglyára menned. Csakúgy nem irgalmaznék,
ahogy te.

— Szeretem, hogy így beszélsz, Jan. Megmondjuk
egymásnak, becsülettel, úgy, ahogy van. Mint apáink
a kocsmában, odahaza, mielőtt a kést kirántották a
tűszőjük mellől. Mi még józanok is vagyunk hozzá.

— Hogy józanok? Várj, Styevo, ezt meg kell rágni.
Lehet-e józan ésszel máglyára készülni? Vagy lehet-e
józan ésszel egy Palec Styevonak urak és németek sze-
kerét tolni?

A cellaablak vasrácsa mögött alkonyfény máglya-
tüzében gyúlt ki ott alatt, a messzeségben a bódeni tó
tükrének végtelenje. Az égbolt reámosolygott a vasrács
fekete keresztjeire, mintha azok valami furcsa játékot
választanának el tőle, meddő erőlködéssel.

Igazad lehet, Jan. Nem kérkedhetik józansággal
az olyan, akiben hit lángol. Nehezebb és átkosabb
mámor ez, mint a boré, az ember elvakulhat benne és
mégis váltig véli, hogy csak ő egyedül látja az igazság
megnyilatkozását, egyedül neki fényeskedik ki minden.

Az érsek térdére rakta két nagy tenyerét, szava
lassan görgött fel, mint pincegádon a hordó.

Látod, Jan, te eltévedtél a canterburyi prédi-
kátor tanainak útvesztőjében, aztán rólam mondod,
hogy a németek és nagyurak szekerét tolom. Én meg

tudva tudom rólad, hogy új éket akarsz verni az egyházba, minden eddiginél hatalmasabbat és veszélyesebbet. Ezért harcoltam ellened utolsó lehelletig.

— Túl vagyunk mi már a vitákon, Styevo. Most hagyj magamra és nyugodj bele, hogy tiéd volt az utolsó szó. Apáink is az utolsó szóért bicskáztak odahaza. Menj vissza a konklávéba és vidd hírül, hogy élve nem hagytam magam kiverni a kocsmából, Styevo.

— Nem kell hírülvinnem. Tudja mindenki, hogy makacs és hajthatatlan vagy. Hiszen maga Zsigmond király is hasztalan járt itt nálad, ebben a cellában. Mégis, kocsmának nevezni ezt a zsinatot, amelyen egy király, három pápa, negyven bíboros, harmincegy választófejedelem, húszezer pap és szerzetes, száznál több püspök . . .

— Hétszáz vándorló rima, vagy ugyanannyi kerítő, kókler, komédiás, lótolvaj, útonálló, bordélyos és másegyebek gyűltek össze az idesereglett százezer hívő lelki épülésére, nemkülönben az egyházi személyek és világi hatalmasságok mulattatására, hát mi ez más, mint a föld nagy kocsmadárídója, ahol szavakba, mámorba, bendőtömésbe fül az igazság magános vétója?

— Százötvenezer hang kórusában egyedül a tied volna az igazság hangja?

— Nem kórus ez, hanem káosz. Szennyes vására testnek és léleknek, megtagadása minden emberi méltóságnak, elsikkasztása minden emberi jogoknak és kötelességeknek, parázna kapkodás a pénz és hatalom duzadt tőgyei felé.

A bíborbabújt cseh paraszt felmagasodott a cella alkonyi félhomályában és hahotáját visszaverték a kőfalak. Alulról a vásáros tömegek életének ezer zaja jött egyéolvadva.

— Az élet nem kórus, Jan, az élet káosz. A százötvenezer hang között nem fogsz két egyformát találni. És hallgasd csak, a távolban mégis egyéolvadnak. Nem tudod, püspök kacag-e a zshivajban, avagy vándorkomédiás. Mindenki a maga vágyaiért küzd ököllel, foggal és körömmel, a maga akaratának útján törtet,

mint vadállat a bozótban. Ez így teljes és így szép, mindenek harca mindenek ellen. Te pedig újra meg akarod váltani őket a bűnöktől. Hidd el nekem, hogy amíg a máglyán fogsz pörkölni, mint valami áldozati bárány, a bűnök lavinái azalatt is ezerszer fognak elindulni a hegytetőkről, lerobogva a szenvedélyek mélységeibe.

— És te hidd el nekem, hogy utánam egyik társam fog a másik után máglyára menni, míg ebből a káoszról kórus nem lesz.

— Csak menjenek. Ez is a káoszhoz tartozik, Jan. Ilyeneknek is kell lenni, hogy a nagy dráma teljes legyen. És most beszéljünk másról. Azért jöttem, hogy megszöktesselek. Győztem, most menekülj. Ismerlek jól, azt fogod mondani, hogy a helyeden maradsz. Ismerjük mi egymást kölyökkorunk óta. Tudom, hogy ezt fogod mondani. Hogy neked a te igazságodért a helyeden kell maradnod, példát kell mutatnod. Mint a Názáretinek. De mit mondanál, ha én azt állítom, hogy az igazságért nem halni, hanem élni kell?

A földbarna csuha mozdulatlansága beléveszett a homályba. A nagy csendben csak két fénylő szem élt, mintha valahol messze, a dominikánusok várklastromának falain túl világított volna új meg új látóhatárok után, hitek hajnalán.

— Élni? Azt mondd, élni?

— Azt. Nézz ki a tóra. Gondold, hogy Genezáret tava mögött bukott le ez a nap. Minek egy tévedést megismételni? Tűnj el és amikor eljött az idő, gyere vissza és kezd újból a harcot.

— Sátán, ne kísérts.

— Féltre a nagy szavakkal. Kemény parasztkoponyánk van, szóljunk és cselekedjünk egyszerűen. Nem mártíriumok új sorozatát kell megindítani, de harcolni ravaszul, földi eszközökkel. A földnek hiába szónokolsz. Az csak akkor terem, ha feltéped a hátát, vetsz, boronálsz, gyomlálsz, kapálsz, izzadsz és küzdesz.

— A föld be van növe gazzal. Én új, szűz földet akarok.

— Akkor a te országod sem e földről való. Hasztalan áldozati bárány leszel. Nem vagy méltó arra, hogy megkönyörüljek rajtad és új harchoz segítslek.

— Mért is akarnál önmagad ellen új harchoz segíteni?

— Mert... mert nem vagyok biztos a dolgomban. Hátha neked van igazad. Kétségek gyötörnek, amióta elváltunk és az a máglya nem fogja elégetni az én kétségeimet.

— El fogja égetni, Styevo. És amikor nem leszek, a helyembe lépsz majd.

— Nem, nem lehet. Emlékszel egyszer Huszinecben...

A homály most végleg eluralkodott mindenen, de gyermekemlékek érkeztek, mint angyali üdvözlés és két parasztfiú évek szörnyű tusája után megfogta egymás kezét.

— Ne kísérts. Nem akarok emlékezni. Nekem, holnap, nekem hajnalban ...

— Nem. Kiteregetem eléd a szülőföldet, a gyermekéveinket, mint valami aranyos templomi zászlót, amely hirdesse előtted, hogy élned kell. Tudod, amikor ott egyszer a patak partján, a sok fehér liba között azon veszekedtünk, hogy milyen színű az a felhő, amely a szél hátán nyargalt elő a dombok mögül, erre emlékezned kell.

— Nem emlékszem.

— Hiába tagadod, Jankó. Azóta sokat vitáztunk, ez volt az első vitánk. Te azt mondtad, hogy sárga, én azt, hogy rózsaszín. A libák gágogtak és egy-egy harcias gúnár verdesett kemény szárnyával a békésen csobogó patakocska felett. Te makacskodtál, úgy, mint most. Én elszaladtam egy vadrózsasövényhez, hogy letépjek egy virágot és a szemed elé tartsam. Hogy lásd, éppen olyan, mint a felhő színe. De a szirmok mindig lehullottak, mire odaértem hozzád. Te csak ültél egy helyben, lógattad a lábad a vízbe és azt hajtogattad, hogy sárga. Én új meg új rózsáért mentem. Hogy az igazamat bizonyítsam. Ha nem szaladtam volna, nem hullottak volna

le a szirmok. De én szaladtam, nem volt türelmem lassan haladni az igazság felé.

— Most is szaladtál, Styevo. A szirmok lehullottak.

— Nem. Nem kell mindennek megismétlődnie. Emlékezzél, dühömben a patakba löktelek. Te kilábalnál, utánamfutottál. Aztán öltrementünk. Megagyabugyáltál. Az orrom is vérzett. Közben száz szint váltottak a felhők. Aranyból bíborba buktak, mint az orrom vére és a szél csak kergette őket. A libák meg gágogtak, bólogató nyakkal menekültek az udvarokba a vihar elől. Te pedig azt mondtad, amikor már feketén keringtek a fellegek a falu fölött: és mégis sárga!

— Most neked lesz igazad. Hajnalban.

— akarom, hogy igazam legyen. Gyere. Már mindent előkészítettem. A pfalzi gróf alabárdosait leitatam, a dominikánusok melletted vannak.

—Itt, az olajfák hegyén mégegyszer mondom, távozz tőlem és ne kísérts.

Az érsek rátette kezét a cellaajtó tolózájára.

— Lesz időd gondolkozni, Jankó. Innen szabad az út. Ha elhatározod magad, engem megtalálsz a céhek és kereskedők házának kisebbik tanácstermében. Nem búcsúzom tőled.

Az ajtó csikordult, a távozó helyén a magány és sötétség csendje lépett be a cellába és Jan mellé ült, mint nyugalmat hozó néma vendég.

Jan örült neki. Érezte az ölnyi vastag kőfalakon át, hogy távolodik tőle az érsek minden léptével a kísértés, érezte, hogy legbensőbb barátja és legádázabb ellensége hogyan viszi magával az ő énjének gyarló, tévelygő felét, érezte, hogyan tisztul meg benne minden kétely, hogyan világosodnak ki a máglyákhoz vezető utak eljövendő évszázadokban.

Tompán, önelégülten kacagott fel, nagy nyújtózásban ropogtatva meg vaskos csontjait.

— Haha. Ezeket az utakat akarta elsötétíteni előttem. De én kiűztem őt magamból, mint ahogy a salakot kidobja magából a kohók vasérce. Most csak az egyetlen

bizonyosság, a boldogságos kinyilatkoztatás, a példaadás végső öröme van hátra. Nem vértelen, légtüres elefántcsonttoronyban elkövetkezendő, haszontalan mártíromság, de igazoló, bizonyító, térítő és hirdető emberi gesztus az élet örvénylő forgatagának kellős közepén. A Schnetztor előtt, ahol nyolc hónapon át hirdethettem az igazságot. Hangos és írott szóval. Most csipkebokor fog föllángolni a szavak helyén, hogy megteljenek izzó tartalommal. Hála legyen annak, akinek kezéből adatott nékem ez a ritka alkalom.

Végignyúlt egész hosszában a cella kőpadán, mely a fal mentén futott végig. Izmos tagjai örültek a kőpad keménységének, csuhájának ráncai pedig barnán nyújtóztak a sötétben, mint anyaföld barázdái a csillagtalan éjszakában. Az asztal százados tölgyfalapjában szű percegett, de Jan ezen is csak mosolygott.

— Elmúlást, időt akar jelezni ez a kis féreg? Percek múlását? Percek múlása csak századok jöttét hirdeti, a végtelen jövőt. Hajnal jön elénk, valahol a sötétség végén, szép, tüzes hajnal. Percegj csak, kis féreg, edd a sötétséget.

A zsinatos tömegek vásári zsidaja úgy jött az esti szél hátán, mint erdőzúgás. Aztán méhdongássá halkult, míg végre azt is elvágta a választófejedelmek harsonáinak takarodója. Jan mindebből semmit sem hallott, csak egy kopogtatást a cellaajtón.

— Ki van odakünn?

Az ajtó csikordult, mécsesvilág derengett a folyosó felől.

— Dicsértessék az úr Jézus, prédikátor uram. Egy kis harapnivalót hoztam, ha megengedi.

— Kerülj beljebb.

Hórihorgas alak lépett be, két karos kosarat cipelve. A mécs az egyik kosáron lógott, világa óriás árnyékot körvonalazott ki a cella falán és felfuttatta egészen a boltíves mennyezetre. A jövevény még hórihorgasabb árnyéka ott imbolygott, mintha még megakarná növelni gazdáját, egy díszes öltözetű meszelőrudat.

— Ki vagy te? — kérdezte Jan, miután hosszasan szemügyre vette ezt a kolostorban oly valószínűtlenül ható fura alakot.

— Egyike legbuzgóbb híveidnek, — mondta a hórihorgas, lerakva a két kosarat az asztalra.

Hangja szinte dallamosan zengő volt, mély lágy-sága váratlan ellentétben állott szögletes külsejével, félszeg mozdulataival, szűrő tekintetével. Csupa könyök volt, ahogy a mécesst lekasztotta az egyik kosárról, az asztalra helyezte és elkezdte kirakosgatni a kosarak tartalmát.

Jan megmosolyogta.

— A ruhád mutatja, hogy kereskedő vagy. Mondd meg, mi a neved, hogyan kerültél ide, mi készítetted arra, hogy itt felszolgáld nekem az utolsó vacsorát?

A hórihorgas esetlenül bontogatta drága damaszt-kendőkből a vert ezüsttálakat, amelyeken pompás sülték szagoskodtak ínycsiklandóan. Aztán leólmozott fajanszcutorát bontott és abból nemescsillogású italt töltött egy drágakövekkel ékesített csodás ötvözetű aranyserlegbe. Még pirosrasült ropogós cipót szelt meg, majd nagysokára megszólalt:

— Egészen lényegtelen, mi a nevem. Boldoggá tesz egy életre, prédikátor uram, ha megtisztel azzal, hogy velem költi el ezt az estebédet.

Mindketten sokat ettek és igen jóízűen. A rajnából is nagyokat hörpintettek. A hórihorgas mindazonáltal úgy viselkedett, mintha vallási ceremóniát végezne. Amikor az ízes étek mind eltűntek, összeszedte az ezüsttálakat, visszarakta az egyik kosárba, a másiból újabb leólmozott fajanszcobolyót vett elő és töltött. Aztán valami furcsa tárgyat kotorászott elő bő bársony talár ja rejtekeiből és ünnepélyes mozdulattal az asztalra helyezte.

Jan szemügyre vette a tárgyat. Két simáragyalult deszkalap volt, széles sárga selyemszalaggal átkötve.

— Bontsa ki, prédikátor uram.

Jan feloldotta vastag parasztujjaival a szalagokat és felemelte az egyik, kétarasznyi hosszú deszkalapot.

Rizshártyalapok fehérlettek alatta, pókhálófinomságú, áttetsző selyemkendőbe burkolva. A kendőn átütöttek a felülről lefelé haladó írásjelek keskeny fekete sorai.

— Kínai írásjelek, — mormogta Jan mintegy önmagának.

— Nem egészen. Egy Marco Polo nevű kereskedő hozta magával az ismeretlen Indiákból, a föld köldökéből, Tibetből. Ezek pali írásjelek. Aki ismeri a szanszkrit nyelvet, ezt is megérti. Annak egy idiómája.

Jan sokáig vizsgálgatta a rizshártyalapokat, egészen beleizzadt azok rejtélyeibe. Egyszerre meglepetten kiáltott fel.

— Ember! Tudod, mi ez?

— Ha nem tudnám, nem tolakodtam volna ide, — válaszolt a hórihorgas mosolyogva. A hatodik evangélium.

— Nem a hatodik. Az első. Korábbi eredetű a többinél. Tibeti kereskedők mondták tollba, akik Krisztus halála után négy évvel jártak Palesztinában. Akik még Dagesztánban látták őt, ahol a brahmanok ellen lázadva hirdette Buddha igéit.

— Marco Polo barátja, a tudós Amilcare Gondolfo, aki tizenhét keleti nyelven ír és olvas, maga fordította le. Íme, itt a latin fordítása is.

Jan félretolta a fordítás pergamenre írott szövegét és belemélyedt a rizshártyalapok titkába. Sokszor mégis kényszerült a pergamenlapok után nyúlni, amikor a pali írásjelek nem egyeztek a szanszkrittal.

A hórihorgas mozdulatlanul figyelte órákhosszat, a mécses világánál plasztikusan domborodó, sötét árnyékokkal teljes, hatalmas koponyájú parasztféjet. Csak nagyritkán nyúlt ivókelyéhez. A csendben most már az örökkévalóságba percegte belé magát a szű, a tó hullámszásának távoli, misztikus muzsikájában, mely olyan áttetsző volt, mint a tibeti selyemkendő.

— Miért hoztad ezt ide? — kérdezte Jan, amikor vaskos ujjai közül zizegve hullott ki az utolsó rizshártyalap.

A hórihorgas sokáig nem felelt, aztán halk eltökéléssel mondta:

— Te tudod, miért.

Jan az asztalra csapott.

— Én, én tudom. De vájjon te tudod-é? Erre felelj!

— Hogy hajnalban máglyára menjen, prédikátor uram.

Jan felugrott. A mécses nagyot lobbant, a prédikátor sarujának vastag fatalpa kopogott a cella köpadlóján, hogy heves léptekkel fel-alá járt benne.

— Mit gondoltál felőlem? Hogy e nélkül nem mentem volna? így hittél bennem? Hordd el magad! Méltatlan voltál az utolsó vacsorára!

A hórihorgas nem mozdult. Csak ült az asztalra könyökölve, árnyéka olyan volt a falon, mint nagy, gubbasztó keselyűé.

— Mire vársz még? Nem hittél bennem, takarodj!

— Várom, hogy lehiggadjon, prédikátor uram. Én csak az utolsó bizonytságot hoztam. Az ő ismeretlen, evangéliumokból kismizmizett tizenennyolc évét.

Jan megnyugodott és szemközt ült a hórihorgassal.

— Mondom neked, e nélkül is mentem volna példamutatásra. De azért köszönöm neked ezt az utolsó bizonytságot. így teljesebb lesz az én gyönyörűségem.

Egyszerűen mondta ezt, mintha bort kért volna még egy kehellyel, a hangjában egy szikrányi sem volt a mártírok delíriumából. Még kissé mosolygott is a széles, durva vésővel mintázott parasztábrázat, a nehéz csuha pedig mozdulatlanul ült tagjain, mintha ólomból öntötték volna eljövendő évszázadoknak.

— Persze, hallottál valamit, láttad is, hogy az örgróf vitézei részegen hortyognak, akadálytalanul lehet bejutni ide. Gondoltad, kifelé is szabad az út, hiszen a dominikánusok velem vannak. A konklávé pedig legjobban szeretné, ha valahogy elillannék innen és őrizetlenül hagynám az ő várát.

— Igen, az ő várát. Az elnyomottak menedékét.

Amelyet máglyák fognak felszabadítani. A tiéd a kezdet, néked adatott az élre állán, vidd magaddal ezt a zászlót, amelyet ezért hoztam.

Összerendezte a rizshártyalapokat, begöngyölte a selyemkendőbe, odaillesztette a két deszkalap közé és átkötötte a sárga szalaggal. Aztán felállott és ünnepelesen nyújtotta oda Jannak.

— Hogy gondolod? Csak nem fogom a bizonyítékot megsemmisíteni? Amikor a zászlótartó elesik a harcban, kiragadják kezéből a zászlót. Az, aki legközelebb esik hozzá. Íme, elfogadom tőled és ismét átadom neked, örködjél felette, addig is, míg minden nyelvre le nem fordítják.

A mécs világa mintha elfakult volna egy árnyalattal, az árnyak feketéjének mélyébe tompa szürkeség lopakodott.

— Az idő megrövidült felettem, — mondta Jan és nagyot nyújtózott, mintha a végesség elől a tér végtelenjébe akart volna nyúlni az idő ellen. — Menj a priorhoz és kérd meg, hogy gyűjtse körém azokat a dominikánusokat, akik velem jöttek a Whitecliff kijelölt úton. Hallgassák meg végső mondanivalómat.

A hórihorgas elsuhant, mint valami árnyék, a mécses fénye egyre halványult a fe¹ derengő szürkület közeledtén, amely valahol végtelen távlatokban megkezdte ellenállhatatlan triumfusát és elindult, hogy az éjszakát szégyenjárom alatt maga elé hajtja. A cella lassan megtelt a szerzet ifjú tagjaival, a véneket csak a rendfőnök képviselte. Jan elfújta a mécseset és szeme örvendve kereste az első hajnalsugarat az ablak vasrácsán, füle megtelt az első madárfütty csiklandó hírnökjelentésével.

— Testvéreim, volna néhány szóm veletek, mielőtt elindulnék az utolsó stációra. Nem búcsúzkodni akarok, hiszen egy az utunk és lélekben együtt maradunk minden földi hatalom ellenére. Csak eszméink igazságának dokumentumát akarom átadni nektek végrendelet helyett, ez ismeretlen testvér jóvoltából. — A hórihorgásra mutatott, aki szerényen meghúzódott

az ajtóban és mélyen szemébe húzta tollas süvegét, mintha szégyenkeznék az első napsugarak kutató tekintetétől. — Itt átadom nektek ezt az ismeretlen evangéliumot, melyet egy évszázaddal ezelőtt hozott el valami Marco Polo nevű itáliai kereskedő az ismeretlen Indiákról. Tanulmányozzátok át, ültessétek német nyelvre és másolja le kiki annyi példányban, amennyiben ráérő ideje engedi. Aztán terjesszétek. Itt megakadt, mintha elfúlt volna a hangja.

— Látjátok, a messzi Tibetben elébbrehaladtak az emberek nálunk. Vésett fatáblácskákkal sokszorosítják azt, amit arra érdemesnek találnak a lámák. Nekem azért kell félbehagyott munkám közben eltávoznom, mert a szavak és gondolatok sokszorosításának eszközei és így terjesztésének módozatai nem voltak a kezemben. Az élőszo gyenge hangja az igazságnak, alig hatol száz lépésnél tovább. Az írott betű kevés, nagyon kevés ahhoz, hogy a nagy tömegek között elhintse a magvakat.

A barátok mozdulatlan némasággal figyelték minden szavát. Eusébius atya, a veresarcú, sasorrú prior a pergamentekercsre és a selyemkendőbe burkolt evangéliumra meredt, mintha valami új, ismeretlen bizonysgot, kinyilatkozást várt volna tőlük.

— Mielőtt átvennem tőled ez új evangéliumot és megállapítanám annak hitelességét, mondd el temagad, mit találtál benne.

— Az idő rövid. Összefoglalom lényegét. Két dologra hívom fel figyelmeteket. Az elsőt elsikkasztották, a másodikat elferdítették.

Leült az asztalhoz és nekikönyökölve magyarázgatott, megrágva minden szót, mint valami professzor a katedrán.

— Hihetőnek tartjátok-é, testvérek, hogy az öt evangélium, amely oly részletesen emlékezik meg Jézus gyermekkoráról, nemkülönben halálának évéről, éppen arról a tizennyolc esztendőről ne tudna, amely a tizenharmadik és harmincegyedik éve között telt el?

— Nem tartom hihetőnek, — felelt egy vézna-

termetű, recsegőhangú dominikánus. Mindig kéte-
lyeim voltak ebben.

— Hihetőnek tartjátok, hogy az a kivételes ész-
beli tehetségű gyermek, aki nem követte szüleit, csak-
hogyan résztvehessen az írástudók vitájában, tizennyolc
éven át ácsműhelyben foglalatoskodott, anélkül, hogy
az igazság keresésének vágya megmozgatta volna?
Hogy annyira jelentéktelen, alantas életbe süllyedt
volna, ami említésre méltó? Ugye, ezt józan ésszel senki
sem hiheti. Holott ezalatt valóban jelentéktelen test-
veireiről is említés tétetik.

A cellába most már diadalmasan tódult a hajnal-
fény, mely eddig csak alattomosan lopakodott, mint
kémlelő előőr. A fényben mintha sötét titkok homálya
tisztult volna.

— Itt a magyarázat, itt a beszámoló erről az el-
sikkasztott tizennyolc évről. A zsidóknál a tizenhar-
madik év a férfiváérés esztendeje. Ekkor szokás el-
hagyni a szülei házat és vándorútra kelni, miként
nálunk is, az inasévekből való felszabadulás után. Az
ő vándorútja a hitek és vallások, az istenek őshazája,
kelet felé vezethetett csupán. Szírián és Babilonián át
Iránba, onnan Indiába.

A selyemkendő sárgája egyre élesebbé vált és a
fény mintha belőle áradt volna.

— Hogy mit tanult és mit tanított Indiában,
hogy miért lopták el ezt a tizennyolc évét, arra meg-
kapjátok itt a feleletet. Buddha, vagyis Sidharta
Gauthama volt az első lázadó, aki el akarta söpörni a
kasztokat. Az aljas és buta válaszfalat ember és ember
között. Ő hirdette először, hogy amint a sok folyócska
a szent Gangesbe ömlik, a Ganges és a többi folyamok
a tengerbe, úgy ömöljék az egyén, a család, a törzs, a
nemzetek az emberiség tengerébe.

Valahol ébresztő kürtök harsogtak.

— Jézus ezt tanulta Sidharta Gauthamától és az
egyház, amely az ő nevében virágzik szerte, mégis
jóváhagyja, hogy legyen főnemesek és köznemesek,
polgárok és jobbágyok rendje között az a válaszfal,

amelyet Jézus tanítómestere le akart rombolni. Ha ő itt volna, ugyanúgy szembeszállana ezért a pápákkal, bíborosokkal és püspökökkel, mint ahogy egyszer Indiában szembeszállott a bramánokkal.

A percek meggyorsultak. Lent felcsillámlott a Rajna torkolata, dereglyék vitorlái röppentek fel és duzzadtak neki a reggeli szélben, a zsinatos Konstanz ezerfajta élete ébredezett. Minden megmozdult, mintha szerte akarná feszíteni a cella falát és a nagymindenséget.

— Most tudjátok, miért kellett eltüntetni azt a tizenennyolc évet. Most pedig szólok a haláláról, amelyet elferdítettek. Hallgassátok.

Keresgélt a pergamentekercsben, aztán olvasta:

— Egy ártatlan elítélésének és a haramiák fölmentésének e nagy bűnét mi a lelkünkre nem vehetjük. Ezek a dolgok ellenkeznek törvényeinkkel. Cselekedjél hát úgy, amint neked tetszik. — Ezt mondvá a papok és írástudó vének elmentek és kezeiket egy szent edényben megmosták, kijelentvén: mi ártatlanok vagyunk az igaz haláláért.

A pergamentekercs összeugrott.

— A tibetiek, akik ezt az evangéliumot írták, közönnyel viseltettek úgy a zsidók, mint a rómaiak iránt. Nem volt hát semmi okuk ezeket védelmükbe venni, Pilátust pedig felelőssé tenni az ő haláláért. Én sem tartom fontosnak, kik veszejtették el. Csak egy fontos következtetést és igazolást vonok le. Figyeljetejétek jól.

Mindenki bámulta, milyen nyugalommal taglalja igazát a halálbamenés órájában, ő pedig így folytatta:

— Jézus az esszeusok szektájának legmélyéből jött. Azok megsejtették Buddha igazságát, ő elhozta ezt szülőföldjére a maga teljes fényében. Az írástudók és papok a szadduceus és farizeus szektákból kerültek. Hogyan lehet mégis, hogy ezek nem vádolták be őt Pilátus előtt, inkább azt mondták neki, hogy csak a szeretetet és igazságot hirdeti? Mert zsidók voltak. És a római sas elnyomó hatalmával szemben az esszeus

Jézus inkább tartozott hozzájuk, mint az arisztokrata Pilátus, aki pedig légionáriusaival a gazdag osztályok védője is volt a rabszolgatömegekkel szemben, nemcsak a római világhatalomé.

A szavak súlyosan zuhogtak, mintha ólombuzogányok röpöködtek volna.

— Most halljátok ennek fordítottját. Jézus után százötven évvel új messiásról rebesgettek Palestinában. Ez a messiás egyszerű útonálló volt, aki néhány szökött rabszolga élére állott, mint egykor Spartacus és a csillag fiának nevezette magát. A rabszolgák csapata egyre szaporodott, később zsidó papok és más rendbeli zsidók is csatlakoztak hozzájuk, mert a harc most már egész Palesztinában fellángolt a római sas ellen. Bar Kochba pedig a nemzet hőse lett szökött rabszolgák útonálló vezéréből.

Elhallgatott és az őt körülvevő arcokat figyelte.

— Lássátok, — kezdte azután, — ti németek vagytok, én cseh. Szeretem a szülőföldemet, a nyelvemet, a fajtámat, a hazámat, amelyet a német fejedelmek és törzsek készülnek elnyelni. Elnyomni. És mégis, szeretlek benneteket. Mert ime, Jézus és Bar Kochba példájából megértettétek, hogy a kasztok, másszóval osztályok avagy rendek elnyomása és elnyomatása teremti, élteti a fajok és népek elnyomatását is. Amíg az emberek közt nem lesz egyenlőség, addig a népek, nemzetek között sem lesz. Jézus mindkét elnyomatás, az elnyomás szelleme ellen küzdött, Sidharta, Spartacus után, Bar Kochba előtt, ezért élt és ezért halt. Most pedig mennem kell, hogy kövessem őt.

A fegyverek csörgése közeledett a visszhangos folyosókon. Az ajtóban megjelentek a pfalzi őrgrof marcona alabárdosai.

Pelyhedző állú legény lépett elő, akinek csak a hatalmas, cinóber-vörös strucctoll mutatta tiszti rangját, amely kalpagjáról egész a háta közepéig lógott.

— Az eretnek Jan Hust keressük — kiáltott rikácsoló kamaszhangon.

— Itt van, — mondta Jan, és ellenségesen, össze-

szorult ököllet tekintett a nemes úrficskára, akiről lerítt, hogy pénzért vásárolta a tisztí strucctollat.

— Kövess bennünket, Jézus-, a pápa-, a császár-, a tábornokok és választófejedelmek tanácsa nevében.

Jannak már széles ajkán lebegett a kérdés, hogy a három pápa közül melyiket gondolja, de aztán csak nem szólt és lassan megindult.

— Miféle írások azok ott az asztalon? — rikácsolta a strucctollas. Parancsom van, hogy az írásait is el kell égetni vele együtt.

A pergamentekercs után nyúlt, de a prior megragadta a kezét.

— Ezek a kolostor könyvtárából való írások, hagyd őket.

A tisztecske röhögött, mint a csikó.

— Jól van, jól, szentatyám, nekem ugyan mondhatnak akármit. Ehhez a mesterséghez vajmi keveset értek, hahahaha.

A másfélöles alabárdok megcsillantak a sötét, zegzugos folyosókon, ahogy egy-egy ablaknyílás elé értek. Jan saruja ott kattogott a kőkockákon az alabárdok előtt. Keményen és egyenletesen kopogtak, mint a jég-eső. A kolostor várudvarán puha fű nyelte el kopogásukat.

A toronykapun már várakozó tömeg zszibongott. Itt állott meg Jan először. Látni akarta, akiért halálba indul, látni akarta a tömeget.

Nem nézett senkire, nem figyelt egyetlen arcra sem. A gyermekek, lányok, férfiak és aggok nyüzsgését a maga egészében vágyta befogadni, körülöttük a falakat és lejtőn lefutó utcatorokat, mögöttük a folyamtorkolat, a kikötő és a tó végtelen távlatát, fölöttük az égbolton kószáló gomolyfelhőket, a madarak röptét és a szikrázó tűzharmatos reggeli napot.

Minden reabáméskodott. Sértődöten, bosszúsan, kaján vigyorral.

— Bolond paraszt, nyakas lázongó, te eldobsz bennünket magadtól? Nézd, a fecskék cikáznak, a nap egy elhullajtott szalmaszálon is teljes fényével csillog,

a vizek ezüstjét aranybaragyogja, a vitorlák ismeretlen örömek elé duzzadnak a gályákon, messzi ismeretlen tájak varázsának mágnesében, a lacikonyhán hurkák gőzölögnek, a cipó puha bele még meleg, mint az anyaöl, az útilapu alatt ragyogószemű gyíkocska siklik szerelme nyomának keresésében, egy fűszál zöld dárdáján katicabogár hintáz és feketepettyes, piros szárnyacskáit légi utazásra bontogatja. És zeneszerszámok is megszólaltak valahol, égi lebegésbe lendítve földi örömet és bánatot. Te meg mindent, mindent itt akarsz hagyni, fekete betűk és szavak eszelős parancsára?

A báméskodó szemek mind ezt kérdezték, a gyermeké ugyanúgy, mint a gyíké és az aggastyáné. De Jan megfelelt, mert nem volt benne már kétség.

— Názáretben is így csillogott a tó, a Koponyák hegyén is így siklott a gyík és egy fűszál hintáján így bontogatta szárnyacskáit egy katicabogár. Mintha most volna.

Tovább vitték a sarui lejtős utcák kövein, bámész szemek ezreinek tüzeiben. És egy utcaszeglet árkádjainál másodszor is megállt.

A júniusi napsütésben úgy áradt, dagadt, hömpölygött körülötte az élet, mint mindent elnyelni akaró, medreiből kicsapó, féktelen, romboló, termékenyítő tavaszi folyam és ő úgy érezte, hogy jó volna ennek az árával sodortatni magát ismeretlen partok felé. De ijedten veszi észre, hogy valaki ólmot kötött a lábára, az húzza a fenékre és neki itt meg kell fulladnia a zajgó áradás lüktetőcsodájának közepén, távol a vadvirágos, integető partoktól.

— Mi^rt? — ordított fel benne a velőkig hasogató kérdés minden eloszlott kétségeken túl és e pillanatban meggyűlölte a névtelen hórihorgast, aki konokul terelte erre az útra.

— Nem Stepan volt a sátán, hanem ő — gondolta elhomályosodó szemmel, lüktető inakkal, keserű szájjal, elszoruló torokkal, nehéz lélekzettel.

Ismét belekoppantak a sarui a vásári zsbajba és a fűrészlű, nyársaló alabárdok sora megbillent nyomában.

Amikor harmadszor megállott, sáros, csikorgókerekű kordé került útjába. Rothadt almon szoptató jobbágyasszony ült benne, a kétkerekű alkalmatosságot félszemű fia húzta, göthös vénember toltá és a kerék fájdalmas nyikorgása áthatott a nyüzsgés zsidóján.

A nyomor e diadalszekerét senki sem vette észre, csak ő. Tolongtak, lökdösődtek, civakodtak, fogdostak, dévajkodtak, kupeckedtek, báméskodtak, ugrándoztak, a két sáros kerék hasztalan sírt, jajgatott volna, ha ő meg nem hallgatja sírásukat elfacsarodó szívvel. Mert a félszemű fiú és a vénember rongyai férgektől nyüzsgtek, a bűzös szalmaköteg szétmálló vackán pedig szörnyű madonna szorongatta kicsi Jézuskáját sovány melléhez.

Az asszony szeme lázban égett zilált, kuszán a homlokába lógó hajcsomó közül. Cserepes ajkai megvonaglottak, ujjait görcsbeszorította valami elfojtott fájdalom, sápadt arcának porán mesgyéket rajzoltak a könnyek, a vénember pedig elrekedt hangon kiáltott időnként:

— Orvost keresünk. Orvosok, könyörüljete. Orvosok, orvosok, segítsetek.

Jan odakiáltott feléjük.

— Itt az orvos! Viszik előletek!

Az alabárdosok kacagtak, de a kerekek sírását most már sokan hallották meg.

— Ne így jöjjetek! Ezren! Százezren! Cséphada-róval! Kapával, kaszával! Döntsétek a falakat, vegyetek el, osszatok fel mindent! Így lesztek a magatok orvosai!

Kiáltása elfúlt a sokféle zajban. Szemfényvesztők kiáltoztak szekérbódéik lépcsőin mágusruhákban, bohócok bukfenceztek és jártak a kezükön, kardnyelők és kígyóemberek vigyorogtak kísértetiesen kilisztezett ábrázattal, rimák kellették magukat és a kordólynyikorgás együtt halt meg az ő kiáltásával.

Amikor újra elindult, már tudta, miért megy. Amikor negyedszer is megállt, szembefordult az alabárdosokkal.

— Miért röhögtek ezeken a nyomorultakon? Nem jobbágyok fiai vagytok magatok is?

— Az én apám szabad landsknecht volt és nem jobbágy — felelt az egyik ölestermetű vitéz.

— Miféle szabadság a tiétek? Zsoldért azt ölitek, akiket az örgróf, vagy más úri rabló akar. Harminc ezüstpénzért eladjátok őt mindennap és a magatok lelkét is. Szabadabb a kóbor eb nálatok, ott marakodik, ahol neki tetszik.

— Mi gondod van mindezekkel, te eretnek? Egy óra múltán már nem lesz gondod semmivel. Lépten-nyomon megállasz, reánk pedig lányok várnak a kocsmákban, jó rajnai és a kocka. Gyerünk.

Ismét megindultak. Az ötödik stáció egy pohos polgár volt, akit Jan szemügyrevett. A hatodik kopott kurtanemes, aki büszkén viselte elnyűtt sallangjait. A hetedik a bársonytaláros fővádló, magas hivatalának egész buta gögijében. A nyolcadik egy bíboros érsek, az egyházi gyűlölet ércbeöntött szobra. A kilencedik egy választófejedelem, gyaloghintájának rablott pompájában. A tizedik a nagybajuszú Zsigmond király, a tizenegyedik János pápa, a tizenkettedik a hóhér, a tizenharmadik a máglya.

így mutatkozott meg minden az utolsó úton és Jant a feltornyosuló gyűlölet egyre szilárdabb vassá kovácsolta. Kohónak kellett lennie ennek a máglyának, vasércet kellett olvasztania.

A hóhér, akinek ruhája azonos színű volt a bíbornokok talárjával, magas létrát támasztott a kétöles farakásnak. Legényei a rőzsét rendezték a farakás alatt. A tömeg pedig hangtalanná vált a Schnetz-tor bástyafalainál, ennyi egyházi és világi méltóság pompájának ragyogásával szemben, várván az áldozásos misét, amelyet maga szent Péter aranykulcsos utóda celebrál hófehér, nehéz selyemben, gyöngyosoros tiarában.

Jan leoldozta saruit és felhágott a létra fokaira. Egyre könnyebbnek érezte magát, ahogy egyre magasabban vált ki a tömegből. Mintha Jákob lajtorjáján lépkedett volna, az örökfény felé, ama lajtorján, amelynek

legfelső fokai már napsugárból voltak összeróva. Fent a máglyatetőn pedig szűzi hegyoromra hágott és szívéből új hegyibeszédek harsantak.

Az égbolt valahogy nagyon közel volt ott a máglyatetőn. A gyöngyházragyogású gombfelhőcskék után mintha csak a kezét kellett volna kinyújtania Jannak, a madarak pedig mintha lyukat vágtak volna csőrükkel a kékségbe, amikor belécikkáztak a legfénségesebb kupola anyagtalanságának örök csodájába, napkorong, holdtányér, csillagok, szivárványok és villámok mélységes, titokzatos hónába.

Ami odalent maradt, értelmetlenné és kicsivé zsugorodott, mintha a kétöles farakás magasabbra tört volna a dóm tornyánál is. A hóhérlegények, amint szalmát szórtak a rözse alá, megöntözték azt kátránnyal, a hóhér, aki pallós nélkül olyan volt, mint a ház tető nélkül, a kardinálisok, akiknek fejbúbját kis kerek bársonysípkák takarták, a barátok tonzúrai, a püspökök és választófejedelmek ruháinak sokszínű pompája, a kóborlovagok lengedező stucctollai, a templomosok vöröskeresztes vértete, a koldusok rongyai, púpjai és mankói, a céhmesterek jelvényes potrohjai, a komédiások fellobogózott bódéi, a templomi zászlók szentképei, a diákok tógái, az apródok, testőrök és fegyverhordozók csíkos harisnyadrágjai, a solymászok bőrujjasa, pecérek szeges örvei, vadászok lándzsái, mágusok égijeles süvegei, szemfényvesztők tarka talárja, zsidók sárgafoltos köpenye, a paripák csillogó szőre, az utcák labirintusa, a várfalak mohos kövei, a bástyák móltóságteljes terpeszkedése, a templomtornyok csúcsíveinek égbeszárnyalása, a kóbor ebek csaholása, a fahrende Frau-ok gyaloghintái, a katonarimák ocsmány trágársága, a kikötői bordélyok cégére, a gályák evezősorai, a sajkák kavargó sokasága, az ereszek és kapuboltok fecskéfészkei és galambdúcai, a két ellenpápa most mind, mind zsinatra gyűltek ott alant, kicsi emberi komédiára, céda szemfényvesztésre, vágyacskák tornáztatására, vénasszonyterefére. És Jan meglepetten kérdezte:

— Ezekért? Isten, ezekért küldtél ide?

Hiába kérdezett. A felhők némán úszkáltak, amikor a pribékek kovái szikrát csiholtak a szalmára.

— Ti magasságok, miért barázdáljátok a mélységeket? Miért öntözték véremmel, trágyázatok hússommal, csontommal, velőmmel ezeket a barázdákat? Miféle magot vettek majd bennük, hogy utánam száz ezreknek kell még máglyára menniök? Nekem itt jogom van kérdezni a feltörő füstfelhőben, a felcsapkodó lángnyelvek között, az égő tüskebokorban. Feleljetek hát?

Csak a rözse pattogott a szétfutó tűzben, csak a lángnyelvek nyalogatták egyre mohóbban a kátrányos fahasábokat.

— Magamra maradtam, nem felel senki. Így is jó. Példát mutatok tehát, felfelé és lefelé, — mondta magának Jan és paraszt daccal szegte hátra kemény bika nyakát.

— Kohó legyen ez a máglya, vasat fog égetni, — mondta a lázadók minden göggyével és a tömegek elnémultak e győzelem láttán.

Nem szegezte immár égre szemét, mint a mártírok szent delíriumában, ő innen feleletet várt és nem kapott. A nagy zsinattal nézett farkasszemet, összeszorított fogakkal, akarátának diadalában, lázadók nagy kielégültségével.

Ekkor Konstanz városának összes tornyaiban megkondultak a harangok, hirdetvén az egyház diadalát minden eretnekségek felett.

De az eretnek felkacagott. Kacagásában nem volt gúny, nem volt keserűség, úgy nevetett szívből, mint valami paraszt egy komédiás mókáin, bohóc egyetlen bukfencein. Olyan derült, olyan tiszta, olyan győzelmesen megrázó volt ez a nevetés, hogy túlcsendült a harangok szaván, apácák énekén, máglya ropogásán, eloszlatta a füstfelhőt, felszállott a szikrázó napkorongig. És ekkor meghallották mindenek a prédikátor hatalmas hangját, amely imígyen szólt hozzájuk a máglyatetőről:

— Az ő országa itt, e földön lesz! Ne sandítsatok többé az égre! Az ő szava az élet szava, az ő igazsága a

vér, a verejték és a könnyek igazságán messzi túl az egyenlőség és együttes munka örömének igazsága!

A bányászok azt hitték, hogy vasból van ott és érettük, a parasztok úgy látták, hogy anyaföldből van verve barna csuklyája, meg kősziklából, mint a hegy. A fadöntők úgy látták, hogy százados tölgyből van faragva két nagy ökle, kemény koponyája, merészen domborodó arca, a vándorlegények, meglengették feléje kakastollas süvegjeiket, mintha most indulna vándorútra. A három pápa, a császár és a hűbérurak érezték, mit látnak benne a bányászok, parasztok, fadöntők és vándorlólegények, ezért az Antikrisztus bélyegét szerették volna belésütni ezzel a nagy harangzúgással. Csak egy Stepan Palec nevű bíboros zokogott fel eszelősen, amikor a máglya nagy robajjal összedőlt és négyen is fogták, hogy bele ne vesse magát a zsarátnok felizzó folyamába.

És a cseh bíboros üvöltözött, rúgott és harapott, követelve Istentől és embertől, hogy engedjék egyesülni énje örökre elszállott, nemesebb felével.

A kihunyt máglya füstje feketén gomolygott, mindenki szánakozva nézte a kiáltozót, aki nyilván meghibbant. Egy hórihorgas ember, akinek ruhája kereskedőre vallott, mosolyogva nézte, hogyan hurcolják el a dühöngőt. Ő tudta egyedül, hogyan indult két parasztfiú kézenfogva egy Husinec nevű falucskából, hogy egyszer Marco Polo tibeti bibliáján összekapjanak, életre, halálra.

SZÁNTÓ GYÖRGY

Született 1893-ban Vágújhelyen (Nyitra megye). Festőművész volt. A világháborúban kapott sebe folytán látását elvesztette. Ettől kezdve ír. Novellát, regényt, verset, irodalmi cikkeket ír. Aradon lakik. Megjelent könyvei: *Sebastianus útja elvégeztetett* (regény, Arad, 1924). *A kék lovas* (novellák, Arad, 1924). *Schumannal a karneválban* (versek, Arad, 1925). *Bábel tornya* (regény, Brassó, 1926). *A földgömb* (regény, Budapest). *A bölcső* (regény, Budapest). *Mata Hari* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1928). *Utolsó hajnal, első hajnal* (regény, Budapest). *Stradivari* (a hegedű regénye, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1933). *Élő múlt* (regény, Révai, Budapest, 1934).

I. SZEMLÉR FERENC

Született 1906-ban Székelyudvarhelyen. Jogot végzett a bukkaresti tudományegyetemen. Ügyvéd Brassóban. Megjelent verseskönyve: *Éjszakai kiállítás* (Minerva, Kolozsvár, 1930).

HÚSVÉT A NAGYKŰHAVASON

*Nézd, a gerinceken át mint omlik az esteli felhő,
hótól erős ködöket hajt a kemény zivatar;
— ó a szegény, aki most a rétek jégfalain jó!...
jó, hogy nyugtat az ágy minket már s betakar
öblével e keményreácsolt jó menedékház,
sínkről olvadozón hull a hó leve le,
testvér/ jó idebenn, odakinn míg fát fene szél ráz
s pattog a tűzrevetett fény vek túllevele.*

*Messzi a város, e hegy legalább is két kilométer
tenger színe felett s messzi a gond-rabiga,
tisztá a fej, a havasban a lég is isteni éter,
szárnyal a szív, ami lenn botladozó taliga,
kedvesed ajka meleg és szája szóra szökellő,
fajtságok szemein csak szerető öröm ül,
boldog lelkednek a vihar csak egyszerű szellő
s nem baj, hogyha körénk hótorlasz tömörül.*

*Vesszük a sít, ki a rétre! hahó, ez nagyszerű hajrá
végig a hó tetején, fordulj! most! telemark!
bukni a hóba Öröm és mintha óvni akarná
tested a tiszta mező: hó puha bársonya tart,
kedvesed arca havas s így buksin százszor olyan szép,
dresszes alakjához illik a téli keret
s fáj a szíved, hogy e hótéli táj múltó s nem örök kép,
jön tavasz és pocsolya tölti a téli teret.*

*Vissza! A kályha sötét tetején már forr a melevíz,
széles edényekben szűrlik az esti teát,
nyílnak a tiszta szívek, szavaikban mélytüziű szent íz
újra csodák lesznek régholt, rest ideák:*

*Isten és szerelem, élettágy s kedv a jövőre
újra felélednek s újjult újra agyunk
s éjfélkor, ha a tűz rajzol figurát a tetőre,
9zólasz: kedves elég, add a kezed, alugyunk!*

A KEDVES ELALSZIK

*Éjszaka van már, éjszaka van, a kedves az ágyra lefekszik,
izmaiban, lágy izmaiban ólomsúly ülte meg estig.
Szürke szemén, szép szürke szemén lassan lecsukódnak a
[pillák,
bántja a fény, úgy bántja a fény, néz engem, ámde alig lát.*

*Simogatom, megsimogatom, kis teste már alig érez,
lassúdadon, oly lassúdadon tér vissza a vére szívéhez,
elhidegül, már úgy elhidegül a melle, a karja, a bőre,
mintha fagy ül, vaskérgű fagy ül a törtfüvű béna mezőre.*

*Itt maradok, árván maradok, még hallom halk pihegését,
egyre nagyobb, mindegyre nagyobb körülöttem a szörnyű
[sötétség,
sűrűl a lég, megsűrűl a lég, úgy nyomja, fojtja a mellet,
mint a sötét, mély tintasötét pincében a sűrű lehellet.*

*Kedvesemet, puha kedvesemet ellopta az éj, kiraboltak!
mind kevesebb, már mind kevesebb, aki él s szaporodnak
[a holtak
s mint temető hús sírhelyeit átfonja a fű, fa tömérdek,
hű szerető úgy térdelek itt és várom, hátha fölélbred.*

PRIMITÍV

*Sem csömör, sem éhség, csak a tiszta vágy
hajt feléd, mint törtet hív a tiszta ág,
melléd lepihenni nem parancsra kell,
úgy pihenek véled, ahogy senkivel.*

*Legyen áldott tested, mint az asszonyok
között Máriának az égből mondatott
mély Palesztinában, ahol őseid
látták Máriának pásztor-őseit.*

*Testem pásztorának kérlek téged én,
mint az árva bárány kóborolt szegény,
sok gödörbe botlott, sok kemény tövis
szúrta s véle vérzett árva lelkem is.*

*Tiszta most a lelkem, mert véled vagyol
homlokomon csókok csillagként ragyog,
este van, a csillag fénylik élesen,
engedj lefeküdni melléd, édesem!*

S Z E N T I M R E I J E N Ő

VALLOMÁS

*Nemcsak téged
szeretlek, akitől jutalmul s bűnhődésül kaptam ezt az életet.
Bár tisztán látom, mit köszönhetek neked.
A mindennapos újraébredést,
a reggelek szivárványos, mindent elöntő örömét,
madarak harsány kardalát az erdőn,
sugarak záporát, ha jó a nyár s alkonyatok
zengő harangszavát.
A néma éjét és a sárga holdat, mely felé
virágok illathimnusa lebeg föl. Jó simogatásodat
és aranybarna szemedet, mély ma is
bízó szeretettel nyugszik meg rajtam.
Neked köszönöm egész magamat:
a férfitisztaság felé sóvárgó szívet a a szirtet is megostromló
akaratot, melynek nyugalma nincs, míg másnak
élni kell e földön kínos nyugtalan.
A csókjaidat köszönöm s érettem elfolyt véredet.
Tudom:
egyedül te meg tudsz bocsátani nekem azért, ha
nemcsak téged szeretlek.*

*Nemcsak a várost szeretem, bár mindig mindenünnen
emlékeim oda ragadnak vissza.
A régi kerthez, az alkonyattal hazacammogó bivaly
csordához,
a főutcához, mely poros vadgesztenyefákkal szegett,
a templomhoz, mely karcsú és mégis zömök
tornyával bennem biztosabban és tovább él,
mint töredezett bástyák gyűrűjében ott, ahol van.
Álmaimban ma is még olyan sokszor
botorkálok fel a vén temetőn,
fel egészen a Szarukán Jozefa sírjáig, ki hogy valaha élt,
csak sírkövérről tudtam akkor is.*

*És feljebb, feljebb, az Őrhegytetőre,
 a szőlőnk mellett, a felső mogyorófákhoz.
 Ott nyílt meg a csodálatos Marosvölgy szemeimnek először,
 ott omlottak belém távolok, titkok,
 máshonnan jövő s másüvé,
 végtelenbe siető életek.
 Onnan hívtam el újabb tetőkre s ott tudtam meg:
 én nemcsak ezt a várost szeretem.*

*És nemcsak a többi városokat és falvakat,
 Kolozsvár ódon házait és ifjú szíveit,
 Brassót a Cenk süvegére nyomott erdőbokrétával,
 Segesvárt, ezt a kastély ablakából
 völgybe alátekintgető királynényt.
 Nemcsak Vásárhelyt s benne a széles korzót,
 melyen három legszebb évemet átsétáltam.
 Nemcsak Hunyadot a havas alatt, templom köré bútt csibéházaival,
 Vincét s a rámosolygó borbereki partot,
 nemcsak a városokat és falvakat,
 nemcsak a nyájas Marosvölgyet s a Küküllők
 kopár-agyagos dombszegélyeit,
 fenyődárdákkal őrzött Olthercegnőt,
 keservesen sóhajtozó Bikát,
 hermelinvállú Szebent, Fogarast,
 nemcsak ezt az áldott s vert, nyomorú kicsi földet,
 már nemcsak Erdélyt szeretem.
 Még azt se mondhatom, hogy egyedül téged szeretlek,
 kiben magam jó csendjét megtaláltam. Kinek szemeiből
 szándékaim jószágként,
 hitem tisztaságként és a világ
 nyugodt, nagy széles öleléssel sugárzik vissza rám.
 Kiben, mint Siegfrid sárkányvérben, sebhatalenné fürödtem
 és szárnyakat találtam, melyek fölrepítenek
 szegény magam fölé.
 Gyermekünkben magadat megkétszerezted, hogy édes
 hűs forrás három is várjon reám, ha holtra szomjazom.
 És mégse mondhatom igaz szívemből, hogy egyedül
 téged szeretlek.*

Miként te önmagadat megsokszoroztad, in is
 mennybolttá bontom ki magam minden teremtett,
 volt, születendő
 várt s véletlen világ fölé.
 Te minket mosolyodba zársz és könnyeidből forró fürdőt
 készítesz.
 én sem akarok nálad hátrább maradni szeretetben.
 Én is mosolygok, mint a nap a szélben didergő szénafüvekre,
 a hitvány szerb tövisre s a konok
 kőfalakat beragyogó futórózsákra.
 Fájdalmam zápormódra lezúditom:
 termékenyítsen termő réteket.
 Szomorúmagharmatot hullatok
 szomjú levelekre s néha
 megáradok
 miként megáradnak folyók, hogy gyenge kalyibákat,
 hitvány viskókat elsöpörjenek, hogy hullámaimmal
 tengert tápláljak s rossz talajt javítsak.
 Én is magamnál
 többé akarom tenni magamat, hogy
 többkarjaimmal több mívet műveljek,
 többet emeljek föl a föld porából
 8 többet öleljek.

ALIG VAGY KÖZTÜNK

csak minden évben egyszer újraszületsz, de tavasz
 alig zsendül, mi újra meg újra megfeszítünk.
 Aztán megsiratunk, megünnepeljük feltámadásodat
 és elveszítünk szemeink elől.
 Elköltözöl ismeretlen vidékre, hová szárnyaink
 követni téged erőtlének.
 Magassági rikordokért víjjuk naponta az eget, de te magasán
 minden nap magasabban lebegsz rikordjaink felett —
 elérhetetlen
 fohászatokat küldünk utánad, mik fennakadnak a boltíveken,
 mint mestergerendás padmalyon a pipafüst.
 Oda
 oda
 oda

*mutogatnak fél minden tornyaink és a lelkész szemének
csak a fehérjét látjuk, úgy keres Téged
tekintetével odafönt.*

*Hangja megrezzenti a pókhálót az ívek összeszőgeléseiben, de
Hozzád*

epekedve kúszni hiába is próbál:

hideg falak és hideg szívek visszavet

Nincsen itt, feltámadott — mondja értetlenül a sírgödör.

Nincs itt, feltámadott — szól Máriáknak az őrző katona.

*Nincs itt, feltámadott — hunyorogják a csillagok a jeges
égen . . .*

Ki mondja hát ezentúl a halottnak: leányom, kelj fel és járj.

Tengert szóval ki csendesít lel

Ki gyógyít sántát, bénát, nyavalyatorózt?

*Ki ad halat és kenyeret ennek az éhező világnak? Ki csókol
bűnbánó Magdolnákat homlokon?*

A kufárokot ki fogja kivenni templomaink pitvarából?

Ki változtatja mennyegzőnkön borra életünk állott,

megposhadt vizét? Ki parancsolja ki kezünkből

a kardot, ha védelemre gyáván hadonázva kivonjuk?

A katolikus Jézus? A kálvinista? Az unitárius?

*Vagy eljő a veres Jézus, földet és földi javakat osztva
ártatlanokat gyilkoltatni halomra?*

Jézus, ki anyaméhben foglalt magzat valál, miként én,

Jézus, kit vajúdó kin lökött — mint engem — a jászol

szálmájára,

kinek gyermekfeje szögfürtén glóriát táncolt a tavaszi nap:

Te nem hagyhattál él minket, anyaszülteket.

Nem ülhetél oda az Atyaisten jobbára, hogy onnan ítélj

elevenek és holtak felett.

Mert Te nem ítélsz.

Mert Te csak szeretsz.

Mert Te csak megbocsátani tudsz.

Mért vették el tőlünk mégis, immár kétezer éve

*emberi értelem durva erőszakával? Mért téptek ki szívünkből
s ültették oda bálványoknak, távoli trónra,*

Vagy Te nem is hívatnál soha?

*Odakinn hull a hó. A határban apadt horgással farkasok loholnak.
 Bárányok riadtan bújnak össze, egymást melengető akolban
 s bégetve kiáltják, riva kiáltják. Ó pásztor, pásztor!
 Kunyhók ablakán pislákoló fényt vet ki a hóra a mécs,
 paloták ablakain hideg, bő fényt öntöz a villany. Csak a lelkek-
 ablakai merednek üresen, feketén a fekete éjszakába.
 A szíveket jéglakat kötözi s az agyokban
 jégbedermed az isteni gondolat.
 S a mozdulatlan éjszakában meg nem nyílik sehol
 az égi kárpit, nem hallik angyalkar mennyei üdvözletre.
 Nem serkennek távoli, alvó pásztorok nyájaik mellől
 a napkelet bölcs fejedelmei követségbe bölcsödhöz nem
 készülnek,*

*Pedig megszületél,
 láttam csillagodat.
 Pedig naponta újraszületsz,
 naponta látom csillagodat.
 Naponta hallelujáz az angyali kar — süketeknek.
 Naponta jönnek igaztudó bölcsek s tudatlan pásztorok,
 akik legjobban tudják.*

*Én uram, Jézusom, itt vagy Te mégis köztünk.
 Magadhoz inted kisdéd gyermekeimet,
 Jairusoknak feltámasztod halott lányát,
 gyógyítasz sántát, bélpoklost, ördögösöket
 s kenyeret, halat rendelsz azoknak, akik éheznek téged.
 Ostorod csattog
 én hallom,
 én hallom kíméletlen suhogását
 és tágul a templomok pitvara
 megnyílnak a szentély nehéz kapui és odafenn
 az éterben ama láthatatlan orgonából
 harsogva ömlő vox humána hallelujázik;
 Dicsőség a magasban Istennek, a földön
 béke és jóakarát az emberekhez.*

De ők? Mi lesz velük, akikkel nem vagy?

DÉL VAN

Elhúzott tőlem az élet
 elhúztam én is az élettől, barátoktól, sorsoktól, emberektől.
 A nagy közösséget kerestem és nagyon egyedül maradtam.
 Egyedül, ahogy elindultam.
 Immár teljes a kör. Kicsaptam medremből egykor, fiatal folyó,
 eláradtam köveken, fűveken, virágokon, de lassan
 sikerült ime visszahúzódnom. Jön az öregség, tudom.
 Nem én kerestem, ő talált rám, ő vágja előttem 8 vágatja velem
 a nyugodt medret, melybe minden oldalról most már
 patakok szakadoznak, folyók ömölnek, hogy mind bővebben
 s mind teljesebben töltsük ki együtt a kereteket.
 Nem kínoz már a kétség: kit ölelnek e keretek s mire ölelnek?
 Nyugodt, egyenletes sodrással, céltudás nélkül is
 megyek a cél felé
 célom felé, célod felé, mindnyájunk célja felé.
 Nem kell már fölemelnem magamat. Engedhetem hullani,
 hullani szabad eséssel, hullani puhán, féloldottan, fenntartás
 nélkül.

Akartam lenni mindenkiben rész s rész lett mindenki bennem
 Együtt vagyunk e nagy magánosságban kielemezhetetlenül,
 egyé sodródva, egyé fonódva, egyé ölelkezve örök nászban,
 életem, életünk együtt zeng. Nincs titkom, nincs titkunk.
 Nincs rendeltetésem, nincs rendeltetésünk,
 haladunk, hullunk, ömlünk hömpölyögve a végtelenség tengere felé.
 Nem szégyellem már magamat mondani, mert mindnyájunkat
 mondom

Én annyit jelent már: mi. Te is annyit jelentesz: mi.
 Mit jelentünk vájjon?
 Nem titok ez sem, nem ösmeretlen ez sem, feldobott hab csak a kérdés
 s mi rá létezésünkkel felelünk.
 Énekeinkkel felelünk.
 Munkánkkal, botlásainkkal, letöréseinkkel,
 félmagasodásainkkal
 felelünk, mondunk, hitet vállunk, beleadjuk magunkat
 a teljességbe, a mederbe.

*A szerteszáguldozásból bölcs nyugalom lett. Az akaratból tett,
a csodából élet, az életből csoda, rejtély és megfejtés egyben.
Minden világos már. Jaj rettenetesen, komoran világos,
de boldogítón világos néha. Himnusz és gyászének, elégia
és*

ditiramb,

*a feltsztuló fény ünnepe mind, nem az éjé s nem a szürkületi
homályé. A nap zeniten áll.
Dél van. Egyedül állok a téres mezőben.
Olyan szép ez, hogy egyszerre kell miatta sírni és elbűvölten
mosolyogni.*

Olyan szép, mint a halál.

SZENTIMREI JENŐ

Született 1891-ben Aradon. Volt honvédszázados. Lakik Kolozsváron. Az Ellenzék szerkesztője. Megjelent könyvei: *Azoknak a keveseknek* (versek, Marosvásárhely, 1912). *Erdély felől* (1916). *Mikroszkóp* (Kolozsvár, 1921). *Nyári délután Egeresen* (versek, Kolozsvár, 1924). *Városunk* (elbeszélések, Marosvásárhely). *Ki kell mondani* (versek, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1930).

SZOMBATI SZABÓ ISTVÁN

Született 1888-ban Debrecenben. Református pap lesz; már teológus korában feltűnik, mint az Ady-nemzedék erős egyéniségű költőtagja. A háború végeztével Erdélybe került; az alakuló erdélyi magyar irodalmi életnek lelkes munkása lett. De Erdélybe átültetett érzékeny lelke mindinkább magába zárult; férfikora teljességében halt meg, tüdőbajban, 1934 július 3-án.

Megjelent könyvei: *Pirkadatkor* (versek, Debrecen, 1908). *Szomorúfüzek alján* (versek, Debrecen, 1909). *A halál parkja* (versek, Budapest, 1915). *Életem* (versek, Kolozsvár, 1922). *Régi japán költők* (műfordítások, Kolozsvár, 1923). *Lavinák éneke* (versek, Lúgos, 1924).

S Z O M B A T I - S Z A B Ó   I S T V Á N

TAVASZI VERS

*Tavaszi eső után, ó hogyha látni tudnád,
Hogy örvendeznek ilyenkor a fák!
Ó hogyha hallani tudnád hancúros kacagásukat!
Ó hogyha látni tudnád, ahogy egyhelyben lejtegetnek,
A könnyű, lenge menüetteket,
Amiket fejbólogatva tapssal kísérek az öreg fák.
Örömdben megölelgetnéd sorra
Forró, nagy, boldog szerelemmel
Az Összes fiatal tavaszi fákat.*

*Ó hogyha érteni tudnád, milyen csodálatosan
Muzsikálnak ilyenkor a tavaszi szélhegedűk
S milyen szédületes, forgattyús táncban
Kavarog a láthatatlan zenészek muzsikájára
A hóvirág, meg a tavaszi réti-körörcsin!
Ó hogyha hallani tudnád,
Mily vágytól csorranó szűzi hívogatóssal
Csalogatják magukhoz a mohó, bohó kerti virágok
A csapodár lepke-legények udvarló hadát!
Ó hogyha érezni tudnád,
Milyen áhítatos, sóvárgó szerelemmel
Néznek ilyenkor fel a kék égre a tavaszi szántáson
A barna rögök:
Megtelnél ezzel a csodálatos, különös szerelemmel
S leborulnál
És kacagva csókot cuppantanál a barna göröngyre.*

*Ó hogyha látnád,
Mikor elcsorran az anyáskodó fák édes tejének cseppje
A duzzadó rügyek hegyéről:
Milyen mohó kortyokkal isszák,*

*Szürcsölik kéjelegve ez édes isteni nektárt
 A kiéhezett cingár tavaszi napsugarak:
 Szívedet a kezedbe fognád
 S mint az ujjongó labdás-gyerekek,
 Áradt kedvvel dobálnád ég jelé
 És boldog eszelősségekben részegre innád magadat
 Tavaszi széllel,
 Tavaszi esővel,
 Tavaszi szaggal,
 Tavaszi napsütéssel
 És határtalan tavasz-örömmel süketté ujjonganád a
 [világot*

*Tavasz van, hé!
 Jertek Örüljünk!
 Usgyé, futkossunk!
 Játsszunk, ne vessünk, szeressünk, csókolózzunk!
 Csókolgassunk kacagva fűt, fát, rögöt, virágot,
 Tavaszi rügyet, göndör báránykát, pélyhes madár fiókát,
 [kis csibét,*

*Minden kis tarka bocit, virgonc csikócskát
 És pendelyes kis mezítláb-gyerekeket,
 Mindent s mindenkit, aki Örömünk és csókunk útjába akad,
 Mert tavasz van!
 Újra tavasz van!
 Még egyszer megint, utoljára talán, üt a tavasz!*

ZERGEVADÁSZ

*Csoda-zergéket üztem harmincnyolc hegyen által.
 Harmincnyolc napot-ívó csúcs hallotta hörgő lihegésem.
 Harmincnyolc úttalan erdőn keresztül sirt fel
 Vadászó vágyam alatt elmúlt nyarak avarja;
 De csoda-zergéim mind-mind eliramodtak előlem,
 Szívem téli tegzéből
 Hasztalan nyilaztam arany vágy-nyilakat gyors iramukra:
 Eltűntek sóvár tekintetem elől
 Sohanemlátott új erdők titkos rengetegében.*

Ó, hány csoda-zergém futott él iszonyodva
 Vágyaim boldog, aranyos nyila elől
 S szökött fel titok-hegyek holdfényes csúcsaira
 És menekült fekete halál-szakadékok mélye felé.

S most bús, fáradt vadászként indulnom kell már hazafelé.
 Nem űzöm immár többé erdők futó csodáit.
 Már nincs tovább miért szemem csodákra nyitni.
 Csoda-zergéim már szememből kirepültek
 S nem várok fen az ormon hajnali pírra lesve,
 Hogy lássam: a holnapok hegyén túl még mi van? ...
 Fáradt vadász vagyok már; törődött, völgybe-vágyó,
 Kiből hegyekre fel új út már nem sugárzik,
 Már oltott mécssem fénye sem lobban új lobokra
 S már alkonyat barnája cirógat álmodóra.

Csoda-zergéim eltűntek, szanaszét eliramodtak,
 Vágyaim arany nyila nem találta el őket.
 Vadászok kandi szeme többé nem látja őket.
 Szívem arany tegze üres lett,
 Nyilaim elrepültek álmoknál sebesebben
 S nem tudom: találtak-e célba valahol titokzatok

[rengetegében;

Nyakamban csüggedten csüng a néma vadászkürt
 S ajkamtól olyan távol, mint tőlem a szerencse:
 Vidám, friss hallalira már megfűjni se tudnám.
 Üres vadásztarisznyám veri csak lépteimen
 A balszerencse fáradt, halk, szomorú ütemét.

Szegény, szegény, szomorú fáradt vadász vagyok én
 S harmincnyolc zergeváró, zsákmánytalan les után
 Most esti bánat-kuvik huhog barnán felettem:

Kuvik!

Harmincnyolc hegytetődön már tábort veri az este.

Kuvik!

Harmincnyolc várardon a hidak felvonottan.

Kuvik!

Harmincnyolc bástyád ormán elfonnyadtott a zászló.

Kuvik!

*Harmincnyolc ablakod mögött a fények már kihunytak
Kuvik!
Vágyadnak valamennyi tornyában alkonyatra
Kondidnak a harangok a hívogató völgyben.
Kuvik-kuvik-kuvik.*

*Üres a vágy-tegez s üres a vadász-tarsoly
És csoda-zergék nélkül immár üres az erdő.
S az út a völgy felé mily terhetlen. S de bús
A bús vadásznak, kinek friss-szimatú ebe is,
A farka-fürge vizsla valahol elveszelt a csoda-zergék
[rengetegében.*

T A M Á S I   Á R O N

LÉLEK ÉS TEST

I.

Hálistennek jól tudok aludni s túlságosan korán sem szoktam kelni, hacsak valami fontos ügy fel nem kelet. Az ősz elején azonban mégis úgy esett egy szombati napon, hogy korán felébredtem. Pirkadott csupán. Alighogy felfedeztem ismét a világot, sietve egy kised és egyszerű költemény jött oda hozzám és kezdetleges bölcsességgel azt tanácsolta nekem, hogy hamar ugorjam ki az ágyból, mert különben rossz gondolatok fognak megtámadni.

— Honnét jössz? — kérdeztem tőle.

Én csak innét az elemi iskolából — mondta.

Egyszerre eszembe jutott, hogy itthon vagyok a falumban, ahol a betűvetést tanultam volt s megszógyeltem magamat az együgyű kérdés miatt. Megcírógattam hát zavaromban a költemény arcát, de különben is megcírógattam volna. S azt mondtam neki, hogy csak menjen vissza bátran az elemi iskolába, mert igyekezni fogok a felkeléssel. Hazudtam azonban, mert a távozása után még sokáig bevertem. Arra gondoltam, hogy mit csinálhatnék így hajnali időben, amikor még álló délben is egyhangú és unalmas itt falun az élet. Egyéb dolgokra is szerettem volna gondolni, de a nyitott ablakon keresztül, amely a kertre szolgált, valami neszt hallottam. Mintha selyemben és bársonyban táncolt volna valaki s melléje alig hallható boldog ének és gyenge csilingelés fodrozott. Hallgattam egyideig ezt az angyali neszt, de aztán felkeltem és odamentem az ablakhoz, hogy megnézzem, mi az.

A harmat hullott a kerti virágokra és a fűvekre.

Engemet is úgy felfrissített, hogy bárány szerettem volna lenni, aki olyan szépen tud ugrádozni, ahogy senki. Gondoltam, nem is fekszem vissza többet, hanem felkelek. De mégis, hogy mindent elkövessek a jövődöm érdekében, egy pillanatra visszafeküdtem, majd a jobb lábamat a föld felé nyújtottam és arra ráugrottam.

Valósággal eltitkoltam a balt, mert hallottam sokszor, hogy ez jót jelent és szerencsét s én pedig mind a kettőt kedvelem.

Lassan öltözködtem és friss jókedvemben olyan neszt szerettem volna én is valahogy előidézni, amilyent a harmat tudott létrehozni. Mire készen voltam, már kinyíltott volt teljesen a reggel is. Nagyon boldog voltam, hogy egészséges vagyok és testileg se nyomorék. Vettem a sétatálcámat és elindultam a mezők felé, hadd lám, miféle madarak és hogyan dalolnak. Az országút ott vezet el a falu felett s amikor én odáig kértem, egy öregembert vettem észre, aki a parton üldögélt. Ismerem jól az öreget, ahogy általában mindenkit ismerek a faluban. Köszöntem neki és megkérdeztem az éjszakai nyugodalma felől. Aztán így szóltam hozzá:

— Egyébként maga ide miért üle le, János bácsi?

— Gondolkozom — felelte az öreg.

— S ugyanbiza min? — kérdeztem.

János bácsi elmutatott felfelé az országúton és így szólt:

— Az előbb valami rabok ménének el itt. Bizonyosan az úton dolgoztassák őket valahol. Két fegyveres testőrző volt velük s azok is éppen olyan rongyosok valának, mint magok a rabok. S én most azon gondolkozom, hogy a lélek mennyivel becsüesebb, mint a test.

— Hát ezt miből hámozta ki? — kérdeztem.

— A példa mutassa — felelte az öreg.

Leültem melléje, hadd halljam a példát. Az öreg megint felfelé mutatott az úton és azt mondta:

— Az a két ember, aki elkíséré itt a rabokot, mit csinál? Semmi egyebet, hanem a rabokot pásztorolja, vagyis a testet. — Ezzel elmutatott a templom felé és

így folytatta: — S az a másik, aki ott lakik a templom tövében s akit mi plébánosunknak tisztelünk, mit csinál? Semmi egyebet, hanem a lelkünket pásztorolja, igaz-e?

— Igaz — mondtam.

— S most vesse össze lám a kettőt! — folytatta az öreg.

Így magamban összevettem, de nem szóltam semmit, hiszen szóltam eléggé a példa és megmutatta, hogy a lélek csakugyan becsesebb a testnél. S ahogy hallgattunk mind a ketten, egyszerre arra a gondolatra jöttem, hogy elmegyek egyenesen a paphoz. Ilyen korán és egyenesen, hadd lássam ő't, a lélek pásztorát, ahogy János bácsi már látta a testi pásztorokat.

Ahogy beléptem a kapun, egy legényecskét vettem észre, aki a kútból vizet húzott.

— Felkelt-e a plébános úr? — kérdeztem.

— Nem ügyeltem a kelésit — mondta a fiú.

Odamentem hozzá, elvettem tőle a vedret, a vizet belőle visszaöntöttem a kútba és melléje így szóltam:

— Aki itt szolgál a plébános úrnál és mégsem ügyeli az ő kelésit, az kétszer merítse meg ugyanazt a vedret.

A büntetés után megtisztulva nevetett a legényecske s én tovább mentem. A ház bütüjénél a szakácsnét találtam meg, amint söprögetett.

— Felkelt-e a plébános úr? — kérdeztem tőle is.

— Fel szegény — felelte pityeregve.

— Hát maga mért sír?

— Majd meg tetszik tudni — válaszolta, — csak menjen fel a tornácba. De lábujjhegyen tessék menni!

Alig sem tetszett nekem a dolog, de ha már itt voltam, lábujjhegyre vettem magasi és elindultam, hogy felmenjek a tornácba. A felső lépcsőkről már észrevettem, hogy ott van a pap. Egy karosszékben ült, rossz reverendában, rossz papucsban és hajadonfön. Szembe a nappal, amely éppen kelőben volt. A feje a tornác fáján nyugodott, két kezefején, a dereka pedig aprókat mozgott. Nem volt nehéz kitalálni, hogy sír.

— Jó reggelt, plébános úr, — köszöntem neki, mire ő felemelte egy kicsit a fejét, hogy lássa kiléteimet. S miután látta, ismét visszaborult és még jobban sírt. Közben pedig egyszer-egyszer azt mondta:

— Istenem . . . Istenem ...

Vártam egyideig, ha szólna valami mást is, vagy abbahagyná a sírást, de hasztalan volt. Szorultságomban én is egy széket vettem hát, leültem melléje, megborultam, ahogy ő és szintén sírni kezdtem. Ez használt, mert a pap felemelte a fejét és így szólt:

— Hát maga mért sír?

— Segítek magának, hogy hamarább elvégezzük — mondtam.

Isten látja a lelkeket: se rosszat nem akartam ezzel, sem a papot bántani. De ő mégis zokonvehette tőlem a dolgot, mert felállt, a szemeit megtörölte és sétálni kezdett a tornácon. Elég haragosan sétált. Én ültömből barátságosan néztem őt, majd arra határoztam magam, hogy kedveskedni fogok neki, mint a gyermeknek. Közel húztam hát magamhoz az üres széket, kedvesen megsimogattam a lapját, aztán meg is ütöttem egy kicsit és meleg hízelkedéssel így szóltam:

— Üljön ide egy kicsit! Csak egy kicsit...

Kéző szavamra odaült, én pedig szeretettel néztem rá és megkérdeztem:

— S most mondja meg, hogy mért sír?

A pap maga elé nézett és így szólt:

— Mások is sírok. Egyidő óta. Mindennap . . .

Láttam és éreztem, hogy mély és komoly dolog, amit mond. Érdeklődni kezdtem, hogy többet is megtudjak. S a pap beszélni kezdett. Sajgó lélekkel és kétségbeesve mondotta el, hogy milyen rossz és megátalkodott a nép. Hatalmat vett teljesen rajta az ördög. Csalnak és hazudnak, szitkozódnak és káromkodnak, pusztítják egymást és fajtalanoknak, háborúskodnak és részegeskednek, tekintélyt nem ismernek, reá nem hallgatnak ...

Vigasztalni próbáltam és így szóltam:

— Nagy a nyomorúság, plébános úr.

Mondtam azt is neki, hogy nyúzzák az adóval őket s büntetik mindenért egyre-másra, nem éreznek segítőt és pártfogót maguk mellett, nélkülöznek, nehezen élnek s mindez bizony nem használ a léleknek és rontja az erkölcsöket.

A pap szomorúan bólogatott, amikor ezeket mondtam, de nem vigasztalódott úgyszólván semmit. Sokáig nézett maga elé, majd így szólt:

— Három hét óta még gyónni se jött senki.

Ahogy kimondta a szót, hirtelen olyan gondolatom támadt, amivel jót segítettem rajta s nekem sem ártott.

— Dehogy nem, plébános úr! — mondtam. — Hiszen én is *gyónni* jöttem.

Megfogta a kezemet és úgy nézett reám, mintha végre egy bárányt talált volna a farkasok között. Hamar végbevittük a gyónást s utána, mintha a kegyelem csakugyan megszállott volna engem, újabb segítő gondolatom támadt.

— Tudja mit, plébános úr! — mondtam. — Ha akar valami sikeres dolgot, akkor hozasson ide miszsiósokat, mint Afrikába! Hozasson bátran, minél hamarább! Négy-öt barátot, akik tudnak a nép nyelvén beszélni. S ne féljen, mert azok megtérengetik a tévelygő lelkeket.

A papnak felragyogott a szeme és azt mondta:

— Milyen okos gondolat!

Abban a percben hallottuk, hogy jön a lépcsőkön felfelé valaki. Könnyű, gyors, de biztos lábakkal. Mind a ketten arrafelé fordultunk. Először fodros fekete haját láttunk, aztán egy tiszta domború homlokot, alatta két ragyogó barna szemet, szép tavaszi száját, majd egy karcsú és magas leány-alakot.

Mingyárt elfeledtem a gyónást és a papra néztem, hogy kacsintsak neki, de egyszerre megrökönyödtem hirtelen szándékom miatt s csak ennyit szóltam:

— Íme, egy bárány a javából!

A pap nem fűzött semmit a szavamhoz, hanem leány elejébe repítette a kérdést:

— Mi az, Berta? Honnét kerülsz te ide?

— A tegnap estve hazajöttem a szolgálatból, plé bános úr s most elhoztam özvegy édesanyám helyett az egyházi adót.

Kedvesen nézett reám is Berta, de nekem nem szólott semmit. Én is csak elnéztem, ahogy bement egy kicsit hetykén a pap után az irodába, hogy lefizesse az egyházi adót. Megvártam, hogy kijöjjön ismét s akkor melléje szegődtem, hogy ne menjek egyedül ezen a szép ó'szi reggelen. Kezet fogtam a pappal s búcsúzóul még azt mondtam neki:

— Azért nem csúnya nép ez a székely nép.

Azután kijöttünk ketten Bertával s hát a legényecske megint ott van a kútnál. Hamar hozzáugrottam és megmerítettem helyette a vedret s azt mondtam neki:

— Ha eszed lett volna, most száz vedret hoztál volna ide s én azokat mind megmerítettem volna.

A fiú rám nézett és azt mondta:

— Hagyja el, száz az sok!

Berta is nevetett a dolgon és a beszéden s én boldog voltam, hogy ilyen hamar örömet tudtam szerezni neki. Künn az úton dicsérni kezdtem elő'tte a bíboros reggelt, majd a napra mutattam a hegy teteje felett és azt mondtam, hogy éppen úgy jött fel az a nap ott a hegyre, ahogy ő jött volt fel a lépcsó'kőn a paphoz. Berta megértette, hogy milyen nagyra tisztellem őt és szívesen jött velem arrafelé az országúton, ahol becsü-sőbb volt a reggel a lélek a testnél. Most ezen ismófc elgondolkoztam magamban és úgy találtam, hogy ez az igazság is ingadozik néha, mint a többi.

— Berta, maga mért jött éppen őszre haza a szolgálatból? — kérdeztem.

— Így esett jól — felelte Berta.

Ráhagytam, hogy legyen boldog véle, ha nem akarja megmondani, de őn sem szólottam többet. Berta megérezte, hogy szomorúságot okozott nekem, mert jóidő múlva mégis rámnevetett és ingerkedve kérdezte:

— Hát megmondjam?

— Nehogy megmondja! — feleltem.

— Azért is megmondom! — ellenkezett velem,

majd elnézett messze szép barna szemével és olyan hangon, amely éppen talált az őszhöz, így folytatta: — Azért jöttem haza, mert azt álmodtam, hogy szerettem egy szép barna legényt, aki meghalt . . . Annak a temetésire jöttem . . .

Ránéztem s ő is reám.

— Bizonisten! — mondta.

Nemcsak elhittem, amit mondott, hanem a tetejibe még pacsirtát is szerettem volna fogni neki. Elgondolkoztam, hogy miképpen tudnám ezt megcsinálni s ahogy így tusakodtam magamban, megint rájöttem, hogy a lélek mégis becsüesebb a testnél. Mert ha testileg nem is tudtam pacsirtát fogni neki, lélekkel a legszebbiket fogtam meg. Szépen megbabusgattam és a számhoz érintettem énekes kicsi száját. Aztán odaadtam Bertának és azt mondtam neki:

— Vigye haza, hadd legyen valakije, ha mégis meg talál halni az a barna legény.

Berta reámnézett és én szerettem volna eltenni télire a két barna szemét, mint a diót. Aztán elment s nekem úgy tűnt, mintha egy jázmin bokorral jöttem volna idáig együtt.

Azért jázmin bokorral, mert annak van olyan illata, mint a szűznek.

II.

Másnap azt beszéltek a templomból jövő emberek, hogy a pappal történhetett valami s kellett is történnie, mert vidám volt és jókedvű s a szószékről sem korholta a népet, mint máskor, hanem ellenkezőleg: még ő vigasztalt és biztatott mindenkit a jobb megélhetést és a szebb jövőt illetőleg. A misét is olyan szépen mondta, mint egy énekes madár.

A következő vasárnap pedig még nagyobb hírt hoztak az emberek, ugyancsak a templomból. Azt ugyanis, hogy a missziós barátok már útban vannak s estére meg is érkeznek a faluba, ötnek kellett volna

jönni, de mégis csak három jön, mert másfelé is pogányodnak erősen az emberek s szűk a barát, aki alkalmas a térítésre.

Izgalom szállotta meg a falut, mintha aranyat hozók lettek volna a barátok, vagy legalább is mézet, nagy kádakkal. Alig győzték megenni a délebédet, már készülődni is kezdtek, kivált az asszonyok és a leányok, akik úgy kegyelik a barát-papot, hogy megírnák hús-vétra őket, mint a pirostojást.

Idegen városban avagy más faluban talán fittyet sem hánytam volna az efféle emberi zsongásra. Itt azonban, mintha anyám mosolygott volna, engemet is öröm szállott meg és izgalomba borultam. Nem tudtam nyugalmatat lelni vagy töprengeni világi dolgokon. S ahogy a méh repül virágzás idején, én is olyan könnyen és kedvvel indultam a paphoz, hogy téli nehéz napokra hitet és örömet gyűjtsek róla. Éppen szerencsés időben értem oda, mert ahogy felmentem a lépcsőkön, mingyárt a legszebb látványosságban részesültem. Ott ült ugyanis a szolgáló legényecske vasárnapi ruhában és vidám világi nótát füttyörészett; ott ült mellette a szakácsné is, szintén vasárnapi ruhában és ugyanazt a világi nótát énekelte, amit a fiú füttyörészett. A pap pedig előttük a széles tornácon és a füttyre és az énekre vígan járta a táncot. Ahogy meglátott engem, akkor sem hagyta abba, hanem odaugrott hozzám és táncra kért egyenesen. En sem kérettem magamat, hanem táncra mentem véle és addig táncoltunk, amíg télirevaló örömmel betelt a lelkünk.

Akkor uzsonnát ettünk és melléje egy-egy pohár bort is megittunk. Azután pedig ismét hazajöttem, kimentem a kertbe és estefeléig gyümölcsöt szedtem. Majd utána a családtagokkal és a szomszédokkal együtt ismét útnak eredtem a templom felé, mert éppen érkezett volt az ideje annak, hogy a barátok megérkezzenek és mi fogadjuk. Dombon van a templomunk és előtte szép s hatalmas térség bárki fogadására. A falu jórészt össze volt már ide gyűlve, amikor megérkeztünk. Jobb kézről mind a férfiak, balról pedig az asszonyi nép.

A pap lent az iskolakapuban állott fel s körülötte az egyházi tanácsosok.

Nagy izgalomban zsongtak az emberek s mint az öreg gazda a ház elé, az ő szemükbe is kiült a szeretet.

En a Berta fodros fekete haját és barna szemeit kerestem az asszonyi nép között. Hamar megtaláltam és a két szememmel folyton körülötte zümmögtem, mint karcsú fiatal virág körül a fulánkos dongó. Most még sokkal szebbnek tetszett, mint nyolc nappal ez előtt. Egy kicsit barnább is volt és érettebb arra, hogy a törvényes keretek között betölthesse asszonyi hivatását, ű is hamar észrevett engemet és körülötte való dongásomat olyan incselkedéssel vizionozta, mint aki még járatlan a természet titkaiban.

Aztán egy hang térített magamhoz, mert valaki kiáltotta:

— Jönek a barátok!

Odanéztem s a nyitott kapun keresztül láttam, hogy egy falusi szekér állott meg s arról csakugyan le szállani igyekszik három barna csuhás. A pap és az egyháztanács emberei egymással vetekedtek, hogy melyik segítsen többet és szebben nekik. Aztán a barátok megütögették a tenyerükkel a csuhát, hogy menjen szélnek róla a por, megigazították a derekukon a kötelet is és elindultak felénk. A pap és az emberek szeretetükben a tenyerüket tartották, hogy üljenek arra a barátok és úgy közeledjenek, űk azonban mégis lábon jöttek és nagyon jókedvűen.

Alig tudott elmúlni az a néhány perc, amíg oda értek hozzánk. Végre azonban mégis annyira segített mindnyájunkat az Isten, hogy a két sor közé belépkedtek s ott a középben a pap megállította őket. Ekkor egy fehérhajú és bölcs ábrázatú öreg ember lépett elé a sorból, szembekerült a három baráttal és így köszöntötte őket:

— Főtisztelendő urak, kedves három barát! A falu engemet jelölt ki arra a tisztességre, hogy magukat illendő módon köszönteném. Mi úgy vesszük, hogy magukat a jó Isten küldte hozzánk: az a jó Isten,

akinek a háború után mi már nemigen jutunk eszibe. Biz'a immár pogányok is lettünk félig-meddig, de ártatlan és árva pogányok, akiknek nincsen semmiféle fegyver a kezükben. Maguknak azonban fegyverük van, amely fegyverrel minket leigázhatnak. Legyenek hát rajta s igázzanak le, hogy mi hűségben és zúgolódás nélkül szolgálhassuk az Urat. Úgy legyen.

Erre felzúgott a nép, a közbelső barát pedig előbbre lépett, hogy szóljon ő is valamit. De abban a percben megreccsent a fejünk felett a toronyban valami s a barát ijedten kapta oda a szemét.

— Hát az mi az ánti? — kérdezte.

— A mi rezesbandánk — felelte büszkén a pap.

Az emberek kedvesen nevettek a barát ijedtségén, majd énekelni kezdték azt a Mária-éneket, amit a rezesbanda játszott. Közben a barát ott állott a megrekedt szóval a száján, néha az emberekre nézett, de legtöbbit mégis a toronyba fel. Szépnövésű és fiatal barát volt, sötét barna haja neki és kacagó fekete szeme. A szája is mintha mindig kacagott volna. Ahogy ott állott kedvesen pajzánkodva, én valahogy Berta felé tekintettem. Egyszerre furcsa érzések támadtak bennem, mert Berta fátyolos szemekkel nézte a barátot s arcának forróságát messziről érezni véltem. Egyfolytában és megbabonázva nézte sokáig, aztán a lábait álltában váltogatni kezdte, majd hirtelen megfordult, utat vágott magának az asszonyok között és a szemem elől eltűnt. Gondoltam, én is arrafelé húzódom, hadd lássam, hova tudott el- lenni, de akkor a rezesbanda elhallgatott, a barát pedig felemelte a kezét és így szólt:

— Testvéreim! Emberek és asszonyok! Csak anynyit mondok nektek, hogy mi nem lakodalomba jötünk, hanem hogy hirdessük az Isten ígését. Úgy gondolkozzatok tehát, hogy a templom örökké teli legyen, a gyóntatószék pedig úgy roskadozzék, hogy egy hét múlva mindegyik helyett mást kelljen csinálni. Aki nem értette meg, hogy mit mondtam, jelentkezzék!

Nem jelentkezett senki.

A barát kacagott és intett, hogy lehet oszladozni.

Az emberek is kacagtak aztán rágyújtottak. A leányok és az asszonyok pedig odajárultak a három baráthoz, hogy nekik kezet csókoljanak. S én közben Bertát kerestem. Amikor észrevettem, hogy ott áll leghátul az asszonyok között s láttam azt is, hogy meg se mozdul, szépen odamentem hozzá és megkérdeztem:

— Berta, maga mért ment el arról a helyről, ahol először állott?

A leány szinte dideregve nézett rám és így szólt:

— Úgy éreztem, mintha tűz égette volna ott a két talpamat.

Többet nem beszéltem véle, hanem hazamentem.

Másnap reggel hozzákezdtek a barátok, hogy a fehérhajú öregember mondása szerint leigázzák a népet. A figyelmük mindenre kiterjedt. Kedden délután négy órára még az ölbevaló és a nagyobbacska gyermekeket is összetereltette a fiatal barna barát. Az anyák büszkén és boldogan vitték a gyermekeket, a barát pedig a kisdéd Jézusról beszélt nekik s még azt is elmondotta, hogy miképpen tanult meg járni az Üdvözítő. Amikor befejezte a beszédet, körüljárta a gyermekeket, megkérdezte a nevüket és megsimogatta őket.

Egyet meg is csókolta.

A Faludi Jánosné gyermeke volt ez: három esztendő, gyönyörű barna legényke. S hogy megcsókolta a barát, a sok közül éppen az övét, ez olyan jól esett az édesanyának, hogy másnap reggel egy verőmalacot vitt a kedves barna barátnak ajándékkul. Pirosra sülve szerette a barát a malacot és szépen megköszönte. A szakácsnének pedig kacagva magyarázta el, hogy délebbé miképpen süsse meg, hogy ropogós legyen.

Délben királyi lakomát csaptak a malacból s olyan bőségesen táplálkoztak belőle, hogy asztalbontás után a gyerekcsókoló barát így szólt:

— Erre muszáj sétálni egyet, mert egyébként kihasadok.

Véle ment a másik két barát is, úgyszintén a pap. Az országúton indultak el, a mezők felé. Amikor addig érkeztek volna, ahol János bácsi a lelket a testnél be-

csübbebbnek tartotta volt, váratlan és meg nem magyarázható dolog történt. Ugyanis a disznó-csordából, amely éppen ott szedte és túrta a gyomokat az út mellett, egyszerre felütötte egy nagy malacos disznó a fejét és futni kezdett egyenesen a barátok felé. Mire nézni kezdtek, hogy vájjon miért vadula meg, már közéjük röffent és egyenesen neki a fiatal barátnak. Futás helyett szemberűgta egyszer a barát, de másodszer már nem tudott rúgni, mert a disznó marcangolva és habzó szájjal szaggatta le róla a ruhát és a lábáról a bőrt.

Rettentően tusakodtak.

A disznó-pásztor káromkodva futott s a másik két barát sem a káromkodót szidta, hanem segítségre sietett. Végre megszabadult csakugyan valahogy a barát, de a lába csupa vér és csupa seb volt. Leültették az út mellé, hogy magához térjen egy kicsit, mert a verejték is belepte volt szép barna arcát. Aztán kartőnfogta két barát-társa és elindultak visszafelé a faluba. A pap is megindult utánuk, de akkor jutott eszébe, hogy még azt sem tudják, kié a marcangoló disznó. Visszább maradt hát és átkiáltott a pásztornak:

— Kié az a gyalázatos disznó?

— A Faludi Jánosé — felelte a pásztor.

Amikor ismét utolérte őket a pap, csendesen így szólt:

— Ennek a malacát ettük meg ma délebedre.

Nem feleltek erre semmit a barátok, mert arra gondoltak, hogy a Gondviselés útjait nem lehet kifürkészni.

És nem lehet csakugyan, mert a barátnak láza emelkedett estére. S bár másnap reggel orvost is hoztak hozzá, estére el kellett látni az utolsó kenettel.

Harmadnap reggelre pedig meghalt.

Olyan volt a falu, mintha rettentő fekete madarak feketítették volna el a hit és reménység egét a falu felett. Mindenki elment a temetésre és mindenki sírt. A templom közelébe ástak sírt neki, bemenet balról. Oda pontosan, ahol Bertának a talpát mintha a tűz égette volna vasárnap estefelé.

Másnap ismét korán keltem és arra a helyre mentem, ahol a lelket úgy felmagasztalta volt nekem János bácsi. Már kihajtották volt a disznócsordát is, amely tőlem nem messze szedte és túrta a gyomokat. Leültem az út szélére és a gondolataimba merültem. Nemsokára úgy hallottam, mintha könnyű, gyors, de biztos lábakkal jönne valaki. Felnéztem s hát Berta, aki így jött. Úgy volt öltözve, mint a barátok fogadása alkalmával, de a jobb karján egy fejsze lógott, a bal kezében pedig kukoricát hozott egy fakupában.

— Hova indult ilyen jókor, Berta? — kérdeztem.

— Volt egy rózsafám tova a templom előtt — mondta Berta, — s annak a tövét kirágtá valami höröcsög, azért hozom a fejszét.

— Megyek én is magával — szóltam.

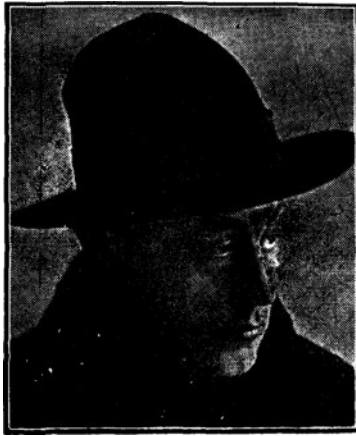
— Előbb odaadom ezt a törökbúzáat — felelte és elment a disznócsorda felé. Kicsi idő múlva utána indultam. Ahogy szép lassan mendegéltem arrafelé, láttam, hogy Berta egy nagy disznót csalogat a törökbúzával. Kicsalta egészen a csorda közül s akkor kiöntötte elejébe a magot, hogy ropogtassa. S ahogy a disznó ropogtatni kezdte, a Berta kezében már megvillant a fejsze s mire odaszaladtam, a disznó már ott feküdt kettőbe hasított koponyával.

— Ez rágta ki a rózsafámat — mondta Berta és eldobta a fejszét. Aztán megigazította a ruháját és a haját, majd rámnevetett.

Nem tudtam szólani semmit, úgy dobogott a szívem. S egyszerre a pacsirta jutott eszembe, amelyet ezen a helyen a lelkeimmel fogtam volt Bertának örömben. S ahogy ez nekem eszembe jutott, a kicsi dalos madarat Berta már elő is rebbentette a kebeléből. Aztán a tenyerébe fogta és úgy tett véle, ahogy én tettem volt: szépen megbabusgatta és a szájához érintette énekes kicsi száját.

Akkor néztem meg először és igazán, hogy milyen is a pacsirta madár.

Barna csuhája van és kacagó szeme.

TAMÁSI ÁRON

Született 1897-ben Farkaslakán (Udvarhely megye). A gimnázium, majd a kereskedelmi akadémia elvégzése után három évet Amerikában töltött. Lakik Kolozsváron. Megjelent könyvei: *Lélekindulás* (novellák, Kolozsvár, 1925). *Szűzmáriás királyfi* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, 1928). *Erdélyi csillagok* (novellák, Minerva, Kolozsvár, 1929). *Hajnali madár* (novellák, Athenaeum, 1930). *Címeresek* (regény, Kolozsvár, 1931). *Helytelen világ* (novellák, Erdélyi Szépmíves Céh, 1931). *Ábel a rengetegben* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, 1932). *Ábel az országban* (regény, Erdélyi Szépmíves Céh, 1933). *Énekes madár* (székely népi játék, Tornaija, 1934).

TOMPA LÁSZLÓ

Született 1883-ban Betfalván (Udvarhely megye). Udvarhely-megyei főlevéltáros volt, majd az impériumváltás után a „Székely Közélet” című hetilap szerkesztője. Megjelent verseskönyvei: *Erdély hegyei közt* (Kolozsvár, 1921). *Éjszaki szél* (Székelyudvarhely, 1923). *Ne félj* (Erdélyi Szépmíves Céh, 1929).

T O M P A   L Á S Z L Ó

LÓFÜRÖSZTÉS

*Vasalt paták csattognak a kavicsos várton . . .
Két székelly lovas jő két pár lóval A vízre-----
Rögtön le harisnyát, inget, — s már benne csusbognak,
A víz hamar az állatok szügyéig ér föl,
Sodorná is őket, de szorulnak a térdek,
S működnek a sarkak, fordulást követelve —
A lovak nyúlt nyakkal engednek a parancsnak.
Így fordulnak, megúszva, föl és le néhányszor;
Míg egyik legény rikkant, s hetykén veti hátra:
Szorítsad Imre! S ez rá: ne hagyj magad, Áron!
S kacagnak nyersen a játszadozáshoz. —*

*Majd ezt megunva, kiállnak a partmenti sekélybe,
Szikkadni a napra, mely roppant fényt, hevet süt!
Aranypor a sok csepp, megrázkódván az állat!
Így lovukon szinte helyükre kövülve időznek,
Két szijas székelly, bajviselt, búks, onokarcú
Fölöttük madár híz, ámyvető fellegek úsznak
A dél még izzóbb, — ők állnak rezzenetlen
Szoborként. Egykor így álltak (ők, vagy apáik)
A Pruthnál is, — így a gránátszaggatta Doberdó
Szikláin, — akár Pennsylvania gyilkos levegőjű
Bányáiban, s álltak, ahol csak állniok kellett,
Keserű daccal, sorsuknak szembe szegülve.*

*S én nem tudom a sorsot, mit tartogat még ezutánra,
E végzetes ég alatt lesz-e még öröm?
De tudok annyit, hogy ha öröm helyett
Tüzes mennykövek szakadnak is itt le,
Míg gyászosan évek százai húznak el
ők Örömtelenül is, ha bajba tébolyodottan:
Itt fognak állni örökké, — hogy Imre szorítja,
Áron pedig. . . Áron nem hagyja magát!*

ÉJSZAK FELÉ

Már tisztán látom én, milyen ár sodor engem,
 És merre sodor, fogolyként, vén hajómon —
 Hogy lássam is egyre, jön egyre az intés:
 Egy szélroham, mely a csontjaimig hasít,
 Egy hajnalodni alig tudó ködös éjjel,
 Mely után még több rajtam a csillogó dér,
 Mig lenn is koccan valami gyanús: —
 Előre szaladt kis hír a jégvilágból.

Mert nem, nem a dél izzó éghajlata ez m^r,
 Sőt túl vagyok, érzem, a viharok övéin is —
 (Kormányom is ott tort valahol össze!)
 Hagyom engedelmesen, hogy az ár vigyen,
 Mind fönnebb, kifelé az emberjárta vizekről —
 S még örülök is, hogy köztük nincs sok időm már!
 (Hiénaharcaikba vegyülhet-e ember?)
 És távolodóban már mosolyogni is tudok,
 S mosolygok akkor is, ha a mélybe lenézek,
 S fölrémlik mind, aki szökve hagyott el utóbb —
 (Patkány szökik így töröttnek hitt hajóról!)
 De csak áldja is meg az ég iparkodásukat,
 Kis lelküket a vágyott partra kimentsék!
 Sőt hagyjon is el mind — mind, kit a parti szilárd vonz
 Én lám, fűtyörészhetek itt egyedül is,
 Hallgatva éjjeleken, hogy dong a gép alatt,
 Míg feljön a hold ét én a fedélzeten
 Figyelek — mozdulatlan, fekete árnyék —
 Látván a ködből bomlani képeket:
 Most India pálmaerdeje leng felém —
 (Féléje gyermekül én is, hogy repedtem!)
 Majd másul a kép, — ím: Róma — a Laterán . , *
 Márványcodáin fény siklik alá, s föl.
 (Óh, bús szemem, ennyit is hiába esengett!)
 De rögtön: szörnyű zsvajj vág, csattog a csöndben:
 New-York magas vasútja, Broadway, a Brooklyni híd —
 (S én nem sodródhattam soha forgatagukba!)

Most illatozón — — Firenze virágai ontják, —
 (Óh, ketten jární a tavaszodó Firenzét!)
 S rá Moszkva — az ősi — zúg föl ezer haranggal!
 S a többi-----a többi város — a többi ezer táj!
 Minden csoda — zápor örömből és csodából —
 Mit szomjan, mint a homokföld kánikulában,
 Epedtem — inni kívánva —, s amit az Isten
 Még tőlem eddig örökké megtagadott —
 Nem is tudatva: miért, — de ott a határtalan
 Ég boltja alatt, amíg jeges ár sodor,
 8 mi csak magunkra leszünk, Ő majd velem ezt is,
 B miértet is közölni fogja, hogy egyszer
 Nyugodt legyek én is, s én nyugodt leszek —
 Megértem őt, s megérték Átala mindent —
 Bennem, s magamon derűt érzek elömleni,
 S úgy is fogadom, ha végre kitágult
 Két szemem tükrén, éjszaki fényben,
 Megjelenik majd, s biztosan úszva nő, nő
 Minden hajósnak ősi, legfőbb rettenete:
 A jéghegy — —

ŐSZI HAJTÁSBAN

Az erdőaljból visszhangos csaholás zeng —
 A sárgásodó homályban láthatatlan
 Kutyák hajtának, dühösen nyargalászva,
 Míg te lenn pállott, fakult mezőben állasz,
 És fölijedsz: jaj, beh hamar, beh hamar jött
 E változás, ez a nyárból-ősz, amikor már
 Más semmi sehol, csak e kongó, széles üresség.
 Elhúztak messze a nyár tollasai is,
 Akárcsak éveid, — annyi önáltatásod,
 Lásd, ide vezérelt, hogy ily egyedül vagy!

S míg arra gondolsz, riadozva, ha mostan
 Azok rád törnek, látnod kell: nincsen egy zúg,
 Rejteni téged, ahol még kevéssel előbb is
 Titokbarlang nyílt, s vágylugas mindenütt,

*Ahová csak néztél, — sötétlobogású
Máglyád sem ég már, hogy sújthatnál, ha jönnek,
Sújthatnál csóvát véres és vad szemünkbe!*

*Nos, rejtőznél hát a kedvesed hajába!
De jaj, beléd fáj: az egy igazi kedves,
— Ki neked az volt, csakugyan — ősz lomjával,
Bús anyaszívével két éve síri alvó . . .
Föl kell hát végre fognod: nem tudsz menekülni,
Az ősz kutyái, végzetes, vak dühükkel,
Mind szűkebb körbe zárnak, konokul közéledve,,
(Míg sebzett szived sok vérnyoma is elárul)
Végül is nem tehetsz mást: míg messze kis harang sír;
Szemedbe vissza kis ijedt gyík tekintget,
Te pár szál aszott virággal ujjaid közt,
— Menekülni se vágyva — csak megadod magad!*

TARTALOM

	Oldal
ELŐSZÓ	1
ÁPRILY LAJOS:	
A láthatatlan írás	3
Egy pohár bor.....	5
BALÁZS FEEENC:	
Tagore „.....	7
BARTALIS JÁNOS:	
Míg meghallja fájó messzeség.....	19
Új élet köszöntése tavasz jöttén.....	20
Kós Károlyhoz	23
DSIDA JENŐ:	
Kóborló délután kedves kutyámmal.....	27
FINTA ZOLTÁN:	
Boldog ember szomorú éneke	37
Fellegek.....	38
Mai trubadúr éneke	38
P. GULÁCSY IRÉN:	
A vén kutya	41
HUNYADY SÁNDOR:	
ördögfiak	47
KACSÓ SÁNDOR:	
Hárman a ködben	57
KÁDÁR IMRE:	
A népbiztos premierje.....	73
KARÁCSONY BENŐ:	
Bálnahalászat és egyebek.....	93
KEMÉNY JÁNOS:	
Jocó	101
KISBÁN MIKLÓS:	
A koronás-tízés.....	139
KÓS KÁROLY:	
Ezerkilencszáztizenkilenc	151
KOVÁCS DEZSŐ:	
A cimborák	167
KOVÁCS LÁSZLÓ:	
Az akácvirágos út.....	179
KUNCZ ALADÁR:	
Lent	185

LAKATC3 IMRE:	
Nacionalizmus Franciaországban	191
LIGETI ERNŐ:	
Történet a „Jókedv”-penzióból.....	211
MAKKAI SÁNDOR:	
A cirkusz	255
MAKSAY ALBERT:	
Szemek egy gyöngysorból	271
MOLTER KÁROLY:	
A gomb	287
NYIRŐ JÓZSEF:	
Anikó a záróban	299
OLOSZ LAJOS:	
Primavera	309
Beomló tárnában	309
Halálelőtti vágy	310
ORMOS IVÁN:	
Egy nap 1934-ben	313
Kenyérmező	315
BEMÉNYIK SÁNDOR:	
Kenyér helyett	317
Új Corday Sarolta	319
Napocska	322
SÍPOS DOMOKOS:	
A csoda	325
SZÁNTÓ GYÖRGY:	
A tibeti biblia.....	339
I. SZEMLER FERENC:	
Húsvét a Nagykőhavason	361
A kedves elalszik	362
Primitív	363
SZENTIMREI JENŐ:	
Vallomás	365
Alig vagy köztünk	367
Dél van.....	370
SZOMBATI-SZABÓ ISTVÁN:	
Tavaszi vers	373
Zergevadász	374
TAMÁSI ÁRON:	
Lélek és test	377
TOMPA LÁSZLÓ:	
Lófüröztés	391
Éjszak felé	392
Őszi hajtásban.....	393